

BIBLIOTECA
CENTRALA
Reg. Deva
Sala de lectură

859.09
M30

MANUSCRIPTUM

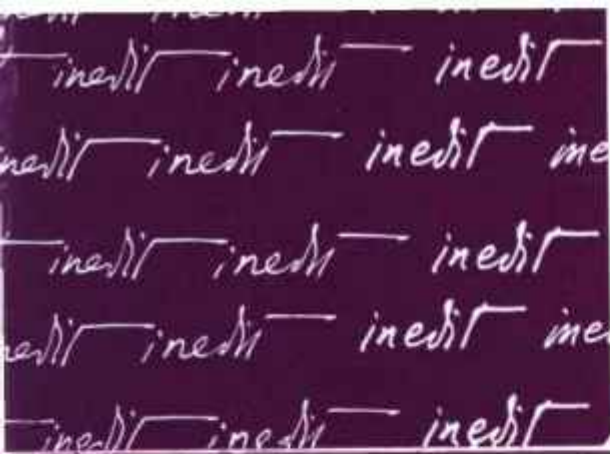
1

(2)

1971

DIMITRIE ANGHEL • LUCIAN BLAGA • EMANOIL
BUCUȚA • ȘERBAN CIOCULESCU • OSKAR WALTER
CISEK • CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA • GHEORGHE
I. MIHĂESCU • ION MINULESCU • A. N. P. ODOBESCU • MARCEL PROUST • MIHAIL SADOVEANU

ANUL II

Titlul acestei publicațiuni, MANUSCRIPTUM, denumește, în forma lui solemnă, nu numai aceea tortură dulce a manuscrisului care a muncit pe marii și pe micii scriitori, de la noi și de pretutindeni, dar și ceva din „farmecul manuscriselor”, în primul rînd eminesciene, despre care scriam pe vremuri, și din care vom reproduce, cu titlu demonstrativ, rîndurile din urnă: „Raportat la scrisul de mînă, tiparul este cam ceea ce, față de modelul viu, este fotografia. Și-n pagina de tipar, ca și la cea mai artistică dintre fotografii, același aer inanimat te întîmpină. Și doar se cunosc, din vremea Faraonilor și pînă azi, atîtea mumii perfect sulemenite. Singur scrisul de mînă, așa dar manuscriptul, — fie el în chirilica cea mai geometrică, fie în cea mai fantezistă grafie modernă, pulsează de viață, tot așa cum se face simțită peregrinarea singelui și în mina cea mai străvezie. De aici și indispoziția celui familiarizat cu manuscriptele, cînd, dintr-o pricină sau alta, e nevoit să lucreze pe o fotocopie. El tinjește continuu după izul acela reavăn de hirtie, în care tot mai stăruie ceva din seva care a premers celulozei; el tinjește după inscripțiile de antracen, ca după stropii de sînge ai celui ce a purtat crucea pe calvarul creației artistice; el tinjește după hieroglifile misterioase și de tot atîtea ori indescifrabile, în care autorul și-a încifrat secretele imaginației lui...”

859.09
M 30

MANUSCRIPTUM

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

editată de

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Director: Academician D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Director adjunct: AL. OPREA

1 [2] 1971

COLECTIVUL DE REDACȚIE

CORIN GROSU, ROMULUS VULPESCU, DIANA CRISTEV

Coperta: MIHAI SÎNZIANU

Macheta: VICTOR MAȘEK

Secretar tehnic de redacție: COLEA PIROTICI

REDACȚIA
ȘI ADMINISTRAȚIA:
București,
str. Fundației Nr. 4,
Sector 1,
telefon: 12.21.95—14.00.87

Biblioteca Municipality Deva
SALA DE LECTURĂ

SUMAR

„Într-o calmă seară de toamnă...”

PERPESSICIUS l-a ascultat pe SADOVEANU recitând

„Mă țingui ca un stih din Psaltire...”

Mihail SADOVEANU

Nu mai vorbi altora... ● Mă țingui ca un stih din Psaltire... ●

Sună prelung și stins... — versuri.

Mariana Vidrașcu (II) — roman (urmăre din numărul 1).

„Eu nu colecționez orice autograf...”

Șerban CIOCULESCU despre pasiunea lui de colecționar.

File de album

Oskar Walter CISEK

Măștile scriitorului

Eusebiu CAMILAR

Autor de comedii-fabule (Romulus VULPESCU)

Confrății Mus — un act în versuri.

Din corespondența criticilor

C. DOBROGEANU-GHERĂ — prezentare și note (Corin GROSU)

Scrisori familiale

Per aspera...

Gib. I. MIHĂESCU

Dramaturg velleitar? (Diana CRISTEV)

3— 6

7— 11

12— 34

35— 40

hors texte

41— 42

43— 65

66— 89

90— 113

155582

155582

24

SUMAR

114—118
119—133

134—135
135—142

143—144
145—155

157—159

160—161

162—164
165—168

169
170

171—173
174—176
177—179
180

181—182
183—184

185—186

187—190

189—190

191—192

193—197

198—199

199

...Ad astra

Ionel TEODOREANU
Cuvînt introductiv (Al. OPREA)
Cum am scris *Medelenii* — conferință

Epistolar

Lucian BLAGA
Revelația corespondenței (Nicolae FLORESCU)
12 scrisori către Octav ȘULUȚIU

Scriitori români în arhive străine

Panaît ISTRATI
În arhiva Romain ROLLAND (Al. OPREA)
Scrisori către Romain ROLLAND (traducere și note de Alexandru TALEX)

Scriitori străini în arhive românești

Marcel PROUST
...În Muzeul literaturii române (Constanțina BREZU)
Scrisoare către Anton BIBESCU
...și-ntr-o anecdotă inedită de Paul MORAND (*Romulus VULPESCU*)

„M-or troieni cu drag aduceri aminte...”

Alexandru ODOBESCU
Note de istorie literară (Elena FIRU)
2 scrisori
Ion MINULESCU
90 de ani de la nașterea tatălui meu (Mioara MINULESCU)
[Evi] — poem neterminat.

Spicuiuri

Dimitrie ANGHEL protestatar (M. I. Dragomirescu)
Nicolae IORGA se „disculpă” (V. Călniceanu)
I. A. BASSARABESCU — sfaturi literare (Eliza Ispășoiu)
G. IBRĂILEANU: „Pe mulți am reușit eu să-i fac harnici...” (Rodica Olteanu)
Victor VLAD DELAMARINA epistolograf (Ion Stoica)
Panaît CERNA despre I. L. CARAGIALE (Eliza Ispășoiu)

Curier

Mihail SADOVEANU în „tihnă de la Neamț” (scrisoare inedită prezentată de preotul profesor Ioan G. Ivan)
Emanoil BUCUȚA într-o epistolă din tinerețe (precedată de o scrisoare a Luciei Bory-Bucurja)
M. SORBUL — M. SĂULESCU — duel epigramatic comunicat de Șerban CIOCULESCU.

Ecouri

Drum bun, „Manuscriptum”!

Fișier bibliografic
Creșterea colecțiilor
Iconografie

„ÎNTR-O CALMĂ SEARĂ DE TOAMNĂ...”

Generația noastră a crescut în umbra eroilor lui Mihail Sadoveanu. Cum a-mplinit de curînd 90 de ani de eternitate, poate că nu strică să încercăm a trece în revistă această carieră prodigioasă și să-i indicăm înălțimile.

Eram în primii ani ai liceului, cînd Mihail Sadoveanu dădea tiparului, la începutul veacului de față, romanul *Șoimii* (formă reluată și adîncită a unei versiuni anterioare, apărută la sfîrșitul veacului anterior, într-un periodic) și povestea fraților Potcoavă, dimpreună cu idila nefericită a mezinului, a lăsat pentru totdeauna o umbră peste adolescența noastră avidă. *Crîșma lui Moș Precu*, această anticipare a libațiilor de la *Hanul Ancuții*, *Dureri înăbușite*, cu povestea muncitorului Ion Ursu, transplantat la oraș, *Vremurile de bejenie*, atît de caracteristice istoriei noastre, povestea stagiului militar — sînt cîteva din titlurile cărților ce ne-au luminat anii posomorîți de școală. *Duduia Margareta*, *Mormîntul unui copil*, povestirile din vremea războiului de la 1877 și-au adaos, rînd pe rînd, farmececele. Dar dacă eram sensibili la idilele sau la dragostele devastatoare și, de asemenea, la actele de eroism ale protagoniștilor istoriei, eram departe, chiar foarte, de a înțelege misterioasele virtuți ale scrisului, alchimia savantă ce prezidă fuziunea cuvintelor, cu un cuvînt — poezia ce se înălța de pretutindeni și ne subjuga. În ce măsură eram vrăjiți — n-am fi putut-o spune. Desigur, poate că e vorba de o impresie personală. Însă, o dată cu *Cocostreul albastru* și cu diminețile acelea de primăvară, magică, poezia scrisului lui Mihail Sadoveanu ne-a devenit evidentă. Și astăzi stăm sub

impresia acelei furtuni deslănțuite din senin și-i aud tunetul prelung... Cînd, la împlinirea vîrstei de 50 de ani, Sadoveanu tipărea una din cărțile cele mai semnificative, *Baltagul*, poezia enigmatică a expediției Vitoriei Lipan, în căutarea osemintelor soțului ei, răpus de tovarășii de turme, putea să bată din plin. Ea fusese, de altminteri, precedată de discursul de recepție, de la Academie, elogiu vibrant al *Mioriței*, așa cum *Baltagul* avea să fie, cu peripețiile lui dramatice, romanul aceleiași balade. Au urmat apoi: *Nunta Domniței Ruxanda*, *Zodia cancerului sau vremea Ducăi Vodă*, cu figura inegalabilă a acelui călător, și pitoresc și indiscret, abatele Paul de Marenne, *Frații Jderi*, romanul și nu mai puțin epopeea domniei lui Ștefan Vodă, evocarea cheilor Bicazului și a vechilor așezări romane din Dobrogea, în *Vechime*, pentru ca, în anii întunecați ai fascismului, să explodeze într-o adevărată floare de tropice, cu atît mai învaltoare cu cît totul era brodat într-o rădăcină orientală. Am numit *Divanul persian*. Dintr-o referință autobiografică, aflăm că miracolul acestui altoi e legat, în anii aceia de urgie, de valea de refugiu a Frumoasei, și numele grăiește îndeajuns. Și-n timp ce publica o literatură de circumstanță cu *Mitrea Cocor* în frunte, Mihail Sadoveanu se-ntorcea la izvoarele dintîi și-și surprindea cetitorii printr-o reluare, într-un cadru infinit lărgit din *Nicoară Potcoavă*, a *Șoimilor*. Acele înserări calme și acea lectură măiastră, atît de caracteristică lui Sadoveanu în casa din Pitar Moșu, nu se pot uita atît de ușor. Și-n momentul acela, la capătul atîtor experiențe, am înțeles și poezia scrisului sadovenesc.

Această poezie se cuvine cu osebire subliniată, cînd vorbim de proza lui Mihail Sadoveanu. Ea nu se limitează numai la descrieri, la ceea ce se înțelege prin poezia naturii. O pagină din *Locul unde nu s-a întîmplat nimic* sau moartea căprioarei *În pădurea Petrișorului* sînt învestite cu același suprem har de vrajă. Și Sadoveanu a extras-o — această vrajă — din fiecă pagină a istoriei, ca și din fiecă detaliu al geografiei patriei noastre. El a cîntat în cadențele lui vrăjite, și cu aceeași smerenie, pămîntul țării noastre, fie că a fost vorba de Valea Frumoasei sau de cea de dincolo de negură. Într-o literatură atît de variată ca aceea în care s-a ilustrat Mihail Sadoveanu, povestirile și romanele sale se disting prin poezia, savant dozată, așa cum romanele lui Liviu Rebreanu se disting prin robustețea lor epică, ale Hortensiei Papadat-Bengescu și ale lui Camil Petrescu — prin analiza psihologică, ale lui Emanoil Bucuța — prin interferența destinelor ș.a.m.d.

Tipărim în numărul de față și grație bunăvoinței doamnei Valeria Sadoveanu, trei poeme inedite dintr-o adevărată *Cîntare a Cîntărilor*, alcătuită către amurgul vieții scriitorului. Am evocat, cu alt prilej, împrejurările care ne-au pus în situația de a fi, într-o calmă seară de toamnă, unicul auditor al lecturii magistrului. Uimirea mea de-atunci o împărtășesc și astăzi. Mireasa din Liban era ultima descoperire a lui Mihail Sadoveanu. Ei îi sînt închinete cîteșitrele — *Nu mai vorbi altora...*, *Mă tîngui ca un stih din Psaltire...* și *Sună prelung și stîns...* — poemele numărului de față. Numărul comemorativ din *Steaua*, pe decembrie 1969, a publicat la „texte inedite” din aceeași *Cîntare a Cîntărilor* o poemă în care am impresia că se reflectă

Cleburnian
1950

toată poezia de iubire a lui Mihail Sadoveanu. De aceea și citez dintr-însa: „Aici, pe pământ, se scutură tot liliacul / Și scîncetele paserilor toate se string, / Cum a cîntat nu știu cine. / Visez și eu la primăvara ce va înflori tot veacul / Și la privighetori fără moarte, / Într-un crîng / Unde voi fi poposit numai eu cu tine. // Aici, pe pământ, toți muritorii jelesc / Iubiri pe care le înmormîntează nămeții / Uitărilor, an după an. / Ci eu totuși visez la cei doi ce biruiesc / Zădărnicia morții și-a vieții. / C-un amor nestins ca steaua Aldebaran“. În ce măsură reflectă stihurile acestea toată poezia de iubire a lui Mihail Sadoveanu, ajunge să cităm o strofă doar din una dintre poemele inedite ale numărului de față: „... Cîte zile, cîte săptămîni, cîte luni, / Cîți ani, cîte veacuri sînt / De cînd o primăvară cu minuni / A înflorit pe pământ?“

Perpe Siciu

MĂ TÎNGUI | Mihail Sadoveanu
CA UN
STIH
DIN
PSALTIRE... ■ versuri

Valeriei Sadoveanu

M. S.

*22. Martie 1944
București*

nu mai vorbi altora...

*„Nu mai vorbi altora de destinul tău norocos,
Vorbește numai cu tine singur...” — malițios ai dorit.
Cunoaște, Domniță, te rog frumos,
Că numai asta fac neconținut.*

*Sara și dimineața, ca un entuziast pelerin,
Numai imaginii tale mă-nchin.
Prin mulțime când trec, ca printr-o pustie,
Numai tu mă-nsoțești în prelungă reverie.
Și-ntre prietini când mă opresc,
Pupilele mele de zîmbetul tău lucesc,
Încet mă fixează toți cu obraz uimit,
Ca pe-un sol fabulos, sosit
De pe alt tărîm, din primăvara eternă.*

Mihail Sadoveanu

"Nu mai vorbi altora"

"Nu mai vorbi altora te lăstă la noapte,
"Noaptea numai eu tîin timpul" — multes ai tarit
Cunoaște, dăruiește, te rog frumos,
Că numai asta faci recitînd."

Sare n' din vînt, ca în entuziasmul pelerin,
Numele "magazin" tale s'întîlnesc
Prin mulțime și din țară, în poezia și în
Numele tu m'alestezi în prelungă vreme.
Și între prețuri și mîncare,
Lupulele mele de flăcău la loc,
Dăruiește-mă din nou la loc în stînga și în dreapta,
Că pe ea sînt pînă la loc, și
Că pe ea sînt, din privesc statornic.

De ani mei tîrziu,
Te aburi de jale al leu,
Te nori - ne bucuri și frumusețe,
A scîpărat fulgerul și nori.

E nevoie să vorbesc?
E nevoie să mărturisesc!
Anotimpul poeziei și florilor
Cunoaște un nou luptător
Învestimentat în dragostea mea ca-n zale de aur.

În anii mei tîrziu,
În aburul de jale al lumii,
În nouri-mi hursuzi și fumurii,
A scîpărat fulgerul minunii.

E nevoie să vorbesc?
E nevoie să mărturisesc?
Anotimpul poeziei și florilor
Cunoaște un nou luptător
Învestimentat în dragostea mea ca-n zale de aur.

Plivindu-mi sorții
Am tăiat balaurul iernii și morții.
Paloșul și inima mea ți le depun la picioare
Și mă bucur că le privești surzătoare.

[12.VI.1942]

mă tîngui ca un stih din psaltire...

Mă tîngui ca un stih din Psaltire,
Gîndul închinîndu-mi-l ție:
Ore sarbede, ore de mîhnire,
Ore de veşnicie.

N-am sprijin, n-am argument; fără sens
O inimă-a altuia în mine mai bate;
Se-ncercuie tot mai strîns şi mai dens
În juru-mi singurătate.

Cîte zile, cîte săptămîni, cîte luni,
Cîţi ani, cîte veacuri sînt
De cînd o primăvară cu minuni
A înflorit pe pămînt?

Amintirea paradisului e-n mine,
După umbra ta rătăcesc din loc în loc;
Uit că te-a furat spre ţărături străine
Fantastica pasere Roc.

Între primejdii şi drumuri grele,
Surd şi orb, te-oi aştepta pînă cînd
Te vei coborî dintre evuri şi stele
Şi mă vei căuta surzînd.

Lemn de-aş fi, ori ghiaţă, ori stîncă,
Ori mormînt uitat,
Voi ieşi din noaptea-mi adîncă,
De vedenia ta deşteptat.

Cum m-atinge varga de aur şi apa vie,
Mă scol din basm şi te salut uimit:
„Bine-ai venit, Domnişă, la-împărăţie...
Lung somn am dormit...”

Mă tîngui ca un stih din Psaltire...

Mă tîngui ca un stih din Psaltire;
Gîndul închinîndu-mi-l ție;
Ore sarbede, ore de mîhnire,
Ore de veşnicie.

N'am sprijin, n'am argument, fără sens
O inimă-a altuia în mine mai bate;
Se-ncercuie tot mai strîns şi mai dens
În juru-mi singurătate.

Cîte zile, cîte săptămîni, cîte luni,
Cîţi ani, cîte veacuri sînt
De cînd o primăvară cu minuni
A înflorit pe pămînt?

Amintirea paradisului e-n mine,
După umbra ta rătăcesc din loc în loc;
Uit că te-a furat spre ţărături străine
Fantastica pasere Roc.

Între primejdii şi drumuri grele,
Surd şi orb, te-oi aştepta pînă cînd
Te vei coborî dintre evuri şi stele
Şi mă vei căuta surzînd.

sună prelung și stîns...

*Sună prelung și stîns glas de corn
Subt cer și vulturi, unde stau nînse piscurile.
Unde vînătorul face punte spre capricorn
Din toate riscurile
Și din toate-ndrăznelile.
Acolo, noaptea, în poieni, dănțuie ielele;
Ursoaica își duce la pîrâu ursuleții
Și-i invadează rînduile vieții.
Acolo voievodul cerb,
Cu coarne în douăzeci-și-patru de rază,
La izvorul unde nestematele fierb
Și unde Domnișă basmelor a adormit
Stă pururi de pază
Pe-un unghi de zare-ncremenit.*

*Jos, la capăt de plai,
Ne strecurăm pe subt o ariniște
Și răzbim într-un rai
La tăul cel negru, în liman de lîniște.
Cătră cotloane de șist, iscusit labirint,
Trec păstrăvi, ca andrele de-argint.*

*Pe creanga-l de singer, răbdător braconier,
Cu ochi de rubin și clonț de fier,
Pare-a dormita pescărețul, tata zglăvoacelor
Stăpînul de smaragd și azur al răstoacelor.
Spre scuntare filșie mierle gulerate
Care au și ele afaceri ciudate
Tot cu păstrăvii, zglăvoacele și boiștenii.*

*Iar într-un molid, la marginea poienii,
Au făcut sobor șapte forfecuțe
Și prind tăcerea s-o asmuțe
C-un cîntec subțirel și sonor,
Pln' ce-a brăhnit un căprior în pripor.*

*Te-ai speriat și tu ca ele, apoi rîzi apei și florilor,
Și forfecuțelor, și tuturor...
M-ai uitat numai pe mine, care-am rămas
În laturea ta, ca un mînzoc de pripas.*

Sună prelung și stîng

Sună prelung și stîng glas de corn
Sunt cor n vulturi, unde alai zăse vîsurile,
Unde vinătoare pînă pînă pro rapacorn
Zăse toate riscurile
Și dăse toate 'ndrăgeliile
Acolo, noaptea, în poieni, dăndu-se relele;
Măscăca și dăse la pînă urzeliile
Și-i dăse nădrăgeliile vieții.
Acolo vîsurile corb,
La corb 'u dăse nădrăgeliile dăse.
La izvorul unde nădrăgeliile fiore
Și unde dăse nădrăgeliile absoar
Și nădrăgeliile dăse
Pe-un vîsurile dăse nădrăgeliile.

Domnișă, adă-ți și de mine-aminte.
Mînușă ta fruntea să mi-o alinte,
Ca să zîmbesc și eu, cum toate aici au zîmbit,
Ca să-nfloresc cum toate-au înflorit
De cînd primăvara ta le-a sosit.

Domnișă, dă-mi și mie
Două dramuri de bucurie,
Să mă fulgere-n adînc pînă la strămășii mei Geșii,
Să se topească-n mine vîsurile și nădrăgeliile...

Michael Sadoveanu

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

MARIANA
VIDRAȘCU*

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

IV

Dragostea mea îmi da putere să mă port vrednică și cu familia Stempel. Pentru dinșii voiam să rămân tot Marinuța, fetița care venea regulat la ei ca să încerce o bucată de ansamblu cu Eva, ori să asculte un ceas o citire tristă a doamnei Stempel.

Ba acum veneam și mai devreme decît altădată. Aproape totdeauna îi găseam încă la masă, ocupați să devoreze mîncări cu cartofi. Veneam cu mintea plină de me-

* Publicăm în continuare, după manuscrisul autograf MLR 13513, această operă sadoveniană de tinerețe (1906), al cărei început, însoțit de un studiu introductiv, a apărut în *Manuscriptum* nr. 1/1970.

lodii nouă, vioae, sentimentale, căci dragostea mea pentru muzica clasică plecase cu trenul împreună cu domnișoara Steininger. Veneam și stăteam de vorbă și despre muzica aceasta care mă fermeca acuma și despre unele cărți pe care mama Evei mi le împrumuta. De obicei nu-mi plăceau: mi se păreau prea din cale-afară romantice, în afară de lumea aceasta... Cînd spuneam însă de ce nu-mi plac, băgam de seamă un schimb de priviri între mamă și fată în care parcă se înțelegea o scînteie de milă și de multe ori ceva ce se vorbise înainte, în lipsa mea.

Dar nu numai cărțile lor nu-mi plăceau; nu-mi mai plăcea acuma nici grădinița. Prea era plină de fumul negru pe care îl vărsau coșurile fabricii, prea tare băteau ciocanele și bubuiau mașinile. Dar n-aveam ce face; trebuia să îndur și multe alte lucruri; aveam acuma un fel de datorie. Trebuia să fiu tare, să nu las să se înțeleagă nimic din ce se zbuciuma și clocotea în mine.

Afară de asta, graba mea îndată ce prinzeam, și drumul meu repede pînă la vale, mai aveau o pricină. La ceasul acela, unu după douăsprezece, pe căldura aceia, Dimitrie eșea de la birt și pleca la atelier. Îl zărisem de cîteva ori de departe, și nădăjduiam să-l întîlnesc. Fără să mă înțeleg cu el, fără să spun nimic în serile pe care le petrecea la noi, voiam să văd, dacă, după o întîlnire la întîmplare, nu mă va întîmpina regulat, nu mă va aștepta la un colț, nu mă va pîndi cu ochii, cu dragostea... Eram fericită gîndindu-mă numai la clipa aceia de farmec.

Și-ntr-o zi, pe cînd mergeam pe drumul obișnuit, întovărășită de fata din casă, pe cînd cercetam cu ochii prin îngrămădirea de căsuțe a tirgușorului gării, deodată tresării, gata să țip de bucurie. Dimitrie se opri la un colț de hudîță, parcă aștepta pe cineva și sta nehotărît, cu spatele spre mine. Drumul scurt pe care îl mai aveam de făcut pînă la el mi se păru o veșnicie. Din ce în ce mai neliniștită mă apropiam cu pași grăbiți; dar el parcă mă simțise: se întoarse deodată în loc; obrazul i se umplu de un zîmbet luminos:

„În sfîrșit! vorbi el domol, cu un glas care îmi pătrundea sufletul; de-o jumătate de ceas aștept... Bine că a dat Dumnezeu să te arăți... Eram foarte îngrijat...

— Cum se poate? De unde știai că o să trec? Niciodată nu ți-am spus...

— Uite, așa, îmi închipuiam... Simțeam eu că azi o să treci pe aici... Dar — sfîrși el foarte ceremonios, în risu-i tăcut — îmi dați voe, domnișoară, să vă ofer brațul și să vă întovărășesc o bucată de drum...”

Alături, cu pași rari, mergeam încet, fără să ne vorbim. Dar prin trupurile apropiate pătrundea același fior, aceeași vibrație, ca o muzică fără cuvinte, care totuși așa de bine se simte și se înțelege.

Ne despărțirăm la poarta atelierului. Rămăsei în loc o clipă privindu-l cum se depărta, după aceea mai făcui cei cîțiva pași pînă la casa familiei Stempel.

Eva sta la fereastră, cu coatele pe prichiciu, cu ochii duși, pierduți în depărtări. Mă oprii în loc uimită. Viea sălbatecă acățată de zid părea o grămadă neagră, nestrăbătută de frunziș, acoperea tot peretele, cucerea chiar o parte din fereastră. În cadrul acela de verdeață, ca-ntr-o cunună, Eva sta neclintită, cu pălăria de pae împodobită cu maci sălbateci umbrindu-i fața, cu sprîncenile încruntate, ca de supărare; și părea frumoasă de nespus.

Nu mă vedea, ori se făcea că nu mă vede. Îi simțeam mîhnirea, — și o clipă stătui la îndoială, cuprinsă de milă: mi se părea că i-am făcut un rău... Mă gîndii

în clipa aceea să-i mărturisesc totul ... Dar cum urcam pe dîndos scările, ușile începură a bufni ca izbite de vînt ... Parcă izbeau în mine. Inima mi se împietri deodată.

Eva îmi eși deodată înaintea, se opri scurt, cu obrazii în flăcări. În glas i se simțeau lacrimile:

„Bonjur, Mariano, ce mai faci? Ce mai zici?”

Și deodată mă privi drept.

„Ce ai tu de ești așa de schimbată? Azi ai o înfățișare cu totul deosebită! ... Te invidiez, dragă ... Ești rumănă la față ... Căldura ți-a ridicat așa sîngele în obraz? Cu toate astea nu-i așa de cald, cel puțin mie nu mi se pare așa de cald ... Uite, strînge, — mîinile mele-s reci ca ghiata ... A! poate unde ai făcut drumul pe jos, căci nu prea ai obicei să vii pe jos ... De obicei vii cu trăsura; dragă prințesă ... Și de la tine e cam departe ...

— Ba uite, dragă, pe jos am venit ... nu de departe însă ... Am venit pînă-n șosea cu tata ... Și-nchipuiește-ți ce întîmplare! M-am întîlnit cu domnu-Corbu ... Nici nu mă așteptam! Și el m-a adus pe drumul cel mai scurt ... Fără el m-ași fi rătăcit printre vagoane, printre magazii și cine știe dac-ași fi ajuns teafără pînă la tine... Așa, domn-Corbu m-a adus pînă aici, aproape, la poarta atelierului, și cum era grăbit, am venit foarte repede ... pot zice c-am alergat și de-aceia m-am rumenit așa la obraji ...”

Eva mă privi iar în ochi.

„Da? ... Cu toate astea, mie mi se părea că nu prea vă grăbiți ... Și parcă vă spuneți lucruri tare interesante ...

— Adevărat ... domnu-Corbu îmi explica mi se pare puterea de rezistență a și-nelor ...”

Eva tăcu. Se părea că nu mai are nimic să-mi spue, dar o simțeam eu neliniștită, de abia sta în loc. Mă luă încet de mîna, mă trase ușor după ea, în grădiniță. Și eu băgai de seamă că mîna-i era tot rece. În frunzișul cu ușor miros de cărbune, mă așeză pe o bancă, se alătură de mine și îmi puse mîna pe umăr:

„Închipue-ți, dragă Marinuțo, că familia Bernard nu știe ce să mai facă cu domnu-Corbu! ... Fani e disperată și pace bună! S-au gîndit, au socotit, și s-au hotărît la mijlocul pe care l-au întrebuințat cu Oslovski. Vor să dea o masă strașnică, cu totul aleasă... La masa aceasta poate tinerii s-ar putea mai mult apropia ... Închipue-ți plan, dragă ...”

Eu o ascultam, înțelegeam cu totul limpede de ce îmi spune în așa chip aceste lucruri, și inima mi se strîngea, mi se strîngea și parcă oprea în ea tot sîngele ... Dar nimic din înfățișarea mea nu tresărea; ascultam cu o liniște desăvîrșită și arătam mirarea cuvenită, numai cea cuvenită, pentru mijloacele pe care familia Bernard avea de gînd să le întrebuințeze.

Dar seara, așteptam pe Dimitrie cu friguri de neliniște. Și cum rămaserăm singuri, îi cuprinsei mîna dreaptă între degetele mele și-l chemai încet pe nume:

„Dimitrie ...”

El se alătură de mine.

„Dimitrie ... ești poftit la masă la Fabini ... am auzit că vor să dea o masă pentru tine ... Ai primit invitația ... Te rog să nu te duci! ...

— Ce să fac? șopti el încet. Spune, ce să fac? Spune tu ...

— Pleacă în ultimul moment la București de pildă ... Afacere grabnică ...

— Voiu pleca în ultimul moment la București!¹⁴ șopti el, pe cînd inima mea creștea de bucuria unei învingeri desăvîrșite. Eram cu totul mișcată; simții minile lui ridicîndu-se încet spre gîtul meu, spre obraji, și închisei ochii dintr-odată ... Cea dintîiu sărutare mă zgudui, mă ameți. Cînd minile lui căzură de pe umărul meu, tresării ... Un glas străin afară, sub ferestre, mi se păru un urlat care zdrobea farmecul ce nu trebuia să se mai sfîrșească ... Dar ochii lui luminoși erau acolo, mă priveau țintă, luceau ca două pietre scumpe, îmi strecurau parcă un farmec. Și prin ei simteam dorința lui: mă aplecai din nou spre el cu ochii fierbinți, spre sărutări care pecetluiau pentru mine o dragoste mare, — una, una singură, a mea, la care țineam cu sete, pe care eram hotărîtă s-o apăr prin toate mijloacele, prin șiriclic, prin spaimă, prin ură!

După ce se întoarse de la București, Dimitrie mă vesti printr-un bilețel că va veni să ne viziteze chiar seara, întovărașit de inginerul Paraschivescu, care venise din capitală în Costești pe cîteva zile.

Seara a fost într-adevăr vorbă multă, veselie, și s-a făcut muzică de ansamblu.

„Să cîntăm ceva și noi domnișoară, la piano...” zise tovarășul lui Dimitrie, — băiat frumușel, cam nalt și uscat, cu niște mustăți lungi, blonde pe fața osoasă.

Așezîndu-se lîngă mine, Paraschivescu mă privi o clipă cu ochii lui verzi, apoi ridică în aer, deasupra clapelor o mîină slabă, cu degete lungi. Începurăm a cînta. Dar de muzică de asta străină, *nemțească*, cuconu-Filipache nu se prea sinchisea. El se gîndi mai bine să-și aducă o leacă de vinișor. Mama asculta fără să zică nimic. Dimitrie deodată se ridică de pe scaun, se apropie de piano, se aplecă asupra umărului meu o clipă, după aceea se apropie de fereastra deschisă. Privi afară un timp, apoi se întoarse în loc și mă privi drept.

Cîntînd, urmărind din fugă notele, nu-l pierdeam din ochi!

„Drept să vă spun, zise el deodată, nu-mi place deloc muzica dumneavoastră... Asta nu se cheamă cîntec...”

Tresării, îmi trăsei minile spre piept. Domnul Paraschivescu ridică capul.

Cuconu-Filipache începu a face un haz nemaipomenit, a ride și a bate din palme:

„Brava, muzică, așa-mi place și mie! Și mie-mi place că s-a sfîrșit, ca să vă dovedesc ce Cotnar am eu în pivnița mea ... Ceva strașnic ... Are un *buchet*, domnu-le! ...

— Serios, zise Dumitru, mai bine s-o lăsați baltă...”

Uimit deocamdată, domnu-Paraschivescu începu și el a ride, apoi întinzîndu-și gîtul lung se sculă și trimise o mîină nesfîrșită spre pătărelul pregătit de gazdă.

Dimitrie se alătură de mine; îmi șopti în treacăt:

„Te rog nu mai cînta în tovărășie! ... Nu-mi place să te văd lîngă altul ... *absolut* de loc! ...

În glasul lui pătrundea minia.

„Hai să cîntăm și noi ceva împreună ... zisei eu tare, cu dorința de împăcare.

— Nu, nu pot ... nu sînt muzicant bun ... nu mă pricep la muzică nici cît Paraschivescu ...”

Risul lui ascuțit și minios fu o bucurie pentru mine. Așa înțelegeam și eu să fiu iubită, fără margină, — singură a lui și numai a lui, fără o privire, fără un zîmbet pentru altcineva. Așa îmi închipuiam atunci dragostea: o cîntăream cu aspra simțire a geloziei, care și pe mine mă ardea în dese clipe cu șfichiu-i de foc.

Dragostea mea era ca un vin tare și cu desăvârșire mă amețise. Pe Dimitrie îl iubeam pentru el însuși, fără să mă gândesc la nimic altceva. Porneam spre el cu inima, fără să cuget. Totuși, la un loc cu alții, când îl priveam îndelung din colțul meu, trebuia să deosebesc în el calități rare, care îl înălțau cu mult presus de-asupra altora și care-i dădeau drepturi tot mai mari la simțirea care mă mistuia. Și deseori în clipe de-acestea, când stam tăcută privindu-l, mai mare, mai luminos între alții, aveam teama grozavă că nu prețuesc nimic pe lângă el: eram totdeauna mai mică parcă cu sufletul meu tremurător; și durerea creștea când mă gândeam că înfățișarea mea n-avea frumusețea luminoasă care orbește într-un fulger, care izbește drept în inimă.

Tot ce rămăsese îngropat în mine și tot ce în ani îndelungi mai mult se adâncise în viața de nenorocire ce dusesem, toate simțirile alese, cărora ca și pietrelor prețioase le trebuia lumină, — acum cu greu își făceau loc spre el, încet-încet, așa cum vine puterea vieții într-un om care a zăcut îndelung.

La tremurul meu sufletesc, la teama mea, suferința adăogise și o preatimpurie înțelegere a lucrurilor. N-aveam nici farmecul unei copile cu totul și cu totul neștiutoare, n-aveam nici uimirea copilului crud care se dezvălește ca o floare la soarele primăverii. Prin sufletul meu bîntuiseră vînturi ghețoase, știam, simțeam prea cumplit prețul unei așa fericiri, ca să nu mă pregătesc, să nu mă înarmez cu tot ceia-ce puteam avea bun și rău, ca să-mi apăr acest bun neprețuit, acest izvor de lumină care-mi lămurise dintr-odată de ce trece prin lume umbra-mi dureroasă.

De aceia stam neconținut la pîndă. De-aceia băgam seama la tot ce se petrecea în jurul lui Dumitru, de-aceia întrebuițam tot felul de stratageme ca să-l feresc de altele; de-aceia aveam o bucurie nebună când puteam să înving, când puteam să-l răpesc alteia.

Și-n chinuri neconținute mă bucuram eu de această iubire. Și teama mea era prilej de chin, și fiorul de gelozie al lui cătră mine tot chin era.

Dintre alte multe și mărunte împrejurări îmi aduc aminte de zilele când, în începutul toamnei anului acela, începură în Costești manevrele. Regimente după regimente de infanterie treceau în bubuirile cîntecelor de fanfară, tunurile duruiau, într-un șirag nesfîrșit, călărașii treceau ca niște arătări prin norii de pulbere ridicați de frămîntarea atitei oști. Și oprită, toată mulțimea aceia se revărsa ca un șuvoi pe străzi.

Eu stam în balcon privind; și domnul Popazu, cum trecea grăbit, îmi zise din fugă, rîzînd:

„Dudue ... domnu-Corbu grozav ar ținea să nu primiți în cartir pe nimeni ... A zis că dacă găsește pe cineva, nici nu trece pragul ... Așa glumește el cîteodată, dar poate într-adevăr nu-i place ... La dumneavoastră venea el ca să găsească liniște ...“

Eu înțelesei dintr-odată că trebuia să înlătur o supărare; și începui a mă gândi la toate mijloacele prin care ași putea respinge găzduirea vre-unui ofițer. Nu era poate omenie ce făceam, — dar la asta nu puteam eu să mă gândesc atunci. Eu nu puteam să mă gândesc decît la noi.

Cum mă gândeam eu ș-așteptam, văd dintr-odată trei ofițeri cari veneau pe uliță vorbind și privind spre casa noastră. Unul privi întîiu un bilețel pe care-l ținea în mînă și-mi arătă, cu cuvinte politicoase, că primarele-i trimisese la noi, la numărul 6 ...

„Aici e numărul 6, domnișoară, dacă nu ne înșelăm ... și dacă sînteți bună ...”
Eu răspunsei pe cît putui de grăbită:

„Cu plăcere v-am primi, domnilor, dacă am avea loc ... În afară de odăile pe care le locuim noi, cu părere de rău, altele n-avem ...”

Tustrei tăcură și se priviră o clipă:

„Domnișoară, zise unul, cel mai tînăr, noi sîntem ostași, nu sîntem pretențioși... Trei locuri de odihnă, fie în spălătorie, fie chiar în pod, ori-unde... ba chiar și-n grajd... Cîte n-am îndura noi ca să stăm două trei zile măcar pe-aici, prin aceste locuri ...”

Mă privea drept, cu un zîmbet, cu nădejde în gluma lui. Dar eu eram neînduplecată; cu sîngele năvălit în obraji, încruntai din sprîncene:

„Ceia ce spuneți dumneavoastră mi se pare cel puțin curios... și puțin vrednic de-un oștean, ca și locuința pe care o cereți într-un chip cu totul, cu totul neobișnuit... Vă rog să înțelegeți că nu se poate, și să mă scuzați totodată că vă părăsesc... Adio, domnilor!...”

Credeam c-am sfîrșit; mă întorceam în loc să intru în casă, cînd, în prag, se arătă cuconu-Filipache. Și ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ofițerii făcură un pas, cu rugămintea lor către dînsul.

De după perdea, din casă, ascultam schimbul de vorbe, întîmpinarea lui cuconu-Filipache că nu este loc, răspunsul lor că se mulțămesc să doarmă undeva într-un colț, ori-unde ar fi, în pod, în spălătorie, în grajd, — și, în sfîrșit, auzii și cel mai tare argument al lui cuconu-Filipache pentru apărarea pragului său, de năvălire:

„... Pe urmă, drept să vă spun, nu face, că n-o s-aveți, oriunde ați fi, nici-o hodină la noi... Și dumneavoastră doar de hodină aveți nevoie... Fata mea toată ziua cîntă la pian și seara mai vine pe la noi inginerul Corbu de la gară și face muzică de ansamblu... așa că înțelegeți...”

— A, muzică? strigă unul, atunci cu atît mai mult vă rugăm. Cel puțin mie îmi place la nebunie muzica, drept să vă spun...”

Și toți începură să se roage de noi, cu cît simțeau pe stăpînul casei mai șovăitor. În sfîrșit, cuconu-Filipache se dădu bătut, — și dintr-odată, drept răsplată că i-a ținut la porțiță și i-a hărțuit atîta, le deschise ușa și-i și pofți în odăile în care trebuiau să găzduiască. Un maior, om frumos, cu barbă rotundă, neagră, și un locotenent uriaș, intrară în odaia în care de obicei dormeau părinții mei. Al treilea, sublocotenentul, pentru că era mai suptîrel, ca o fată, în odaia mea. Și îndată ce intrară, sublocotenentul, cel care făcuse la început gluma, se prezintă înaintea-mi cu scuze, mă rugă să-l ert, că de vină e meseria lor, că însfirșit — dacă dorința mea este — el nici nu se va atinge de *tabernacol*. Tabernacolul era odaia mea. „Mai bine dorm afară, în cerdac, dădă...”

Nu mai știam ce să fac. Mama părea mulțămită să găzduiască niște bieți dru-meți. Dar mie îmi izvorau în ochi lacrimi de ciudă. Totuși nădejdea la dînsa îmi era.

„Mamă, să știi că asta ne-a făcut-o primarele... Uite, biletul de la primar este... În dușmănia lui împotriva noastră nici nu știe ce să mai facă... A trimis trei ofițeri într-o casă unde este o domnișoară... Asta numai un om ca dînsul poate s-o facă...”

Mihail Sadoveanu — portret
din anii creației romanului
Mariana Vidrașcu.

Și de data asta dovedii că cunoșteam bine pe mama. La vorbele mele, luă îndată foc: „Primarele! auzi dumneata ticăloșie! ce crede el?...” Și într-o clipă, ca un vârtej, trecu prin toate odăile căutînd pe cuconu-Filipache.

Îl găsi și se așeză în fața lui, cu mîinile în șolduri:

„Acu să-mi scoți pe oamenii ăștia de-aici, — înțelesu-m-ai? Ce? eu să fiu de risul lumii? pentru gustul primarelui, pentru gustul dușmanului? Cu fată mare-n casă, — unde s-a mai văzut așa-ceva?... Vrai să n-o mai putem niciodată mărita?...”

Cuconu-Filipache nu voia să știe; mama ridică glasul. Atunci uriașul avu una din acele grozave izbucniri pe care din copilărie le cunoșteam: izbea cu pumnii, cu picioarele în juru-i, parcă voia să dărîme pereții. Mama trînti toate ușile cu minie, se închise într-o cămăruță vorbind încă și blestemînd.

Însera în vremea asta și ofițerii se întoarseră, cu un pîlc de soldați.

„O mică petrecere, zise maiorul zîmbind. Am vrut să vă fac o plăcere...”

Un soldat începu a zice din vioară, ceilalți se prinseră de după cap și porniră un briu furtunos, într-un nou de pulbere luminată de lucirile amurgului. Chiuituri izbucneau din cînd în cînd și scripca abia se auzea tremurătoare prin duduțul tactului. O clipă privii liniștită, răpită de frumusețea priveliștei; dar viermele mă rodea la inimă; mă întorsei și începui a umbla rătăcită prin sală și prin balcon, pe cînd dîndos, la o masă, afară, cuconu-Filipache poruncise să vie vin. El avea chef să petreacă cu oaspeții lui.

Eu, cu cît întunerecul creștea, cu atît eram mai neliniștită. Tresăream oridecîteori la colțul gardului grădiniții se arăta o umbră nelămurită. Apoi deodată auzii deslușit, mai deslușit decît niciodată, pașii *lui*. Portița grădiniței scrișni în balamăli, și eu începui a tremura luată de o răceală iute de la picioare. Din odaia mea, de unde-i pîndeam prin fereastra deschisă venirea, mă repezii ca într-o suflare de vînt în sală. Din cuer apucaî paltonașul, mi-l aruncaî pe umeri și mă grăbii să-ies înaintea în prag.

În urmă-mi, prin ușa din fund, se auzeau glasuri, se zăreau la lumina lămpii chipurile ofițerilor.

Oprit în prag, Dimitrie privea țintă înaintea, cu ochii scînteitori. Întindeam minile spre el, voiam să-i vorbesc; el îmi făcu semn din cap și mă întrebă scurt:

„Ce-i asta? ce caută ofițerii aceștia aici?...”

Încercam să-i lămuresc cum s-au petrecut lucrurile, vorbindu-i repede, ostentivă parcă de un drum lung; el clătina într-una din cap, parcă nici nu mă auzea, și mă urma în salon.

„Degeaba, degeaba!... Eu fi văd aici, ș-atîta... Nimic, altceva nimic nu vreau să mai știu... Bine; bună-seara, Mariano, — și petrecere bună... Eu ce să fac? Sînt invitat la Bernard... Mă duc acolo...”

Voia să se întoarcă. Chiar în clipa aceia fata din casă, Anica, intra cu tablaua, prin fund.

„A! dulceață și apă! zise Dimitrie. Mi-i sete de nu mai pot... mă-nnăbuș!... Asta e bună idee...”

Făcu un pas înaintea, fără să mă privească; cu mîna tremurînd apucă două linguriți, le împlintă în chisea, apoi păru că se răzgîndește, le lăsă acolo, atinse un pahar de apă și-l lăsă; se întoarse fără de nici-un cuvînt și eși repede, lăsînd toate ușile deschise.

Încremenită îl priveam; voiam să-l strig și nu puteam; îmi amortise limba în gură parcă; apoi tremurul crescînd și lacrimile începură a-mi curge din ochi deodată, ca o ploaie caldă. Anica mă privea. O vedeam cum umblă să așeze tablaua, voia parcă să iasă, să alerge, să-l cheme îndărăt pe Dimitrie; apoi se opri înaintea-mi, cu ochii în lacrimi și dînsa, fără să știe ce vorbă de mîngiere să rostească.

Cu pieptul în flăcări mă repezii în odăiță; ș-acolo, așezată la marginea patului, grămădită cu palmele pe genunchi, cu fruntea răzîmată de geam, înlemnii ca-ntr-o așteptare de groază. Prin cealaltă jumătate de fereastră deschisă, intra aerul răcoros al nopții care-mi înțepenea ca-ntr-un sloi de gheață trupul. Eu nu băgam de seamă. Stam acolo ca o stană și așteptam; și eram hotărîtă să aștept, să aștept pînă ce l-oiu vedea trecînd îndărăt, spre casă. Încet-încet curgeau clipele; supt răsuflarea iute geamul de care-mi răzîmam fruntea se aburise; suvițe subțiri de apă

lunecau la vale și se amestecau cu lacrimile care-mi curgeau neîntrerupt din ochi. Iar afară era o lună plină care umplea văzduhul de o lumină strălucită, era o noapte de visuri și de cuvinte dragi abia șoptite, și eu așteptam acolo trecerea lui și înghetul morții.

Tîrziu, tîrziu după miezul nopții auzii glasuri, și deosebiu lămurit vocea lui. Ca să nu-l văd cu alții alături, ca să nu-l aud poate rîzînd, cu un geamăt de durere mă lăsai pe spate în pat și-acolo, deodată, fără să vreau, durerea nebună izbucni din pieptu-mi în țipete lungi, sfîșietoare, amestecate cu rugăminți, cu amenințări. Mama năvăli din altă odaie îngrozită, strigînd și ea la mine, cerca să mă cuprindă, să mă liniștească. Apoi în spre ziuă începu să răcnească la cuconu-Filipache: „să facă ce știe, să-și ducă haidamacii unde-o vrea, să-i scoată de-aici, că de-atîta amar îi vine să se dea cu capu-ntr-o fîntină!...”

Cuconu-Filipache începu și el a striga, apoi deodată se împăcară. Găsiseră mijlocul: alătura, la moșu-meu era loc. „Să se ducă acolo, zise mama. Ghiță-i primește...” Cuconu-Filipache hotărî să reguleze totul, și dizdeditimează pofti pe oaspeți la un păhărel și le lămuri cum stă chestia și ce este de făcut.

Totuși sufletul nu mi se liniștise. Înfrigurată, nu-mi mai găscam locul. Voiam să știu cum a fost petrecerea de la Bernard pînă în amănuntele cele mai mici, voiam să știu totul, voiam să strecur în mine otrava picătură cu picătură. Făcui dintr-un salt drumul pînă la sora lui *musiu* Henri; intrai însă destul de liniștită. Dintr-odată adusei vorba despre masa de la doctor, cu un zîmbet, cu o dorință de a afla cum s-a petrecut. Doamna Fradel avea gust de vorbă:

„Vai, dragă, cît s-a mîncat! parcă-mi era groază!... Eu nu înțeleg cum nu te-au invitat și pe tine... (Eu tăcui, dar tăcerea mea părea a avea un înțeles.) Numai Nemții cred eu că pot să mănînce atîta... Trei feluri de pește, dragă, închipueți! și fripturi și prăjituri care nu se mai isprăveau! Tot tîrgul s-ar fi putut sătura din așa masă... De-aceia-s așa de greoi la mînte Nemții!... de-aceia nu era nici o însuflețire... Cercau ei, dar în zadar... Madam Bernard în zadar încerca să învie cîte-o leacă pe Fani... În zadar!... Între noi fie zis, ei nădăjduiesc să cucerească pe domnul Corbu pentru Fani... Se silea biata fată, se muncea... La urma urmei (aici doamna Fradel se aplecă la urechea mea), la urma urmei nici alte cucoane de pe-acolo nu se uitau cu ochi răi la domnu-Corbu... Ce să-i faci? Așa-i lumea... Numai atîta că el nu se uita la nimene... Și eu drept să-ți spun mă gîndeam, dragă Mariano, la tine... Dacă ai fi fost acolo, poate s-ar mai fi desmorțit cu toții... Am auzit că domnu Corbu are oare care sentimente pentru mata, — și chiar foarte serioase... Am auzit dela o mulțime de lume... Eu nu zic nimic decît că așa păreche mi-ar plăcea și mie... V-ați potrivit de minune, și-o spun serios...”

Doamna Fradel ridea bucuroasă; zîmbeam și eu cu frigul în inimă. Și zîmbind o părăsii ca să trec drumul acasă în aceeași izbitură de vînt. Singură, — din mînte nu putea să-mi iasă icoana mesei din ajun, de la Bernard. Îmi făuream în mînte totul... Vedeam gesturi, auzeam vorbe; și fiecare gest și fiecare vorbă erau pentru mine dureri. — Nimic din mine cu toate astea nu trebuia să pătrundă în afară. Pentru toată lumea și pentru mama mai ales trebuia să fiu liniștită. Niciodată mama nu se alăturase de sufletul meu; nici acuma nu trebuia să înțeleagă tresăririle care-mi aduceau bucurii ori dureri. Poate dac-ar fi aflat că în mine tremură o iubire așa de mare, ea cea dintîiu s-ar fi pus de-a curmezișul; ca de oricare dintre străini, și de

513/63. „Mite, Mariandă, e un băiețuș care de la început: mioro, mioro... de pe acea vreme...
 „Să finte...
 „Cândă date o simțire stranie de neîncredere, de neîncredere, nu încredere: prin astfel de neîncredere a-ni botez
 un simț ghelos, spulberat ale lui venit nădejde, el din urmele vie! Dar simțu răsunet la
 zăte de la încheieturi; și pe simțu răsunet pe un scutur, cu o hăi mare zăte... spre el, și
 deplină simțu aca, — ce? mai era o nădejde? — deplină simțu aca. Si nu simțu la simțu, și
 cu simțu: simțu aca căcum se le oprea voram să fite tare, să fite tare cum un simțu fite,
 pînă la sfîrșit.
 „Mite, Mariandă dragă, nu fite copile! zău Dimitrie oprea, oprea, cu ghos răsunet. Fieam simțu...
 pentru o vreme mă dă, mă dă; iar pînă la dă: mă dă... Fieam și logodna, Mariandă, (și dă
 — așteptă —

Manuscrisul Mariana Vidrașcu, pagina 73 (numerotarea autorului) MLR, 13513/63.

dînsa mă feream; și astăzi cu uimire de multe ori mă gîndesc de unde mai găseam în mine atîta putere de stăpînire, cum mai puteam purta mască pe un suflet care clo-cotea ca un vulcan.

După întîmplarea aceasta, Dimitrie plecă la București pe cîteva zile. Eu îl așteptam în fiecare seară cu aceleași bătăi dureroase de inimă; și cînd, în sfîrșit, veni, cînd porțița grădiniței scrișni ca de obicei, cînd într-un avînt ca altă dată, îl întîmpinai în prag, el îmi cuprinse mina zîmbind, multe cuvinte îmi muriră pe buze; și despre ceia ce trecuse nimic, nimic, nici-o vorbă nu tulbură liniștea clipei aceleia de împăcare mută.

...Îmi mai aduc aminte de cel întîiu bal, care voiam eu să fie un triumf desă-vîrșit. Fără să spun nimic lui Dimitrie, voiam să intru în cîntecul, în lumina, în mul-țimea accia de priviri, la brațul lui. Asta începea să fie un fel de scop al vieții, mai departe nu voiam să văd. Cît n-ași fi dat, cîți ani din viață, ca Dumitru singur să înțeleagă dorința aceasta! De-aceia, după zile de îndoială, tresării într-o mare bucurie, cînd Dimitrie, în seara petrecerii chiar, se arătă vesel și grăbit, gata să ne întovărășească.

Făcurăm în grabă drumul la gară și eu îl priveam fericit, îi mulțămiam prin ochi cu tot sufletul. Cînd să intrăm însă în lumina sălii, Dimitrie se opri:

„Vă rog să mă ertați o clipă, acum abia observ că mi-am uitat mînușile a-casă...”

Eu îl credeam atunci, mă animam de o nădejde. Răspunsei încet:

„Să te așteptăm atunci aici...”

— A, nu, de ce? E frig și poți să răcești...

— Natural, natural! adăogi și mama, dornică să intre mai curînd în lumina sălii...

Simții că sînt împinsă ușor de brațul lui, și, între cuconu-Filipache și mama, intrai. Dar săgeata îndoiieli într-o clipă îmi străbătuse pieptul; într-o clipă frigul de care se îngrija el mă cuprinsese.

Mă așezai încet pe un scaun, fără să văd pe nimeni. Cîțiva cavaleri se închină pe rînd înaintea-mi:

„Vă rog să mă scuzați o clipă... am o ușoară amețeală... Îndată ce-mi trece, cu plăcere...”

Îndoiala crescuse, deveni un adevăr, cînd Dimitrie intră. Între ochii care-l cercetau, între privirile aruncate ca niște undiți spre el, mă salută din cap ca și cum nici nu mă văzuse în seara aceea. Atunci înțelesei de ce uitase mînușile, — atunci mă ridicai ca împinsă de la spate la cea dintîi cerere de danț, atunci mă aruncai în vîrtej, în pulberea de lumină învăluită de atîtea răsufări calde, mă aruncai cu disperare; făcui înconjurul sălii cu toți cavalerii, apoi în pauza care urmă, o plictiseală grozavă părea că mă cuprinsese: nici nu priveam pe nimeni, nici nu vorbeam; așteptam să înceapă din nou muzica. Și muzica începu, și eu acuma priveam în zborul jocului la el, îl vedeam cum pe rînd duce în vîrtej pe toate fetele, și pe cele pe care nu le cunoșteam și pe cele pe care le cunoșteam, îl văzui înșirînd zăbovind în joc cu Eva, îl văzui în fundul sălii, ostent, sorbind cu plăcere ceva dintr-un pahar; iar eu acuma stam pe scaun și cavalerul meu cel din urmă, îmi vorbea mult și plăcut, îmi vorbea un sfert de ceas fără să înțeleg absolut nimic; vorbele lui parcă se loveau de urechea mea și săreau îndărăt; eu nu puteam să-mi iau ochii de la Dimitrie, ca-ntr-un farmec, cu sufletul în flacări. Jucase cu toate fetele, numai cu mine nu!

La cadrul, se apropie de domnișoara Fani. Asta nu puteam s-o mai sufăr; inima parcă sta să-mi iasă, adusă de grele răsufări. Nu puteam să mă mai prefac. Galbenă ca ceara, căzui pe scaun. În jurul meu se adunară obrazuri pe care nu le cunoșteam ori nu le puteam cunoaște; auzeam vorbe: „A amețit...”, auzii pe o mamă groasă cit un animal dinnaintea potopului: „Corsetul e pricina...”

Șoptii mamei:

„Să mergem acasă...”

— Cum să mergem? nu se poate, dragă...” și mama îmi făcea semne disperate cu ochiul.

Îndirjită, mă ridicai, intrai în joc; și îndurai una după alta o glumă a lui Dimitrie spusă perechii lui, o mîngiere pe care mi se păru că mîna lui o face mijlocului, înșirînd un ris ușor al lui, chiar lîngă mine, care mă cutremură și mă zdrobi cu desăvîrșire. Cînd mă întorsei lîngă mama eram galbenă ca o moartă. Cucoane din jur șopteau: „Cucoană Sofiică, du-o acasă, nu vezi cît e de palidă?...” Și deabia cînd trăsura mă ducea în goană spre casă, vîntul nopții răcorîndu-mă, începui să-mi viu în fire. Ajunsă acasă, numai de zece minute mă odihneam, într-un jîlt în salon, cînd ușile se deschiseră una după alta, auzii glasuri, și Dimitrie intră îngrijat, întunecat la față.

În jumătate de ceas care a urmat ne-am mărturisit toate chinurile. El îmi săruta mîna, îmi cuprindea ușurel capul:

„Dragă Mariano, n-am mai putut suferi când te-am văzut că joci așa, cu alții... Eram și eu nebun... Dar acum sînt bucuros, sînt vesel cu totul vesel de sufărînța ta... cu toate că m-ai speriat așa de tare...”

Și eu nu-i spuneam nimic, într-o clipă se spulberaseră toate amarurile; nu l-am mai întrebat nici de ce m-a părăsit la ușa sălii; nu puteam să-l întreb nimic în clipele acelea, eram amorțită parcă într-un farmec al unei plăceri dureroase și dulci, care aș fi vrut să dureze pînă la moarte.

...Și-mi mai aduc aminte ce mulțămire adîncă, în sfîrșit, am avut cînd am aflat de la Eva că pentru Septemvrie se pregătește o masă mare nemțească la care era poftit și Dimitrie, și cînd, învîrtindu-mă în jurul mamei și strecurîndu-i vorbe felurite, o hotărîi să facă și ea o plimbare și o petrecere de Sîntă-Mărie, adică chiar de 8 Septemvrie.

„Ce? zicea mama, lui cuconu-Filipache, numai Osowski și Bernard și Stempel, numai leșinații ăștia pot da petreceri și face plimbări? Auzi că au arvonit toate trăsurile din tirg... Plimbări și mese? Ce? noi nu putem face cu *intimii* noștri o plimbare pînă la Varatic?... Acolo e și mai frumos și acolo și mai bine vom petrece...”

— Cum nu? cum nu, cucoană Sofiică? zise vesel cuconu-Filipache. Plecăm chiar deseară... Luăm pe sus pe Corbu, îl punem în trăsura, mai chemăm pe prietenii noștri, sireacii, și pornim pe lună... Luăm și damigeana cea mare... Pune, cucoană Sofiică, să se frigă și niște pui... Are să fie, bre, ceva grozav!...”

În amurg, cînd aflai de la Dimitrie că nu primise încă invitația lor, bucuria îmi fu deplină. Și pe sus în adevăr îl luarăm, într-o veselie mare ne urcarăm, eu, el mama în trăsura noastră cea mare, cuconu-Filipache cu prietenii și cu damigeana în docar, — și pornirăm, îmi aduc aminte și de ceas, la 8 ceasuri punct, pe o vreme minunată, fără o suflare de vînt, pe supt un cer limpede ca lacrima, în care izvorau clipind stelele, ca niște fluturași ai nemărginirii.

Trecurăm la pas prin întunericul pădurii Crăișorului, apoi, cînd eșirăm, valea Moldovei desfășura înaintea-ne, prin strălucitul pînjenii al lunei pline, pînă în adînci depărtări, îngrămădiri de case și de lunci, finețe întinse ca lacuri negre încremenite, și rețeaua de argint a apelor împrăștiată pe prunduri. Toate locurile acelea adormite într-o tăcere măreață aveau o putere neobișnuită de poezie, tremurau parcă în noapte fiori nevăzuți cari deșteptau aduceri aminte despre vremuri asfințite, viforoase vremuri de iubiri și lupte...

Căii tropăiau înăbușit pe drumul neted cu praful umezit de rouă. Pe sub cerga de lînă care ne învelea, Dimitrie îmi cuprinsese o mină, mi-o strîngea mișcat și mă privea cu ochi mari prin strălucirea luminii. Într-o vreme, visînd parcă cu ochii deschiși, începu a murmura un cîntec moale:

Vino-n codru, la izvorul

Care tremură pe prund...

Trăsurile se opriră pe malul Moldovei, în luncă. Cîntînd pe nas, domnu Popazu coborî damigeana; într-o clipă scosei o față albă de masă și o așternui pe iarba curată, pe ea așezai în rînd puii rumeni, pe cînd vizitiul potrivea în jur lăvicerele pe care trebuia să ne lăsăm. Vinul chilimbării sticlea în lumina lunei, cu ris și vorbe puii dispăreau unul cîte unul, pe cînd eu, fără nici-o teamă în pustietatea aceia strălucită, mă simțeam veselă cum de multă vreme nu fusesem.

Pe cînd veselia creștea, Dimitrie se sculă și se apropie de mine:

„Domnișoară, dacă vrei să te mai desmorțești, să ne plimbăm puțin pînă la malul apei...”

Mă uitai la mama: mama era veselă, nici grijă n-avea de mine. Mă ridicai și pornirăm alături, tăcuți, parcă ne numărăm cu foarte mare luare-aminte pașii. Dar să fi vrut și n-ași fi putut rosti nici un cuvînt așa de puternic era farmecul care mă împresura. Apa, ca o furnicare de stele, venea iute spre piciorul podului, plescăind, șoptind monoton, fugind grăbită spre umbra zăvoiuului într-o tăcere nețarmurită. De cealaltă parte fantasma de neguri ușoare se înlănțuiau, treceau peste frunzișuri, se mistuiau în lumină.

Porniți din nou, în trăsura, cu degetele iar strînse de minile lui, încet-încet simțeam deslușit cum sufletul parcă lasă îmbrăcămintea de lut și se cere spre stele, tot sus, tot mai sus. Vremea n-o mai puteam socoti, pluteam într-o amorțeală ciudată, și cînd ajunserăm în zori de ziuă, cînd o mîină mă atinse pe umăr, tresării. Privii în juru-mi: deși zorile însingerau zărea răsăritului, era întunec, lumina și visul pieriseră... În juru-mi glasuri chemau, se auzeau bătăi în ușă, și în casa moșului, fratele mamei, alergau lumini; pe o fereastră deschisă cineva răspundea:

„Îndată! îndată!”

Și deabia atunci, dezmeticindu-mă, înțelegi că în ziua aceea era patronul mătușei mele, că o petrecere în cinstea ei ne aștepta. Drumul de lumină, noaptea aceea, mă despărțiseră cu totul de lume.

După ce mă întorsei la Costești, mă grăbii să mă întîlnesc cu Eva. Și mama și fata mă primiră cu totul rău: nici nu-și dădură osteneala să se prefacă măcar.

„Ș-așa, dragă Mariano, zise Eva cu un zîmbet silit, tu nu-ți pierzi de loc vremea. Ce fericiți sînt tinerii aceștia de pe aici că găsesc la voi trăsuri și vin bun... Asta e ceva rar, de sigur...”

— Asta mă gîndesc și eu... răspunsei privindu-le cu un zîmbet. La urma urmei, ce nevoe să ne ducem tocmai la Varatic cu trăsura? Dar dacă așa a fost voia mamei, ce să fac? Trebuia numaidecît să ne ducem acolo de ziua mătușei mele Maria... Și hotărîrea s-a luat în ultimul moment... Iar domnii aceea care ne-au întovărășit să mă credeți că în mare parte au venit de dragul unei respectabile damigene...

— Da, dumneavoastră aveți un vin foarte bun! suspină madam Stempel.

— Minunat! adăogii eu cu grabă. Dealtminteri cred că cei invitați la petrecerea despre care-mi vorbea Eva, au ajuns la vreme...

— Nu, nici nu au fost invitați, zise scurt Eva, cu nările tremurînd, privind drept înainte-i.

În grădină, tăcurăm o vreme, singure, amîndouă pe gînduri. Deodată Eva mă apucă de braț:

„Spune drept, Marinuțo, a fost o farsă? spune drept, — ori o întîmplare?...”

Mă privea de-aproape, cu ochi străpungători. Eu începui a rîde:

„Știi că ai haz, dragă? Cum o farsă? Nu ți-am spus că de multă vreme eram poftiți la moșu-meu? Ție nu ți-am spus pentru că mama totdeauna are așa hotărîri într-o clipă... Parcă pînă în ziua aceea am știut că o să mă duc undeva?... N-am știut nimic, o întîmplare...”

Eva nu zise nimic; dar, lingă mine, privind zborul tomnatec al frunzelor, multă vreme rămase gîndindu-se. Parcă mă uitase.

După câteva zile, într-o după amiază, cum nici nu mă așteptam, deodată văd pe Eva intrând în odăița mea. Era grăbită, aprinsă la față.

Eu o primii veselă cu minile întinse. Dar abia venită, ea și începu să-mi vorbească de plecare.

„Stai drăguță, abia ai venit...”

Ea umbla încolo și-ncoace, privea pe fereastră, privea la gravurile de pe pereți, la colțarul meu plin de cărți, și nu-și mai afla locul.

„Nu, trebuie să mă duc, mă așteaptă mama...”

În ziua aceea aveam gust de vorbă. O așezai lângă mine și începui să-i povestesc despre noaptea frumoasă, cu lună plină, pe care am avut-o călătorind spre Văratie.

Eva mă ascultă un timp, după aceea, brusc, mă apucă de mină și mă împinse în fața oglinzii.

„Uită-te în oglindă, zise ea, cu obrazii deodată înflăcărați; vezi și tu: frumoasă nu ești... Atunci ce farmec ai?... de ce? de unde?... Mama spune că tu cea întâiu ai să găsești într-o zi o partidă de întâia clasă... Ai vrea tu să te măriți, Mariano? Nu cred să fii capabilă de o dragoste mare, parcă prea plutești în văzduhuri...”

Eu mă așezai pe divanul meu larg și o privii drept, cu zîmbetu-mi de grozavă nepăsare:

„Să mă mărit? De ce să mă mărit? Dacă nu-s așa de frumoasă, cine s-a uita la mine? Spune și tu! Cît despre dragoste, prea puțin îmi pasă... În ziua de azi amorul e amestecat în toate sosurile...”

Eva se grăbi să plece acasă: o aștepta maică-sa; nu mai putea să întârzie cu nici-un preț! Anica, slujnica noastră, o întovărăși. Pe drum neconținut Eva întreba; întreba felurite lucruri, care toate se învîrteau în jurul unui punct... Anica însă nu prea avea gust de vorbă, și la unele întrebări mai de-a dreptul, răspundea ca de pe altă lume...

V

În juru-mi, în târgușorul acela mic, plin de oameni cari în viața lor strîmță nimic n-aveau de făcut, începuseră a curge șoapte cu înțelesuri felurite. Eu nu știam nimic; atunci nu puteam nici să văd, nici s-aud; dar acum știu că dragostea mea era ca multe altele cîntărită dram cu dram; de multe ori, în alte împrejurări, cînd eram copilă încă, ascultam în odaia mamei sfătuiri lungi care puneau la cale, prevestind bine ori proorocind rău, iubirile tineretului. Cunoșteam și pe cucoanele acelea bătrîne care spionează cu ochi ascuțiți, vorbeasc cu glas de miere, și care se chemau la noi *poșta*. Ele duceau veștile ca pe niște scrisori de informație de colo, colo, ele trăiau bine cu toate familiile care se dușmăneau, ele spuneau cu credință și cu dragoste tot răul pe cari unii îl spuneau despre ceilalți. Pe-atunci, în vremuri ceva mai vechi, o așa babă *poștă* se chema; astăzi, cu adierea de civilizație care trece și prin acele întunecate cotloane ale pămîntului românesc, numele s-a schimbat în *gazetă*.

Așa-dar poștele alergau de colo-colo împărțind știrile cele mai noi. Unele știri îndoielnice aveau nevoie de confirmare; atunci se făcea un drum nou, se sorbea o nouă cafea, și din nou o gură, suptă de gingii fără dinți, împodobită în jur cu tufe mari de peri cărunți, sălbateci, din nou șoptea cu tainic glas ce s-a mai auzit în ultima clipă. — Și seara, în ceasul de poezie și taină, cînd umbre moi învăluiau

căsuțele curate, grădinile cu arbori neclintii și grădinițele cu trandafiri, — la porțiță începeau să se arate umbre; glasuri de la o porțiță la alta porneau, și, câteodată de-a dreptul când era vorba despre prieteni din partea cealaltă a țîrgului, de mai multe ori cu glas scăzut, trimis ca un șuer pînă peste drum sau alături, — se scăr-măneau din nou toate nenorocirile și toate bucuriile. Despre nenorociri se vorbea cu oarecare părerii de bine, despre bucurii cu o desăvîrșită neîncredere și chiar cu părerii de rău. Despre iubirile tainice, ori de cele ajunse în știrea tuturor, numai cume-trele cu știință puteau să-și asmută glasul în pilde, în subînțelesuri nostime, care stîrneau multe chicote prin întunec, pe cînd mirezmele florilor treceau prin singurătatea turburată fără să fie băgate în seamă, pe cînd luna răsărea în dreptul bisericii, plină rumână, fără să aibă cîntea unor priviri, care negreșit, în clipa aceea, cu o stăruință grozavă pîndeau eșirea unei umbre albe în cununa neagră a unui balcon.

Se vorbea deci și despre *ale noastre*; și cucoana Sofiica primea drept în inimă veștile venite cu poșta, în cea mai mare grabă, vești complicate cu cele mai grozave amănunte și proorociri. Cu o știință aleasă apoi ea însăși se pricepea să dea a în-țelege celui în drept cite ceva, — și astfel în juru-mi, în aer, începură a se simți, începură a vibra *chestiunile serioase*.

Într-o zi, intră Dimitrie la noi cu o ciudată înfățișare. Era gînditor neliniștit, cu sufletul plin de o taină, pe care se sfia s-o dezvăluie. Se așeză lîngă mine privindu-mă lung, începu a vorbi despre cîteva lucruri și se opri îndată; după aceea prinse a-mi vorbi cu glas mișcat despre familia lui.

„Vezi tu, dragă Mariano, eu am rămas copil fără părinți... Dacă n-ar fi fost o familie de oameni buni, familia Solescu, cine știe ce s-ar fi ales din mine... Mult ajutor și mult bine am avut eu de la oamenii aceștia... Madam Solescu mi-a fost ca și o mamă... Să vezi ce oameni cum-se-cade... Cînd îi vei cunoaște, ai să-i iubești și tu, sînt sigur...”

Eu îi ascultam cu inima pătrunsă glasul mișcat, și mă bucuram, fără să știu de ce, de aceste mărturisiri cu glas încet.

„Uite, aici am portretul prietenului meu Nicu, băiatul doamnei Solescu... Uită-te, așa că-i un băiat cu înfățișare aleasă? Ai să-l cunoști și pe el... Să vezi ce băiat bun...”

Eu priveam la portretul prietenului Nicu: o înfățișare bună, cu un ciudat nas înălțat în sus spre cer.

„Pe urmă, dragă Mariano, ai să cunoști și pe frate-meu mai mare... Acela-i un om de seamă și foarte, foarte serios!... E cu mult mai mare decît mine... Cînd a murit mama, el a rămas singurul dintre ai noștri care s-a mai îngrijit de ce fac și-ncotro mă îndrept...”

Furat de mărturisiri, de amintiri, așezat bine în colțu-i de canapea și privindu-mă cu ochi calzi, începu a-mi vorbi despre viața din trecut, despre multe zile fericite petrecute la o moșie a lui frate-său, care era om cuprins și cu vază în Bucu-rești, despre cumnată-sa, damă din lumea mare, foarte măreată în înfățișare, care de multe ori hotăra moda Capitalei; îmi mai vorbi despre anii petrecuți la Geneva, cu prieteni, cu petreceri, cu taine de dragoste ale altora, în care era amestecat și el; apoi, deodată venind la prezent, îmi cuprinse mîna și zise:

„Ași vrea să cunoști mai de grabă pe frate-meu... Să vezi ce om serios și cum-se-cade...”

Rămaserăm privind-ne. După mărturisirile acestea, Dimitrie încercă să vorbească iar, cu o dorință vădită de a privi în viitor, de a făuri ceva planuri. Dar spre viitor mie nu mi se putea parcă deschide sufletul; cu o simțire ciudată în mine îi oprii zborul, rămăsei legată de clipa de față, de fericirea aceea, numai de aceea, mulțămită că-l vedeam pe el lângă mine, că-l auzeam vorbindu-mi domol, că mă simțeam învăluită de o dragoste o clipă odihnită, după așa de multe turburări și clipe chinuite.

Din ziua aceea simții că în juru-mi se petrecea iarăși ceva neobișnuit. Mama era mai veselă; Dimitrie venea zilnic pe la noi, tot mai zimbitor, cu sufletul mai cald. Dar prea deseori, prea mult îmi vorbea de frate-său Atanasie. De multe ori acum mi se părea că domnul Atanasie este întâiul în vicața noastră și pe urmă venim noi, acoperiți însă de umbra-i uriașă. În minte-mi se făurise un domnu-Atanasie bărbos, — și serios, foarte serios! N-aveam acum nici o pornire spre el, prea des turbura ceasurile noastre de singurătate. Era ca un fel de fantomă; acum, în liniștea care venise, aducea el, străinul acesta din București, turburarea. Neconținut numele lui cădea între mine și Dimitrie, — și neconținut Dimitrie cerca să pipăie viitorul, cerca să mă ia într-acolo. Eu mă stringeam cu teamă, de multe ori cu o durere ciudată de inimă.

Deseori Dimitrie pleca la București; afaceri îl chemau, trebuia să vadă și pe Atanasie. Eu îl așteptam zi după zi, înfiorată, tremurând în clipa cind auzeam scriș-nitul porțiței, izbucnind cu bucurie adevărată cind vedeam o rază veselă în ochiului.

Într-o după amiază, pe cind stam pe gânduri în balcon, călătorind cu sufletul spre depărtate locuri necunoscute, domnu Popazu se opri în dreptul meu, fără să bag de seamă.

„Bonjur, dudue... — Eu tresării. El începu a râde. — Te-ai speriat? La ce te gindeai?

— Mă gindeam și eu așa, la multe, domnule Popazu...

— A, bun, — parcă eu nu știu la ce se gindește duduia Mariana? — În curînd vom putea să ne pregătim cu sincerele noastre felicitări... Și iar prinse a râde. Da, dudue, da, dudue, așa cum spun eu... Numai drept să-ți spun, Bucureștiul acela mă neliniștește... Este ceva acolo, vre-o chichiță... Serios!

— Lasă, domnule Popazu! de ce să mai vorbim despre lucruri de-acestea?

— De ce să nu vorbim, dudue?... Noi cunoaștem bine pe domnu-Corbu!... Al foarte bine, foarte bine! De-aceia zic, dudue: mai degrabă! cit mai degrabă! Ascultă ce spun eu... La revedere!...

Zimbînd, mă salută ceremonios și porni înnainte. Izbită în inimă mă gindeam la vorbele lui. Chichița de la București trebuie să fie domnul Atanasie... Și de ce repede, de ce mai repede? Se petrece ceva fără știrea mea? Ce se petrece? Toată ziua am umblat gînditoare prin odăi, fără astimpăr, fără să înțeleg nimic din ce se vorbea și se făcea în juru-mi.

Mama mă urmărea cu vorbe felurite:

„Iar îmi umbli ca mucenița Paraschiva!... Cînd a trebui să vorbești, — iar ai să-mi stai cu fălcile încheștate!”

Într-o dimineață, pe peronul gării, schimbai în treacăt cîteva cuvinte cu Eva Stempel:

Prima locuință din Fălticeni, a familiei Sădoveanu — fosta casă a lui Pavel Ciubotaru, unde a fost găzduit cândva și Ion Creangă. Aici a fost scris romanul *Mariana Vidrașcu*, în mai-iunie 1906.

Mihail Sădoveanu în tinerețe, la Liteni, printre rude din partea principii sale soții, Ecaterina (născută Bălu).

„Știi? Îmi zise ea zîmbind, — cum să nu știi? Se vorbește că domnu-Corbu va fi permutat...”

— Știu, mi-a spus... șoptii eu, amețită deodată.

— A, vra să zică e adevărat?...“

Nu știam dacă e adevărat, dar îndoiala îmi mușca cu dinții ascuțiți inima. Rătăcită ajunsei acasă și începui să plîng, singură în odăița mea. Dacă e adevărat că se vorbește, de ce mi-i dat să aflu de la alții? De ce nu-mi spune?, de ce nu mă liniștește c-o vorbă? Nu se poate să fie adevărat, *nu se poate să cred!* Voiam să nu mă mai gîndesc, mă hotăram cu tărie, cu groază, — și-n minte-mi mai adînc pătrundea ținta de foc, sfredelindu-mi creierul. Și seara, stînd alături de el, tremuram și nu puteam să-i rostesc vorba care mă chinuia, nu îndrăzneam să întreb. Și-l priveam lung, așteptam.

„Ce ai, Mariană? parcă ți-s reci minile... Ești bolnavă?...“

— Nu, Dimitrie, n-am nimic... Mă gîndesc și eu...

— La ce te gîndești?

— Nu, nu mă gîndesc la nimic...

— Nu fii copilă, îmi șopti el, cu privirea adîncă care totdeauna îmi străbătea în suflet. Apoi se alătură deodată de mine:

„Mariană dragă, am să-ți spun două vești... Eram să ți le spun eri, cînd am venit de la București, dar pe urmă m-am răzgîndit...”

Mie-mi bătea inima în piept cu tărie.

„Întii, zise Dimitrie, am să-ți spun că în curînd are să vie frate-meu să te vadă...”

Eu închisei ochii o clipă și mă gîndii că lucrul acesta el îl spune fără nici o bucurie.

„Al doilea, n-are importanță... zise Dimitrie, mai domol... S-aude, așa, înșfîșit, în vederea înaintării mele. Poate să mă transfere...”

Așteptam cu groază vorba; întii credeam, așteptînd-o că o să tresar fulgerată. Dar nu, rămăsei zdrobită, neclintită. Și totuși mă așteptam s-o aud; și totuși crezusem că dacă mi-o va spune el, voi primi cu liniște această veste, care însemna poate o moarte a iubirii noastre!

„Poate chiar în străinătate să mă duc, urmă Dimitrie, dar numai pe cîteva luni...”

Răsuflai, mă îndreptai cu teamă. Trebuia să cred, trebuia să mă agăț de o nădejde.

„Numai pe cîteva luni?”

— Desigur, numai pe cîteva luni...”

Și totuși, la asigurarea lui, clipa de nădejde parcă se stinse. Înfiorată, simții o sărutare, simții în suflet ochii lui mari, adînci, și mă bucuram în fulgerarea aceia, și totuși în fundul sufletului creștea înghețul. O clipă îmi închipuii că poate pentru totdeauna se va duce, și o umbră de nebunie îmi trecu încet pe dinnaintea ochilor...

Peste cîteva zile Dimitrie ne vesti că în sfîrșit fratele său Atanasie va veni să ne vadă. Cînd primii vestea, un fior de respingere mi se strecură pe sub piele. Numai ideea că voi vedea pe acel foarte serios domn Atanasie îmi făcea rău.

Și-n ziua cînd amîndoi frații trebuiau să vie, cu teama că ceva hotărîtor și neplăcut poate se va petrece, n-avui nici dorința să mă îmbrac măcar cu o aleasă îngrijire, nici să studiez o bucată nouă la bietul meu piano care trebuia să fie iar pus la o grea încercare. Simțeam nedeslușit, așa, din necunoscut, că totul, e zădărnice, că domnul Atanasie își are vederile lui, părerea lui, că vine numai de datorie, dar că la sfîrșit va zice încrețind din sprîncene: *contra!* Îl așteptam cu nerăbdare, doream să se sfîrșească într-un fel vizita lui, doream să rămîn iar cu Dimitrie și nădăjduiam că permutarea aceia despre care se vorbea, se va mai prelungi, se va prelungi, multă vreme se va prelungi...

Dumnealui trebuia să sosească cu trenul de dimineață. Domnu Popazu, trecînd la amiază pe dinnaintea balconului, îmi strecură în șoaptă: A venit! Deși însă n-avea în Costești altă afacere decît *aceasta*, domnul Atanasie întirzia. Îmi închipuii că se desfășura între frați o lungă, foarte lungă discuție, în care nu glasul lui Dimitrie era cel mai puternic.

Într-adevăr, obosit, ca după o lungă dezbatere sosi Dimitrie. Cu strîngere de inimă îl priveam pe el, și cu aceeași strîngere de inimă pe domnul Atanasie, care era omul gîndurilor mele chinuite: încruntat, acru, bărbos, cu doi ochi reci, mici. Mă miram cum se poate să samene așa de puțin doi frați, pe cînd îi priveam din odăița mea de după perdea, și pe cînd, apoi, cercînd să-mi stăpînesc tremurul de răceală, îmi frecaam obrazii din care sîngele fugise, și-mi priveam în oglindă fața răvășită.

Cînd intrai în salon, lumina asfințitului scădea. Domnul Atanasie își pironi dintr-odată ochii asupra mea. Îi întinsei mîna fugînd în lături cu ochii, cătînd privirile lui Dimitrie o clipă. Mă așezai pe un scaun cu un fior de răceală. Mama privea

cu luare aminte la frați și făcea întrebări despre lucrurile cele mai indiferente din lume. Cuconu-Filipache căta să pue și el o vorbă din cînd în cînd, așteptînd vremea să-și poată lămuri bunătatea vinurilor.

Dimitrie nu știa ce să facă, căuta în toate felurile, cu un zîmbet de stînjnire să mai însuflească vorba. Dar asta era foarte greu. Și-mi aduc aminte, dintre puținele lucruri care se spuneau, că a fost vorba și despre petrecerile noastre în tîrgușorul acela. Și deodată domnul Atanasie m-a întrebat dacă știu să patinez.

„O, nu, domnule, n-am încercat niciodată... De altminteri asta nici nu intră în principiile mamei...”

Mama înălță ochii, plimbîndu-i o clipă pe sus, domnul Atanasie clătină din cap ca și cum ar fi vrut să zică, în gînd, că nu e nimic de capul meu, dacă n-am încercat niciodată să patinez.

„Frate-meu mi-a spus că din piano cînti tare bine, domnișoară...”

— A nu, domnule, nici n-am făcut studii serioase de muzică... Cînt așa mai mult de plăcere... Și de-o vreme îmi place mai ales să acompaniez pe domnu-Corbu, fratele dumneavoastră, care în adevăr e un artist... un violonist perfect!...”

Domnul Atanasie păru a nu se îndoi de loc de adevărul celor spuse de mine. O clipă tăcurăm... Dimitrie vorbea încet cu mama, dar îi simțeam privirile, ca o greutate care mi se punea pe suflet. Deodată glasul lui se ridică, spre mine:

„Bine, domnișoară, parcă anume te-ai pus să-ți contești orice merite... Te rog să cînti o leacă, — și vom vedea îndată care e adevărul...”

Mă gîndeam: Prin urmare e vorba de o cîntărire în regulă, de o cercetare. Și-mi adusei aminte dintr-odată de vizita domnului Bejan, și o undă de dispreț, pe care n-o putui stăpîni, îmi năvăli în piept. Privii cu milă la Dimitrie, ca la singura mea nădejde, la singura mea dragoste mare, viața mea, care părea că e jucată în clipele acelea la cărți, și mă așezai la piano, stăpînită încă de tremurul rece.

Puțin îmi păsa de părerea, de judecata domnului Atanasie. Alesei la întimplare o bucată, o cîntai cum putui, cu degetele tremurătoare luncînd pe clape, într-o curgere de tonuri false care îmi aduceau măcar o răzbunare: că zgîrîiau urechile omului aceleia întunecos.

Mă ridicai cu dorința să-i zvîrl un cuvînt de batjocură, dar mă oprii cînd văzui cu cită teamă privea Dimitrie pe frate-său, cu niște ochi care așteptau sentința, care cereau o îndurare. Parcă viața lui, orice mișcare a lui, atîrna de un cuvînt al acestui frate mai mare.

„Știi, domnișoară, îmi zise domnul Atanasie, fetița aia, Kraus, — știi cum cîntă de frumos operele lui Chopin, e ceva cu totul și cu totul extraordinar... Atunci mai ales în seara aia, știi, cînd era și prințul Sturza...”

Dar eu nu știam nici în ce seară, nici măcar despre ce fetiță Kraus e vorba. Priveam în juru-mi, parcă căutam ceva, iar domnul Atanasie, tăcînd deodată, privi și el în juru-i, cașicum *trebuia* să arate prin aceasta că domnia sa nu e deloc mulțămît.

În tăcerea asta vorbi și cuconu-Filipache despre *Cotnarul* lui cel de treizeci de ani, și cum vorbi, porunci îndată să se aducă două sticle, pe care le puse în brațele domnului Atanasie.

Despărțirea a fost rece. Dimitrie mă privea cu o tristețe pe care în zadar încerca să o acopere cu un zîmbet, — apoi, după aceasta, cînd intrai în odăița mea, începui deodată a rîde, într-un hohot care parcă eșea dintr-un piept străin.

„A! te felicitiez, Mariano, te felicitiez, — pe cînd logodna?...“

Singură vorbeam, — și lacrimi de disperare începură a-mi picura din ochi.

„Da, a venit să reguleze o afacere domnu-Atanasie... A prețuit fata, a prețuit mobila din casă, a prețuit părinții, s-a gîndit la zestre și a făcut: Hm! hm!...“

Îmi venea acum să rîd, și rideam, dar lacrimile fierbinți tot mi se scurgeau pe obrazul palid.

VI

Trecură cîteva zile, urite și umede, pline de mîhnirea sfîrșitului de toamnă. Apoi un soare palid luci, cu zîmbiri sfioase și triste, îmi umplu sufletul, îmi umplu durerea sufletului și-mi aduse aminte că pe Dimitrie nu l-am mai văzut, de cînd în seara aceia domnul Atanasie parcă-l răpise, parcă pusese ghiara pe dînsul.

Cu durere mă gîndeam la lungile și negrele zile ale ernii care poate aveau să mă găsească singură, cînd deodată băgai de seamă că ușa de la sală se deschisese și se închisese cu fereală. Eșii repede c-o nădejde mare. Dimitrie nu era. Domnu Popazu și domnu inginer Văleanu mă salutară zîmbitori, cu multă ceremonie, apoi se opriră acolo, în sală, în picioare.

„Poftiți, domnilor, în salon...“

— Dudue, zise zîbind, cu glas domol, domnu-Popazu; dacă ne scuzați, o mică afacere... o mică afacere... foarte... foarte interesantă... Domnu Vidrașcu e acasă?

— Da, e acasă...

— Atunci, dudue, să ne dați voe... avem de vorbit ceva cu domnișoara... ceva... singuri noi cu domnișoara...“

Fără să răspund zîmbetului său prietenesc și zîmbetului plin de înțelesuri ale domnului Văleanu, mă întorsei și pornii să înștiințez pe cuconu-Filipache. O clipă după aceia mă gîndii să mă întorc în odaia mea, s-aud de-acolo sfatul de alături din salon, căci știam că despre mine, despre viitorul meu se va vorbi; pe urmă o pornire mare mă zgudui împotriva felului acestuia de a hotări asupra simțirilor mele; nu voiam să cred că deputațiunea aceasta a fost trimisă de Dimitrie. Dragostea lui îmi închipuiam că altfel îl va hotări: îl va trimite simplu spre mine, cu privirea lui, cu zîmbetul lui, cu brațele întinse, ca să fie al meu pentru totdeauna, cum al meu fusese și pînă atunci, cu durere iubit, cu durere păstrat, apărut ca un bun scump, față de care acum aveam drepturi. Domnu-Atanasie e amestecat. De ce ar fi trimis Dimitrie pe doi străini? El *trebuia* să vie singur, căci numai pe el singur îl așteptam.

Nu voiam să știu de nimic, nici nu voiam să stau acasă măcar. Îmi luai pe mine o haină groasă, poruncii lui Vasile vizitiul să pue caii, mă suii în trăsură și pornii prin aerul toamnei tîrzii, într-o liniște mare, supt un văzduh de o melancolie nesfîrșită, spre Plopeni.

Acolo, codrul de mult cutreerat de vinturi de foc, sta neclintit, cu bolțile pustii, pătruns de palidele luciri ale toamnei. Trăsura se opri. Mă scoborii, pornii prin grămezile de frunze ruginii învăluite, grămădite pe sub trunchiuri, prin jocul de lumină și umbră. Biserica veche părea de mult, de mult părăsită, în tăcerea aceia nemărginită a pădurii, înconjurată de gardul dărăpănat, de marea grădină în care nu

tresărea măcar țipătul unei paseri, aproape de rîmnicul care oglindea neclintit trista nesfîrșire a cerurilor. Pășeam pe gînduri cu o mîhnire de moarte în suflet, treceam spre locuri în care răsunaseră odată visurile noastre. O lungă, o duioasă tînguire de pasere necunoscută umplu adîncul codrului în depărtare, trecu adîind prin ramurile neclintite; apoi iar se întinse tăcerea, o groazăvă tăcere în care parcă totul murise. Și soarele cu lumină slabă cobora spre asfințit; ca din oftări nesimțite ale miilor de suflete de sub coajă, pîcla amurgului mă împresura.

Cu lacrimile-n ochi m-am urcat în trăsura și m-am întors acasă. Așteptam o vorbă de la mama, ceva care să mă lămurească ce a fost. Mama tăcea cu îndărătnicie; tăcea și cuconu-Filipache, cașicum nimic nu s-ar fi petrecut.

Seara, Dimitrie veni întovărășit de cei doi soli. Nu puteam să-i strecur un cuvînt, o privire, și sufletul meu mai ales în clipele acelea avea nevoie de o rază de mîngiere. Vorbeam, cu gîndul dus parcă la alte lucruri, despre nimicurile zilei și despre vreme. Muzica puțină care se făcu n-avu darul s-aducă liniștea în mine. Era vorba de plecare și eu nu știam nimic; nu promisem un cuvînt adevărat de la Dimitrie, un cuvînt care să fie o legătură cu multe zile frumoase din urmă. Erau să plece cei trei oaspeți, cînd cuconu-Filipache dintr-odată își aduse aminte că în cămară sînt niște icre negre, „foarte bune icre negre”, iar cucoana Sofiica își aduse și ea aminte: „Am niște brînză strașnică, și friptură rece...”

— Al astea merg perfect cu vin!” strigă vesel cuconu-Filipache.

Se puse fața de masă, se aduseră icrele negre, friptura, brînză și Cotnarul, și cu toții începură a mîncă. Cîte puțin, cîte puțin vorba se înviora. Dar eu stam gîtu-ită, nu puteam să înghit nici-o îmbucătură măcar.

„Minîncă, Mariană!”, îmi zise deodată Dimitrie.

Eu tresării: îmi zice pe nume, în fața părinților mei. Cu toții începură a rîde ca la o veste fericită. „Minîncă, Mariană, să te faci voinică... Trebuie să fii sănătoasă... O să avem puțin... budget mic... Dacă te-î îmbolnăvi n-o să am niciodată cu ce te căuta!”

Nu putui rosti nici un cuvînt. Dintr-odată un mare dezgust de mine-însămi mă cuprinsese, și privii rătăcită la fețele care mă împresurau cu risuri tăcute.

„Ce te fasoleşti așa ca o mireasă?... zise mama; și risurile stăpînite izbucniră în hohote.

Mă despărții de Dimitrie cu o adîncă părere de rău. Mă așteptasem pînă la sfîrșit să se oprească, în urma celorlalți, să fie măcar o clipă al meu. Dar el plecă cu dinșii scuturînd, ca și ei, cu putere, mîna lui cuconu-Filipache.

Ș-a doua zi, cînd îl văzui în amurg intrînd singur prin grădinița fără flori, sării iar ca-n alte dăți, cu nădejde, cu toate cele din ajun uitate. Întinsei brațele spre el, bucuroasă și zîmbitoare, — dar pînă în salon alătura de el, înțelesei că o să primesc o veste tristă. Mi-o spuneau privirile lui, zîmbetele lui silite.

„Uite, Mariană, e mai bine să-ți spun de la început: mutarea aceia despre care era vorba se face la 1 Decembrie... S-a făcut...”

Dintr-odată o simțire stranie de nebuie, de pustiu, mă învălui: prin suflet începuse a-mi bîntui un vînt ghețos, spulberînd cele din urmă nădejdi, cel din urmă vis! Îmi simții picioarele tăiate de la încheeturi; căzui scurt, ca fulgerată pe un scaun, cu ochii mari îndreptați spre el, așteptînd încă ceva, — ce? mai era o nădejde? — așteptînd totuși ceva... Și-mi năvăleau lacrimile, și cu silinți istovitoare cercam să le opresc, voiam să fiu tare, să fiu tare acum cu orice preț, pînă la sfîrșit.

88. Dacă lui fise puse, mpreună. Hana cu multime. Ei, cum putea să poartă, nău să se așeze
 dragă, ~~de~~ fise rădăcină și din nou. Legătura, oare și nău să se poartă, și poartă cu gura
 sau fise mătreașă spre sărbute nău să se poartă, sau nău să se poartă. În tot se așeze cu oare
 drag, pe lângă.

Din nou, cum se așeze, mpreună. Hana cu multime. Ei, cum putea să poartă, nău să se așeze. Hana, o poartă
 din printră o lucră, nău să se poartă și la nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.
 o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

Cum, o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

1898/71

o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

o lăte, o lăte, o lăte. Ei, cum să se poartă, nău să se poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă. Hana, o poartă.

Manuscrisul Mariana Vidrașcu, pagina 81 (numerotarea autorului). MLR, 13513/71. În rîndul 7 de
 sus: Panaitie n-a mai fost folosit.

„Nu, Mariană dragă, nu fii copilă! zise Dimitrie repede, spăriat, cu glas miș-
 cat. Ți-am spus că numai pentru o vreme mă duc, mă-ntorc; iar pînă atunci mai viu
 ... Facem și logodna, Mariană, logodnă în regulă...”

Trase o cutiuță dintr-un buzunar, o deschise, prinse cu două degete o brățară
 fină și mi-o așeză la brațul stîng. Printre lacrimile care-și făceau loc înșfîrșit, zăream
 un lăntuțel de aur, ușurel, gingaș, — foarte slab și foarte gingaș...

„Ca dragostea ta!” zisei deodată cu glas adînc, amar.

Glasuri răsunară în sală; domnu Popazu și domnul inginer Văleanu se arăta-
 ră zîmbind; parcă aveau o însărcinare anume, să nu părăsească pînă la sfîrșit pe Di-
 mitrie. Vorbiră, mă întrebară despre unele lucruri; răspunsei așa, ca o mașină. Apoi
 băgară de seamă în ce stare mă aflu și o clipă se priviră. Își făcură semn se ridicară,
 se scuzară că nu mai pot sta, sînt cam grăbiți, au o afacere, — și eșiră. Mama mă
 privea tăcută. Cît despre dînsa, ea putea să stea; n-aveam de spus cuvinte grele și
 nici de auzit vorbe mari... Dar și ea se ridică și eși pășind domol:

„Numai azi mai aveți... Sfătuiți în pace...”

Pentru clipa aceasta, pentru cuvîntul acesta, un tremur născu în sufletul
 meu. Atunci pentru întîia oară simții dorința să-i zic cu toată inima: mamă!
 În clipa aceea tot trecutul, cu durerile lui pieri.

Dar rămase prezentul rece, tăcut.

(va urma)

„eu nu colecționez
orice autograf...”

Șerban Cioculescu
14 / XI / 1970

Pentru a-l incita și a-l determina pe academicianul Șerban Cioculescu să facă mărturisiri complete pe tema pasiunii lui de colecționar, ne-am permis a-i aminti că unul dintre primele sale articole, care inaugura rubrica „Breviar” în „Gazeta literară”, era consacrat tocmai „colecționarului”.

Ne-a făcut plăcere să-i cităm pasaje din articolul care, dincolo de curiozitatea științifică a studierii unei asemenea tipologii, trăda un acut spirit participativ, mergând până la apostrofe cu caracter nedisimulat liric ca, bunăoară, acestea: „Priviți-l la o vitrină. După tensiunea întregului trup, concentrată în ochi, surprindeți pe omul împătimit. Și-a fixat privirea pe un obiect, pe unul singur. Nu-și mai schimbă traiectoria vizuală, în văpaia căreia citim dorința exacerbată de pasiunea posesivă”. Sau: „Priviți-l pe colecționar, cu câtă grijă ține în mână bibeloul, cum îl ferește parcă de primejdii nevăzute. Dacă este bibliofil, observați cu ce gingășie mângâie filele veline...” ș.a.m.d.

Da, într-adevăr, colecționarul constituie în interiorul speciei umane, o subspecie foarte interesantă; cum ați spus, el e un om împătimit; e omul unei singure, unice pasiuni absorbante, care-l domină, îl mistuie, dar în serviciul căreia aduce toată energia lui, toată inteligența, toată capacitatea.

Firește, există și colecționari minori și caraghioși. Unii adună nasturi, alții — cutii de chibrituri — și în această privință sînt unii care au reușit să colecționeze cutii de chibrituri din lumea întreagă. Vă închipuiți câtă imaginație și ingeniozitate trebuie să aibă un sedentar, care n-a ieșit din țară sau a ieșit foarte puțin, să obțină totuși colecții de cutii de chibrituri din peste 100 de țări! E un merit deosebit! Iată deci, că un om animat de pasiunea colecționarului, într-un fel se depășește pe sine. Sînt atîția oameni care nu s-au realizat, fiindcă nu au avut o pasiune dominantă! Or, colecționarul are această pasiune dominantă. Eu nu pot spune de mine că am avut ca pasiune dominantă dorința de a colecționa și fixația la un anumit obiect de colecție. Pasiunea mea dominantă în viață a fost lectura și, ca o consecință secundară,

cum s-ar zice, cu un termen filozofic mai pretențios, ca un epifenomen — scrisul. Însă plăcerea mare o am pentru lectură. Scrisul nu-mi procură plăcere. Rareori cite un articol al meu mă satisface, sau numai parțial. Dar scrisul altora, al unor anumiți autori, din anumite domenii, în primul rând literatura, istoria, memorialistica, totdeauna m-a atras și m-a sedus. Încetul cu încetul, însă, lectura creează la unii dintre cititori, o anumită pasiune care ține de senzualitate — aceea bibliofilică.

Anatole France este cel care a făcut observația, privind pe cineva mîngîind foile veline ale unei cărți, pe un bibliofil, că nu există nici o pasiune fără o oarecare senzualitate, iar bibliofilul e și un tip tactil, nu numai un tip vizual. Alegi cartea pentru raritatea ei, pentru condițiile grafice, dar ai și plăcerea „treburicelor degetelor”, cum ar fi zis Arghezi.

Am avut în viață și decepții și căutări infructuoase, dar bibliofilia mi-a dat și mari bucurii. Îmi cereți să pomenesc câteva momente. Am să vă dau un exemplu.

Eram în primăvara anului 1945, găzduit împreună cu familia la prietenul meu, doctorul I. Biberi, scriitor, și el familist, stabilit la Turnu-Severin.

În ultima zi de ședere, duminică, cu puțin înaintea prînzului, plecînd în oraș cu directorul liceului comercial, l-am întrebat dacă există anticari la Turnu-Severin, și mi-a spus că sînt doi. La primul la care am intrat, spectacolul era lugubru: un sicriu pe masă. Murise soția anticarului, iar acesta s-a scuzat și m-a invitat pe-a doua zi.

La al doilea, am găsit o prăvălie foarte modestă, un simplu raft de brad, cu aproape 100—200 de cărți și broșurele, și pe jos o grămadă nepusă în ordine. M-am chircit, m-am lăsat pe vine și am căutat carte cu carte (după ce examinase raftul). Nimic interesant. Și de o dată cad peste o carte veche, din secolul al XVIII-lea, conținînd 3 volume care-și făceau suită, din Voltaire, în ediția princeps, *Pièces fugitives, Nouvelles pièces fugitives. Dernières pièces fugitives de Mr. de Voltaire* sau *Mr. de V.*, inițială numai. Cartea fusese smulsă din legătură. Și am văzut o inscripție pe cartă! Nu i-am dat atenție, am întrebat cît costă. Suma era minimă cred 100 de lei, era deja inflație, cam ceea ce ar fi azi 5—6 lei. Cînd am ajuns acasă, deși era tirziu, am cerut *Lanson*-ul ilustrat. Am avut bănuiala că dedicația era scrisă chiar de mîna lui Voltaire. Dar, foarte curios, posesorul cărții, un elvețian, omonim cu istoricul Sulzer, se iscălise peste semnătura lui Voltaire și rămăsese scris de mîna numele unui cunoscut, Chevalier d'Albrecht de Pellemberg, doi „de”, două particule. Pe urmă, l-am găsit pe lista corespondențelor lui, în corespondența generală. Căzusem într-adevăr peste un exemplar autograf Voltaire! Inutil să-ți mai spun ce bucuros am fost cînd am venit cu acest trofeu în București! Legătura în stil secolul al XVIII-lea în legătură de vițel, făcută de un mare legător de-atunci, Feyns, m-a costat de 17 ori mai scump: 1700 de lei. Și e unul din micile trofee ale bibliotecii mele! Dar asemenea ocazii sînt destul de rare. Un oraș de provincie cu 2 anticari, care aveau numai broșurele și cărți neinteresante! Cum a ajuns acea carte acolo?

Vezi dumneata, într-un bazar, în străinătate, la un anticar, sînt tot felul de fleacuri, francezul le numește *bric-à-brac*, sumedenie de mărunțișuri și, printre ele, un obiect de preț. Eu, la început, nu știam să tîrguiesc. Mă duceam la anticar, alegeam o carte. Ei mă știau colecționar și mă ardeau la preț! Pe urmă însă, am învățat să mă tocmesc. Sau ceream 5—6 cărți. Dacă împlîntor cartea pe care o alegeam, cea rară, era mai puțin arătoasă, căutam altele mai ară-

toase, le arătam anticarului, acesta se uita la cotor, la legătură, îmi fixa prețul la ficcare în parte și se întâmpla ca cea mai rară carte, să fie cea mai ieftină. În aceste împrejurări, firește, ai o bucurie, iar anticarul nu pierde nimic, fiindcă el a cumpărat-o totdeauna cu hurta. El scoate din 2—3 cărți, ce-a plătit pe-o grămadă.

Pe urmă, am avut pasiunea manuscriselor autografe, a scrisorilor românești și străine, a documentelor vechi. Am învățat singur la vîrsta de 27 de ani să descifrez documentele cirilice, în timpul unei boli, cînd a trebuit să stau izolat cîteva zile. Am avut un simplu alfabet cirilic și cîteva documente vechi; am învățat să le descifrez și acum le descifrez cu ușurință. Se întîmplă însă un fenomen foarte curios: documentele cirilice, cu cît sînt mai recente, cu atît se citesc mai greu, fiindcă la începutul secolului trecut și mai ales la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, intervine grafia individuală și atunci descifrez cu dificultăți. În schimb, ceea ce era scris în secolele XVI, XVII, și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, aproape imită tiparul și atunci citesc mai ușor.

Trebuie să vă amintesc, că un mare colecționar de manuscrise vechi românești a fost Eminescu. Cu așa-zisa lui sărăcie, chiar din anii cînd muncea ca bibliotecar la Iași sau ca redactor la „*Timpu*”, jumătate din salariu o cheltuia cumpărînd manuscrise vechi românești. Începuseră frații Șaraga din Iași să le valorifice la prețuri foarte ridicate, fiindcă atunci, a da 2—300 lei pentru un manuscris, însemna că 1/2 din veniturile lunare erau cheltuite. Eminescu renunța la o garderobă întreagă pentru un singur manuscris. În acest fel i-a putut împrumuta lui Gaster — care le menționează în cartea lui despre literatura populară — manuscrise vechi, cronici, cărți populare și pe care Majorescu, o dată cu manuscrisele eminesciene, le-a dat, comișînd eroarea să creadă că sînt din familia lui sau a lui Popazu. În realitate, erau ale lui Eminescu.

La noi, tradiția colecționării de cărți vechi e destul de veche. Primul colecționar mare a fost un căpitan din familia Cornescu; fiind stabilit la Oltenița, și-a zis Olteniceanu și întîiul lot de cărți și manuscrise vechi românești dăruite Academiei printr-un episcop, deci printr-o altă mină, după moartea lui Olteniceanu, a fost de la acest colecționar. Pe urmă, un alt colecționar care a dăruit colecțiile sale Academiei, a fost Dimitrie A. Sturza, academician și politician liberal, care, cu toate păcatele lui de politician, a fost un fanatic al istoriei naționale și un om darnic, ce a îmbogățit colecțiile noastre, ale Academiei. Academia Română are colecții atît de bogate, încît mă sfîesc să vorbesc de ale mele, care reprezintă foarte puțin față de acestea, dar care, probabil, pînă la urmă, vor întregi colecția cea mare a Academiei.

Academia Română are — după Arhivele Statului — cel mai mare număr de documente vechi românești, iar în lotul ei de manuscrise românești ale clasicii români, dispune de cea mai mare colecție din țară.

Noi avem și cea mai mare colecție de gravuri și de stampe din țară — și nu numai fondul național românesc, pe care-l avem complet sau aproape complet — dar și de gravură veche franceză, germană, flamandă (Callot, Dürer, Holbein, Rembrandt, etc).

Ca să mă întorc acum la colecționari. Un mare colecționar, povestește Zambaccian, care el însuși a fost mare colecționar, a fost desemnat de Pallady cu acea legendă și cu un gest al mîinilor — *nu dau nimic, sînt colecționar!* Ei, în această privință, probabil, eu nu sînt

un colecționar integral. Mie mi s-a întâmplat să dăruiesc din colecțiile mele. Bunăoară, unui editor al lui Macedonski, i-am dăruit un album craiovenesc, în care Macedonski și-a scris primele lui versuri în franțuzește, într-o franțuzească destul de stingace, era și foarte tânăr, avea 16—17 ani. Pe urmă, Macedonski a ajuns la măiestria cu care a scris poeziile *Bronzes* sau prozele din *Le calvaire de feu*.

Vedeți, prin urmare, eu nu mă pot lăuda cu colecții extraordinare. O colecție extraordinară de obiecte de artă japoneză a avut colonelul Băgulescu, care a fost multă vreme atașat militar la Tokio. O colecție sinologică foarte frumoasă, dar și de cărți vechi franceze și de gravuri, a lăsat familiei, academicianul Ștefan Nicolau, microbiologul. Iar nouă, Academiei, ultima mare donație ne-a făcut-o academicianul G. Oprescu, un impresionant număr de gravuri franceze de foarte mare valoare. Academicianul C. Ionescu-Mihăiești ne-a lăsat colecția sa de carte franceză ilustrată. Avem celebra ediție, zisă a „Fermierilor Generali”, din secolul al XVIII-lea, *Les Contes de La Fontaine*. Dar avem și cărți moderne, cu gravuri de Toulouse-Lautrec și de alți mari ilustratori și pictori moderni. În concluzie, dacă ne apropiem de concluzie, eu nu vreau să descurajez pe nimeni, însă, trebuie știut un lucru, colecția e atât de absorbantă, încât cine are familie grea, părinți și copii mulți de întreținut, foarte greu își poate satisface ambiția și plăcerea de colecționar, dar cine e singur pe lume, poate foarte bine, pe lângă munca productivă, să se dedice în orele libere acestei pasiuni și ea îi va aduce mari satisfacții; e recreativă, succesele compensează toate suferințele, toate sacrificiile, toate decepțiile și înfrîngerile pe care le poate avea un anticar. Nu uita, dumneata, că, bunăoară, colecționarii de tablouri sînt foarte des păcăliți. În țară, circulă poate un număr înzecit de Andreescu decît a creat el în timpul vieții lui: deci, 90% sînt false. Un nefericit de colecționar, dacă a căzut pe mîna unui șarlatan sau dacă n-a avut grijă să meargă cu un expert, dă o sumă enormă pentru un lucru fără nici o valoare. Colecționarul poate fi așadar uneori victima pasiunii, a naivității lui. Colecționarul începe să fie vrednic de acest nume numai atunci cînd cunoștințele lui au ajuns să facă din el un crudit în materie și cînd nu mai poate fi înșelat, cînd el însuși poate fi un expert și să-i ajute pe alți colecționari să nu se păcălească. Un exemplu: Anatole France cîștiga enorm cu scrisul — atât de mult, încît a lăsat o avere nepotului său direct (care, în momentul cînd a murit Anatole France, la vîrsta de 80 de ani, avea vreo 18 ani). Dar Anatole France strînsese în timpul vieții lui și obiecte vechi, în special din epoca antichității sau a artei creștine gotice, și casa lui era un bazar! Cred că lângă Paris, în localitatea La Bécherie. Cînd a murit, a testat orașului Paris această colecție. Ei bine, cînd a venit reprezentantul primăriei să vadă această colecție, s-a luat cu mîinile de păr — 99% erau obiecte false! De ce? Fiindcă Anatole France, destul de calculat, vrea să ia numai chilipiruri. Atunci i se dădea o tanagra pe 5 franci. Îți inchipuî dumneata că avea acest preț pentru că era recent fabricată în Germania: există oficină care fac busturi antice, le patinează, le mutilează, există o artă întreagă a falsificării obiectelor de artă.

Îmi ceri să mă refer și la alte documente literare din colecția mea. Ei bine, am avut ocazia să obțin un lot interesant de scrisori ale lui Panait Istrati către o româncă, pe atunci logodită cu un locotenent, și care se afla în serviciul Crucii Roșii Franceze. Aceasta i-a dat

primele ajutoare lui Panait Istrati când el a încercat să se sinucidă. Păstrez și azi una dintre scrisori și niște copii după altele. Ea îi reproșa că nu i-a trimis prima carte, și Panait Istrati i-a răspuns cu destulă demnitate, că îi trimisese, cu mândrie s-a apărut. Firește, un schimb de scrisori între un bărbat mândru și o femeie iritabilă, totdeauna e interesant. E și un document uman. Ei, cred că aici e secretul micii mele colecții. Eu nu colecționez orice autograf, eu caut în el să găsesc și mărturiile unui sentiment omenesc, ale unui moment sufletesc — documentul să aibă o semnificație morală. Adică, eu nu colecționez orice bilet, orice hîrtie, cum colecționează unii, să zic, decrete de numiri de ofițeri ai lui Napoleon. Eu, bunăoară, aș fi avut ocazia să cumpăr decretul avansării unui ofițer, semnat de Napoleon. Nu m-a interesat. Las' că era și suma mare, dar acel document nu reprezenta nimica. Era o avansare pentru serviciile aduse în slujbă etc. Acolo însă, unde scrisoarea, biletul, cartea poștală sau manuscrisul e mărturia unei drame omenești, a unei probleme de conștiință, a unui sentiment puternic, colecționez pentru că reconstitui în imaginația mea un moment sufletesc, o mică dramă, umilă. În sfîrșit, din marea comedie umană, orice hîrtie poate fi un document moral interesant, cu condiția să nu fie un simplu autograf, un bilet oarecare. În acest sens, într-o bună zi, v-aș putea oferi cîteva eșantioane din colecția mea și veți vedea că sînt destul de bine alese. Acum, fără îndoială, cum eu am cumpărat la rîndul meu de la oameni care știau ce vînd, colecția mea reprezintă un capital destul de modest, mijloacele nu mi-au permis să jonglez cu sume mari de bani, dar cred totuși, că, din acest punct de vedere, al omenescului, colecția mea ar putea să vă intereseze.

Tot așa, am avut însă și unele „noroace”, ca să folosesc pluralul specific oltenesc. Bunăoară, exemplarul *Bibliei lui Șerban*, din multe puncte de vedere deosebit de exemplarele stereotipe. Asta e și o chestie de șansă, pentru că în momentul cînd am adunat o sumă de bani ca să caut un exemplar de lux, puteam cădea peste un exemplar anodin. Ei, am căzut peste un exemplar salvat de la ultimul mare incendiu al Bucureștilor, de la 23 martie 1847, din chiar casa unde izbucnise incendiul, a boierilor *Drugănești*, de pe actuala stradă 30 Decembrie, cam în spatele vechii Poște, unde se va instala Muzeul de istorie al R.S.R. Ei bine, exemplarul a fost salvat după ce focul îl cuprinsese, foile au rămas cu petele de umezeală, însă a fost uscat cu evlavie de familie. Legătura a fost refăcută, exemplarul din acest tiraj e rar, are o 1/2 filă tipărită în plus, descrisă în volumul IV al suplimentului la BRV Bianu-Hodoș făcută de Dan Simonescu, iar V. Cîndea, care e un cunoscător în aceste probleme, s-a arătat uimit că exemplarul meu rubrichează lectura Vechiului Testament. Or, *Biblia lui Șerban* nu era o carte de cult, era o carte de bibliofilie. În ce sens? Adică era o danie princiară, nu servea în biserică spre a se citi din ea. Propriu-zis se citeau *Psalmii*, *Noul Testament*, și cum acestea se tipăreau aparte, deseori *Biblia* rămînea intactă, necitită, decît cel mult cu cîte o inscripție. Exemplarul meu are și inscripția intrării în țară a celui de-al doilea membru al familiei *Drugănescu*, care însoțise dimpreună cu tatăl său, Gavril, pe Toma Cantacuzino și pe Dimitrie Cantemir după înfringerea de la Stănilești, în Rusia. Tatăl s-a întors după o pîrbegie de doi ani, iar fiul, de 16 ani. Momentul întoarcerii fiului a coincis cu ridicarea bisericii din *Drugănești* de către această familie boierească,

familie care se înrudise cu Cantacuzinii. Ceea ce e consemnat pe două file ale *Bibliei*. Exemplarul a fost descris de Șt. Greceanu, care a făcut ediția cronicii oficiale a lui Radu Greceanu, însă fără să menționeze anumite particularități ale acestui exemplar al *Bibliei*.

Prin urmare, iată că uneori trebuie să ai noroc în căutare. Nu orice exemplar al unei cărți e interesant. El se poate îmbogăți și prin circumstanțe istorice legate de evenimente care își pun amprenta pe document. Să vă dau un exemplu. Tipăriturile brîncovenești au tot felul de inscripții. Una poate să fie o dedicație a mitropolitului către domnitor. Alta poate să fie o dedicație a domnitorului către preotul unei anume mahalale, căreia i-a dăruit domnitorul acea carte. Dar e și o inscripție din 1821 care arată evacuarea Bucureștilor de către Tudor Vladimirescu și e făcută în spirit reacționar. Vorbește de „golanii lui”. Fără îndoială că erau boierii care se bucurau că privilegiile lor nu mai erau amenințate de această mișcare socială puternică, care, dacă ar fi biruit, ar fi schimbat fața alcătuirii sociale a țării și mai ales în folosul țăranilor clăcași. Vedeți, o carte poate avea stratificări de însemnări din diverse epoci și poate ea singură prin inscripțiile ei să-ți evoce mai multe momente din istoria țării tale. Se cere însă celui ce răsfoiește o carte, să aibă tot atita imaginație, și tot atita capacitate emotivă ca și colecționarul.

În sfîrșit, am să vă mai spun că în afară de bibliofili, există și așa-ziii *bibliomani*. Aceia care strîngînd cărți rare, își fac plăceri solitare din pipăirea și contemplarea lor, dar nu le arată nimănui, nu le comunică nimănui, și dacă sînt foarte bogați, sînt capabili să facă precum acel arhimilionar american care credea că deține exemplarul unic al cărții. Cînd a aflat că există și al doilea, l-a cumpărat și l-a ars. Firește, această bibliomanie care merge pînă la distrugere, se transformă în barbarie și e tocmai antipodul scopului civilizator al bibliofiliei, pentru că meritul acesteia este de a salva cărți rare de la distrugere, de a le înfrumuseța, dacă e posibil, prin legături rare, dar nu de a distruge exemplarele aceluiași tiraj pentru a rămîne cu exemplarul unicat.

Nu putem găsi o încheiere mai potrivită la această convorbire cu Șerban Cioculescu, decît tot cuvintele lui Șerban Cioculescu, din articolul menționat, unde, citînd exemplul lui A. Apostol—un entuziast colecționar de artă—reține ca o coordonată a existenței acestuia faptul că era „ars de flacăra iubirii de artă, mistuit de pasiunea de a strînge, dar și de nobila năzuință de a lăsa neamului său[...] comoară strînsă din greu, de-a lungul unei vieți de trudă și privați”. Și: „La acest nivel etic, colecționarul este un adevărat erou...”

Al. O.

file de album

OSKAR WALTER CISEK

O fericită împrejurare ne-a pus în fața unor documente legate de viața și creația regretatului scriitor român de limbă germană Oskar Walter Cisek. La ora aceea, munca de realizare a numărului de față era încheiată. N-am putut însă rezista tentației de a insera câteva fotografii și fotocopii ale unor scrisori la rubrica, destul de restrictivă în cadrul ei obiectiv, denumită, cu un titlu generic, „File de album”.

Fiecare dintre aceste documente, cum lesne se înțelege, solicită instructive și generoase comentarii. Ne mulțumim doar să atragem atenția că cele trei cărți poștale adresate soției conțin tulburătoare mărturii privind itinerariul documentar configurat cu atîta mîmție și cu o intensă combustiuine sufletească în procesul elaborării marelui roman consacrat figurii lui Horea și răscoalei țărănești din Transilvania.

Într-un alt număr ne propunem să revenim asupra acestor documente ca și, în general, asupra remarcabilei personalități a lui Oskar Walter Cisek, dînd publicității, totodată, și un extrem de important studiu, rămas în faza de manuscris, despre „specificul românesc”.

Al. O.

2

3

1. Oskar Walter Ciseli în 1955.
2. Vara 1918, la Cîmpulung-Muscel. După ascensiunea pe muntele Păpușa, cu tatăl său Oskar Cisek și cu un țaran, călăuză.
3. Portret de tinerețe (mai, 1920).
4. La Pelișor, februarie 1964.
5. Tot la Pelișor, în toamna aceluiași an (cu doi ani înainte de moarte).

4

5

8, 9, 10, 11. Cărți postale adresate soției sale, Ioana Cisek (iunie 1955),
în perioada documentării pentru romanul *Horia*.

„... Am găsit un material imens și extrem de interesant.
Lucrez zilnic între orele 7¹/₂ – 15 la Muzău...”

Praga, 19 Iunie 1955

Dragă soție, vreau de patruzile la
tăbiri lunete am fost privit cu multă
curiozitate și interes și inteligență.
În fiecare după-amiază - după terminarea
muncii lucrului la fabrica de mașini
Amplectat, în fiecare oraș sunt
în viață la altă muncă și cîntă o cantă
care nu sînduie cu copiii de cîntă,
totuși și mîntuiri. Episcopul are a
amintit cu multă simpatie despre Tine
și îți dăruie cele mai bune valuri
și din curîntul tău. Mă simțeam
foarte din el la deia, astfel că nu mă
înui pot opri la sebes, din gînt sau
așternut în viața și ești din deosebi
bogat, ducet și vine între orele 7¹/₂ -
15 la Muzău. Tău sînduie a doua de
tul de multumitor. Nu beau nicădat,
nici cafea, și pe la, apoi pot să dau
de pe la. Mă simțeam cataractă sau cataractă
altare de plîns, și pe la de mi continuă
pe de neînțeles - în ultima vreme sînduie
mănt. Din care nu sînduie peatrua și
oară, la el. Și sînduie în felul lui, nu
am eu așternut în cîntă și în pe
peșteră mănt. Tău sînduie cataractă
de imunitate de alău. Tău sînduie
Mă cîntă și are la și la la
Tău sînduie și sînduie de nu sînduie

Siliu, Hotel Păcleniș

Pragă, totuși măine, și în via, plec direct
spre Dora. Măsură mai pot opri la Săeș (aici
peleșea mea la Siliu a aplecat și gâșci
cu gât aci în material, în același loc
măști în original, am făcut desigur
măști și am ținut în măștile mele actul de
condamnare la moarte a lui Horia și
Bogdan. Sunt copleșit de o muncă întreruptă
și întreruptă. Prietenii și curioșii mi-au
apropiat cu plume frumoase de murine.
Cum lucrăm și la 1-15 la secția de
muzeologie a Bibliotecii. Celii înșiși sunt
cum ogoriți. Dar muncă a fost pe teren
de lădărie. Sunt sigur că acești murini
sunt face greșeli în prelucrarea actului
la Păcleniș am fost de 4 ori, la Păcleniș
ori. Vor căuta să mă tragă după 3 zile la
București. Voi mai decanta din peștera
mea în lăuntrii Clujului. Peșterile totuși
peșteră pleacă la Vulcăni. Și peșteră
bine, adunăm murina decizia nărilor de
tote a fost murina mea adesea și
cortă mare, dinușă de aici mult mai
liberală și mai deșăvșită decât murina
din 1938 în fața Păclenișului. Și murina
am făcut în 1938 și a fost O. Adorata. Păcleniș
cum tot încă stat! De măine în colo mla
va fi, spre, mai puțin. Măsură mea sunt
în Păcleniș. Măsură mea sunt
cu amănunț de măsură, Walter

..... am făcut descoperiri și am ținut în mâinile
mele actul de condamnare la moarte a lui
Horia și Cloșca..."

6. Dialog cu Tudor Arghezi, în timpul recepției dată de *Societatea Austriacă pentru Literatură*, cu prilejul acordării premiului „Gottfried von Herder”, lui Tudor Arghezi. Viena, 6 mai 1965.

6

7

Brașov, 24 iunie 1955

Breșu Ioan, 29 iunie 1955
 prișgului am făcut drumul
 eu, autobuzul din oraș
 spre Brașov. Regimenul
 de ordine stricte în hotel
 de aici care e destul de curat.
 La 30 m. se află căsuța unde
 se întâlneau Horia cu
 Crișan. La 80 m. e podul
 Crișului unde Horia
 vorbea mulțimii după
 țîrg. După țîrg
 și după amiază, adică
 peste ora 14, se culcuș
 spre hotelul care
 este. Aici ne
 am găsit. La
 184 de metri
 de aici se
 află casa
 unde se
 întâlneau
 Horia cu
 Crișan.

..... La 30 m. se află căsuța unde se întâlneau Horia
 cu Crișan. La 80 m. e podul Crișului unde
 Crișan vorbea mulțimii după țîrg".

Albae, 30 June 1965

Draga Jovana, sunt, în
afacut, la Albae, în cenum-
na natală a lui Florin.
Sunt foarte fericit că am
văzut lui Lili. Apucăm
celor care în țară. Alina și
Alina de oușele. Dăruim
a fost, de o săptămână
înțeleg, de aceluși de aceluși
și belne facut, altă dată,
în conștiință. Măi bucur.
Dar sunt muncă pentru că mi-a
fost dat să cânt și pe acest
pământ sfânt de fapte
iobagilor revoluționari.
De la de 5 June și voi prezenta
în București. Prezentare de fel
peleșu pe care este în fața ei.
Sunt fericit că în fața mea
cuvânt de greșelă. Aceste
mi meară. Sănușii de care mi
sănușii.

"...sunt mulțumit că mi-a fost dat să cânt și pe
acest pământ sfânt de fapte iobagilor revoluționari..."

măștile scriitorului

Eusebiu Camilar

AUTOR
DE
COMEDII-FABULE

Prin 1957, eram de vreo doi ani redactor la secția de poezie a Editurii de stat pentru literatură și artă. Cum mă îngrijeam ca „responsabil de carte” și de volumele cuprinzând versuri originale, dar și de cele de traduceri, am avut ocazia să editez câteva excelente lucrări ale regretatului — și pe nedrept uitatului pentru modestie — Eusebiu Camilar. După volumașul *Din poezia chineză clasică, tălmăcirii de Eusebiu Camilar* (E.S.P.L.A., București, 1956, 84 pp., cu un Cuvânt înainte al traducătorului), am trăit — firește, în mai mică măsură — alături de autorul ei, emoțiile apariției dramei în patru acte în versuri, *Valea Albă*, tipărită în 1957. Rapida epuizare a tirajului (4 100 + 1 050) i-a dat curaj scriitorului să recidiveze — nu ca dramaturg (era mai de mult, fiind, împreună cu Magda Isanos, scrisese *Focurile*, (dramă în 4 acte, F.R.P.L.A., București, 1945, 104 pp.), ci ca „editabil”. Și mi-a adus după câteva zile numai, într-o dimineață, un manuscris, pe care, cu entuziasmul cald încă al nopții petrecute la scris, mi l-a citit. Era

Eusebiu Camilar la Varșovia. [1956?] Fotografie pusă la dispoziție de Elisabeta Goian, fiica scriitorului.

Trimbița de carton, șarjă în versuri într-un act, dezvoltând, prin pinza subțire a metaforei, nu moravuri scriitoricești din Roma antică, dar năravuri — astăzi depășite intrucitva de timp — ale confrăților, mai mult de breaslă, decât de vocație ai scriitorului.

După dactilografare, reflectind poate la un dat al artei, care susține că aluzia iscusită e mai eficace decât acuzația pătimașă, altfel spus, vorba lui Cocteau, că pedala e pusă la pian nu pentru ca s-o ții tot timpul apăsată cu talpa, ci numai ca o virtualitate, dramaturgul a schimbat titlul piesei și i-a spus Confrății Mus, opunînd — ea în vestita fabulă — soarecele de la țară, agrestul, celui de la oraș, urbanul.

Proiecta un amplu volum de teatru, în care ar fi urmat să apară, pe lingă Valea Albă, reeditată, poemul dramatic în două părți și un prolog, Cîntărețul nemuritor, drama în patru acte, în proză, Cocorii lui Ibiscus, și cea în versuri, cu un prolog, Asediul Ecbatanei; tragediile în cinci acte, în versuri, Năluca, respectiv Căderea zeilor, comedile antice în versuri, Cele șapte turnuri, respectiv, Noaptea din Temiseta, și, firește, Confrății Mus.

Tribulațiile autorului, întârzieri de tot felul, amînări, alte lucruri și alte lucrări, altfel spus, variate vicisitudini, au împiedicat atunci realizarea cărții, pe care m-aș simți onorat s-o pot publica, dacă aș găsi un editor dispus a o face.

Din dosarul volumului pe care începeam să-l constitui, mi-a rămas numai Confrății Mus, exemplarul prim, „originalul” unui text dactilografiat pe pagini tip, de editură (numerotat de la 52 la 80, pentru că făcea parte, cum spuneam, dintr-un corpus mai amplu), cu mărunte corecturi în creion negru, operate de autor, care a îndreptat astfel erori de dactilografie.

Pieseile menționate există, și manuscrisele sunt păstrate cu filial devotament de fiica celor doi scriitori, cu a cărei grațioasă învoire, de altfel, dau publicității textul piesei într-un act, Confrății Mus.

Am îndreptat tacit puținele erori de frapă, care au scăpat autorului, și am menționat întotdeauna modificările operate de ei în text. Parantezele drepte îmi aparțin.

Romulus VULPESCU

Eseseburile Caenilor

CONFRAȚII MUS

PERSOANELE

- TIGELLINUS, poet celebru, arbitru al eleganței și al împărțirii premiilor.
- MUS URBANUS.
- MUS URBANUS, poet ditirambic, de loc din Roma.
- MUS AGRESTIS, poet simplu, de loc din Campania.
- CORUL INSPIRAȚILOR.
- CORUL CÎINILOR.
- [CORUL TRIMBIȚELOR DE CARTON.]¹
- DÂNTUITOARE EGIPTIENŢE.
- SYRIS egiptianca, libertă a lui Tigellinus, conducătoare lor.
- UN STOL DE FETE.

DECORUL

O terasă într-o grădină din Roma, pe vremea fericitului August. Tigellinus privește cum se lasă noaptea. Răsare luna, dinspre Capitoliu. În dreapta, stă Corul Inspiraților, în stînga — Corul Cîinilor.

CORUL CÎINILOR (lătrînd la lună)

Ham! Ham! Hau! Hau!
Eu știu că numai cei din Roma au
Loc la ospete, trecere și premii,
Că-s mai aproape de poezii vremii...

¹ Text anulat de autor.

CORUL INSPIRAȚILOR (*mnios*)

Să nu mai minți, potaie blestemată!
 Că nu-i așa, ți-o dovedesc îndată!
 Mai ai răbdare! Chiar acum vin,
 Poetii cei chemați de Tigellin...
 Cum poți minți, potaie? Nu știi, oare,
 Ce preț se dă pe oameni de valoare?
 Mai bine linge-ți laba! Ține-ți gura!
 Poți fi gladiator de prin Suburra*,
 Poți fi fecior de falnic general,
 Sau de oștean mărunț, sau de hamal,
 Libert sau sclav, sau fiu de precupeață,
 Din Galia, din Grecia măreață,
 Egiptian, fenician sau scit,
 De ai talent, la Roma ești slăvit!
 De ce-ți birfești cetatea?

CORUL CIINILOR

Hau! Hau! Hau!

Eu știu că numai cei din Roma au
 Loc la ospete, trecere și premii,
 Că-s mai aproape de poezii vremii!
 Că am dreptate, o să vezi îndată...

CORUL INSPIRAȚILOR

Vreau liniște, potaie blestemată,
 Căci Tigellin visează...

TIGELLINUS (*către Corul Inspiraților*)

Mă gindesc,
 Cum pot să judec, ca să nu greșesc,
 O, cum să-mi dau părerea mea umilă,
 Cind Arta e atât de dificilă...

CORUL INSPIRAȚILOR

Ai grijă, Tigellinus! Se zvonește
 Cum că în Roma au pătruns, hoțește,
 În miez de noapte, niște vrăjitori,
 S-arunce molimi printre scriitorii!
 Intiul, din a Africii pustie,
 De pe la struți, le-a procurat trufie!
 Un altul, de prin Indii legendare,
 De la păuni, adus-a îngimfare!
 Un vraci vestit, cu plete inelate,

* Mabala din Roma antică. [N.a.].

În oase le-a turnat comoditate.
Al patrulea, cu plete ca beteala,
A semănat printre poezi birfeala!
Al cincilea a adunat sărmanii,
Și i-a-nvățat cum să vineze banii...

TIGELLINUS

Să punem, noaptea, străji, pe la ferestre?

CONDUCĂTORUL CORULUI

Nu! Să-ți măsoari cuvintele, maestre!
Păzește bine-al artelor tezaur!
Talentul e ca pulberea de aur...
Ci cumpănește bine...

CORUL INSPIRAȚILOR

Oameni mari,
De când e lumea, sînt atît de rari!
Talentele sînt sarea în bucate!
Nu promova talente nesărate!

TIGELLINUS

Amice, ai dreptate! Ce-am pățit,
Cu unul, chiar mai ieri...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Te-am auzit...
I-ai arătat că-i mare... El, dement,
A înțeles că-i mare în talent,
Și s-a-ngîmfat, și-așa de sus se crede
Că azi, nici chiar pe el nu se mai vede...

CORUL INSPIRAȚILOR

Ba, chiar mai mult! Nici nu-i mai plac romanii!
Se-mbracă țipător, ca africanii,
Și crede, prostul, c-a făcut pămînt,
Plin și arta lui Homer cel sfînt...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Arbitrule, ei vin! Să bagi de seamă!
Talentul e o pulbere de-aramă!
Arbitrule, să ții cîntarul sus,
Să-i judeci bine pe confrății Mus...

CORUL INSPIRAȚILOR

Te sfătuiesc, o, Tigellinus... Iată!
 Să nu-i primești pe amindoi deodată,
 Că parcă-i văd de păr cum se înhață,
 Mai rău ca precupețele în piață!

Corul Clinilor mîrîie în apropierea lui Mus Urbanus și a lui Mus Agrestis. Mus Urbanus e îmbrăcat ȕipător, are un zîmbet ironic, de superioritate. Ȑl repede pe Mus Agrestis, cu coatele, să-ȕi facă loc înainte. [Cum ajunge lîngă Tigellinus, apare Corul Trîmbiȕelor de Carton, să-l anunȕe tîmîindu-l.

TRÎMBIȔA DE CARTON, CĂPETENIA

Tu, creatorul nostru, slavă ȕiei!
 Pe lumea asta totu-i gîlăȕiei!
 Ce-ȕi trebuie furtună, trăsnet, tunet?
 Tu lumea o îmbeȕi numai prin sunet...

Corul Trîmbiȕelor de Carton se retrage, la comanda Trîmbiȕei. Corul Clinilor mîrîie, a invidie, Corul Inspiraȕilor se uită cu silă...³

CORUL CLINILOR

Ham! Ham! Haul! Haul!
 Eu știu că numai cei din Roma au
 Loc la ospete, trecere și premii,
 Că-s mai aproape de poeȕii vremii...

Către Mus Urbanus.

Te-ai prezentat grozav, cu tot dichisul!
 Maestre, vrem să-ȕi lingem manuscrisul,
 Că e frumos legat, împăturit...
 Nu ai prin el vreun os?

MUS URBANUS (*către Tigellinus*)

Eu am venit!
 Colega, *seruus*! Iarăși împarȕi premii?
 Hai, mă consacră drept poet al vremii.
 Doar sînt din Roma! Om cu tot dichisul!...

TIGELLINUS

Nu vrei să te consacre manuscrisul?

CORUL INSPIRAȚILOR

Ce individ...

³ Textul între croȕete — anulat de autor.

CONDUCĂTORUL CORULUI

O fi vreo gură spartă...

MUS AGRESTIS

Își face loc cu coatele în artă...

MUS URBANUS

Dai diplome de geniu? Vreau și eu!
Și o să cînt mai dulce ca Orfeu!

TIGELLINUS

Din diplomă să cînți?

CORUL CÎNILOR

E colosal...

MUS URBANUS

Consacră-mă drept geniu epocal,
Să fiu un zeu peste poezii, marii,
Să mi se-nchine Roma și barbarii,
Să mă cunoască Libia, Sydonul,
Elinii să-mi închine Parthenonul,
Imperiul, din mileniu în mileniu,
Să mi se-nchine diplomei de geniu...

*Mus Agrestis stă la o parte, timid și modest. Clatină din cap, cu
resemnare.*

MUS AGRESTIS (către sine)

Aveai dreptate, cor de urlători!
Și-a și aflat îndată protectori,
Căci e din Roma, șade lângă premii,
Lângă sesterti, lângă poezii vremii...

Descurajat.

O, vai de voi, poezilor sărmani,
Ce viețuiți dincolo de Albani,
Și împinzii Campania cu rod,
Cum vă învață Sfîntul Hesiod...
Pe jos venit-am, mult, ca un pribeag:
M-au fugărit hangii de la prag;
Pentru un blid de ciorbă, pe nimica,
Mi-am zălogit mantaua și tunica;
M-au descălțat străinii de sandale,

Și ploii și arșiți m-au bătut în cale!
 O, Lari și Mani! La ce-am venit eu, oare,
 Până la Roma cea nemuritoare?

CORUL CÎINILOR

Miri Miri Haul Haul
 Ei, vezi? Așa-i? Doar cei din Roma au
 Loc la ospete, trecere și premii,
 Că stau aproape de poeții vremii...

CORUL INSPIRAȚILOR

Tăcere! Gura! Javre cîntărește,
 Ce-mblați după protecții și ospete!

Întregul cor se repede spre Cîini. Aceștia se reped și ei, clămpănind din boturi. Conducătorii Inspiraților se bagă între ei.

CONDUCĂTORUL CORULUI

Hoi Javre blestamate, cîini venali!
 Serie-n edict să fim imparțiali!
 Să stăm de-o parte! Tigellinus știe
 Discerne între moft și poezie...

MUS URBANUS

Colega, *seruus*!

TIGELLINUS (cu ironie)

Salve, o, maestre!

MUS AGRESTIS

Poet al bucuriilor campestre,
 Întoarce-te la gliile cu rod,
 Precum te-nvață sfîntul * Hesiod!
 Mă-ntorc în satul meu...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Mai ai răbdare!

MUS AGRESTIS

Să mă înghită neagra depărtare,
 Cu pulberi să mă-nvăluie furtuna!
 Dar am să cînt din suflet, totdeauna,

* Sîc! Inconsecvență ortografică a autorului. Cf. replica anterioară a lui Mus Agrestis, p. 47, v. 6 de jos.

Viața⁵ fără moarte, cu-a ei forță,
 Voi ține sus a poeziei torță,
 Și-mi pare rău, prietenii mei, foarte,
 Că am venit la Roma fără moarte,
 Și-o să mai vin, mhnat doar de escorte,
 Doar între lănci și scuturi de cohorte!

Vrea să plece [mhnit]⁶.

CORUL CLINILOR

O, bine faci, campestrule! Haul Haul
 Ei, vezi, doar cei din Roma au...?

CONDUCĂTORUL CORULUI

Tăceți din bot, cotarile! Clinii venali!
 N-am fost vorbiți⁸ să fim imparțiali?

Ii amenință. Clinii tac, se dau înapoi, mrlind.

Ai să regreti, poetule, campestre,
 O, nu pleca! Să văd ce fel de zestre
 Ți-au pus la căpătiul tău, și-n fire,
 La naștere, preasfintele Moire...

MUS AGRESTIS

Mă duc... La Roma cine să încapă?
 Voi minui cu drag străbuna sapă,
 Și lyra cea preasfântă! Ce-i mai bun
 Ca brazdele ogorului străbun?
 A... Voi nu știți! Dar în întreaga țară
 În clipa asta plugurile ară!
 Se află o mai mare bucurie?
 Acum se lasă berzele pe glie,
 Ca niște zei din cer... Culeg fărimă,
 Și larve oarbe, cărăbuși și rime,
 Și dintre tufe iepurele sare...
 Și chiuie plugarul... Către soare
 Se-nalță-n slavă vulturii pădurii,
 Ca steagurile mindrelor centurii...
 Adio, Roma! Plec...

⁵ Pentru respectarea prozodiei, citește vi-a-ța, în 3 silabe.

⁶ Text anulat de autor.

⁷ Vers incomplet.

⁸ Sic! Formularea este echivocă: poate fi vorba, fie de o construcție corectă, din punct de vedere gramatical, dar rară (cea din text), fie de o altă construcție corectă, populară, mai frecventă, N-am fost vorbit...

CORUL INSPIRAȚILOR

Ce imposibil...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Poetul e din fire irascibil!
 Îl înțeleg! Va regreta,⁹ Cetatea!
 Puterea lui e sensibilitatea!
 În larmele vieții¹⁰ necuprinse,
 Intră-n furtuni cu strunele întinse,
 Așa înfruntă fluvii, mări, pământuri,
 Cu strunele întinse-n patru vânturi...
 Îl înfioară pîn' și fulgul spumii,
 Și-i cad pe strune lacrimile lumii...

CORUL INSPIRAȚILOR

Poate-am lăsat un geniu, dus de apă...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Îl rog pe Tigellinus să înceapă!
 Hai, Tigellinus...

MUS URBANUS

Sint nerăbdător!

Dă-mi diploma!

CONDUCĂTORUL CORULUI

Maestre, mai ușor!

Hai, Tigellinus! Dar să bagi de seamă,
 Talentul e o pulbere de-aramă!
 Prin laudele prea exagerate,
 Cel prost se crede personalitate,
 La lauda necîntărită bine,
 Cel înțelept roșește de rușine...

TIGELLINUS

Începe, Mus Urbanus! Scrii poeme?

MUS URBANUS

Colega, *servus*! Scriu, numai de-o vreme,
 C-am fost prea ocupat! Ca omul! Știi?
 Nu¹¹ am o casă plină de copii,
 Făceam o carieră uimitoare,
 Dar s-a-ntîmplat nenorocire mare...

⁹ Sic! Virgulă între subiect și predicat. Formulare echivocă. Fie: poetul va regreta cetatea; fie; cetatea îl va regreta pe poet.

¹⁰ Pentru respectarea prozodiei, citește vi-e-ii.

¹¹ *Lapsus calami*. Mai degrabă, Eu am o casă...

TIGELLINUS

Nenorocire? Cum?

MUS URBANUS

Hai, ia aminte!
De n-ar fi fost Homer mai înainte,
Să scrie *Odiseea*, *Iliada*,
Eu, cu talentul, dominam pleiada!
Asta mi-i durerea și nevoia!
De vină-i numai Orbul de la Troia!
Cum mai puteam să scriu poeme sfinte,
Când alții mi-au luat-o înainte?

*Plînge. Cîinii mîrîie ușurel, însă văstînd cum Conducătorul Corului
îi amenință, tac molcom. Mus Urbanus continuă, plîngînd.*

Din cauza poeziei lor infecte.
N-au mai rămas pe lume subiecte¹²,
C-au adunat ce-a fost mai bun, hapsinii...

Corul Cîinilor rîde în hohote.

TIGELLINUS

Taci, Mus Urbanus, că te rîd și cîinii!

Corul Cîinilor rîde și mai tare.

CORUL INSPIRAȚILOR

Tăceți din boturi, cîinilor venali!
N-am fost vorbit¹³ să fim imparțiali?
Tăceți din boturi, javrelor! Ho, boală...

MUS URBANUS

Și, totuși, voi ajunge șef de școală!
Ca mine-n lume nu mai scrie nime...
Sînt bardul suferințelor intime!

TIGELLINUS

Ce suferinți mai ai, o, excelență,
Afară de cumplita concurență?

¹² Pentru respectarea prozodiei, citește în hît: su-bi-ec-te, în 4 silabe.

¹³ Sic! Inadvertență a autorului. Cf. replica asemănătoare de la p. 49, v. 10 de sus.

MUS URBANUS

Ce suferinți mai am? Nu-s mări pe lume
Să-mi stingă focul! Haosuri de spume
Nu sînt în stare, nici vulcani de lavă,
Să-mi liniștească inima bolnavă...
Dar să-ți recit *Poema Suferinții*...

TIGELLINUS

Te-ascult...

MUS URBANUS

O, *servus*!

CORUL CÎINILOR

Va-nșfăca arginții?

CORUL INSPIRAȚILOR

Sus cumpăna dreptății!

MUS URBANUS

Iată... Iată!

Recită.

„A haosului noapte-ntunecată,
Minie, tu, cu fulgerul teribil,
Cîini din Infern, cu urletul oribil,
Gorgone hîde, înspăimîntătoare,
Balauri din pustia arzătoare,
Voi, Furii! Scyla și Caribda, iată,
Izbiți-vă în capete, deodată,
Izbiți-vă, într-un elan puternic,
Și între voi să-l prindeți pe nemernic!”

Ascultînd, cîinii se așează cu botul pe labe. Din cînd în cînd, își scot limbile, răsufă repede, pesemne de emoție... Conducătorul Corului se sprijină în lyră. Inspirații se uită către cer, inspirați...

TIGELLINUS (*oprindu-l pe Mus Urbanus*)

Stai, stai!

MUS URBANUS (*lucindu-și dinți*)

„Meduze din adîncul Mării,
O, ascultați-mi glasul desperării,
Veniți și-i sugeți inima, plămîinii,

*Sub podul Romei să-l mîntînce¹⁴ cîinii,
Sau să-l tot ducă, spre un foc etern,
Cu barca, moșneguțul din Infern,
Spre dînsul să scrișnească, să se-ncrunte,
Apoi să-l ardă cu lopata-n frunte,
Să-i sară dinții toți, ca niște astre,
Căzînd în noaptea nopților albastre..."*

TIGELLINUS (*domol*)

Stai! Stai! Să-mi spui cu ce e vinovat,
Eroul tău atît de blestemat?
A dat foc Romei? Ți-a ucis părinții?

MUS URBANUS

O, ascultați *Poema Suferinții*!
O, prindeți-l, voi, zei, și-i faceți felul!

TIGELLINUS

De ce?

CORUL CÎINILOR

De ce?

MUS URBANUS

...Că mi-a furat purcelul!

*Auzindu-l, cîinii se ridică decepționați. Corul e indignat.
Tigellinus se întoarce cu dispreț*

TIGELLINUS (*către Coruri*)

Vi-l las!

CORUL INSPIRAȚILOR

Ce platitudine enormă!
Nu-i echilibru între fond și formă!

CORUL CÎINILOR

Nouă ne place! Are carne multă,
De șerpi și de Meduze...

¹⁴ Sic! Dialectalism. Asonanță: pîdmîntii — cîinii.

CORUL INSPIRAȚILOR

Dar ascultă!
Poet mai e și-acesta? Vai de el!
Atâtea vorbe mari, pentr-un purcel!
Ce spui, o, Tigellinus?

TIGELLINUS

Eu propun,
Să-i dăm în loc chiar un purcel mai bun!
Te prinzi, maestre?

MUS URBANUS

Cum de nu, sublimе?
Sint bardul suferințelor intime!
Tocmai chemasem la ospaț amicii,
Poeți ai legendarelor Fenicii!
O, cât s-or bucura! Maestre, *vale!*
Au să-i închine ode triumfale,
Trăi-vor pînă-n veac necunoscut,
Legendele purcelului pierdut!

Sclavii ti aduc un purcel.

TIGELLINUS

Na-ți, căci atît ai urmărit, sublimе
Poet al suferințelor intime!

CORUL INSPIRAȚILOR

O, fugări-ți-l pe acest mișel,
Cu ode inspirate de-un purcel!
Oriunde merg, oriunde mă întorc,
Pămîntu-n preajma lui miroase-a porc!

Corul Clinilor se repede către poet. Purcelul guișă, poetul strigă.

TIGELLINUS

O, vezi? Și clinii vor să-ți facă felul!
Ce-ți aperi: manuscrisul sau purcelul?

MUS URBANUS

Purcelul! Dar și oda să mi-o lase,
C-o să mă duc și pe la alte case!

TIGELLINUS (*mirat*)

Mai ții la manuscris? Să nu-i fac felul?

MUS URBANUS

Ți-l las, chitanță c-am primit purcelul.

CORUL INSPIRAȚILOR

O, voi, meduze, astupați-i gura,
Să nu confunde arta cu friptura!

Mus Urbanus iese fericit. Îl urmează Corul Clinilor, cîntînd.

CORUL CLINILOR

Eu te urmez, oriunde, bucuros,
Căci lingă tine rod și eu un os!
Hau! Hau! Ham! Ham!
Ce grijă să mai am?
Însă, maestre, rog să nu te minii:
Cu ce ești mai presus, decît noi, clinii?
O, nu e drept ce spun? Nu e frumos?
Și noi, și tu, rîvnim același os!
Maestre, lăcomia te îndoaie
Către pămînt, spre lada cu gunoaie!
Nu te gîndești? Ai omenească frunte
Ce-ar trebui să fie pisc de munte...
Nu te gîndești? Ai ochi, aceste astre,
Ce-ncîntă-ntunecimea lumii noastre!
Ai grai, această dulce alăută,
Și inimă, și buze ce sărută,
Și dintr-atîtea conviețuitoare,
Doar tu stai drept, cu fața către soare!
Nu-i mai cîstit să te întorci la sapă?
Să cari butuci? Altora să cari apă?
N-ai geniu să cuprindă universuri!
Îți spun, maestre, lasă-te de versuri!
Dar mai la urmă, te urmez frumos,
Căci lingă tine rod și eu un os!

Glasul Clinilor se aude din ce în ce mai încet...

TIGELLINUS

Unde-i poetul cel adevărat,
Ce arde ca o torță, ne'ncetat,
Ce-n larmele furtunii necuprinse,
Să stea mereu cu strunele întinse?

CORUL INSPIRAȚILOR

Sărmanul Mus Agrestis! Unde-i, oare?

TIGELLINUS

Dar a mai fost și-un alt poet, imi pare!

CORUL INSPIRAȚILOR

El a plecat de mult de lingă noi,
Departe, spre Campania,-napoi!

TIGELLINUS

Dați vestel O, sint ¹⁵ gata călăreții?
De ce-a plecat? Ce firi mai au poezii...

CORUL INSPIRAȚILOR

L-a imbrîncit, ca-n tragica Suburră,
Dușmanul lui ce căuta friptură!

SYRIS EGIPTIANCA

Trei călăreți s-au dus...

TIGELLINUS

Au să-l ajungă?

CORUL INSPIRAȚILOR

N-a apucat a bate cale lungă!

CONDUCĂTORUL CORULUI

O, cum aș vrea să știe fiecare
Că premiile sint o stimulare,
Că poți avea și-un miliard de premii,
De n-ai talent, te treci cu apa vremii...

CORUL INSPIRAȚILOR

Pin' s-or sfîrși înaltele conclavuri,
Hai să birfim și noi...

¹⁵ În dactilograma originală: stai, (evidentă greșeală de frapă, pentru stau) — anulat și înlocuit cu sint.

CONDUCĂTORUL CORULUI

Despre năravuri?

Unii din ei, cei mai slăbuți la trupuri,
S-au strîns în grupușoare și în grupuri!

CORUL INSPIRAȚILOR

Am auzit și eu! Dar ce de, oare?

CORUL INSPIRAȚILOR

Nu pot să stee singuri în picioare!

Către Tigellinus.

Fii bun, maestre: ce grăiește-n țară,
Poporul, despre limba literară?
E de acord cu dînsa?

CORUL INSPIRAȚILOR

Dar în Roma?

TIGELLINUS

Își are — limba — farmecul, aroma,
Dacă o smulgi din sfintele-i grădini,
Ca pe-un copac, cu tot cu rădăcini!

CONDUCĂTORUL CORULUI

Dar informarea pe teren, viața ¹⁶?

TIGELLINUS

Documentarea? O, trăiască piața,
Că-i mai aproape! — „Salve, găinarilor!
Ce-i nou prin lume? Vișinii sînt mari?
Dar plugurile umblă? Spre ce sat
Se-ndreaptă-acuma Padul revărsat?
Ești de la Istru? Știi ce mai vor?
Mai năvălesc cu generalii lor?
E mare grîul? Prunii mai rodesc?”
Răspunde găinarul: — „Mulțumesc,
Amicul meu! În lume toate-s bune!
Ești negustor de grîne sau de prune?”

CONDUCĂTORUL CORULUI

Nu știu, prieteni, dac-ați auzit
Ce a pățit Commodus! A pornit

¹⁶ Vezi nota 5, p. 49.

Să vadă țara, cu o trupă mare...
 Șapte măgari, cu butii în spinare,
 Veneau în urmă-i, să nu rabde setel
 După măgari, veneau vreo șapte fete,
 Cu pături și cu plapume. Apoi,
 Un sclav ducea de lanț un maimuțoi,
 Ca să-l distreze când se plictisește.
 Unu-i cînta avan din solz de pește!
 Commodus sta în lectică, sub pled,
 Striga cuparul să-i mai toarne mied,
 Și bucătarul să-i mai toarne ciorbă...
 Din cînd în cînd, cumplit striga o vorbă:
 „Drept înainte, ca și-n alte dăți!
 Să nu intrați prin sate și cetăți!”
 Și îndrăzneă liberla cea mai mare:
 „Commodus, asta e documentare?”
 Și răspundea Commodus: „Peste poate!
 Cît mai departe de cetăți și satel!”
 Și-au poposit pe-un singuratic plai...
 Și a ieșit din codri un buhai...
 S-a încruntat mugind, și-a făcut vînt,
 Spre lectica trîntită la pămînt.
 Rănesc măgarii, sclavii... Maimuțoiul
 S-a rupt din lanț și-a infundat zăvoiul!
 Iar fetele s-au furișat în lături,
 Și s-au ascuns sub plapume și pături!

CORUL INSPIRAȚILOR

Dar ce-a pățit Commodus?

CONDUCĂTORUL CORULUI

El? Din fugă,
 S-a-mpiedicat în togă și în glugă,
 Și și-a scrîntit piciorul într-o gîrlă...
 Cu pietre în buhai vroia ¹⁷ să zvîrlă ¹⁸,
 Striga ca un smintit: „O, aîă, zbire,
 Voi cere în Senat despăgubire!
 Ce? Nu mă plimb în lectică ușoară,
 Pe socoteala Statului, prin țară?”
 Și a cerut senatului roman
 Să-l decreteze-ndată veteran,
 Ca pe vitejii noștri legendari,
 Ce-au biruit Imperii și barbari...

¹⁷ Sic |
¹⁸ Sic |

CORUL INSPIRAȚILOR (*către Tigellinus*)

Dar îi citește pe clasici?

TIGELLINUS

Bravo lor!

Nici cărțile confrăților nu vor,
Căci și-ar știrbi originalitatea...

CORUL INSPIRAȚILOR

Și cum îi rabdă lumea și Cetatea?

CONDUCĂTORUL CORULUI

Lăsați, o, frățiorilor! Tăceți...
Birfim...

CORUL INSPIRAȚILOR

Ne-am molipsit de la poeți...

SYRIS EGIPTIANCA

Poetul a venit...

TIGELLINUS

O, să poștească!

MUS AGRESTIS

Salut, tu, Tigellinus!

CORUL INSPIRAȚILOR

Povestească,
De ce-a plecat, parcă luat de-un val,
Parcă-ngrozit, spre satul lui natal?

MUS AGRESTIS

Mă iartă, o, maestre! Nu trufia
M-a hotărît să fug, ci modestia!
Nu am o educație „aleasă”,
Dar nu-mi lipsesc cei șapte ani de-acasă!
Dacă-am greșit, maestre, rog, mă iartă,
Dar nu-mi fac loc cu coatele în Artă!

Nu urmăresc cu versul fulgul spumii,
 Ci măreția și splendoarea lumii...
 Sint gata să recit...

CORUL INSPIRAȚILOR

Te rog...

TIGELLINUS

Incepe...

MUS AGRESTIS

Nu vreau să fac din nuze cîrd de iepe,
 Nici nu le-așez pe-o culme ireală...
 Mereu mă uit la ele cu sfială,
 Și mă inspiră căprioara, cerbii,
 Pămîntul, munca lui, și firul ierbii,
 Și cînt, în firea marelui popor,
 Tot ce-i frumos, viteaz, clocotitor!
 Poemul meu e slab, e fără seamă...
Menirea Scriitorilor se cheamă...

CORUL INSPIRAȚILOR

Din vorba ta se vede dinainte
 Că ai talent, tu, inimă fierbinte!

TIGELLINUS

Incepe, Mus Agrestis!

Către cor.

Simți, tu, oare,
 Că versul lui va fi o sărbătoare?

CORUL INSPIRAȚILOR

Din vorba lui se vede dinainte,
 Clocotitoare inimă fierbinte!

MUS AGRESTIS

O, nu mă copleși! Hai, lasă, lasă...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Da, nu-i lipsesc cei șapte ani de-acasă!

MUS AGRESTIS (recită cu modestie)

„Iubiți prieteni! Scriitorii, marii,
 În lucrul lor sint ca și aurarii:
 Cern munți și munți, și dîmburi de pămînt,
 Pentru-o fărîmă din metalul sfînt...
 Ca zeii la a lumilor geneză,
 Așa adună vremile-n sinteză,
 Mărgeanuri, efigii, urmuzuri, jerbe,
 Se-nșiră-n colierele superbe...
 Așa se scrie Cartea uimitoare,
 Istoria vitezelor popoare!
 Iubiți prieteni, vă arăt dovada:
 Sfioși, să redeschidem Iliada,
 Și iar o să ne oîjlie-n urechi,
 Incendiul Ilionului străvechi...
 S-or lumina statuile deodată...
 Răsare, oare, luna precurată?
 O, nu răsare luna, mîndre genii,
 Ci se răsfrînge focul din milenii...
 Dar Cartea asta? Ascultați, Auguri!
 Bat vînturi în germanice păduri,
 Sau Varrus strigă-n vremile trecute,
 Spre vulturii armatelor pierdute?
 Se află o mîndrie și mai mare?
 Maeștrii mei, coloși în infinit,
 Pe firul vremii fără de sîrșit,
 Înșiră epoci ca mărgăritare...
 Nu-ți irosi în lucruri mici extazul,
 Poetule adevărat! Îți cer,
 Ridică-ți vremea ta pîn' la grumazul
 Lui Cronos, și i-o pune colier...”

TIGELLINUS

O, bravos ¹⁹, Mus Agrestis! Fericit
 Mă aflu astăzi, că te-am întîlnit!
 Mai aduceți cununii! O, tu, poete!
 Să vină în grădini un stol de fete,
 Să dănțuiască-n fața ta, maestre,
 Poet al frumuseților campestre!
 Tu, Syris, unde ești? Hai, mai aproape!

Să dănțuiești ca-ntr-un vârtej de ape,
Să te mlădie, ca-n vechi, la focul șatrei,
Ca vipera pe sinul Cleopatrei!
Aprindeți și mai multe lampadare!
Iar tu, poete, să ridici cîntare,
Cu vîersul tău înalță monumentul
Acestor vremuri ce slăvesc talentul!

*În grădină se aprind lampadarele. Vin dănțuitoare și un stol de fete,
cu cununii de myrt și [de] verbină. Tigellinus pune pe fruntea lui Mus
Agrestis o cunună de aur²⁰. Mus Agrestis se împotrivesc, roșește de emoție...*

MUS AGRESTIS

Nu umblu după lauri! A mea frunte,
O încunună vîfore de munte!
Sînt fericit că m-am încredințat,
Că zvonul este neîntemeiat!
Văd că degeaba haitele lătrau!
Nu-i drept că numai cei din Roma au
Loc la ospete, trecere și premii,
Stînd mai aproape de poezii vremii...

CORUL INSPIRAȚILOR

O, cum aș vrea să știe fiecare
Că premiile sînt o stimulare,
Că poți avea și-un miliard de premii,
De n-ai talent, te treci cu apa vremii...

TIGELLINUS (către Mus Agrestis)

N-ai vrea să stai la Roma? O să ai
Răsplăți și glorii...

CONDUCĂTORUL CORULUI

Mus Agrestis, stai!

MUS AGRESTIS

M-aș lenevi în Roma cea măreață,
Și cred că m-aș și rupe de viață²¹!

TIGELLINUS

Dar, oare, nu-i viață²² pretutindeni?

²⁰ Sic! Mai probabil, laur.

²¹ Veri nota 5, p. 49.

²² Idem.

MUS AGRESTIS

Mie îmi place-n vifore și-n grindeni,
 Îmi place să muncesc la plug, la stână,
 Să-mi beie curcubeul din fântână,
 Și să se-ntindă-n slava mea campană,
 Cu celalt capăt, în Mediterană!
 Eu sint legat de cîmp! Durere mie,
 Aicea m-aș topi de nostalgie...
 M-aș tot visa pe infinite fumuri²³,
 Spre sătisoare cu domeale fumuri,
 Și inima mi-ar fi mereu pe cale,
 Spre vadurile apelor natale...
 Vă rog, lăsați-mi mie simplitatea!
 Aveți poeți care iubesc Cetatea,
 Care-ar-muri, de dorul ei, pe praguri,
 De i-aș lua în simplele meleaguri!
 Nu umblu după lauri! A mea frunte
 O încunună vifore de munte,
 Mă-ntîmpină luceferii măreți,
 Cînd urc la vînătoare de mistreți...
 Cînd părăsesc cîmpia mea, frumoasa,
 Mă-ntîmpină pe deal Crai-Nou cu coasa,
 Ne salutăm zîbind, ca vechi cosași...
 S-aude-n vale ris de copilași,
 Ce înainte-mi ies. Mă iau de mîină,
 Îmi spun cum lupul a venit la stînă,
 Și cum l-au prins, chiar între ei, berbecii,
 Iar mai încolo-n marginea potecii,
 Stă Agrippina, cu un snop în spate,
 Descultă și cu mîineci suflecate,
 Încît pe sfîntul soare sint gelos,
 Că i-a-nroșit obrazu-așa frumos...
 Vă mulțumesc, prieteni...

CORUL INSPIRAȚILOR

Rău ne pare!

TIGELLINUS

Ne-ai [fi]²⁴ făcut o bucurie mare,
 De rămîneai! Oriunde-ai sta în țară,
 La fel poți țese arta literară!

²³ Lapsus calami. În realitate, drumuri.

²⁴ Vers necorectat în dactilogramă.

Talent să fie ! Artă de-a pătrunde !
Viața ²⁶ colcăiește orișunde !
În vremea noastră, o, amic iubit,
Talentul e la fel de răsplătit !

CORUL INSPIRAȚILOR

Mărire vremii noastre !

TIGELLINUS (*către Mus Agrestis*)

Rău îmi pare,
Dar du-te la eternele izvoare,
Cu strunele întinse-n patru vinturi,
Și din adâncul vieții smulge cînturi !
În versuri ca pădurile stufoase,
Arată-ni-i pe faurii de coase,
În versuri fremătînd ca niște ape,
Să ni-i arăți pe faurii de sape,
În ode ca statuile de mari
Să ni-i arăți pe meșterii pietrari,
Pe vrednicii plugari, în ploi și glod,
Cum ne învață sfîntul Hesiod !
Adio, Mus Agrestis !

MUS AGRESTIS (*înduișat, îl îmbrățișează*)

O, adio !

Mărire Romei ! Îmi voi aminti-o,
Depart, în furtunile campestre,
Pîn' la mormînt, prin fața ta, maestre !
Sînt fericit că nu-i adevărat
Urîtul zvon ce clinii l-au lătrat !
De-acum, i-oi sfătui să-și țină gura !
Poți fi gladiator de prin Suburra,
Poți fi fecior de falnic general,
Sau de oștean mărunt, sau de hamal,

²⁶ Vezi nota 5, p. 49.

Libert sau sclav, fecior de precupeată,
Din Galia, din Grecia măreață,
Egiptian, fenician sau scit,
De ai talent, la Roma ești slăvit...

Pleacă, petrecut de stolul fetelor.

CORUL INSPIRAȚILOR (*oătre public*)

Nu bănuți, prieteni, că v-am spus,
Istoria cu confrății Mus!
Precum nu plouă-n lume cu cirnați,
Nu plouă nici cu oameni talentați!
De-aceea, eu v-o spun, amicii mei:
Cînd ei se nasc, slăviți-i ca pe zei...

[1957]²⁰

²⁰ Dată probabilă.

din corespondența criticilor...

C. DOBROGEANU-GHEREA

SCRISORI FAMILIALE

Cîteva precizări. Scrisorile transcrise mai jos se grupează în jurul a două momente distincte ale vieții lui C. Dobrogeanu-Gherea, despărțite unul de altul prin răstimpul unui deceniu: 1897—1908. Primul este momentul apariției celui de-al treilea volum al *Studiilor critice* (cu articolul asupra lui G. Coșbuc, încă nepublicat anterior); al doilea — cel al primelor capitole ale *Neoiobăgiei*, cea mai însemnată lucrare social-politică a lui Gherea.

Din primăvara și vara anului 1897 datează epistolele adresate de C. Dobrogeanu-Gherea fiicei sale, Ștefania, — o înzestrată pianistă. Care va fi fost motivul ce a determinat descinderea Ștefaniei, mai întîi la München? Nu știm. Fapt este, însă, că problema alegerii celui mai bun conservator de muzică din Germania celui timp — problemă centrală a acestor scrisori —, pare să se fi pus abia după ce tinăra muziciană a ajuns în capitala Bavariei. Datorită investigațiilor stăruitoare desfășurate de Gherea în țară, conservatorul cel mai potrivit este ales pînă la urmă, — talgerul balanței inclinand de partea capitalei saxone, Leipzig, unul din marile centre culturale și artistice, cu cea mai intensă viață muzicală și cu cel mai însemnat conservator de muzică din imperiu.

Scrisorile din a doua grupă aparțin momentului 1908 (numai prima dintre ele datează, probabil, din toamna lui 1907). Ele sînt adresate soților Zarifopol (Ștefania era căsătorită din 1902 cu Paul Zarifopol) — stabiliți pînă în preajma primului război mondial în Leipzig. Aici sînt abordate, în egală măsură, perspectivele rezervate proprietății din țară, a lui P. Zarifopol, ca urmare a legislației agrare de după răscoalele din 1907, atunci în pregătire, și „afacerea lui Cristea” — problemele strategiei și tacticii de urmat pentru a face posibilă repatrierea lui C. Racovski, militant socialist expulzat ilegal din țară în 1907.

În discuția purtată cu intimii săi, Gherea se înfățișează ca un părinte afectuos și un prieten de largă generozitate. Apare și aici același om aproplat, dotat cu un deosebit simț al realului, chibzuit și atent la cele mai mici amănunte, pe care l-au cunoscut și prețuit mai multe generații de socialiști. În același timp, scrisorile sînt și purtătoarele unui însemnat pachet de date, pînă acum necunoscute, sau

C. Dobrogeanu-Gherea în Elveția, 1. timpul primului război mondial.

ale unor părerii și reflexii cu privire la unii dintre oamenii și la împrejurările acelei epoci revoluate.

Cititorului nu-i vor scăpa, desigur, indicațiile și considerațiile asupra lecturilor de bază (sfaturi adresate de Gherea fiicei sale de 16 ani și care, bineînțeles, cată a fi raportate la sfârșitul de secol și la circumstanțele în care se produc). Să mai atragem atenția și asupra nuanțelor ce colorează atitudinea acestui „om ales” față de tovarășul de luptă, năpăstuit, Racovski, sau față de artistul L. L. Caragiale? Acesta din urmă, mai ales, constituie una din marile prezențe ale scrisorilor de față. Gherea emite judecăți severe la adresa autorului *teatrului politic*, privește critic slăbiciunile lui omenești, inconsecvențele, — ceea ce nu-l împiedică să-l aprecieze ca fiind „cel mai mare scriitor român”, să îl scuze¹ la nevoie, căci, — „așa sînt artiștii”, — să îi precuiască inteligența superioară și să-i asculte sfaturile sau să se bucure că va avea prilejul să stea de vorbă cu el...

Vorbind despre socialism, — cu gîndul la activitatea prietenului său, Dr. Șt. Stîncă, — Gherea îl definea ca „un principiu activ, care hotărînd convingerile omului îi hotărîște pentru toată viața felul de a fi, de a trăi...”. În felul lor, epistolele de față ratifică definiția, raportînd-o la autorul ei.

Corin GROSU

I¹

MLR 15042

23 aprilie 1897

Draga mea Ștefania²,

În scrisoarea ta din urmă îmi scrii: „măne am să-ți scriu impresiile mele din Pinacotecă”³. Acest *măne* trebuia să fie ieri și n-am nici o scrisoare; asta mă neliniștește peste măsură.

Ieri am fost la București. S-ar părea că toate fetele din București s-au vorbit să se îmbrace în rochii verzi ca a ta, acea rochie nouă, care ți-ai făcut-o la Ploiești. Și cum întîlneam o fată semănînd la statură cu tine tresăream de parcă erai tu; și după atîtea persecuții din partea fetelor din București, mi-a venit așa un dor de tine, că de n-ar fi fost considerații politice, luam trenul fulger și porneam spre Munchen, la fata mea verde. Casa care ați luat-o nu e scumpă, dar piano e foarte scump, te-a înșelat negustorul. Ca să ajungă al tău trebuie

¹ În scrisori, mai ales, Gherea face frecvente greșeli ortoepice și ortografice. Transcriind, pentru uzul lui P. Zarișopol, o scrisoare a lui Gherea, Caragiale adaugă (mai 1905): „Se înțelege că punctuația și ortografia sînt localizate de copist, căci originalul este aproape moscălesc”. Prins de imperativele unei activități debordante, Gherea nu mai apucase să înstăpînească îndeajuns limba română și scrierea ei corectă. Totuși, aici trebuie avute în vedere și spontaneitatea și graba, specifice oarecum tărîmului epistolar. Cum însă era mai ușor să i se arate scrisul cu degetul, decît să i se discute ideile, s-a încercat cîndva să se găsească în asemenea carențe „dovezile” unei gîndiri vulgare, neelevate și ale unui nivel de cultură scăzut. Era, desigur, o înțelegere greșită, dacă nu chiar o voită „lovitură nepermisă”. Și-apoi, chiar în cazul unor personalități a căror cultură nimeni n-a pus-o la îndoială, terenul epistolar este semănat cu destule fapte de limbă și scriere, deficițare. Un caz flagrant îl oferă Ibrăileanu. Lipsa de preocupare formală, în scrisori, a criticului de la „Viața românească” este notorie. Am corectat în mod tacit greșelile ce îngreunau înțelegerea.

² Despre Ștefania Dobrogeanu-Gherea, Sextil Pușcariu — student și el la Leipzig, în aceeași ani — a lăsat în amintirile sale din tinerețe o evocare vie, înfățișîndu-ne o ființă de o înzestrare deosebită, apropiată în multe privințe de firea părintelui ei (Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri, — amintiri din tinerețe* (1895—1906), Editura pentru literatură, București, 1968, pp. 114—125).

³ Galeria de tablouri din Munchen.

să-l ții 4 ani. Ai să te sfătuiești cu profesorul tău în privința aceasta, că e păcat să plătești pianul pe jumătate cât casa, mai bine să ai paralele de petrecere. Mi-e grijă că profesorul tău nu este tocmai cel bun —, că negustorii cu magazine de pian recomandă pe protejații lor. Friedenthal⁴ n-a făcut bine că n-a dat, el singur, adresa profesorului. Tu nu-mi scrii nici numele profesorului. Mai întreabă-l și pe Fuchs⁵, și el trebuie să știe. Tu nu-mi scrii dacă profesorul tău este profesor și la Conservator. Să iei seama, unde vă vede femei singure, să nu vă înșele. Dar la Conservator n-ai fost încă?

În curînd are să vie familia Corolenco la noi, vine și Corolenco.⁶ Dacă ați fi fost și voi acasă, m-ar fi bucurat tare mult venirea asta, dar acum mi-e așa dor de voi, încît nu mai încape și alt sentiment.

Caută, drăguța mea să citești cît de mult nemțește și să vorbești tot așa : specializarea în limba nemțească e pentru tine tot așa de importantă, într-o privință, ca și muzica.

Sînt tare trist că n-am avut azi o scrisoare de la voi. Mama îmi scrie că ai vrea să mă dez-mierzi prin scrisoare, dar ți-e rușine. Dar cine să mă dez-mierde pe mine, dacă n-ai să mă dez-mierzi tu, copilul meu iubit.

Scrisoarea ta o trimet tot pe adresa lui Popescu⁷, dar scrisoarea viitoare am s-o trimet pe adresa voastră: Neuzenter Strasse 10/1 links. Așa mi se pare.

Să nu-mi mai scrieți cu creionul, că se șterge pe drum și nu mai pot ceti. Se vede îndată că tu și mama nu sînteți învățate cu corespondența: din scrisorile voastre nu se poate ști la ce anume scrisoare răspundeți. Să te ocupi, draga mea, și de caligrafie.

Tare mă tem că nici mâne n-am să am o scrisoare de la voi și în acest caz nici nu știu ce am să fac. Fii sănătoasă, veselă, voioasă, copilul meu scump și dorit, al tău tată care te iubește așa de mult, așa de mult.

C. Dobrogeanu-Gherea

Să nu uiți să-mi scrii cîte scrisori ați primit de la mine și dacă Popescu a primit 400 de mărci (500 de franci) pe care i-am trimis alaltăieri. Încă odată te sărut, copilul meu drăguț. Să-i săruți pentru mine pe mama și pe Ionel⁸.

II

MLR, 15043

Sîmbătă

Draga mea Ștefania,

Am fost și sînt încă foarte îngrijat de faptul că ți-au interzis să exersezi la pian: vra să zică ești iarăși enervată și neliniștită și totuși crezi că Alexandreasca⁹ are dreptate. Draga

⁴ Friedenthal, profesor de muzică de la Berlin.

⁵ Paul Fuchs, militant socialist din România, aflător atunci la München.

⁶ Scriitorul rus Corolenco — cunoscut cu Dr. Petru Alexandrov, din Tulcea, și bun prieten cu Gherea. A făcut dese călătorii în România, ogîndite în cîteva din povestirile sale. A inițiat și cîteva traduceri din operele unor scriitori români, în limba rusă. Cînd s-au refugiat, pentru cîtăva vreme, în Rusia, în timpul primului război mondial, fiica și ginerele lui Gherea au locuit la Poltava, unde se afla Corolenco. Într-o bună zi, acesta i-a vizitat, radios și cu o floare roșie la butonieră, și i-a anunțat: „Nous avons eu une petite révolution!” Era revoluția din februarie 1917.

⁷ Pictorul Ștefan Popescu — student, în acel timp, la Conservatorul de arte din München.

⁸ Ionel Gherea, fratele cel mic al Ștefaniei. Avea atunci 2 ani.

⁹ Prietenă de școală a Ștefaniei.

mea, ai moștenit de la mine, împreună cu bunătatea nerațională, și pornirea de a te acuza singură, de a găsi că în toate numai tu ești vinovată. Această pornire de autoacuzare a fost periculoasă pentru mine, care am fost un om puternic și rezistent, dar pentru tine, draga mea! Alexandreasca ți-e prietenă, o cred; dar asta n-o împiedică să fie mahalagioaică. Apoi, cine a adus știrea la București, că tu plingi zi și noapte, o știre mincinoasă menită să acrediteze credința că noi te torturam acasă. Și acum, când ea știe doar cită suferință ne-a pricinuit cele întâmplate, de ce vine ea să răscolească toate, să-ți facă morală, să se erijeze în avocatul secăturii de Ranety¹⁰ și în avocatul Suzii? Ce însemnau acele reproșuri din scrisoarea ei și cum îndrănesc ei toți, acolo, să suspecteze conduita mea, când după 20 de ani de activitate în țara românească, dacă n-ar fi fost ei secături, ar fi trebuit să ia de la mine exemplu și sfat? Iar Alexandreasca vorbește despre mine, de parcă aș fi tatăl ei, portărelul Tribunalului Prahova. De altminterlea, nu doresc mai mult decît ca ea să fie o fată bună, îmi pare foarte rău că n-are un mediu mai bun decît cel bucureștean, și dacă te va lăsa în pace și nu te va necăji cu scrisori nesăbuite, atunci mă împac perfect și sint gata să-i votez premiul de frumusețe, minte și corectitudine.

Sint acum ocupat cu adunarea informațiilor asupra conservatoarelor din Viena și Lipsca. Fiecare cu avantajele sale. Vom vedea ce va fi, caută și tu să te informezi. Mama pleacă luni și deci Miercuri va fi la Mînich. Te rog, copilul meu iubit, caută de fi liniștită, veselă, sănătoasă. Să iei bine seama să nu cazi rău cu bicicleta. Noi sintem cu toții sănătoși. Corolenco, Caragiale și toți de pe aici îți trimit care întregi de complimente — eu te sărut de nenumărate ori, al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

Spune lui Popescu că nu
mai am nevoie de penițe.
Complimente multe lui
Popescu, Cochei și
Arionilor.

III

MLR, 15044

Sîmbătă

Draga mea Ștefania,

Ieri ți-am scris, azi îți scriu iarăși. Fiincă mama pleacă peste vreo cinci zile și deci la sfîrșitul săptămînii viitoare va fi în Mînchen, nu-ți scriu pe larg nimica, ca să-ți scriu cu mama. Ieri a venit la Ploiești Arghireasca¹¹, are să stea cîteva zile în Ploiești; au stat, cu Le-lica, toată ziua de ieri la noi; ele îți trimet multe, multe complimente. Îmi scrii că ai vrea să te repezi la Lipsca. Eu cred că ar trebui să iei informațiile din Mînich. Unii zic că în

¹⁰ George Ranetti, redactor de mai tîrziu al unei reviste umoristice vulgare, „Furnica”.

¹¹ Soția deputatului C. Arghir — mai tîrziu, unul dintre susținătorii în parlament ai faimosului amendament la proiectul de răspuns la mesaj, al lui V. G. Morțun („introducerea Votului universal cu reprezentarea proporțională”).

Lipsca e bine, alții ba. Îți spun sincer că eu personal nu sînt deloc hotărît în privința aceasta și cîteodată îmi vine gîndul să merg direct la Berlin. Nu-i vorba, mai sînt cîteva săptămîni, dar în vremea aceasta trebuie numaidecît de hotărît. Ar fi bine să faci cunoștință cu vreun muzicant bun neamț, să mai vorbești cu el. Cred că la Mûnich sînt destui oameni care cunosc bine Lipsca. N-ar fi rău să scrii lui Friedenthal despre Berlin. În general acumă trebuie de grăbit culegerea informațiilor. Dar la vară ce credeți să faceți? Cum e vremea la Mûnich, nu e oare prea cald? Dintr-o parte ar fi bine să stați la Mûnich, că ai putea să mai iei lecții, să te pregătești pentru conservator, numai nu știu de-ți va permite sănătatea.

Scrie-mi mai des, draga mea. Eu am să-ți scriu mai în fiecare zi. Am fost cu mama la Slănic, am stat cu Corolenco și am făcut băi, am petrecut foarte bine. Corolenco zice că nu dă niciodată autografe — din principiu; dacă prietina ta dorește numaidecît, pot să-i trimit de la Caragiale. Spune-i că e cel mai mare scriitor român.

Să-mi scrii mai des zilele acestea, că pe urmă, cînd ai să începi să lucrezi, n-ai să ai vreme. Te rog și eu și mama să fii liniștită și veselă și te sărutăm cu drag de nenumărate ori — al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

Apropos de scrisorile Alexandreaschii și lui Ranetti. Indivizii nu ți-au scris cît a fost mama la Mûnich, cînd însă au aflat că mama a venit în țară — ce și-au zis? — Acumă, hai s-o bombardăm cu scrisori. Ce indivizi greșoși!

Te rog încă odată, draga mea, să fii liniștită și veselă — nu merită ei un moment de liniște a unui om cumsecade.

Te sărut încă o dată.

Probabil că, pînă la venirea mamei ai să primești scrisori din București; te rog mult, mult, mult să fii liniștită. Ai să vezi tu singură, după venirea mamei, ce absurd ar fi să te neliniștească greșoșii ceia; ai să vezi tu singură cîte dreptate avem noi — adică eu și cu tine.

IV

MLR, 15045

Scumpa mea Ștefania,

Tot încă nu mi-ai scris cum ți-a plăcut pinacoteca, dar îți mulțumesc pentru toate celelalte — cîte mi-ai scris. Azi sînt mai liniștit. Mă îngrijește numai chestia profesorului. Friedenthal s-a purtat, parcă s-ar fi născut și ar fi crescut în țara românească. În loc să aștepte el pe cel mai bun profesor, de la colegii lui berlinezi, te trimite la un magazin de muzică. Să afli acumă tu singură, care e cel mai bun profesor și să-l iei, iar acestuia să-i dați drumul. Am văzut în statutele Conservatorului o mulțime de profesori de la Conservator. E ușor, doară, de aflat adresa, cînd ești acolo. Numai să nu vă mai grăbiți.

Dacă ți-ar face plăcere să faci cunoștință cu Arion s-o faci, am scris mamei. Natural că trebuie să faci mai multe cunoștințe la Mûnich, dar să nu te grăbești. Un mare neajuns a fost, în casa noastră, că n-am ales cunoștințele, că am deschis ușile, larg, tuturor secăturilor, și cît mă căiesc eu de asta, cît mă căiesc! Un proverb rusesc însă zice: nu e prost acela care face greșala, ci acela care nu știe să tragă învățăminte din ea. Eu aici n-am să mai fiu

prost și am să trag toate învățămintele posibile, te rog, draga mea Ștefania, să faci și tu tot așa. Eu doresc foarte, foarte mult, ca o dată pe săptămână să ai serate sau dacă e alt obicei la Munch să ai primire ziua, dar să alegi, împreună cu mama, cunoștințele. Să fie 7 pînă la 10 inși, în sfîrșit, cîți or fi, dar aceștia să fie oameni cum se cade, serioși, nu secături. Sfătuiți-vă, în privința asta și cu mine. Doresc însă ca aceste primiri să le ai numai decît¹², dar fără grabă. Rici, logodnicul Lelichii îmi pare o secătură, un „lumpen-proletarier“, cum ar fi la noi școala lui Caragiale-Tony-doctorul Urechia¹³. Cel puțin așa pare, după tot ce-am auzit despre el.

Ce se aude cu Conservatorul? E adevărat că rămîne pînă la vacanță o lună și jumătate. Poate s-ar putea să ai permisiunea să frecventezi Conservatorul ca auditoare sau așa ceva, ca să te obișnuiești.

Te rog pe tine, draga mea, și pe mama, să nu faceți economii multe, că pînă-acuma n-am cheltuit cu tine aproape nimica și mi-e rușine de asta. Să te duci la operă, la teatru, să faci duminica excursii în afară din oraș. În scrisoarea din urmă te-am simțit așa de enervată și tare îmi pare rău de asta. La Ziemsen¹⁴ cînd te duci? Poate că Ziemsen va găsi că trebuie să te ocupi mai puțin cu muzica, cine știe. Desigur că ar fi rău, dar mi-e mai scumpă sănătatea ta decît muzica. Desigur că ar fi tare trist. M-a îngrijat mult enervarea ta după lecția de muzică.

Să citești scrisoarea asta mamei. Eu de aici nu pot să vă sărut și de aceia să-i săruți tu pentru mine pe mama și pe Ionel, dar să-i săruți din toată inima, mama să te sărute pentru mine tot așa, iar tu, copilul meu iubit, să crezi atunci că te sărut eu.

Scrisoarea asta o trimet tot pe adresa lui Popescu. Să-mi trimeți mai deslușit adresa voastră, că ai scris cu creionul și nu sînt sigur de ea. Spune-i lui Popescu că am primit scrisoarea lui și c-am să-i răspund mâine.

Te sărut tare, tare, tare
al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

Mama are mai multă vreme decît tine. De aceea să-i aduci aminte să-mi scrie des, foarte des — mă bucură așa scrisorile ei.

¹² Cu înțelesul de negreșit, neapărat (negreșit, dar fără grabă).

¹³ Cu un an în urmă, doctorul A. Urechia scosese o mică revistă umoristică, lipsită de valoare, „Lumea vechiă“, publicăție bimensuală (primul număr — la 15 ianuarie 1896), cu intenția de a batjocori „Lumea nouă“, socialistă. Aici apăreau glume dubioase pe seama mișcării socialiste, se încerca discreditarea militanților ei. Caragiale cedase invitației de colaborare a lui Urechia — prieten de petrecere — ceea ce îl dezamăgise pe Gherea — cu toate că cele publicate acolo de autorul Scrisorii pierdute nu se înscriau în „programul“ directorului (vezi, de exemplu, O revoluțiune de I. L. Caragiale, „Lumea vechiă“, I, 7 — 15 aprilie 1896, pp. 10 — 13, schiță uitată și încă nesemnaltă pînă aici). Dar calificativul grav, de „lumpen-proletarier“, se referea mai ales la viața de petrecere, la timpul pierdut în zadar și la sănătatea zdruncinată prin cafele și prin braserii. Aceasta era „școala“, și ceea ce implica un asemenea mod de trai, ca atitudine față de viață. Gherea, om foarte muncitor, cu un program de activitate riguros, și sever, mai înțel față de sine însuși, nu putea avea înțelegere pentru viața de agoră, a lui Caragiale, care își trăgea observația și își avea scena de repetiții în acel mediu, vital pentru el, și pe care îl satiriza cu voluptate. În sfîrșit, last but not least, este ușor de înțeles că aceste aprecieri, dure, excesive și în definitiv nedrepte, trădează aici un neobișnuit paroxism al enervării. În strădania de a-și apăra fiica (a cărei sensibilitate fusese rănită — nu grîm în ce împrejurări), acest om blajin, descumpănit, „își iese din fire“. Nici despre Tony (Anton Bacalbaza), nici despre dr. Alceu Urechia și, cu atât mai mult, nici despre Caragiale, Gherea nu gîndea în mod obișnuit astfel.

¹⁴ Somitate medicală mîuncheneză.

V

MLR, 15046

Scumpa mea Ștefania,

Am primit scrisorile tale și te sărut cu drag pentru ele. Îmi pare bine că ai fost la operă și îmi pare bine că ți-a plăcut și îmi pare și mai bine că ți-a plăcut „die waffen nieder“¹⁵. Am să-ți scriu, draga mea, pe larg, ce să citești. Pentru moment trebuie să-ți spun că orice om cult trebuie să cunoască ce e mai însemnat în literaturile străine. Citește pe tot Shakespeare, Dickens, Thackeray, George Eliot. Citește *ausgewählte Werke*¹⁶ de Goethe, Schiller, Heine, Lessing, citește Turghenev, Tolstoi, Dostoevsky, Korolenko. Din literatura italiană pe Manzoni, Verga, Salvatore Farina, Matilda Serao, Ada Negri. Vezi că sînt destule. La citirea romanelor e totdeauna un pericol: în loc să judeci romanele prin viața reală, începi să judeci viața reală după romane. Am să mai vorbesc despre asta altă dată, atuncia am să-ți scriu despre cărți mai instructive. Trebuie să citești asupra muzicii. Am fost la Liubici¹⁷ i-am plătit lecțiile, mi-a vorbit mult de tine. În substanță mi-a spus următoarele: „Fata d-tale are mult talent. După inteligența muzicală e poate cea mai bună elevă pe care am avut-o. D-șoara Erbiceanu e pe drum să ajungă o celebritate, dar fata d-tale are mai multă inteligență muzicală decît Erbiceanca. Dar fata d-tale are și un defect, e slabă de constituție; de aceea să-i scrii din partea mea să nu cînte prea mult, să nu treacă peste patru ceasuri, maximum. Dacă are să treacă de patru ceasuri, are să-i strice la sănătate și la muzică. Are să ajungă ea unde trebuie să ajungă, adică artistă, cu un an-doi mai tîrziu, iată tot, dar că are să ajungă îți garantez.“ Iată ce mi-a spus Liubici. El nu e mulțumit de München, dar mi-a spus că are să-i scrie lui Reineck, să-l întrebe care e cel mai bun profesor la Mû-nich. Mi-a spus că după vreo zece zile speră să aibă răspuns. Fiindcă ai să intri la Curanstalt¹⁸, n-ai nevoie să te grăbești cu luatul unui profesor.

Draga mea Ștefania, i-am scris mamei o scrisoare lungă, unde caut s-o conving să meargă și ea la Ziemsen și dacă o sfătuiește să facă hidroterapie să intre și ea cu tine la Curanstalt. La mama, nervii sînt tare deranjați, slabi, și cred că i-ar face mult bine. Să te ții de mama să se ducă numaidecît la Ziemsen, că mama se teme să cheltuiască și are dreptate, dar uită că îndreptîndu-se scutește mult mai mari cheltuieli. Dacă mama intră la Curanstalt cu tine, are să-ți fie și ție mai vesel. Prospectul nu-mi place — se vede că-s negustori al dracului, acolo la Curanstalt, mă tem că și mîncarea n-o fi destulă și bună. I-am scris mamei cum să facă. Să-i spui tu și Popescu, directorului, că voi aveți anume venituri, peste care nu puteți trece și de aceea vreți să intrați la Curanstalt, tu, mama și Ionel, dar să vă precizeze o sumă pentru care să aveți absolut tot: casa, masa, căutare, servicii, luminatul, cura, doctorul — tot, în sfîrșit. Dacă se poate lua slujnica e bine, dacă nu, lăsați-o o lună acasă la voi, dați-i leafa și cîteva mărci pentru mîncare. În sfîrșit, gîndiți-vă și voi cum e mai bine și scrieți-mi și mie. Ar fi bine ca mîncarea să v-o servească în odaie la voi, e greu să stai cu copilul la masa comună. În sfîrșit, eu de aici nu pot să știu toate.

¹⁵ De fapt: Die Waffen nieder! — Jos armele!

¹⁶ Opere alese.

¹⁷ Cunoscut muzician, compozitor, dirijor și profesor de muzică de la sfîrșitul secolului trecut. Fusese elevul faimosului Reinecke, de la Leipzig (vezi mai jos). A fost profesorul de pian al Ștefaniei Dobrogeanu-Gherea.

¹⁸ De fapt: Kuranstalt — sanatoriu.

Scumpu meu Ștefania

Te-am promis că-ți scriu
într-o carte dar m-am uitat
toată ziua de căutat-acum
vânzându-ți cărțile de ocupat
Te-am fost la dîmbu ca să
mă vorbesc cu el n-ai putut
nu l-am găsit era plecat la moșie
după ce s-a putut căuta
de mîi mîlănesc cu el
am fost la profesorul
Scribova dar nu s-a putut
mă lăsa să scriu. Toată această
vorbă cu ei cu timp. Am vădit
cu Președintele el e foarte mulțumit
de Căminarul Domn
Mănuș, acum e și fetele lui
Dănuș e acum în Ploiești.

Ștefania Dobrogeanu-Gherea în Germania, în 1897 (după o fotocopia).

Scrisoare (incompletă) din aceeași perioadă, a lui C. Dobrogeanu-Gherea către fiica sa.

La noi plouă într-una, semănăturile sînt aproape pierdute. Toată țara e un singur lac. Pînă și în odăile noastre curge. Soarele parcă n-a existat, e de neînchipuit, tot aerul s-a prefăcut în apă. Ce bine că nu sînteți acum aici!

V-am trimis fotografiile mele. Tot așa, trebui vî să fotografiați și voi, dar numai să vă îndreptați mai înainte. Tare îmi pare rău că n-am o fotografie mare a tu și a mamei.

Săptămîna asta va fi gata volumul meu¹⁹. Mi se pare că fotografia e destul de bine reușită.

Să te ocupi puțin de caligrafie.

¹⁹ Studii critice, volumul al III-lea, apărut la începutul lui mai, 1897 (ceea ce situează și scrisoarea de față, nedatată). Volumul este dedicat: „Fiicei mele Ștefania”.

Pe aici nimic nou, dar absolut nimic. Până acuma, România a fost o baltă morală, acum s-a prefăcut de-a binelea într-o baltă. Nici n-am văzut, dar nici nu mi-am închipuit că poate să cază atîta ploaie.

Complimente multe lui Popescu, asemenea Kokuței.

Pe tine copilul meu iubit, te sărut de nenumărate ori — al tău

C. Dobrogeanu-Gherea

Să cetești scrisoarea asta mamei. Panaitescu²⁰ e la noi de ieri și rămîne la noi. Despre Corolenco și Petru²¹ n-am nici o știre. Stere s-a dus la Iași pentru licență și are să stea acolo pînă la sfîrșitul lui iunie.

VI

MLR, 15947

23 mai 1897

Draga mea Ștefania,

Ți-am scris deja ce am vorbit cu Liubici. El e de foarte mare opinie despre talentele tale muzicale, dar zice că trebuie să te fortifici și trebuie să cînti numai patru ceasuri pe zi, mai mult nu. Asemenea, el e pentru Lipsca, zice că conservatorul din Munch n-a dat încă nici un artist însemnat. Cată-ți deci de sănătate, că toate vin ele de la sine.

Ți-am scris ce să citești, aș vrea să citești în special pe George Eliot și pe George Sand — cele mai geniale femei care au scris pînă-acuma. Tare îmi pare rău că nu pot să stau de vorbă cu tine despre cele citite. Cititul literar, alături de un imens bine, face și un rău, — dezvoltă un idealism bolnăvicios. Scrie-mi ce citești. Să citești pe Turghenev, mai ales „Terres vierges”, „Un nid de gentilshommes”, așa parcă e tradus, și „A la veille”, „Pères et fils”²², și altele.

Pe-aici nimic nou afară de ploaie. Noroi moral și material.

Am fost la Proci²³ și la Vionov²⁴. Eleana și ei toți îți trimet multe salutări.

Ți-a plăcut fotografia mea?

După ce ai să ieși din *Curanstalt* să te fotografiezi întocmai, și tu, și mama. Nu vă fotografiați împreună. Fotografii colective n-au nici un sens. Să arătați fotografului fotografia mea și să-i cereți una aidoma.

Ce mai faci, Ștefania mea dragă? Cum petreci? Ce gîndești? Scrie-mi, draguțo, că ai să ai timp la *Curanstalt*. Ar fi bine ca nici acolo să nu lași muzica de tot — un ceas, două pe zi cred că nu strică, de altminterea Ziemsens știe el mai bine, să-l întrebi pe el.

²⁰ Gr. Panaitescu, militant din „vechea gardă” socialistă, fost colaborator la „Contemporanul”.

²¹ Petru — Dr. Petru Alexandrov (vezi supra, nota 7).

²² Opere ale lui Turghenev, în traducere franceză. În ordine: *Terres vierges* (1876) — Desțelenire; *Une nichée de gentilshommes* (1859) — Un cuib de nobili; *À la veille* (1859) — În ajun; *Pères et enfants* (1862) — Părinți și copii.

²³ Proci — Dr. Gh. Proca (ca scriitor: O. Carp — fost colaborator constant la „Contemporanul”, apoi la „Literatură și Știință”) și familia sa.

²⁴ Biolog transformist român și militant din „vechea gardă” a intelectualilor socialiști. În 1889 a luat parte la Congresul Internațional al II-a.

Străduiește-te, draga mea, să scrii mai bine, mai citeț. La tine scrisul e foarte nervos. Caută, când ai să ieși de la hidroterapie, să te faci ca un bujor, dar nu ca Bujor, profesorul din Iași, că ăla e sănătos dar e urît, ci ca floarea bujor.

Îmi pare rău că n-ai fost la Starnberg²⁶, se zice că e feeric — a să te duci după ce ai să ieși de la Curanstalt.

Toți de aici și din București, îți trimet complimente, dar nu-i pomenesc pe toți că sînt prea mulți.

Panaitecu trimete salutaciuni. Eu te iau pe genunchi și te sărut mult și cu drag, copilul meu iubit, — al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

Să pui și tu și mama data la scrisorile voastre, ca să știu cînd le-ai scris.

VII

MLR, 15048

Luni, 2 iunie, 1897

Draga mea Ștefania,

Mai intîi îți mulțumesc mult, mult, pentru cadoul tău. Să trăiești, copilul meu drag, să mai faci și alte cadouri. Natural că cel mai mare cadou pe care poți să mi-l faci e să te îndrepti, să te faci mai sănătoasă. Să asculți pe Ziemsens, să nu exersezi mai mult decît cel mult un ceas. Kefir poți să bei chiar și după ce ai să ieși din Curanstalt. Bicicleta, dacă o zice Ziemsens, natural că trebuie să o faci. Cînd ai să ieși din Curanstalt ai să înveți și ai să împrumuți, la început pentru vreo lună, două, pe urmă, cînd ai să vezi că îți convine mai bine, vom cumpăra o bicicletă.

Corolenco a plecat la Slănic, ei toți vă trimet multe, multe complimente. „Adam Bede“²⁶, ca lucrare de artă e mai profundă și mai mare decît „Mon père Yves“²⁷. Dar e mai multă poezie în Loti. În Yves și în Adam se oglindesc două popoare muncitoare, cel francez și cel englez, după cum în aceste două romane se oglindesc literaturile respective, cu calitățile și neajunsurile fiecăreia. Caută să citești pe Turghenev.

Procii, Voinovii, Panaitecu, Nădejde, Ploieștenii și alții îți trimet complimente multe.

Ilenei am să-i cumpăr ceva, dar nu știu încă ce.

Zilele acestea am să mă mai duc la Liubici să văd, poate a primit o scrisoare din Leipzig. Cît stai la Curanstalt, poți să te interesezi de un profesor bun, ca să nu mai faci greșala cînd ai să ieși un profesor. Acum e la noi Boise, venit din partea gazetei „Drapelul“, să intervieweze pe Corolenco.

Te sărut, draga mea, din tot sufletul și te rog mult să te îndrepti bine — al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

²⁶ Starnberg — așezare pitorească și lac (Starnberger See sau Würm-See) la 20 km. sud de München, pe malul căruia se află și castelul foștilor regi ai Bavariei.

²⁷ Primul roman (1859) al lui George Eliot, romancieră engleză.

²⁸ Tatăl meu, Yves, roman de Pierre Loti (1883).

VIII

MLR, 15049

9/21 iunie 1897

Draga mea Ștefania,

Cred că ai primit volumul al treilea, pe care ți l-am dedicat ție. Îmi pare grozav de rău că nu pot, personal, să discut asupra lui. Am să-ți trimet toate recenziile²⁸. Azi îți trimet cele din „Dreptatea” lui Hassan și a secăturii de Tony (iscălit: „de la mine”) ²⁹. Dealtmătre, eu am fost sigur că articolul asupra lui Coșbuc³⁰ n-are să fie priceput mai de nimeni, nu pentru că e mare lucru de el, dar modul tratării e cu totul nou.

Aș fi de părere că la Curanstalt să nu citești lucruri prea emoționante, că nu-ți face, pe urmă, nici un efect cura de hidroterapie. Thackeray³¹ e minunat, să citești numai deocă opera lui principală „bilciul vanității”. Cred că în franțuzește e tradus sub titlul „la foir des vanités” sau „la foir aux vanités”. Asemenea, „Le livre des Snobs” e minunat, foarte amuzant și nu te emoționează așa de mult. Citește pe Turghenev.

Draga mea fată, trebuie să-ți cauți încă o vreme mai îndelungată de sănătatea ta și de nervii tăi, ca să poți să muncești cu succes. Liubici mi-a spus încă o dată că ai să *ajungi* cu siguranță, dacă ai să ai destulă *mintă și energie* să-ți păzești sănătatea și să lucrezi încet, dar foarte sistematic. Natural că trebuie să mergi numai decît, și la teatru, și la operă, numai să nu te obosești.

„Die einsame menschen”³² a lui Hauptmann, e o piesă admirabilă, e unul din mărgăritarele prețioase din literatura germană, dar mi se pare că e prea adîncă pentru actorii nemți și nu cred ca ei să fie în stare s-o joace cum trebuie. În piesa lui Hauptmann e ciocnirea a două morale familiale. Morala bătrînilor — mai veche, inferioară, dar clară, hotărîtă, neșovăitoare și morala tinerilor — pionierii unei morale superioare, dar nedesluite, vagi nehotărîte și care, tocmai din cauza acestei nehotărîri și nedesluciri, duce pe tineri la pieire — soarta obișnuită a pionierilor. Nu știu dacă o vor pricepe actorii nemți.

Draga mea, străduiește-te să scrii mai citeț și dacă se poate mai frumos. Scrie pe hîrtie liniată. La tine, scrisoarea încurcată e tot rezultatul nervozității, neurasteniei. Să vorbești înadins cu doctorul. Mama vrea să lase pe Ionel cu bona, cu tine, la *Curanstalt*. Eu cred că n-ar fi rău, numai să aibă Ionel toate de care are nevoie, o odaie absolut deosebită, etc... Dacă plînge să nu deranjeze pe nimene.

Sașca³³ începe mine examene care au să ție 12 zile.

²⁸ Volumul III al Studiilor critice a fost recenzat puțin și superficial. Caragiale i-a consacrat o notă elogioasă.

²⁹ Anton Bacalbașa — recenzie intitulată Patimile Domnului Ghenea, în „Dreptatea”, II, 406—9.06.1897, p. 2. Articolul, ironic la adresa lui Ghenea, trădează răceala din acel moment dintre cei doi. Urmează, în legătură cu această recenzie o polemică („D. Aurelian—literat”, în „Dreptatea”, nr. 413—16.06.1897) cu Aurelian. Pseudonimul „de la mine” a rămas necunoscut pînă în acest moment. El nu figurează nici în Note asupra pseudonimelor din ampla bibliografie a lui Virgiliu Ene (în Anton Bacalbașa—Scrieri alese, II, pp. 235—364, Editura pentru literatură, București, 1965.)

³⁰ În numitul volum apărea și studiul, încă nepublicat pînă atunci în vreo revistă, asupra lui Coșbuc: Poetul țărănimii, cel mai amplu și mai nutrit dintre studiile lui Ghenea.

³¹ Thackeray — umorist englez. Ghenea dă titlurile traducerilor în franceză ale operelor sale: La foire aux vanités — Bilciul deșertăciunilor și Le livre des snobs — Cartea snobilor (încă netradusă în românește).

³² Oameni singuratici, a treia piesă a lui Gerhardt Hauptmann, scrisă în 1890 și jucată în anul următor de compania „Freie Bühne”, la Residenztheater-Berlin.

³³ Alexandru (Sașca), fiul mai mare al lui Ghenea.

Să-mi scrii dacă Arionii fac menaj acasă, că le-aș trimite ceva pesmeți. Cum îți place M-me Arion?

Să scrii câteva cuvinte Lelichii și Elenei Proca. Asemenea, n-ar fi rău să scrii câteva cuvinte Irimeștilor.³⁴

Pe-aici a fost încetată ploaia, dar azi iarăși plouă strașnic.

Corolenco cu familia e la Slănic. Am fost o zi la el, acolo. Bietul om e foarte bolnav de nervi, sînt luni întregi cînd nu poate să doarmă de loc.

N-am să pot să-ți scriu des, draga mea, n-am vreme, sînt ocupat și trebuie să mă duc, ba la București, ba la Slănic. Să nu fii deci îngrijată, nici supărată, cînd n-am să-ți scriu așa des.

Complimente lui Popescu, Cocuței, Arionilor — pe tine, copilul meu iubit, te sărut cu drag de nenumărate ori — al tău tată

C. Dobrogeanu-Gherea

IX

MLR, 15050

Simbătă, 19/31 iulie 1897

Scumpa mea Ștefania,

Am întârziat puțin cu scrisoarea asta, din pricina e că îmi lipseau unele date asupra Lipschei. Acuma le am aproape complete. Ți-am scris deja, că ori cu cine am vorbit despre Lipsca, toți au fost de acord în a recomanda Conservatorul de acolo. Acuma trei zile, am vorbit cu filologul nostru Tikin³⁵, care a studiat acolo și care mi-a zis că Lipsca e un centru muzical din cele mai mari și că orașul e sănătos etc... Pentru completarea informațiilor m-am dus la București ca să mă întîlnesc cu Erbiceanu³⁶. Am fost foarte bucuros cînd am aflat că și domnișoara Erbiceanu³⁷ e în București. Am vorbit cu domnișoara, care pare a fi o fată foarte cuminte, modestă și cumsecade. Ea mi-a spus totul cum e, nu mi-a exagerat nici în bine, nici în rău. Iată în substanță ce mi-a spus ea. Conservatorul din Lipsca e, nu numai cel mai bun conservator din Germania, dar e unicul conservator complet, fiindcă, chiar în Berlin, sînt complete școalele private, nu însă și conservatorul. Lipsca e un centru musical mare, unde se face multă muzică. Sînt concerte celebre, la care vin [auditori] din toată Germania; la aceste concerte elevele din Conservator au intrarea gratuită. Sînt și alte concerte, foarte multe, sînt audii muzicale unde se produc elevele conservatorului în public, unde vin cunosătorii și critică — într-un cuvînt e un mediu muzical foarte important. Munca e multă la conservator, profesorii sînt exigenți și foarte serioși. Reineck³⁸, fostul profesor al lui Liubici, nu dă lecții decît la cele foarte talentate și înaintate în studiul muzicii, el e numai pentru inter-

³⁴ Irimeștii: familie ploieșteană — părinți d-rului Irimescu.

³⁵ Tikin era originar din Germania.

³⁶ Cunoscut profesor de limba elină.

³⁷ Constanța Erbiceanu, fiica profesorului — pianistă strălucită. După cariera de concertistă, a devenit, în 1924, profesoară la Conservatorul din București.

³⁸ Reinecke — profesor la Conservatorul din Leipzig și pianist cunoscut la Conservatorul din Leipzig (vezi mai jos).

pretarea înaltă și atunci ia 25 de mărci pe lecție; însă fetelor talentate le dă de obicei lecții gratis, astfel Erbiceanu de doi ani învață gratis cu el. Cel mai bun profesor de conservator pentru tehnică e Weidenbach. Elevele n-au dreptul să-și aleagă profesorul — „dar eu, zicea domnișoara Erbiceanu, mă voi duce cu domnișoara Gherea la Weidenbach și-l voi ruga s-o primească în clasa lui³⁹. După ce se va constata, după câteva luni, cât poate fata d-tale, atunci va putea lua lecții și cu Reineck“. În privința condițiilor igienice ale orașului Lipsca, Erbiceanu zice că, în adevăr, sînt multe fabrici, toamna e cam pîclă, dar orașul e sănătos. „Fata mea, îmi spunea Erbiceanu, a fost slabă ca un păianjen și acuma vezi ce sănătoasă s-a făcut“.

Domnișoara Erbiceanu se duce cu mă-sa pentru o lună la Bușteni, astfel că am să le mai văd odată, să mai vorbesc cu ele. Erbiceanca va fi în Lipsca pe la începutul lui Septembrie și cred că în adevăr are să-ți fie de mare ajutor. Îți trimet prospectul; din el ai să vezi cît de serios e Conservatorul din Lipsca. Opinia mea e să nu mai căutăm altul și să mergem la Lipsca. E adevărat că e cam prea multă disciplină acolo, dar, las-că lucrurile acestea se scriu numai pe hîrtie, în afară de aceasta, nouă, românilor, ne cam trebuie disciplina în toate. Românii au inteligență, aptitudini, numai n-au disciplina la muncă, n-au perseverență, seriozitate — nicăieri nu se capătă aceste lucruri mai bine ca în Germania. Probabil, are să-ți fie cam urît la început între nemți — mîncenezii sînt mai mult francezi —, dar ai să te obișnuiești mai ales cînd ai să vezi cît folosești, iar chiar disciplina vieții lor are să-ți folosească pentru sănătate. Conservatorul din Lipsca ai să-l absolvi cel mult în doi ani. Domnișoara Erbiceanu l-a absolvit într-un an, dar ea stă acolo ca să se perfecționeze. Dacă după doi ani ai să vrei să mai rămîi la Lipsca, rămîi, dacă nu ai să treci la Paris. Cred, deci, să nu mai umblăm după altele, ci să ne hotărîm pentru Lipsca. Aștept răspuns imediat de la tine și de la mama, ca să știu ce să mai vorbesc cu domnișoara Erbiceanu. În orice caz, trebuie să mai iei câteva lecții cu Schwartz, ca să te prezinți mai bine la Lipsca. Termenul de admitere la Lipsca, după cum ai să vezi din prospectul cel mic, e la 6 octombrie, stil nemțesc sau la 24 septembrie stilul nostru; natural, cu cel puțin o lună înainte trebuie să fii la Lipsca. Eu cred chiar, că la 15 august, stilul nostru, trebuie să fii acolo, fiindcă mama trebuie, pînă la 10 septembrie să fie acasă, fiindcă începe școala lui Sașca, și trebuie să stea și ea vreo trei săptămîni cu tine la Lipsca. Într-un cuvînt, să-mi răspundeți imediat, ca să știu și eu ce fac.

Cum vezi, ți-am scris o mare scrisoare de afaceri. Eu sînt bine — nou, nimic deosebit pe la noi, doar că mi-e dor de voi, dar asta nu e nou de loc. Aștept un răspuns de la tine și de la mama. Te sărut, draga mea, cu dulce și cu drag, al tău tată

C. Dobrogeanu-Ghera

Domnișoara Erbiceanu, ca și Pretorianca ⁴⁰, spun deopotrivă că fiind în Conservator e greu de luat lecții private, fiindcă Conservatorul consumă tot timpul. Am spus Erbiceancei opinia lui Liubici despre sănătatea ta, ea mi-a răspuns: „Și eu am fost slabă ca o umbră, și acuma, nu cînt mai mult de trei ceasuri, rar patru ceasuri pe zi“. Fiind la Lipsca, veți hotărî singure cît trebuie să mai rămîie mama pe acolo după intrarea ta la Conservator.

Te sărut încă o dată.

³⁹ Weidenbach a fost, apoi, profesorul Ștefaniei Gherea, la Leipzig.

⁴⁰ Pretorianca — profesoară de muzică.

X

MLR, 12934

*Dragii mei*⁴¹,

Nu v-am scris așa de mult. Nu-i vorba nici voi nu sînteți mai grozavi. Se vede că neajunsul acesta e în familie. Dealtfel pe la noi toate cum le știți. Aș vrea să vă dau ceva știri mai agreabile, da de unde să le iau, că așa lucruri n-ai de unde să le comunicî din țara noastră. În privința scarlatinei mergem prost de tot. După zisele doctorului comunal au fost pînă-acuma în Ploiești cel puțin o mie de cazuri. Bine încă că acum în urmă forma ei e mai benignă. Ploaia ne-a uitat de tot, da complectamente. De o jumătate de an n-a plouat un pic și nici o nădejde că are să mai plouă, dacă mai urmează așa o jumătate an apoi vom fi nevoiți să aducem apa de băut din streinățate. Dar dacă n-avem nădejde de ploaie, în schimb plouă cu articolele și denunțurile lui Nădejde din „Voința națională”⁴². E o ploaie care înviează cîmpiile de spionaj a regimului nostru polițienesc. Și cît de bine stăm în această privință s-a dovedit cu ocazia vizitei cu care ne-a onorat ducele muscălesc Vladimir. Păcat că n-ați fost în țară, că era tare frumos. Să presupune că fiecare duce muscălesc duce după sine ca un corolar un nihilist rus. Apoi tocmai împotriva acestui presupus nihilist s-au luat măsurile cele mai energice și cele mai bine chibzuite. S-au făcut în București 200 de percheziții, toți potenținștii au fost fotografiați și măsurați la institutul antropometric, s-au destupat toate gurile de la canalul de apă pe unde trebuia să treacă muscalul și s-a căutat în canalul de apă o presupusă bombă, pe care trebuia s-o lase acolo presupusul nihilist și care bombă, cum ar fi mirosit iuful ducal, trebuia să explodeze. Toate prăvăliile au fost închise, obloanele la case lăsate jos. S-a concentrat armata și toți jandarmii rurali din toată țara și asta tot împotriva presupusului nihilist. Pe linia drumului de fier de la București la Sinaia a fost înșirată armata. Soldații stăteau cu spatele la tren și cu fața spre cîmpic, ținînd pușca sus, amenințînd văzduhul (asta fără nici o glumă, e absolut autentic). Ei aveau ordin ca, dacă au să vadă pe nihilist scoborîndu-se din cer cu o bombă în mînă, să-i strige de trei ori: „Stai d-le, locului, dacă ții la viață”, și dacă nihilistul răspundea că nu ține la viață, apoi să-l împuște pe loc. La noi în Ploiești au fost concentrați 800 jadarmi rurali (și asta autentic), deși ducele a trecut la 3 kilometri de Ploiești. În Ploiești asemenea a fost o desfășurare de forțe polițienești nemaipomenită, iar subsemnatul a devenit obiectul atenției generale, iar gara ținta privirilor a două poliții — a noastră și cea muscălescă. Cu o zi înainte de venirea ducelui, vine la gară prefectul nostru, Luca Ionescu, și foarte jenat îmi comunică următoarele: „D-le Gherea... Uite ce e... Știi — acum, cu venirea ducelui... Știi buclucul ce avem noi, vai de capul nostru... Apoi, uite ce e... acumă după masă, la trei ceasuri, are să vie procurorul la gară să-ți facă un fel de percheziții... să înțelege, numai de formă... faptul că te previn arată că am toată încrederea... dar avem ordine de sus, ce să fac?” Am ieșit și eu din țîțini și i-am spus că ei sînt nebuni, că să fac ridicoli și odioși așa pe gratis. Prefectul, care în definitiv nu e om prost, a înțeles și percheziția n-a mai fost făcută⁴³.

⁴¹ Gherea se adresează acum soților Zarifopol (dialogul epistolar îl întreprinde însă, de obicei, P. Zarifopol). Scrisoarea datează, probabil, din toamna lui 1907, fiind anterioară călătoriei în Germania („voiajul meu ... nereușit”), despre care va fi vorba în scrisoarea următoare.

⁴² Articolele și denunțurile lui Nădejde, din „Voința Națională”, 1907 (aceasta contribuie la situarea mai precisă a prezentei scrisori) — acuzațiile aduse socialiștilor, de a fi fost instigatorii răscoalelor. ; ~

⁴³ Prefectul de Prahova, Luca Ionescu, era un om cu vederi mai largi și contribuise la respingerea acuzațiilor nedrepte pe care un alt prefect — prefectul de Tulcea, și anume poetul Nenițescu — le adusese doctorului Petru Alexandrov.

C. Dobrogeanu-Gherea și Vladimir Corolenco, cu familiile lor, la Sinaia (1904): 1. Natașa Corolenco (fiica mai mare a scriitorului), 2. Corolenco, 3. C. Dobrogeanu-Gherea, 4. Alexandru Dobrogeanu-Gherea (Sașa), 5. Sonia Corolenco (a doua fiică a lui Corolenco), 6. dr. Petru Alexandrov, 7. dr. Ștefan (Crășescu) Bassarabeanu, 8. Ionel Gherea, 9. Soția lui Corolenco, 10. Sofia (soția lui Dobrogeanu-Gherea).

Eram enervat atunci și acum îmi pare rău, de ce nu i-am lăsat să facă percheziție, ce treabă aveam cu să-i păzesc de ridicol. Așa gîndesc acum, dar atunci cu adevărat am fost enervat. Ce dracu, de treizeci de ani aproape, aici, și aceeași mizerie, oricît de ridicolă ar fi, dar devine o fereștruală. Și tocmai această fereștruală e una din cauze că nu v-am scris mai des.

De altfel, am fost de cîteva ori la București, la Mille⁴⁴, în afacerea lui Cristea⁴⁵. Mille a vorbit pe larg de chestia asta cu avocatul Pantazi și Bădărău⁴⁶. Pantazi e de părere că tot s-ar putea încerca la Contencios, dar Bădărău zice hotărît că nu se poate, pentru că actele de guvernămînt sînt excluse din competența Contenciosului. Mille își propune de a întruni pe amîndoi împreună, ca să discute chestia asta. De altfel, Bădărău vede cam în negru afacerea lui Cristea. El zice următoarele. Dacă vine Cristea în țară și îl trimite la parchet, atunci încă se poate cîștiga, cu toată dependența judecătorilor noștri. Dar guvernul n-are să facă așa. Cînd Cristea se va întoarce, el va fi expulzat și cînd iar se va întoarce, iar va fi expulzat și a.m.d.,

⁴⁴ Constantin Mille, directorul „Adevărului”, fost socialist. Mille continua, împreună cu foștii lui tovarăși lupta comună în direcția democrației și instaurării legalității, împotriva partidelor și a guvernelor burgheze. „Adevărul” luase dintru început apărarea lui Racovski.

⁴⁵ Expulzarea lui Cristian Racovski.

⁴⁶ Pantazi, Bădărău, Dissescu... — cunoscuți membri ai baroului aceluia timp.

încît afacerea nu va ajunge niciodată la tribunal. Încît el crede că pînă la schimbarea guvernului e foarte greu de a face ceva.

„Adevărul“ a găsit o sentință a Curții de apel din Galați într-o afacere absolutisim similară cu a lui Cristea (tot un tînăr bulgar dobrogean) și în care curtea a dat dreptate expulzatului. Mline sau poimline acea sentință va apare în „Adevărul“. Mille zice că trebuie încă de așteptat, că trebuie răbdare. Opinia mea, pe care v-am și comunicat-o, e că nu trebuie să vie pînă ce nu se vor strînge camerele și pînă nu vor fi votate legile agrare⁴⁷, ceea ce va dura v-o trei luni, pe urmă va putea foarte bine să vie. Liniștindu-se lucrurile, guvernul va vedea singur că a făcut o prostie și în orice caz nu va persevera cu orice preț în ea. Mille a vorbit cu Pantazi, care a cerut 4 000 lei ca să pledeze, dar pe urmă, după ce Mille i-a explicat că Cristea nu e bogat de loc, a lăsat la 1 000. De-altfel și Disescu vrea să pledeze pentru o mie de franci. Ce va mai fi vă voi comunica. Azi a trecut Gusti pe aici. Mi-a lăsat vorbă că mai stă 5 zile la București și că poate va veni să mă vază la Ploiești.

Mama v-a scris de Naubinda⁴⁸. Ar fi bine să mergeți să vedeți ce e pe acolo. Ar fi bine poate să meargă și Cristea. Eu sînt perfect sigur că e minunat de bine pentru Ionel, dar numai atîta e rău că diploma de acolo n-are valoare oficială.

Paralele care v-am trimis sînt un supliment. La 1 ianuarie începe chenzina voastră. Dacă vă trebuie acum încă parale să-mi scrieți — vă trimet ori cît v-ar trebui. Mi-e dor de voi și mi-e dor de streinătate.

Vă trimet aici o sută de *ruble* să le dați lui Cristea ca să le trimeată în Rusia lui Vera Zasulici⁴⁹. Eu am pierdut scrisoarea în care Cristea îmi comunica adresa ei, încît nu pot să-i trimet paralele de aici — iar pînă ce aş primi adresa ar trece vreme, de aceea mai bine trimet paralele acolo. Cristea să le expedieze imediat și tot odată să-mi comunice imediat adresa ei, ca să-i pot scrie și eu, dar să-mi trimită adresa lizibilă, că aceea care mi-a trimis-o era foarte nelizibilă și în Rusia o singură mică greșeală e destul ca să nu mai ajungă banii la destinație. Să vedeți vă rog, ca banii aceștia să fie trimiși imediat, că și așa au întîrziat destul.

După ce am să primesc răspuns din Rusia despre primirea banilor am să mai trimit.

Mama se miră de ce nu mai răspundeți nimic. Doctorul Radovici⁵⁰ merge tot mai rău și mai rău. Dacă nu pleacă la v-un sanatoriu — apoi zău nu știu dacă trece iarna. Să ne scrieți mai curînd. Vă sărut pe toți cu dor și cu drag — al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

Iată încă o rugăminte. Am nevoie de un uvrăgiu statistic⁵¹ unde să fie arătată *suma producției anuale din țările principale civilizate, bugetele lor, datoria lor națională, exportul și importul, suma veniturilor a diferitelor categorii sociale etc.* Știți că mai înainte apăreau foarte bune anuare statistice cu o ochire asupra rezultatelor gospodăriei tuturor statelor civilizate, Rusia inclusiv. Cristea poate să afle de așa ceva. Să-mi comandați sau să-mi cumpărați imediat așa ceva, costul, oricît ar fi îl voi trimite la moment. Asemenea rog să-mi luați de la librăria socialistă cartea lui *Atlanticus*. Mi se pare că are acum încă o broșură, să-mi trimiteți și pe aceasta.

Vă sărut încă odată cu drag și cu dor pe voi și pe copii.

⁴⁷ E vorba de legislația agrară în pregătire, ca urmare a răscoalelor din 1907.

⁴⁸ Naubinda... — probabil, unul din institutele de educație în spirit frobelian și naturist, cu program de învățămînt general și mediu, răspîndite atunci în Germania.

⁴⁹ Cunoscută luptătoare, ajutată adesea de Gherea.

⁵⁰ Unul dintre cei mai cunoscuți „generoși“. Suferea în tinerețe de o tuberculoză care l-a dus la stîncidare (vezi mai jos).

⁵¹ Gherea lucra acum intens la Neoiobăgia.

XI

MLR, 12936

24 ianuarie 1908⁶³*Dragii mei*

Chiar a doua zi după sosirea mea acasă⁶³ mi s-a făcut dor de voi, de copii, de aerul occidental și dacă ar fi după pofta inimii mele m-aș întoarce după câteva zile iar la Lipsca, mi-aș lua un apartament în Augusta Strasse⁶⁴, aș ceti, aș dormi și poate aș lucra — ceea ce nu se poate face aici. Hotărît nu pot să mă adaptez și pace. Se înțelege, nu țara, ci eu sînt de vină, o știu foarte bine, dar ce să fac dacă sînt așa și nu altfel. Tare îmi pare rău că voiajul meu, ca de obicei de altfel, a fost așa de nereușit. Mai întîi am fost eu bolnav, pe urmă copiii. În alte condiții am fi petrecut minunat. Dar ce să-i faci, dacă nu-i noroc. Acasă am găsit pe toți bine, dar acum Ionel e bolnav de o influență ușoară. Apropos de influență. Am cetit în gazete că în Berlin e o influență grozavă și că bîntuie în toată Germania. Sîntem cu toții îngrijați de voi și vă rugăm, ca de astă dată să ne scrieți mai des, cît de des despre voi și despre sănătatea copiilor. Mîine am să vînd bonul și poimîine am să vă trimet paralele. Păcat că n-ați

⁶³ Stil vechi.

⁶⁴ Peste vară, familia Gherea făcuse o călătorie mai îndelungată în Germania, trecînd, în prima decadă a lui august, și pe la Berlin. „... de mult n-am văzut pe d. Costică așa de vesel”, raporta Caragiale lui P. Zarifopol. Apoi, în cursul iernii (decembrie-ianuarie) venise din nou, singur, trăgînd la Lipsca, unde Caragiale îl saluta de la Berlin, prin intermediul lui Zarifopol. După 20 ianuarie 1908 (st.n), Gherea se înfățișase la o consultație a doctorului Ewald, de la Berlin, apoi — relatează Caragiale — „grăbit ca de obicei să „schimbe cerul”, a plecat cu ipohondriile dumnealui și m-a lăsat cu ale mele”. După cum se poate constata mai jos, Caragiale caracterizează perfect starea de spirit a lui Gherea.

⁶⁴ De fapt: „Kaiserin Augusta-Strasse” — Leipzig. Pe această arteră lipsiană se afla domiciliul familiei Zarifopol.

Ștefania Dobrogeanu-Gherea (stînga) cu Th. Ficșinescu (mai tîrziu, organizatorul cluburilor socialiste țărănești) și cu o prietenă.

putut evita vânzarea asta. Am vorbit cu Stere și cu Radovici⁵⁵ despre legile împotriva absenteiștilor și arendărilor⁵⁶. Mi-au spus amândoi că nu numai ei, dar nici propuitorii legii nu știu încă nimic. De abia peste v-o două sau trei luni vom vedea ce va fi. Asemenea cu pășunile⁵⁷. Ar fi trebuit ca fiecare proprietar să facă o declarație că vrea să vînză o parte de moșie, dar văd că nimeni nu se grăbește s-o facă, fiind că nici nu e obligator s-o facă. În sfîrșit, e un ade-vărat balamuc. Ce va fi vă voi scrie.

Cucoana Victoria⁵⁸ a spus să dați ordinul să-i trimită gulerul *îndată* pe adresa ei. Contul deslușit și exact a gulerului să mi-l trimiteți mie, pe adresa mea și eu mă voi socoti cu Cucoana Victoria. Cît mai e de plată să plătiți voi și eu am să vă trimit paralele îndată.

Sașa⁵⁹ nu s-a aranjat încă dar e pe drum de a se aranja. Între altele Lindley, marele hydrolog, care are o mulțime de lucrări în țară, de alimentare cu apă, i-a scris lui Sașa să vie pentru v-o trei luni la Frankfurt (am Mein) în biroul central, că să se inițieze în toate lucrările și pe urmă are să-l trimită la Pitești, ca inginer — reprezentantul său acolo. Asta e un secret și să nu vorbiți de asta cu Muza⁶⁰ ca să nu scrie nici ea lui frate-său — că sînt mulți concurenți pentru locurile cele bune. Cum vedeți, se poate deci ca voi să veniți în țară și Sașa să meargă în Germania. Nu-i vorba, e numai pentru trei luni. De altfel, nu e nimica încă hotărît. La primăvară ne vom vedea în orice caz, dacă nu mai înainte apoi atunci cînd vom merge la Kissingen. La Bînz sper să fim cu toții.

Vă rog să ne scrieți numai de cît cum merg copii cu sănătatea? Ionel începe să iubească muzica și pianul. Încă o dovadă că am făcut o prostie că nu ne-am așezat cu Sofia⁶¹ la Lipsa. Cine știe, poate cel puțin aista ar fi ieșit muzicant.

Caragiale, cît am stat la Berlin mi-a bătut capul, zicînd că fac mare greșală că nu-l pun pe Ionel să se specializeze în muzică — chiar ca meserie, zicea Caragiale, încă e preferabilă la multe altele. Știu eu? Poate o fi avînd și el puțină dreptate.

Fany lui Sașa⁶² e acuma la noi. E un fătoi mare și tare ca fierul. Dar ea umblă iarna toată ziua pe stradă pe jumătate goală.

Îmi scrii, Păvălucă, că Margareta⁶³ a fost tare afectată de cele ce i-am spus ei. Nici nu-ți închipui cît îmi pare de rău de asta. Se poate foarte bine ca după influența, boala copiilor, nopțile nedormite la Berlin și osteneala voiajului am fost mai pesimist de cît ar fi trebuit să fiu. Asta o recunosc și o mărturisesc. În cît privește afacerea ei, eu personal am să fac absolut tot ce-mi stă prin putință, de neclintita mea prietenie doar nu poate să se îndoiască un moment, — din nenorocire eu personal pot așa de puțin să fac și asta mă doare destul. Dar ce pot

⁵⁵ Avocatul ploieștean A. G. Radovici, frate cu doctorul I. Radovici (vezi supra, nota 53) — fusese directorul revistei „Democrația Socială”. A trecut și el în partidul liberal, o dată cu toți „generoșii”.

⁵⁶ Legislația agrară, în pregătire, prevedea măsuri împotriva proprietarilor ce nu se ocupau direct cu valorificarea proprietății lor (absenteiști), precum și măsuri de limitare a suprafețelor luate în arendă de aceeași persoană.

⁵⁷ vezi mai jos.

⁵⁸ Cucoana Victoria — soția avocatului Radovici.

⁵⁹ Sau Sașa — Alexandru Dobrogeanu-Gherea (vezi și supra, nota 35). Absolvent al Institutului Politehnic din München și militant socialist. După primul război mondial a fost deputat comunist. Aici e vorba de găsirea unui loc de muncă.

⁶⁰ Muza Ghermany-Ciomac.

⁶¹ Soția lui Gherea.

⁶² Fiica lui Alexandru Dobrogeanu-Gherea.

⁶³ „Margareta” — nume conspirativ: Racovski. La plecarea din Germania, în drumul spre țară, Gherea se întîlnise cu Racovski la Viena.

fac și am să fac. Te rog foarte mult să-i scrii asta îndată, că desigur ți-a trimis adresa. Să-i scrii imediat.

Cărțile le-am primit, afară de cele pe care le-am lăsat la voi.

Poimline vă trimit paralele. Complimente domnișoarelor de origine rusă și română. Vă sărutăm pe voi și cu copiii cu dor și cu drag, dar știți — cu drag, nu altfel, și vă sărut încă odată, al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

Mama bine înțeles vă sărută tot așa cu drag, asemenea Ionel. Te rog, Păvălucă dragă, să-mi trimiți adresa lui Gusti, am uitat să i-o cer. Asemenea te rog neapărat să scrii Margaretei cele mai calde și mai sincere simpatii din parte-mi și că n-o uit, doamne ferește, și să-i scrii ce ți-am scris eu aici. Să-mi scrieți asemenea la ce dată ați primit scrisoarea asta.

Încă și încă odată vă sărut și aștept scrisoare de la voi.

Mama zice că neapărat să luați chinină ca să preveniți influența.

Așteptăm răspunsul.

Să-mi scriți data exactă când ați primit scrisoarea asta?

XII

MLR, 12935

19 februarie 1908

Dragii mei,

Am primit regulat toate scrisorile voastre, adică trei la număr. Vă trimit aici 300 de mărci: 150 de mărci sînt pentru blana Cucoanei Victoriei, 135 mărci (167 fr.) sînt restul ce vi se cuvine pentru bonul vostru, iar 15 mărci sînt pentru struguri și jucării, ce veți cumpăra Soniei și lui Cochi din partea lui Papagross⁶⁴. În privința lui Caragiale are dreptate d-rul Urechia și nu tu, Păvălucă. Să înțelege că se poate zice cum zici și tu: iată un om care toată viața a băut mult, a fumat, a mâncat ardei, a petrecut și aproape la 60 de ani se ține încă bine. Dar să poate zice și altfel: iată un om înzestrat cu mare rezistență, cu extraordinare calități fizice și psihice și care din cauza traiului pe care l-a dus, la 55 de ani a ajuns istovit nu mai poate munci, doarme pînă la unu după prînz, are un început de boală de ficat și o meteahnă îngrijitoare la inimă⁶⁵. De... mult depinde de *la façon de s'exprimer*⁶⁶. Asemenea și Margareta are perfectă dreptate. Pătrunderea de o idee, de un principiu, devotament necondiționat pentru un scop social dă un adevărat conținut și un preț vieții, numai că n-are dreptate, că se supără cînd îi zici că nu cunoaște țara. Din nenorocire, pornirea împotriva ei aici e cam tot așa încă de mare, sper însă că cu vremea se vor mai modera lucrurile, că așa e țara noastră: toate și tot se uită și nimic nu ține mult, nici în bine, nici în rău.

⁶⁴ De fapt: Gross-papa — bunic. Era apelativul de alinare folosit de copiii lui Zarifopol, Sonia și Cochi (Pavel), față de bunicul lor, Gherea.

⁶⁵ Considerentele de față amintesc cuprinsul unei alte scrisori a lui Gherea, adresată — aceea — lui Caragiale, cu vreun an și mai bine în urmă (august 1906), în care, jonglind pe marginea idiotismului „a trage la mîsea”, îl recomandă să-și scoată mîselele, ca leac împotriva toropelii, pesimismului și abuliei — mîselele cerînd „udeală” și udeala aducînd „grasie la ficat” (vezi și Șerban Cioculescu, *Viața lui Caragiale, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1940, pp. 316—317*).

⁶⁶ Felul de a se exprima.

Tare aş fi dorit să fiu şi eu la Lipsca, când are să fie acolo M. În Wiena am fost aşa de ostenit, că nici eu nu ştiu ce am vorbit acolo. Dacă nu mi-ar fi ruşine, m-aş duce la Lipsca, dar nu se poate.

De ce nu scrii, Păvălucă, în scrisoarea din urmă cum e sănătatea Fanei⁶⁷ şi copiilor. Fanea barem de când n-a mai scris nimic!

Aici, mare tâmbălău cu partidul cel nou. Caragiale, cu telegrama de adesiune şi cu articolul lui mi-a belit obrazul⁶⁸. Nu-i vorbă, mă aşteptam eu la asta. Să scrii o diatribă minunată şi ucigătoare împotriva politicianismului român⁶⁹ şi imediat după aceea să scrii un articol diti-rambic şi să aderi cu entuziasm la cea mai pură şi caracteristică esenţă a aceluiaşi poli-ticianism — a dracului consecvenţă! Dar aşa sînt artiştii, mai ales, când au speranţa să mai ciupească ceva de pe urma Tachismului român.

Eu am început să caut casă la Sinaia. Dacă aveţi de gînd să veniţi vara la Sinaia apoi trebuie de cătat casa chiar de acum. Dar e o mare deosebire între o casă, numai pentru vară şi o casă de vară şi iarnă. E o deosebire în preţ şi în felul casei. În toate acestea trebuie să ne înţelegem de acum.

Legile vor fi votate pînă la primăvară, dar conţinutul lor nu e încă cunoscut. Pășunile însă trebuie de regulat de acum, chiar de primăvară şi aici va fi puţin bucluc. Mă mir că aren-daşul nu ți-a scris, în privinţa asta, pînă acum nimica.

De-altfel, lucrul nefiind obligator aşteaptă şi tu ca să vedem ce va fi...

Noi sîntem bine şi aşteptăm ştiri de la voi.

Vă sărut pe voi şi copii cu dor şi drag, al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

De ce cît sînteţi la Lipsca nu vă folosiţi de faptul acesta ca să consultaţi de mai multe ori un doctor specialist de boale de copii. Apoi nu vedeţi că Backhaus e un stupid? Aţi început să daţi untură de peşte la copii? Săşa pînă-acuma tot încă n-are loc. Te rog, dragă Păvălucă, să scrii Margaretei că afacerea ei merge mai bine, că mă ocup călduros de ea, dar trebuie să aibă răbdare. Ştiu că are să mă înjure iarăşi pentru acest: *trebuie să aibă răbdare*. Dar din nenorocire nu depinde doar de mine. Dacă depindea de mine cît de puţin măcar! Să-i scrii şi multe şi călduroase salutări din parte-mi.

Dacă n-aţi trimis pînă-acum blana Cucoanei Victoriei s-o trimiteţi imediat, că mama nu mai poate da ochii cu d-ei. Asemenea, să-mi trimiteţi mie contul — nu Cucoanei Victoriei — şi un cont desluşit, mi se pare că vă datorez încă o sută de mărci.

MLR, 12937

XIII

19 februarie 1908

Dragii mei,

3 martie 1908

Chiar acum am primit scrisoarea ta, Fany dragă. Legile pe care vor să le mai voteze, au să se voteze chiar în primăvara asta, dar cuprinsul lor nu se ştie. Cît priveşte păşunile, legea s-a votat, acum s-au numit comisiunile regionale şi proprietarii încep tratări pentru a vinde o parte, hotărîtă de lege, pentru păşuni, adică a opta parte. Pentru judeţul Roman şi plasa unde

⁶⁷ Ștefania.

⁶⁸ Take Ionescu părăsise vechiul partid conservator şi întemeiasă un nou partid, conservator-democrat. Caragiale ți trimisese adeziunea telegrafică, şi dezgropase, în acelaşi timp, un vechi articol laudativ la adresa celui care devenise, acum, şeful unui nou partid, publicîndu-l din nou în „Opinia” din Iaşi (vezi op. cit., p.232)

⁶⁹ Cunoscutul pamflet 1907 — din primăvară pînă-n toamnă.

sînt Cîrligii ⁷⁰ prețul maxim s-a hotărît cam la o mie de franci falcea. Acuma în urmă s-a mai ridicat cu zece la sută, astfel că costul falcei ar fi de 1100 de franci. Fiindcă la Cîrligi e pămîntul de calitate înaltă, de aceea prețul va fi maximum, adică între 1 000 și 1100 de franci, ceea ce e un preț foarte bun. După lege trebuie să vinzi pînă la a opta parte ($\frac{1}{8}$) a moșiei, adică v-o 75 (șaptezeci și cinci) de fălci, valoarea cărora se ridică între 75.000 și 80.000 de franci. Această sumă, să zicem 80.000 de franci, după lege se scade din suma ce datorești creditului, în cazul tău, cu alte cuvinte, tu, cu aceste 75 de fălci vîndute pentru pășuni, scapi de o jumătate datorie către credit și deci ai să plătești creditului numai jumătate din cît ai plătît pîn-acuma, în schimb are să trebuiască să scazi arendașului arenda acestor 75 fălci vîndute, — ca rezultat ai să rămii tot în cîștig cu o mie de franci pe an cel puțin, astfel că tranzacția asta, pentru tine e convenabilă și folositoare în toate privințele. Vorba e însă că declarația ta către Consiliul comunal din Cîrligi, că vrei să vinzi, trebuie s-o faci pînă la 1 martie stil vechi, adică după v-o 10 zile și aici e greutatea.

Sînt mulți proprietari care nu vor să vînză de loc, nici nu vor să facă v-o declarație în această privință, fiindcă legea nu-i obligă la asta decît numai moralmente. Dar eu mă tem că împotriva celor care nu vor face declarații, că vor să vînză, se vor lua măsuri coercitive și, printr-o lege ulterioară, au să-i forțeze să vîndă în condițiuni mai puțin avantajoase decît acuma. De aceea eu te sfătuiesc, Păvălucă, să scrii la moment lui Georges că tu vrei să vinzi pentru pășuni, cît prevede legea, și să-ți telegrafieze cînd să vii pentru tranzacția asta? Poți să-mi dai o procură mie. Sper că se va mai prelungi termenul de la 1 martie, că e prea scurt. Mîine și poimîine am să mă mai informez în această privință, deși e foarte greu — un balamuc și nimenea nu pricepe bine cum are să fie cu acei care nu vor de loc să vînză și cum se vor putea face tranzacțiile acestea în toată țara, numai în cîteva zile? Dar în sfîrșit, vom vedea. În orice caz, să scrii îndată lui Georges. Dacă n-ai să pricepi bine partea comercială din scrisoarea asta să te rezezi la Caragiale — el are spirit avocătesc. Mîine îți trimit și legea tocmelilor, unde e vorba și de pășuni. Peste v-o două zile am să știu mai mult în această privință — poate va fi necesar să vii pentru cîteva zile în țară.

Eu cred că Georges nici nu vrea să vînză, nici nu vrea să facă declarație, dar tu n-ai nevoie să te potrivești lui și să dai de bucluc.

Dacă va fi nevoie mă duc eu la Cîrligi.

Contul pentru guler *să mi-l trimiți mie*. Vă datorez o sută de mărci, care s-au pierdut la guler, am să le trimit în curînd.

Alexandru ⁷¹ nu e în țară, e la St. Remo, la Iancu ⁷², de aceea nici n-am cu cine să vorbesc mai serios asupra chestiei pășunilor. Mi-e dor tare de voi, de copii, de străinătate. Mă bucur că vine Caragiale aici — să am măcar cu cine să schimb cîteva cuvinte.

Pe aici nimic nou — o casă de nebuni.

Mă grăbesc să vă trimit scrisoarea asta și aștept un răspuns grabnic. Vă sărut cu dor și drag pe voi și pe copii — al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

⁷⁰ P. Zarîfopol și fratele său mai mare, George Zarîfopol, dețineau, fiecare, cîte o parte din moșia părintească de la Cîrligi (jud. Roman), George Zarîfopol ocupîndu-se și de treburile fratelui său de la Lipsca. De altfel, ambele moșii erau date în exploatare arendașului Spodheim. Din renta moșiei și din subsidii periodice, avansate de soacra sa, P. Zarîfopol și familia sa își aveau asigurată o existență modestă dar comodă și criticul își putea continua cu asiduitate studiile și cercetările literare.

⁷¹ A. G. Radovici (vezi supra, nota 59).

⁷² Doctorul I. G. Radovici. Într-o supremă încercare de curmare a mersului necrușător al bolii care îl mîna, doctorul Radovici fusese dus, mai mult cu sîla, la San Remo, pe coasta mediteraneană a Italiei.

Tare îmi pare bine că ați început să culcați copii la vreme, asta are să le servească mai mult decât ori ce.

Ați primit oare o scrisoare de la Margareta? Ce mai scrie? Să-i scrieți neapărat salutări frățești din parte-mi.

XIV

MLR, 12998

Dragii mei,

Am gândit, dragă Păvălucă, că te-ai liniștit cu totul după ce ai primit scrisoarea lui Georges, de aceea nici nu ți-am mai scris nimica în privința asta. Evident că, deoarece ești scutit de obligația de a da pământ, nici nu-ți trebuie să-ți mai bați capul — lași statu-quo și-atita tot. Dacă îți scriam de avantajul care ar rezulta din vânzarea unei părți de moșie pentru pășuni, apoi tocmai ca să-ți arăt că și în cazul acesta nu ești în pagubă. Dar dacă se poate evita vânzarea pentru pășuni, prin faptul că sînt moșiile eforiei din care se va lua pământ de pășunat, cu atît mai bine. Zilele acestea s-a depus la Cameră și legea trusturilor arendășești. Nici această lege nu te atinge în nimic. Ea oprește pe un arendaș de a lua mai mult de două moșii în arendă, dacă întinderea lor întrece 4000 hectare. Pe cît știu, arendașul vostru Spotheim are numai două moșii — ale voastre, și nici acestea n-au 4000 de hectare, așa că nici legea asta nu schimbă în nimic situația ta. Lasă că n-ar fi fost rău dacă obliga pe Spotheim să părăsească moșiile, că atunci ai fi arendat-o mai bine decât acuma sau ai fi vîndut-o, dar în sfîrșit, legea așa cum e nu schimbă absolut nimica, încît și din partea asta poți să fii perfect liniștit. Pe cît se pare nici n-are să vie altă lege, așa că ați scăpat de tot. De ce dar atita enervare? Ce D-zeu, vi s-au înecat corăbiile?

Sper și eu ca vara să petrecem și să ne odihnim cu toții. Cum ați hotărît pentru vară? Scrieți-ne neapărat și cît de curînd. De paște avem de gînd pentru v-o două sau trei săptămîni să mergem la Sinaia — sper că lui Ionel are să-i facă mult bine. Numai de am avea noroc să avem vreme bună. Să ne scrieți neapărat ce gînduri aveți pentru vară.

Tu, Fany, neapărat să te consulți cu Curşmann⁷³ despre constipațiile tale. Ce D-zeu ești așa de neglijentă! Mie îmi merge acum mult mai bine, de cînd am început un regim din care sînt excluse ouăle și carnea. Mîncîc aproape exclusiv vegetale, unt, iaurt, macaroane, fructe etc... Îmi merge în toate privințele mai bine, în special însă în privința constipațiilor. Astea nu mai sînt teorii — astea sînt fapte. În special ștevia are asupra-mi un efect miraculos. Nu s-o fi găsim și acolo ștevie?

Ce mai fac copiii? Ce faceți cu ei primăvara? Lăsați naibii nervii, că nu sînt de nici un folos în viața asta — produc numai neurastenii și constipații de natură nevrașenică.

Am să-l pun mîine pe Sașca să-l caute pe Hennequin⁷⁴. Știu că l-am avut, știu că e prost, dar nu știu dacă îl mai am. Eu scriu acuma un articol măricel. Zilele acestea îl termin, are să apară în „Viitorul social“, probabil nr. 9⁷⁵.

⁷³ Kurschmann, cunoscut internist lipsian pomenit și de Caragiale în scrisorile sale.

⁷⁴ Emile Hennequin — critic literar francez, astăzi uitat. A publicat eseuri de „critică științifică“, încercînd să demonstreze, împotriva lui Taine, că geniul își creează, el, mediul. A publicat La Critique Scientifique, 1888 — i-au apărut și postum cîteva lucrări. Gherea îl citează în Studiul critice, I, cu o judecată critică mai puțin defavorabilă decît cea de față. Probabil că Zarifopol ceruse lucrarea lui Hennequin.

⁷⁵ Post scriptum sau cuvînte uitate, apărut în „Viitorul Social“, I, 10, aprilie 1908, pp. 251 — 274 — articol împotriva concepțiilor poporaniste ale lui C. Stere.

Trimit 400 de mărci pentru Cristea. Adică pentru Cristea 360, iar restul de 40 pentru Sonia și Cochi. Cristea îmi scrie că cum primește parale pleacă. Rămîneți deci iar singuri — cuchi⁷⁶. Scrieți-ne neapărat ce ați hotărît pentru vară? Da Cristea ce d-zeu e așa enervat? Se înțelege că situația lui e foarte plictisitoare, dar de aci pînă a pierde întru atîta liniștea sufletească, ce d-zeu, doar nu e un moșneag ca mine. Va să zică tot eu am avut dreptate cînd am zis că n-are nimic organic la inimă. Aștept scrisori de la voi și vă sărut pe toți cu dor și drag și iar și iar vă sărut al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

Tare mă bucur că articolul tău va începe să fie publicat⁷⁷, numai să nu uiți cumva să mi-l trimiți și mie. Am să-l aștept cu mare, mare nerăbdare și am să-l citesc cu tot așa de mare interes.

XV

MLR, 12939

24 martie 1908

Dragă Păvălucă,

Am primit scrisoarea ta. Vă trimet 600 de franci, adică 480 de mărci. Trimet hîrtie românească pentru că la schimbat și aici și acolo pierzi tot atîta — cam tot 480 de mărci ai să primești și acolo. Dacă îți mai trebuie bani scrie-mi și vă trimet. Pe M⁷⁸... să nu o lăsați să plece în țară, că ar fi o adevărată nebulă. Eu zic că cel mai bun lucru ar fi să-și ia o odaie la Lipsca, să mînce la Panorama, viața la Lipsca e foarte efină și să mai aștepte cîteva luni de zile, cînd cu siguranță împrejurările vor fi mult mai prielnice. În privința asta îi scriu și eu în alăturata scrisoare.

Pe Caragiale l-am văzut de mai multe ori — s-a făcut acum om politic și pace. „Mă, Costică, nu știi tu cît mă iubește poporul!” Și ceace e mai nostim e că o spune pe jumătate serios. Adevărul e că la întrunirile publice e primit bine, de-altfel ca toți geanabeții. Se înțelege, pentru Caragiale e o petrecere, dar pentru moment o ia în serios. De-altfel, cu toată familia așteaptă cu nerăbdare ziua cînd vor putea să plece la Berlin. Eu voi veni poate și în primăvara asta în Germania pentru cîteva zile, la vară, nu știu, vom vedea. Așa dar te rog pe tine și pe Fany să nu o lăsați pe nebuna M... să ia cîmpii că numai acum nu e momentul prielnic de a intra în țară.

De ce nu scrie Fany nimica? Sintem cam îngrijați, mai ales că acum în urmă n-a fost bine. Să ne scrieți cărți poștale — e corespondența veacului.

De copii iarăși nu ne scrieți nimic. Așteptăm vești bune și vă sărutăm cu toții cu dor și drag al vostru.

C. Dobrogeanu-Gherea

Eu cred că cu 30 de mărci pe lună M. găsește o odaie bună, iar cu 200 de mărci poate trăi perfect. E absolut necesar să steie cîteva luni în străinătate.

Zilele din urmă eu am început înșomniile mele — asta nu-mi place de loc, dar ce să-i faci? Sper că ați primit scrisoarea mea din urmă cu 500 de franci din care 450 pentru M...

⁷⁶ Sic — pentru „singuri-cuc”!

⁷⁷ N-am izbutit pînă în momentul de față să dăm de urma acestui articol.

⁷⁸ „M...” și, mai jos, „nebuna Ma...” — Margareta: Cristîan Racovski.

XVI

MLR, 12940

2 mai 1906

Dragii mei,

Scrisorile tale, Păvălucă, le-am primit. Știrile de aici le cunoașteți din gazete, știți deci de moartea tragică a d-rului Radovici ⁷⁹. Toate detaliile intime o fac și mai dramatică.

Boalele mele nu sînt bine înțeles cîtuși de puțin serioase, după cum s-ar părea că ați înțeles-o voi. Spre bătrînețe trebuie să se înceapă cîte un defect în mașinăria omenească. De altfel d-rul Ureche zice că garantează cu capul că n-am nici o enfizemă, în cît privește dilatația cordului el zice că e foarte greu de constatat, de cît doar cu razele Röntgen. Vom vedea ce zice și Kurschmann.

De vară venim acolo în străinătate și atunci avem toată vremea să ne consultăm asupra venirii voastre în țară. Legea absenteismului poate s-ar putea eluda, ca toate legile în țară la noi, dar poate aveți și alte motive, n-ar fi rău să ne scrieți și nouă, ca să vedem cum putem să ne aranjăm aici. Poate ar fi bine să stăm v-o trei ani în Sinaia să se întărească și copii voștri, și atunci poate s-ar putea aranja să stăm și noi acolo ⁸⁰ cu Ionel. În sfîrșit, avem vreme să facem planuri.

Zilele acestea am fost cu mama și cu Ionel la Sinaia. Am avut neșansa să ne așezăm într-un vagon cu familia D. A. Teodoru ⁸¹. Adică, cuvîntul neșansă privește pe Teodoru, nu și pe nevasta lui, care e o femeie bună și cum se cade. Teodoru, bine înțeles, neagă că el ar avea v-un amestec în porcăriile care s-au săvîrșit în ultimele vremuri. Teodoru era foarte jenat și tot căuta să intre în vorbă, interesîndu-se mai ales de voi. Văzînd că mă fac că nu înțeleg, s-a adresat atunci mamei, a luat de la ea adresa voastră și a spus că are să vă scrie, propunîdu-ți ție, Păvălucă, o agregatie la catedra lui Pompiliu Eliad la București. Nu știu dacă are să-ți scrie, dar dacă îți trimite v-o scrisoare vei face și tu, Păvălucă, cu ea, ce vei crede de cuviință, după calitatea hirtiei pe care va fi scrisă.

De Margareta mă mir că e așa de desperată. Ce d-zeu, în țară la noi se schimbă toate, trebuie numai puținică răbdare. Asta e de altfel nu numai opinia mea, ci și a multor altora.

Zilele aceste am să vă scriu mai mult. Așteptăm cu mare nerăbdare în fiecare zi știri despre mersul boalei copiilor și deci vă rugăm să ne scrieți — cîteva cuvinte, dar mai des.

Vă sărut cu dor și cu drag pe voi, copiii, pe Margareta — mult, mult, mult al vostru

C. Dobrogeanu-Gherea

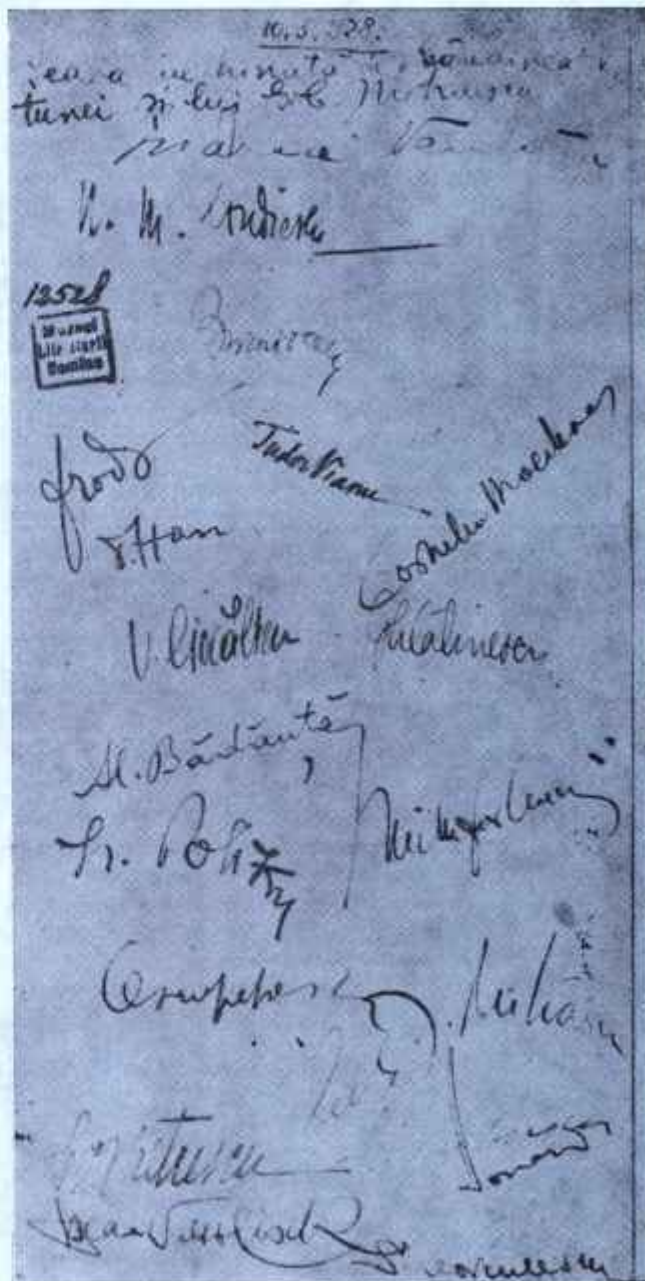
⁷⁹ Doctorul Radovici își curmase viața, aruncîndu-se în mare de pe bordul vasului ce-l aducea în țară de la San Remo.

⁸⁰ „acolo” — la Leipzig, pentru ca Ionel să poată urma Conservatorul, așa cum preconizase și Caragiale. Din cauza debilității, apoi și a îndatoririlor familiale, Ștefania fusese nevoită să abandoneze cariera muzicală, căreia, cum s-a văzut mai sus (scrisoarea V), Liubici îi prezisese un viitor glorios. Gherea spera, acum, să-l vadă virtuos pe Ionel.

⁸¹ D. A. Teodoru, profesor și politician liberal. În tinerețe, socialist, colaborase la presa și la revistele muncitorești; mai tîrziu, însă, se manifestase fîcî împotriva socialiștilor, în special după răscoalele din 1907.

Menu-ul[recto] de la banchetul revistei „Gândirea” din seara zilei de 10 martie 1928, în cinstea Marioarei Ventura și a lui Gib. I. Mihăescu, organizat cu prilejul reprezentării dramei *Pavilionul cu umbre*. MLR, 12528.

Idem [verso], cu semnăturile participanților: Maria Ventura, N. M. Condiescu, Al. Busuioceanu, Scarlat Froda, Tudor Vianu, O. Han, Corneliu Moldovanu, V. Ciocălțu, Gh. Calinescu, Al. Bădăuța, Haralambie Polizu, Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, Gib. I. Mihăescu, Lenuta Mihăescu [soția scriitorului], Oscar Walter Cisek, Dr. Vasile Voiculescu.

PER ASPERA...

Gib. I. MIHĂESCU — DRAMATURG VELEITAR?

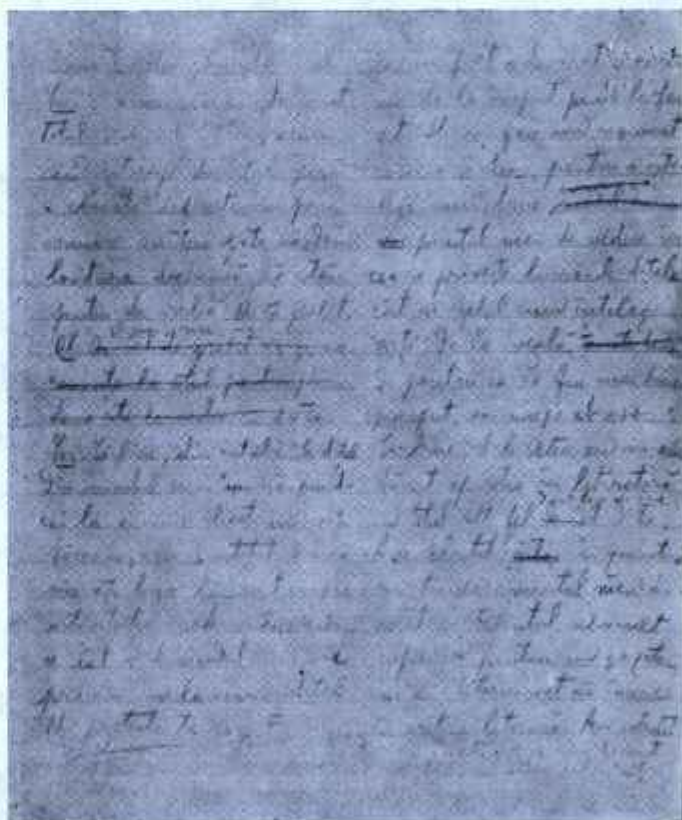
Manuscrisele de dramaturgie, care ocupă un loc privilegiat în opera lui Gib. I. Mihăescu, au avut parte de un destin cel puțin capricios. La un moment dat, scriitorul însuși le punea sub semnul nenorocului. Dezamăgit de demersurile făcute pe lângă directorii Teatrului Național bucureștean (Ion Minulescu, Alexandru Hodoș, Corneliu Moldovanu) pentru reprezentarea *Pavilionului cu umbre*, prin 1927, autorul se vâita¹: „Cu peripecțiile pe care le întâmpină un tânăr dramaturg s-ar putea scrie o nouă piesă”. Deși în 1926 Asociația Criticii Dramatice și Muzicale premiasese piesa cu distincția maximă, fapt care prin el însuși era o recomandare, după repetate drumuri de la Drăgășani în capitală, și în ciuda promisiunilor făcute, comitetul de lectură al teatrului se reunește cu greu ca s-o citească.

În 1928 (la 3 martie), piesa a fost jucată într-o excelentă distribuție (Maria Ventura și Romald Bulfinski), apoi tipărită în volum. (Editura „Scrisul Românesc”, Craiova, 1928).

Cronica dramatică socotea *Pavilionul cu umbre*,

¹ De vorbă cu dl. Gib Mihăescu în „Viața literară”, anul 1, nr. 32, 22 decembrie — 15 ianuarie 1927, pp. 1 — 2 (Interviu acordat de Gib. I. Mihăescu lui Ion Valerian).

Fișă din caietul-manuscris cu primele încercări de dramaturgie ale lui Gib. Mihăescu. MLR 15252 f4v^o.

drept „o năvală dramatică cu o factură îndrăznească, cu răscoliri și adâncuri pe teme psiho-fiziologice”².

Cîteva mărturii ale lui Victor Ion Popa, din 1936, permit reconstituirea metamorfozelor suferite de text pînă la reprezentare³, substituind lipsa manuscrisului lucrării dramatice *Pavilionul cu umbre*: ... «Bucata, grea și vînoasă, ca o rădăcină de corn... — cum își notează V. I. Popa prima impresie după lectura autorului — se transformă într-o piesă de asprimi și răceli de forme uscate, ca o împletitură de oțel.

— „Ai schimbat mult”! i-am zis. Iar fiindcă în inima mea plîngeam pierderea acelei atmosfere de fum negru, ce-o păstram încă tare în amintire — ba încă mai tare decît însăși acțiunea și personajele, Gib. a înțeles și mi-a răspuns părerilor de rău.

— „Așa mi-a cerut ca”.⁴ (Maria Ventura, n.n.).

² Teatrul Național: *Pavilionul cu umbre*. Piesă în 3 acte de Gib Mihăescu, „Viața literară”, anul III, nr. 77, sîmbătă 10 martie 1928, p. 2. Cronică teatrală de N. N. Șerbănescu.

³ *Piesa pare a fi îndelung elaborată. Oricum, suferă modificări compoziționale substanțiale, reducîndu-i-se, bunăoară, numărul de acte de la 5 la 3, și modificîndu-i-se titlul din Am ucis păcatul.*

⁴ În ce sens trebuie să luăm legenda cu privire la contribuția Venturei, care se trage, poate, tocmai din relatarea lui V. I. Popa? Putem afirma că s-a limitat la discuții între autor și interpret. Dar măsura în care acesta a transformat piesa la intervențiile ei, credem că se mărginește mai degrabă la accentul personal și la ridicarea calității artistice, pe care o interpretează de valoarea Mariei Ventura le-a imprimat rolului. În afară de asta, popasurile artistei în țară — era angajată la Teatrul de Dramă din Paris — erau atât de scurte, încît timpul nu-i îngădula să „colaboreze” atât de strîns cu autorul și să opereze personal modificări de text. Faptul că M. V. a ales dintre rolurile posibile care i-au fost trimise la Paris, pe cel al Liane, este o dovadă că în chiar faza inițială, rolul era bine conturat. Mai mult, turneul prin țară — de două săptămîni (15—31 martie 1928) — cu *Pavilionul cu umbre* este un gest excepțional, o dovadă că îndrăgise rolul. Cît privește „colaborarea” Venturei și la redactarea mss. actului al II-lea al dramei Sfîrșitul, de care încearcă să ne convingă M. Băsteliu în „Ramuri” anul VI, nr. 6 (60), 15. VI. 1969 — aceasta este mai puțin posibilă, fiindcă „intervențiile (...) în creion chimic”, (s.n.) de care vorbește autorul, nu există pe mss. aflat la B.A.R.S.R.

De ce după succesul *Pavilionului cu umbre*, piesele sale nu s-au mai tipărit și nu s-au reprezentat? De ce după 1928 — pe care-l putem numi „anul dramaturgului Gib.” — ecourile s-au stins? Autorul însuși nu-și considera piesele finite sau nu le prețuia îndeajuns, încît nu s-a hotărît să le încredințeze tiparului, sau valoroasele sale lucrări de proză exercitau un ascendent prea mare în creația lui și manuscrisele de teatru au rămas nebagate în seamă?

Cert e însă că Gib. Mihăescu a nutrit ambiția secretă de a scrie teatru, din moment ce, deși autor dramatic cu o singură piesă jucată⁵, persistă cu încăpăținare să-și îmbogățească „arhiva” manuscriselor cu lucrări de teatru. Îl incita la aceste tentative, în chip firesc, factura specifică a prozei sale, orientată către enigme sufletești, într-un moment cînd în teatrul românesc se manifesta un viu interes față de drama interiorizată, fundată pe conflicte și pe stări psihologice. Poate că aici descoperim și explicația unor dificultăți întâmpinate de Gib. Mihăescu în acest gen cu legile sale particulare, pe care însă, împins mereu de vocația prozei, nu reușește să le domine. Sînt aspecte pe care într-un mod general nu se poate spune că nu le intuiește, dovadă principiile enunțate în cronicile sale dramatice. Iată gânduri bine cumpănite și deosebit de sugestive despre doza de psihologie pe care o suportă teatrul⁶:

„Hotărît lucru; pura psihologie nu e suficientă într-o piesă de teatru! Afară numai dacă oferă ascunzături nepătrunse încă pînă acum de ochii observatorilor. Amănunțimi sufletești abia bănuite și totuși uimitor de surprinzătoare în relevarea lor, ecouri imprecise, care se întretaie vag, în infinite jocuri ca undele într-o fîntînă, în care razele soarelui nu vor pătrunde niciodată pînă în adînc”.

⁵ În interviul acordat lui St. Vornicu pentru ziarul „Naționalul nou”, anul II, nr. 298, 11. V. 1935, la apariția romanului Donna Alba, la întrebarea de ce nu mai scrie teatru, scriitorul răspunde: «Ei, mon cher, vrei să scriu piese pentru mine? Nu vezi că nu vor să mi le joace? Poate că unde sunt „eroii prea inteligenți” sau unde cealaltă piesă (*Pavilionul cu umbre*; n.n.) s-a bucurat de prea mare succes, să fi determinat o astfel de situație».

⁶ „Gîndirea”, Cluj, anul I, nr. 16, 15 decembrie 1921, p. 301, Cronică dramatică la piesa Igenei Floru, Fără reazim.

Unele dintre lucrările dramaturgului Gib. Mihăescu (rămase în manuscris) prezintă laturi vulnerabile, dacă ar fi să le judecăm potrivit obiecțiilor pe care le face el însuși altora, în ipostaza de cronicar dramatic.

În conflictul dintre prozator și dramaturg, prozatorul acționează tiranic. Manuscrisele primare ale unor piese dovedesc pur și simplu transplantarea unor subiecte de proză. (De altfel, două dintre lucrările de teatru — *Sfârșitul* și *Tabloul* — mărturisesc deschis că nu fac altceva decât să dramatizeze cunoscutele nuvele). Tribulațiile autorului la același subiect dovedesc o slabă stăpânire a structurii artistice proprii teatrului, ultima diferită și uneori opusă celei pe care o asimilează proza. S-ar putea spune că proza coboară direct în larma vieții de toate zilele, (mai ales în genul scurt), pe câtă vreme teatrul filtrează faptele de viață, avînd totdeauna nevoie de o structură solidă (oricîte modificări admit dramaturgii moderni). Tocmai aici, din lipsa de diferențiere precisă între posibilitățile dramei și cele ale prozei sau ale împrumuturilor pe care și le pot face, apar unele scăderi ale teatrului său. Prin urmare, nu putem ocoli întrebarea: poate fi considerat Gib. Mihăescu un dramaturg veleitar sau un dramaturg în sensul total al cuvîntului?

Este semnificativ că, în epocă, după chiar părerile unor oameni de teatru, ca V. I. Popa, Gib. Mihăescu — autorul de lucrări dramatice — este privit de contemporani cu scepticism, dar și cu admirație pentru calitățile de prozator, recunoscîndu-i-se, în cele din urmă, un anume farmec, decurgînd mai mult din reușita creării de atmosferă :

„Fiecare din cei de față înțelegea că Gib. *nuvelistul și romancierul* (s.n.) la fel prețuit de toți, intrase în dramă ca într-un hăiș neprielnic vederilor și darului scriitoricesc. Și totuși, dincolo de toată tufoșenia piesei, creștea o cumplită forță tragică, un miez adînc și tulburător pe care nu puteai să-l semuești cu nimic mai bine decît cu chiagul de durere și inutilă zvîrcolire omenească din anume pagini ale lui Dostoevski”⁷.

Discutînd dincolo de anumite prejudecăți care fixează limite rigide în sfera creației și amendează

scriitorii ce comit în alte genuri literare decît cel care i-a consacrat, putem conveni că lucrările de dramaturgie ale lui Gib. Mihăescu nu se ridică la nivelul celor mai bune bucăți de proză, dar reprezintă, fără îndoială, o experiență de artă ce merită toată atenția.

Nu ne este permis apoi, să uităm neașteptatul sfîrșit al lui Gib. Mihăescu, care-i curmă creația în plină ascendență. Așadar, toate ipotezele noastre includ numeroase necunoscute pe care traviulul asupra textului, poate, le-ar fi rezolvat. Faptul că întîrzie realizarea definitivării unor lucrări de teatru se explică și prin specificul modului său de creație, lipsit de un stadiu de reflecție, supus mai curînd capriciilor inspirației.

Nota dominantă, care se degajă din primul moment pentru cel ce privește manuscrisele sale, este spontaneitatea, trăirea imediată a subiectului, fără să acorde însă, scrisului, acel ceremonial (sobru), care face grafia mai ordonată (caligrafie) și care păstrează o „cochetărie” a manuscrisului. Aspectul manuscriselor concordă perfect cu afirmația scriitorului care își analizează propriul mod de a scrie: „Sînt personaje vibrînd în mine, dar numai în fața hîrtiei mișcările lor se limpezesc, ascultînd de un ritm lăuntric... Fiecare aliniat de manuscris ori de carte e pentru mine o articulație reală a personajului sau a împrejurărilor care mă ispitesc”. (Am citat din interviul cu Ion Valerian). Manuscrisele sale trădează creația unui „febricitar”. Gib. credea în talent, în acel „ingenium”, dînd mai puțin atenție traviului scriitoricesc. Scria sub impresia bruscă, de moment, „cu buchea lui răvășită, iute, aruncată pe file întîmplătoare...” (V.I. Popa). Cînd un subiect îl preocupa, îl relua după un timp, rescriindu-l de la început, fără să se oprească la modificări mărunte sau să refacă textul inițial. De aici, o mare diversitate de hîrtie de scris: imprimate de la Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii, imprimate în limba maghiară, file ce poartă *en-tête*-ul redacției „*Gazeta Ardealului*”, file de caiet sau coli ministeriale, cereri ale clienților judecătorești din Drăgășani, dar și dificultatea autorului însuși de a pune o anume ordine care duce — fatal — la o inegalitate artistică.

Cît de mult însă, era Gib. Mihăescu pasionat de problemele teatrului, putem înțelege ținînd seama — în afară de piesa citată sau de activitatea de cronicar

⁷ Vezi V.I. Popa, *amintirile (citare) despre Gib. Mihăescu, publicate în octombrie 1936.*

dramatic la „Gândirea” (1921—22) — alt de tâlmăcirea cu Leonard Paukerow a dramei *Liliom* de Francisc Molnar (apărută la Cluj în 1922, în tipografia „Gazeta Ardealului”), cit și de lucrările rămase în manuscris, puține într-un stadiu înaintat de elaborare, multe risipite sub formă de schițe și de bruioane.

Fondul documentar al M.L.R. ne oferă, în acest sens, un material bogat și, în același timp, prin caracterul său mozaicat, extrem de greu de reconstituit în articulațiile esențiale.

Necomplete, fără titlu, de mai mare întindere sau concentrând pe o singură filă desfășurarea a cîte șapte-opt momente dramatice, urmate imediat de nuda notare a altora, alteori simple schițe de subiect, spectacolul manuscriselor lui Gib., concordă pe deplin cu temperamentul său artistic.

Intrucît manuscrisele nu conțin nici măcar minime indicii cronologice, căutăm să refăcăm, mai mult sau mai puțin exact, succesiunea momentelor unui subiect, ghidîndu-ne, între altele, după elemente de ordin exterior: grafie, hirtie întrebuițată.

În afara acestor criterii exterioare, am încercat să operăm potrivit unui criteriu tematic, o ordonare a manuscriselor de dramaturgie în două cicluri: ciclul de „problematică intelectuală” și ciclul „vieții de provincie”. Cele două grupări se subsumează unei teme predominante, caracteristice creației și condiției spirituale a scriitorului însuși.

Reluînd încercarea de stabilire a unor aproximații cronologice în interiorul manuscriselor de teatru ale lui Gib. Mihăescu, care se suprapun aproape întregii sale cariere literare, am fixat ca etape de creație: începuturi de dramaturgie (perioada clujeană) și perioada 1924—30.

Cea mai fructuoasă, de altfel, pentru creația sa de dramaturgie, perioada 1924—30 (cînd scriitorul practică avocatura în Drăgășani) este într-adevăr o perioadă de resorbție, de adîncire a sferei de observație, dar și de reluare, cu modalitățile specifice dramaturgiei, a unor subiecte desprinse din viața judecătorei de provincie — *Confrății*⁸, *Criza în barou*⁹ și a con-

fictelor amoroase consumate în urbe — *Don Juan*.

În paginile următoare am selectat unele fragmente cu o valoare de sine-stătătoare, încercînd să compunem, „cinematografic”, prin „montaj” și, uneori prin comentarii, un scenariu al „momentelor” unui subiect. Prima „secvență” se adresează manuscriselor ce alcătuiesc ciclul de „problematică intelectuală”, aspect mai nou în creația lui Gib. Mihăescu.

Cîteva file dintr-un caiet, altele dispartate (scrise cu creion chimic și cu creion negru sau cu cerneală neagră), pot fi considerate versiuni diferite ale unei singure teme: momentul debutului.

Urmărind variantele și ținînd seama de evoluția grafiei, mai ordonată, dar mai puțin formată, care corespunde (prin comparație) cu cea din primele lucrări de proză, putem plasa primele manuscrise în perioada de tinerețe (chiar înainte de debut — 1919). Tema este reluată apoi, într-o altă versiune, scrisă cu cerneală, cu grafia schimbată din perioada maturității.

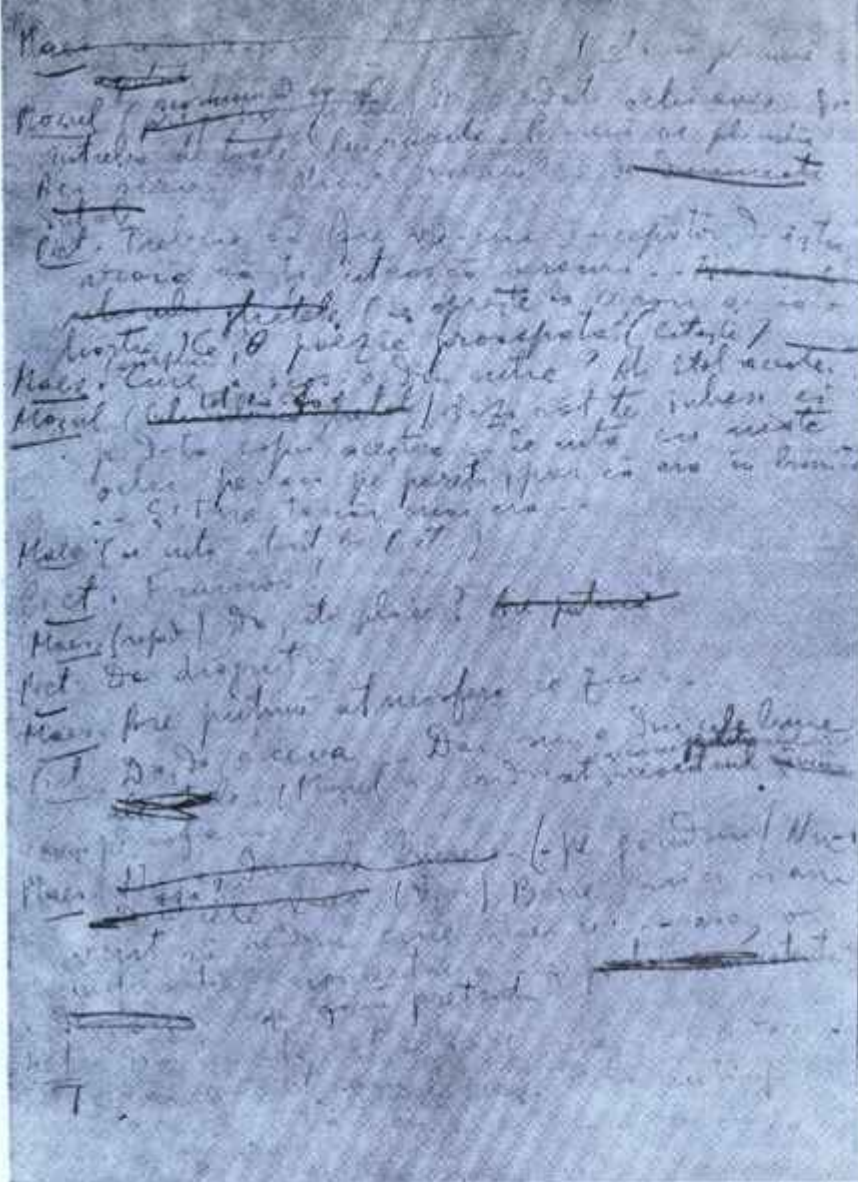
Raportul dintre critic și debutant, rolul criticului (*Maestrul*) în lansarea și în consacrarea unui talent pare o problemă ce tenta mai degrabă un tînr creator sau nota chiar experiențe proaspete, îndreptînd plasarea lor printre primele manuscrise. Este aici și problema succesului, a raportului dintre creator (care se afirmă) și critic (care-l afirmă). Sub aspectul

V. I. Popa i-o ceruse pentru reprezentare. Re-ținem impresia lui V. I. Popa: „Piesa Confrății cu toate că avea o sumedenie de lucruri ciudate, mi-a plăcut, și-o pusesem pe lista bucdărilor care trebuiau jucate. Dar planul nostru (n.n.; pregătea împreună cu Sică Alexandrescu o stagiune cu piese originale, în 1930) nu s-a putut înfăptui și textul comediei lui Gib., a rămas la mine, în clădura de piese cu care autorii ne îmbogățesc zilnic, pe noi cîștia de prin teatru, fără să se mai sînchisească a ni le cere înapoi”. La propunerea lui V. I. Popa de a i-o restitui, autorul răspunde: „Ține-o acolo. Eu ce să fac cu ea?”.

Ultima adresă a mss. Confrăților a fost: Prof. N. Herescu — secretar al S.S.R. (Cf. V. I. Popa op. cit.).

⁸ Publicată în „Orizont”, Rîmnicu Vilcea, anul II, nr. 131, 23 aprilie 1969, Em. Istocescu, încă o piesă inedită de Gib. I. Mihăescu și în „România literară”, anul III, nr. 17 (81), 23 aprilie 1970, p. 13; Contribuții documentare: Gib. I. Mihăescu de Emil Istocescu.

⁹ Potrivit afirmațiilor scriitorului în discuția cu I. Valerian (cf. interviul citat): „... aveam o piesă gata”, ar putea fi vorba de *Confrății*, pe care, în 1926,

Pagină nenumerotată din actul al II-lea, scena a 3-a, [picioară fără titlu] MLR 15251/f 22r.

variantelor, acest grupaj impus de structura lor comună, oferă o „peliculă” a posibilităților de treptată transformare a unui subiect.

Total ne conduce la o situație tip, creată între două personaje, cuplul central¹⁰: critic-creator (cu echi-

¹⁰ Am putea spune că această pereche de personaje deschide seria întâlnită mai târziu și în proză: Donna Alba, cuplul Georges Radu Șerban (Maestrul) și Mihai Aspru (secretarul). Ca și în proză, relațiile dintre cei doi evoluează de la rezerva plină de admirație

valența maestru-discipol), în jurul căruia gravitează o suită de personaje din mediul artistic, evoluând în versiuni diferite sub regimul unor situații anexe schimbate.

Maestrul atrage ca un astru o pleiadă de alți „maestri” mai mitici, precum: Petre Clonca (ziarist); criticii

a maestrului (criticul) de la început, dublată de strădania discipolului, la acordarea unei încrederi depline, menită în final, să răstoarne aproape trambulina, în defavoarea Maestrului.

Titus Dragulian, Mihai Minorică; Sandu Bunget (artist); Pîky Nicol (tenor); domnișoara Adelina Cionca (artistă); Elefterie Popp (ministeriabil, om influent); domnișoara Florica Popp, fiica lui; domnișoara Natalia Cornea, sora lui Cornea.

Lista de „persoane” a primei încercări, mai cuprinde notate marginal (în creion), și alte personaje secundare, reluate în ultimele versiuni: Șifa Olteanu, mama lui Oltea; domnișoara Marioara <Cionca>¹² Dinu și domnișoara Zambilica Stroia (elev conservator), artiști, servitori, primul nebun, al doilea nebun, al treilea nebun. Îmbogățirea genericului însă, nu e susținută de o textură prea abilă a raporturilor dintre personaje. Spre exemplu: „comisarul, servitorul, regizorul” — rămin anunțați doar la început fără să intre în desfășurarea acțiunii.

Conflictul piesei, lăsat în seama cuplului central (maestru-discipol), se declanșează pe două planuri: cel profesional și cel sentimental-psihic. Motivația psihologică este justificată de luciditatea Maestrului, conștient de falsa și de perisabila putere pe care o exercită asupra celuilalt, asupra discipolului. Ajuns la apogeul succesului profesional, material și conjugal, apariția tinărului talentat, în plină forță a vârstei, declanșează o criză de conștiință. Maestrul își dă seama că momentul culminant al vieții a trecut și că — inevitabil — urmează declinul. Prin urmare, încearcă nostalgia tinereții, revăzându-se în ediție *princeps*.

Elementele de dispută sînt: talentul și femeia iubită (țel al ambițiilor profesionale), în toate variantele domnișoara Popp, fiica unui om bogat și influent, tinără, frumoasă, ea însăși literată, iubită deopotrivă de cei doi, cu șanse diferite de izbândă însă, fiindcă debutantul are de partea lui tinerețea.

Tot atât de precis se conturează și tipul debutantului (convertit în variantele ultime, în Maestrul) care bate cu încăpăținare și cu încredere la ușile gloriei, așteptînd înfrigurat gestul magic al Maestrului, gest care-l va lansa, pe toate planurile, pe orbita succesului.

Simpla analiză a variantelor de teatru nu oferă puțină certficării unui text primar, decît după grafie. Lărgind aria cercetării manuscriselor, am găsit

un text, manuscris de proză¹³ (el însuși în două redactări) care serecomandă ca arhetip al variantelor ulterioare de teatru. Scris pe cinci foi mari, ministeriale, cu grafia de început, cu creion chimic (ca și o versiune dramatizată, socotită prima), acest text de proză constituie antecedentul literar al viitoarelor lucrări de dramaturgie cu această temă, o schiță de subiect, pe care autorul o va transpune scenic. Un amănunt elocvent (menit să fixeze momentul trecerii de la bucată de proză la dramatizare): pe *verso*-ul unei fiie există o listă de personaje ce revin, cu oarecari schimbări, în toate versiunile: Petre Cornea, critic <publicist>, Radu Delaolt, poet; Grigore Manea, poet; Anton Petri, cronicar teatral și reporter mondain; un doctor; un artist; Irène Popp <Ialomiceanu>; Octavia Cornea, sora criticului; Maria Petri.

Cu mici modificări, celelalte versiuni derivă din acest nucleu, pe care-l publicăm, *in extenso*¹⁴.

„*Eroul meu e un critic*”¹⁵ (s.n.). Un om menit să releveze talentul altora, să-i ridice în înălțimi, să-i consacre eternității. <Totuși om. În calitate de critic, frumosul era...> Asemeni acelor căutători de aur prin minereurile murdare, singura-i ocupațiune era

¹² MLR, 15253.

¹³ În transcrierea textelor s-au respectat formele de limbă specific scriitorului, aplicîndu-se normele ortografice în vigoare.

Au fost unificate, fiind folosite inconsecvent, formele: cari-care, înălțimi-înălțimi, păstrîndu-se cele curente: care, înălțimi.

¹⁴ Va fi fost sedus cîndva Gib. Mihaescu de critică? Stabilește un raport între critic și creator, subliniind insuficiența creatoare a criticului. Poate explicația alegerii o aflăm în nota incidentală de pe fila a 6-a a mss, cîndtînd să dea Cezarului (criticului), ce-i al Cezarului: „Oare meritul omului de știință care descoperă un fenomen natural ascuns, îl clasează, îl face folositor societății, nu există? < Căci fenomenul acela. / Nu trebuie > Trebuie să admirăm doar fenomenul și < pe > de inventator să nu ne ocupăm? Sau trebuie să împărțim admirația noastră între minunile naturii și între cultura și spiritul de observație ale celui ce le descoperă. Același lucru s-ar putea petrece și în cazul de față. Dar fenomenul descoperit de criticul literar e o ființă vie, cu suflet, cu patimi, cu corp. Și cine știe dacă fenomenele naturii ar fi ființe vii < așa > și ascunse, așa cum ni le prezintă mitologia greacă, cine știe zic, dacă s-ar mai uita cineva la cel < pe > care le descoperă.”

¹⁵ Cuvintele, sintagmele sau pasajele șterse de autor au fost transcrise între paranteze unghiulare.

de a alege frumosul pur din potopul de banalități cu pretenții, ce năpădește din toate părțile. Un senti-
mental. <Și> Nici nu putea fi altfel deși nu crease.

Destul că știa să aprecieze. Sentimentalitatea nu implică imaginațiune. <Tolera> Destul că știa să claseze și să aprecieze simțăminte altele. Avea stil frumos. Frază curgătoare, cuvinte poate mai alese ca ale unui literat de profesie. Și totuși nici o pornire de patimă, nu reeșea din rindurile sale, nici o schemă de legendă nu-i brăzdase creierul. Într-un rind scrisese. Dar își distrusese singur opera mai mult didactică decît literară. [Text ilizibil; n.n.] ¹⁶ Prea era un bun critic ca să nu fie și un bun autocritic.

Prieten cu toți poezii superiori, cu marii artiști; cuvîntul îi era ascultat în întreaga literatură. De el depindea succesul altora. Foarte citit și prin urmare bogat. Locuiește un apartament luxos în centrul capitalei, împreună cu o soră nemăritată, cu mult mai mare ca el. Un fel de pedagog care înainte, pe cînd el nu era celebru colînda orașul dîndu-și lecțiunile ba între zidurile posomorite ale vreunui institut de fete, sau în <camera [...] vreo odaie> camera somptuoasă a ficei cutărui mare bogătaş. Grație ei a ajuns la situația de care se bucură. Ea l-a ținut prin școli și mai ales ea l-a făcut adevărata școală literară. [...]

...O exaltată după tot ce era superior în literatură.

Și ca toți entuziaștii, foarte molipsitoare. Exaltase pe fratele ei, înnebunindu-l după studiu, după frumos. Toate fetele care-i fuseseră eleve făceau pe sub ascuns versuri, visau vreun tînr poet cu plete mari, știau zeci de pagine [sic] pe dinafară din marii <poetți> autori.

Una dintre ele [...] fată de elită, fiică a unui mare demnitar, frumoasă, bogată continua să-și viziteze pe <noua> fosta profesoară, care ne mai avînd nevoie de predat lecțiuni, se dăduse cu totul citirii. [...] Îi plăcea muzica clasică, teatrele; îi părea rău că nu e franțuzoică. <Ar> S-ar fi găsit poate vreun mare poet, vreun scriitor ca s-o iubească, să-i cînte frumusețea. În Franța sunt atîția! Se gîdea deseori la posibilitatea aceasta. I-ar fi plăcut și un român de talent. Dar de un talent superior, al cărui nume

prin urmare să poată trece și peste hotare. Vroia să fie soția unui om de o celebritate mondială. [...]

Dar dacă ea știa că el o iubește, nu știa însă cît o iubește. De mult visa el declarația. Dar nu se grăbea. Avea planurile lui; nu vroia să strice tot printr-un gest greșit. Înțelesese felul ei de a fi < direcția idealului ei, către> spre ce-i tindea idealul <ei>. Pricepuse deci că numai atunci cînd va da o lovitură hotărîtoare, ceva care să-l facă și mai grozav decît era pînă atunci, va putea să-i încredințeze sentimentele. Prilejul nu întîrzie să se arate. Un oarecare bohem îi aduse într-o zi un pachet de manuscrise. Un tip de visător dintre aceia care n-au și nu pot avea altă ocupație, decît visurile și cititul, care ori de cîte ori o idee nouă îi fulgeră prin celulele creierului, simte fiori puternici prin corp și < care> ori de cîte ori recitează versul vreunui poet mare, vocea tremurată și ochii împlîniți de buură de lacrimi dovedesc firea bolnăvicioasă a unei ființe ce-ți face impresia că n-are alte organe decît sistem nervos, < îi aduse într-o zi un pachet de manuscrise>. Hîrtiile curate scrise cu îngrijire, aproape caligrafic, nu prea îndemnau pe critic să le revizuiască; *îngrijirea aceasta bătătoare la ochi îi da de bîndit ca și cînd autorul ar fi vrut să înlocuiască talentul cu exteriorul paginilor*. ¹⁶ (s.n.) I se întîmplase de multe ori să fie astfel păcălit. De curiozitate însă începu cîteva pagini. Stilului frumos al bohemului, îi fu de ajuns atîta, ca să-l fure, să-l facă să citească pînă la urmă. Remarcă existența unui talent extraordinar. Descoperirea aceasta îl entuziasmă; acum avea mijlocul de a ajunge apogeul activității sale critice. Lansarea acestui tînr pe piața literară avea să-l ducă indirect spre aceea pe care o visa necurmat. *De aici ar putea începe piesa*. (s.n.). [...]

Rămase singur în biroul său privind cu jale înlăuntrul conștiinței sale sfîrșimăturile dureroase ale unui atît de frumos ideal. Tocmai atunci intra poetul. Sfios, tremurînd, acesta își aștepta sentința. < Poetul> Criticul < nu știa ce să facă, să-l laude, să-l dezarmeze> îl primi rece, întunecat. Poetul înțelegse că nu plăcuse. Totuși aștepta cu inima strînsă cuvintele tăioase. Și acestea nu întîrziară să se arate. E < că ești> bun,

¹⁶ *Lectio incerta. Posibil: < Deși tendința era alta> și < Deși vroia să dea caracterul celor din urmă>.*

¹⁶ *Transpare cumva aici, neatenția lui Gib. Mihaescu pentru formă?*

<că> are oarecare imaginație, avînt dar îi lipsesc atîtea și atîtea. Ar trebui să mai aștepte. Poetul nu-l lăsa să continue. Să mai lucreze? Imposibil. Deja avusese crize nervoase, slăbiri bruște de inteligență. *Ba chiar unele accese care semănau atît cu cele de nebunie!* (s.n.) <Nu nu> Îi trebuia un repaus de cel puțin vreo doi ani ca să mai reînceapă ceva. Dar dacă nu putea cîștiga nimic cu operele lui, cum ar putea să se odihnească¹⁷. (((La alți critici nu se putea duce; doi mai mari îl refuzaseră net; alții erau prea mici ca să-l lanseze și să-l înțeleagă. La reviste nu se mai primeau docît bucăți semnate de nume cunoscute))). Mamă-sa o femeie bătrînă și săracă abia putea cîștiga cîte ceva spălînd rufe. De multe ori avusese conflicte cu dînsa, căci veșnic îl îndemna să muncească. Pentru ca să cumpere hîrtie curată, ca să rescrie tot ce compusese, a trebuit să... fure ultimele economii ale bătrînei, pîndind-o pe cînd le ascundea. De aceea luase hotărîrea <supremă> așa urîtă: să facă și pe hoțul cel mai ordinar furtînd tot ce avea pentru zile de răstriește o biată femeie, care din munca ei de neputincioasă îl întreținea pe el, om în toată firea, pentru ca să dea lovitură <principală>. Dacă nu reușea, să se împuște, după ce-și va arde manuscrisele. Deja pe cele vechi le arșase mamă-sa pe toate, chiar în ziua aceea, cînd aflase furtul. El nici nu îndrăznise să dea ochii cu ea. Noroc că lucrările bune erau în nișii sigure... A lăsat-o să-și potolească furia arzînd hîrtiile, la care știa că el ține atîta. Pe urmă i-a părut rău tot ei, a început să plîngă. Abia atunci a îndrăznit el să intre. Și în loc ca ea să-i facă imputări, ea își cerea iertare. El atunci a liniștit-o, i-a mărturisit tot și i-a <spus> făgăduit că sau se întoarce cu parale, sau va fi adus mort chiar în ziua aceea.

După ce-i mărturisise toate acestea, poetul tăcu. Apucă manuscriptul și se îndreptă spre sobă. Criticul îl opri. Poetul îi asigură însă că nu se va împușca aci pentru a nu-i murdări somptuoasa încăpere cu gunoiul stîrului său. Avea atîta bun simț. Criticul care în fond nu era o canalie nu putea suporta cu sînge rece toate aceste pregătiri. Hotărîrea <Siguranța>

¹⁷ [N. a.] Text adăugat de autor, pe marginea din stînga a filei a 4-a recto a ms. (la 1 explicativ, respectiv, cuvîntul „odihnească”). La transcriere, textul adăugat a fost marcat prin triple paranteze rotunde.

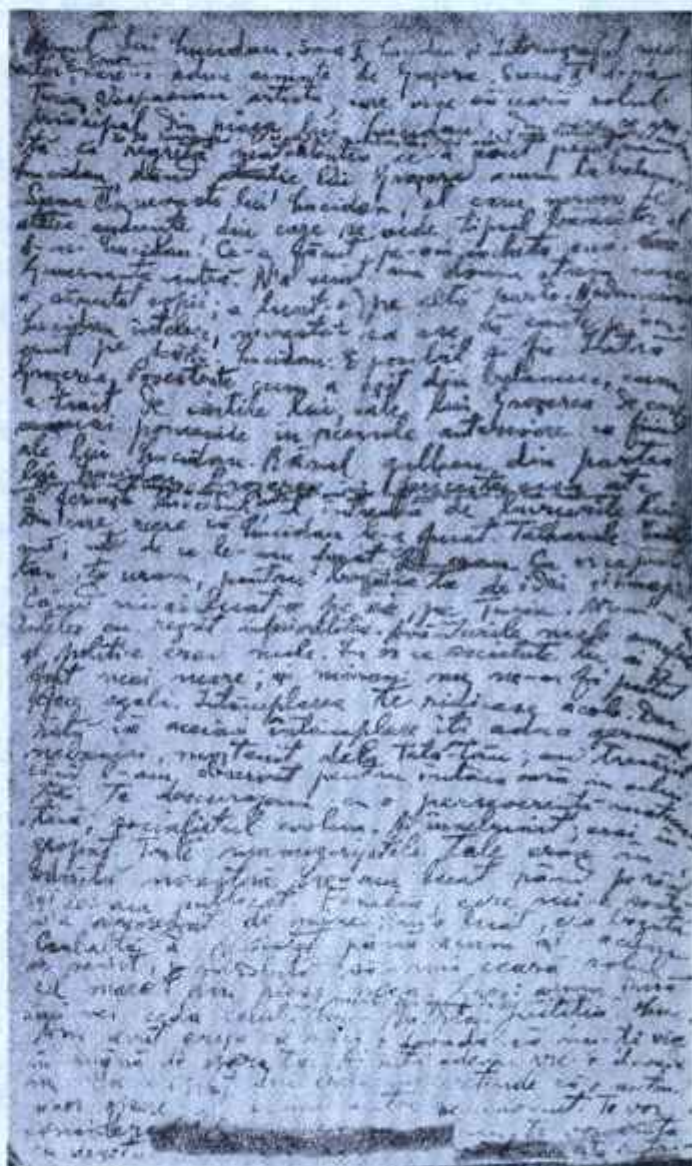
neclintită ce reoșea din atitudinile, din gesturile, din ochii poetului îl înfiorau. Afară de asta <lucrurile> calculînd mai cu atenție faptele își dăde seama că lucrurile nu puteau lua tocmai întorsătura de care se temea el. Dacă poetul va pleca 2 ani în străinătate și el va avea grijă de acest lucru, atunci pericolul nu era tocmai inevitabil. Va ști el să-l ducă la Paris; cu firea lui poetică va prinde gust de orașul acesta și nu se va mai reîntoarce niciodată. Piesa cea grozavă printre manuscripte, era o piesă cu desăvîrșire superioară — va putea fi tradusă în franțuzește și desigur că va avea succes și acolo, lucru pe care el, critic, îl garanta. Succesul piesei, succesele ce vor decurge de aici, toate acestea îl vor țintui în orașul mondial. Și nu va uita desigur Bucureștiul care-i aducea aminte de trista-i obîrșie. Poet[ul] departe, el însuși, criticul, devenit mondial prin cel dintîi, ea va fi a lui și numai a lui.

Toate acestea cîntărite bine, după ce se asigură de declarațiile poetului, (((obținute în mod piezîș))), că lucrurile ar putea decurge cum ar voi el, îi spuse totul sincer. Uimirea poetului fu teribilă. Dar nu putu să dureze mult, căci se transformă îndată într-o izbucnire firească. Visurile lui aveau să se izbindească; el om celebru, mamă-sa, sărmana, îmbogățită, și în sfîrșit visul cel mai mare și cel mai drag, „iubita lui”!

Și începu să-i vorbească de iubita lui. Criticul își aduse aminte de o oarecare <Eleonora> Cypris din poezile poetului. Putea să n-aibă nici o grijă, pe domnișoara care-i vizita o chema Arthemisa. [...] Avea deja un nume grecesc așa că poetul nu mai avea nevoie să inventeze altul. Criticul asculta cu plăcere discursul patetic al poetului asupra frumoasei visurilor lui. Prin urmare chiar iubea și pe o alta. O iubea mai mult ca orice de pe lume și n-ar fi schimbat-o nici pe o împărăție. Ar fi făcut o nelegiuire pentru ea. Prin urmare putea fi sigur că n-avea să răspundă dragostei Arthemisei. Cealaltă trebură să fi fost tot atît de <grozav de> mult frumoasă. Poate chiar mai mult. Și lucrul acesta îl înveselea. Cu ce plăcere îi va spune el Arthemisei cînd îi va recomanda pe poet: Și iubește o fată, ca pe ochii lui din cap. Nimeni nu i-o poate înlocui și nimeni, cît de frumoasă să fie, nu s-ar putea substitui celeilalte. După ce-i explică poetului că la început îl mințise numai ca să vadă ce efect va avea asupra lui o sentință

negativă și mai ales dacă e conștient de valoarea lui, îi < încredință > asigură că va avea el grijă de manuscrisul ca să le dea la reviste și îi va plasa piesele la teatru. Despre toate aceste demersuri îl va încunoștiința treptat. Îi cere adresa. Poetul o dăte. < Coincidea exact > Era tocmai strada Arthemisei < și > și numărul apropiat. Criticul îl întreabă din nou de numele iubitei; e sigur c-o cheamă Cyprus? Celălalt răspunde că a auzit pe mama ei strigând-o pe acest nume. Îl mai întreabă pe ce stradă și la ce număr stă iubita sa și cum îi e numele de familie. Bietul poet, de ar fi știut că răspunzând adevărat își dă singur sentința de moarte ar fi mințit desigur. Criticul ascultă îngrozit răspunsul. Era ea. Doar că i se auzise greșit numele. Dar poetul nu observă. Vorbea iarăși înainte, cu același elan de iubita lui. Repeta că pentru ea ar face și o nelegiuire. Cuvântul acesta impresionează pe critic. Privi manuscrisul. Își aduse aminte că mama poetului arsesese conceptele. O lumină stranie îi licări în ochi. Privi focul din sobă. Și ca și când i-ar fi fost frică să nu i se înțeleagă intențiile și poetul să i-o ia înainte, apucă deodată < manuscrisul > hîrtiile, ducându-și mîna la spate ca și cînd ar fi vrut să le ferească de un hoț. Poetul privi uimit această scenă; își încetase discursul și ochii săi păreau că cer lămuriri. Criticul răsfoi cu mîna liberă prin hîrtiile de pe birou, apucă o fotografie și o arătă celuiălalt: „O cunoști?” Atunci poetul înțelese; văzu pe critic îndreptîndu-se spre foc. Se repezi la el. Dar celălalt deja purta foile deasupra flăcărilor. Atunci începu să se roage ca un copil, căzu în genunchi chiar. „Renunți la ea” îl întreabă criticul, „sau la manuscris?” Poetul nu-i răspundea direct la întrebare[,] el doar hîlbîia rugăciuni cu ochii holbați la flăcările ce aveau să-i consume opera. Cînd va mai reface el? și se ruga înainte ca un besmetic. Dar întrebarea criticului < apărea aceeași > era categorică. Atunci îi răspunde că da. Dar și lui însuși i se păru că mințise. Putea să jure pe toți zeii, odată scrierile publicate cum ar fi putut să renunțe la ea cînd o iubea atîta. < Atunci > îi va crede criticul asigurările lui, pe care le turuia acum cu atîta pornire, ca și cînd ar fi vrut să acopere minciuna cu iuțea și cu tăria cu care le spunea. Străvezii vestminte. El însuși înțelegea acest lucru. Și totuși continua să jure înainte ca și un copil care vede că i s-a descoperit greșeala dar continuă să

Manuscris la varianta considerată ultima din ciclul de „problematică intelectuală”. MLR, 15252.

tăgăduie înainte. Pentru un moment criticul păru convins; îi întinse hîrțile, dar le retrase îndată. Care era chează implinirii făgăduielilor lui? Poetul șovăi. Atunci criticul găsi. Îi spuse că ea e aici, că o va chema, că-l va face cunoștință cu poetul, care trebuie să-i spuie ei că iubește mult pe o alta, cu care va pleca la Paris imediat ce va primi banii. Poetul se învoi. Dar și de astă dată îi fu frică; oare va face criticul prostia asta? Odată recomandat, nu-i va declara dragoste. Atunci va avea și un martor < că poetul > cu care ar fi putut dovedi că are manuscriptul la critic. Ş-apoi chiar dacă acesta ar fi zvrilit în fața ei manuscriptul în foc ea nu va înțelege că el face aceasta din gelozie. Și-i era suficient să ajungă pînă la ea. Pe urmă, în cîțiva ani de aci înainte, va putea să-și refacă opera. Începu deci din nou să asigure pe critic să-l facă s-o aducă. Criticul porni spre ușă, dar se opri din nou rîzînd. Nu, nici asta. Părea că ghicește iarăși intențiile poetului. Și se apropie iarăși de sobă. Dar poetul se repezi spre ușa pe unde vroise să fișese criticul, gata s-o deschidă, hotărît să strige, pînă ce ea va veni. Desigur că pentru critic, lucrul acesta nu prea era periculos. Îi va spune că plictisit de vizitele poetului cu poezii proaste i le-a aruncat în sobă. Dar < avu > deodată se gîndi că îi < spusese > vorbise deja ei de găsirea unui poet mare. De unde ar fi putut să-l mai aducă. Și atunci o nouă idee îi fulgeră mîntea. Părăsi soba și se îndreptă spre telefon. În aceeași casă cu el, era o secție polițienească. Chemă pe comisar, spre mirarea și mai în urmă îndîgnarea poetului, care înțelese că pentru el era < cauza de a fi > chemată poliția. Domnule, îi spuse, „n-ai număidecît nevoie de poliție ca să-mai dai afară, dă-mi hîrțile și voi pleca!“ „Care hîrtii?“ întrebă criticul. „Operele mele“. „Nu cunosc nici una, la mine n-ai nimic!“ Zadarnic protestă poetul. Comisarul veni.»

Prima variantă, (din manuscrisele de teatru) păstrînd aceeași problematică, menține cuplul central în raporturi identice, schimbînd însă numele: Nicu Cornea, critic, < om > literat și Barbu < Artur > Oltea, poet. Obiectul conflictului imediat este aceeași domnișoară Florica Popp (în loc de Arthemisa), pe care tînărul critic Cornea vrea s-o cucerească cu mijloace ideale, oneste. Formula artistică se schimbă, apare replica. Din păcate, lui Gib. îi lipsește un limbaj dramatic, iar desfășurarea prea largă a replicilor favorizează pier-

derea tensiunii dramatice. Față de arhetip, succesiunea scenelor rămîne aproape neschimbată, dar adaugă personaje secundare. Textul nu rezistă din punct de vedere dramatic; ceea ce salvează, este intensitatea conflictului, rămînînd mai degrabă un prilej pentru autor de a-și exprima unele considerații privind condiția creatorului de artă și a criticului.

Reproducem în continuare din caietul¹⁸ și din versiunea socotită prima, un fragment în care M. astrul — în spe, deocamdată — își expune idealurile profesionale și pe cele sentimentale. Versiunile pe care le publicăm sînt încercări succesive de exprimare a unui conflict deja precizat. Fragmentele de manuscris sînt incomplete și merg doar pînă la scena a treia a actului I.

« [Actul I] Scena [a] II-a.

Cornea, D-ra Cornea, Cionca.

Cionca Uf!

D-ra Cornea Ce plictisitori și proști. I-auzi... Victor Hugo...

Cornea Natalia, d-ra Florica vine azi pe la tine... Nat [alia] Nu știu. Cred că da.

Cionca Tocmai Nicule. Am venit pentru scrisorile acelea...

D-ra Cornea Ce scrisori?

Cornea Nu... nu le iau... nu pot... prin mine dragă... vreau să ajung, prin mine. Altfel nici n-aș înțelege iubirea; nu s-ar mai numi astfel; și eu iubire vreau să se numească... prin mine însumi...

Cionca Prin poetul tău. Sau mai degrabă prin poetul din tine...

Cornea Ce vrei să zici?

Cionca Faci rău că te ascunzi de prietenii tăi și nu le spui ce ai pe suflet; crezi că n-am auzit de piesa ta?¹⁹

Cornea Piesa mea? Ce deosebire covârșitoare între ele...

¹⁸ MLR, 15252 (f. 12 v°).

¹⁹ „Eroul“ lui Gib, criticul, în diferitele sale ipostaze, are o aspirație: dorința de a crea. De aci, una din fațetele conflictului dintre critic și creator, ambiționînd ca probă supremă, o piesă de teatru (Gib?), fapt care prilejulește reflecția lui Dragnea (resoneurul): „(aparte): E rău cînd criticul se amestecă în literatura pură“.

Cionca Vorbești foarte enigmatic de la un timp. Probabil ai găsit vreun subiect extraordinar.

E vorba, îți dau scrisorile sau nu...

Cornea Prin mine.

D-ra Cornea Dar spuneți-mi ce scrisori...

Cionca Dl. iubește o d-ră, fata unui suspus, care n-ar conveni la căsătoria fiicei sale. Și eu, ca un bun ziarist și ca un și mai bun prieten, i-am găsit mijlocul. Niște scrisorele ale d-ului suspus. În sfârșit. Politică <jurnale>, presă, compromis, scandal etc. Imoral... vei zice d-ta despre mine. Șantajist mă vei numi. Dar să citești și scrisorile celui pe care vreau să [-l] silesc la un lucru destul de moral și să-ți faci atunci idee de imoralitate...

D-ra Cornea Și el nu vrea să primească scrisorile.
Cionca Nu...

Cornea Prin mine însumi. Ajung la ea astfel bine... nu... iarăși bine. Nu sunt în stare să cuceresc o femeie prin meritele mele, prin opera mea, nu merit să fiu iubit de ea...

Cionca În sfârșit, cum vrei. În orice caz dacă nu izbuțești îmi poți adresa... La revedere.»

La o diferență de numai cîteva file ale aceluiași caiet, apare o altă versiune a textului de mai sus, îngăduindu-ne să oferim textul celei de a doua variante. De „virste” foarte apropiate, cele două forme atestă originea comună (textul arhetip). Elementele care le diferențiază contribuie la adîncirea conflictului; autorul găsește cîteva mobiluri ale acțiunii. Deci, o tendință de supunere a materiei la forma dramatică, împiedicată însă, de replica lungă, deșirată. Scrisorile compromițătoare sînt aduse de același Cionca (nu apare Natalia, sora lui Cornea).

«[Actul I] Scena [a] II-a.

Co[rnea] Mi-ai fost coleg de liceu și pe urmă, la universitate, deși urmăam literile [*sic!*] și tu dreptul, totuși am rămas nedespărții atît aici la București cît și la Paris. Ei bine, dragul meu, în tot acest timp e regretabil că n-ai observat ambiția mea și n-ai înțeles visurile mele; n-ai pătruns încrederea nemărginită pe care o am în mine...

Ci[onca] Dragul meu, dar am crezut că sunt un alter ego al tău...

Co[rnea] Îți mulțumesc, îți mulțumesc, ești și eu îți sunt de asemenea. Totuși în cel mai frumos vis al meu te rog să nu te amesteci. (*La un gest de replică al lui Cionca, îi face semn cu mîna să se potolească*). Din acest vis al meu, ce-am crezut de cuviință că trebuie să-ți destăinuiesc, am făcut-o; și te rog să crezi că ești singurul căruia i-am mărturisit acest lucru; nici sori mele nu i-am spus nimic. Ei da, iubesc pe D-ra Pop[on]; și de cîte ori o văd venind la sora mea, de cîte ori am ocazia s-o întîlnesc în lume, simt că <iubirea mea> simțămîntul meu în proporții <considerabile> uimitoare. Dragul meu, cu cît văd că o iubesc mai mult, cu atît înțeleg că nu pot și nu trebuie să ajung la mîna ei prin mijloace mai mult sau mai puțin depărtate de conduita pe care mi-am adoptat-o în această privință. Nu vreau să-ți spun că ceea ce-mi oferi tu e meschin, că s-ar putea numi șantaj sau cum vrei să-i zici. Prea am <fost> admirat pe Wilde ca să mă conduc după morală, cînd e vorba să-mi satisfac cele mai frumoase și în special cea mai sinceră pasiune <și gusturi estetice la îndeplinirea cărora rîvnesc>. Dar vreau să ajung la ea prin meritele mele personale; vreau să-înfiltrez ideile mele. Vreau să mă insinuez în glîndurile ei, vreau s-o fac părtașa părerilor mele, să cugete prin mine, să deviu ceva indispensabil dezvoltării ei sufletești. Vreau să mă admire și să mă iubească prin admirație; vreau să mă adore ca pe o zeitate a ei personală, după cum vreau să mă adore o lume întreagă, și după cum o ador și eu. N-am mijloace? Te înșeli. Nu mai vorbesc de renumele ce mi l-am cîpătat pînă în prezent, de însemnătatea și de autoritatea mea în literale românești. Ai spus că tendințele mele <sunt> ar fi apanajul unui poet, și eu nu sunt un atare. Dar cred că stilul meu este poate mai estetic ca al prozatorului X sau Y; am apoi atîtea încercări literare, despre care critica s-a pronunțat cît se poate de favorabil. Am avut destule succese amoroase, paralel cu cele literare. Sunt destul de curtat și primesc zilnic bilete de dragoste; nu mă îndrituesc toate aceste lucruri să mă cred pe picior de egalitate cu poetul cutare sau cutare, ba chiar superior multora? Ți-aduci amînte, <cînd> citeam cîndva un studiu

terul Instrucțiunii și al Cultelor)²⁰, este un manuscris mai mare, numărând 37 de file (text lacunar), scrise în creion negru.²¹

Într-o redactare mai spontană, poate fi considerată o etapă intermediară în tratarea subiectului, până la schimbarea numelui personajului principal de la *Cornea*, la *Lucidan* (în ultimele versiuni, respectiv a 4-a și a 5-a). Unele intervenții (în creion chimic) atestă o reluare a textului, completat cu elemente menite să îmbogățească replica. Cîștigul din punct de vedere artistic nu este prea mare; autorul ramifică dar nu izbutește să adincească conflictul.

Protagonistii sînt menținuți, dar și în conștiința autorului au îmbătrînit, apărînd de data asta într-un alt moment al evoluției lor: *Maestrul* (s.n.) *Cornea*, poet; *Gheorghe Ramură*, poet; *Florica Pop[p]*, *Anton Pop[p]*, fost ministru (din ministeriabil; s.n.) și *Oltea*, acum «poet viguros», *Delaolt*, prozator. Autorul dezvoltă aici cea de a doua ipostază a criticului *Cornea* ajuns acum maestru, schimbare care se reflectă și în psihologia personajului. Pentru ceilalți sînt alese nume semnificative după profesie, cu vădite intenții umoristice, marcînd o tendință de nuanțare. Numele de *Pintez* este preferat pentru pamfletar, în loc de *Gorun*; *Freamăt*, poet sentimental; *Delaolt*, prozator; *Crîngu*, critic impresionist; *Ion Ionescu-Ionești*, critic dogmatic; *Lucian Nard*, poet simbolist; *Georgescu-Amurg*, pictor; *Gorun*, sculptor.

Dacă în variantele anterioare exista intenția de a face dialogul mai viu, schimbarea de replică mai alertă, în această versiune — mai ales spre sfîrșit — autorul cade în maniera prozei. Intervențiile conlocutorului (scena *Maestrul-Pietraru*) sînt foarte puține și ne-semnificative pentru schimbarea de replică, mîrginindu-se doar a iatretăia monologul care-și urmează firul. Reconstituind perioada de tinerețe și pe cea de amurg a protagonistului, monologul din această versiune — versiune de cea mai mare întindere de

altfel — prinde întreaga evoluție a personajului din variantele anterioare.

Reproducem monologul *Maestrului*, din actul al II [-lea], scena [a 4-a].

«*Maestrul* [...] Îmi spuneai că m-am lenevit... O, nu, niciodată n-am fost mai activ ca acum, niciodată nu m-am sforțat ca acum... niciodată n-am pierdut nopți întregi ca acum pe rînd... nopți întregi... întregi... Crezi că eu < nu văd... crezi că nu simt... Nopți întregi... > nu-mi ((dau seama))²² (*se apropie de < poezie > birou și ia poezia; citește...*) „Și noaptea înstelată înveșmînta pămîntul...” „înveșmînta pămîntul...” „înveșmînta pămîntul...” ascultă banalitate a banalităților. Ha, ha, ha, „înveșmînta pămîntul...” Ce sărăcie, ce caraghios... (*stringe hîrtia în palmă, o mototolește și o aruncă; hîrtia cade în primul plan < al scenei >...*) Trei nopți pentru sforțurile asta...

Piet[raru] E caraghios ce faci...

Maes[trul] O scurtă eclipsă... De ani aștept revenirea...

Intervale din ce în ce mai largi între o nouă idee și alta... și ce idei... umbre de idei din ce în ce mai palide... din ce în ce mai lacome < de timp ... mă mint cu apariția lor pînă le dau toate nopțile mele în schimb, pînă îmi fură toate nopțile mele și apar... > ((de nopțile mele pe care le dau cu toată inima pentru ca să-mi lase în schimb)), citeva vorbe sonore, fără vlagă, fără suflet...

Piet[raru] Îți vei reveni, îți vei reveni...

Maes[trul] Ce tot îmi spui tu... *Paraleii* i-am scris într-o lună... și *Poema vîntului*, într-o noapte... auzi tu... *Poema vîntului* într-o noapte... Ce clocotire de simțuri zvăpăiate, ce ritmuri sălbatice și surprinzătoare... ((și două sute de versuri))... Și acum am ajuns să scriu... „Și noaptea înstelată înveșmînta pămîntul...”

Piet[raru] Ești nedrept; nu-i rea poezia...

Maes[trul] E onorabilă, nu-i așa... (*schimbînd tonul și lăsîndu-se pe canapea*). A venit toamna de-acum. Și eu ca și toți ceilalți < La >, < A venit > patruzeci și cinci de ani < a venit epuizarea >, ((asta-i limita. Hm, și cum rîdeam de ceilalți care

²⁰ În 1919—1920, timp de trei luni, Gib. e funcționar la Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor, *Ipotiza redactării acestei versiuni în chiar această perioadă nu poate fi susținută decît parțial, fiindcă evoluția subiectului și construcția piesei, după cum și grafia, atestă o rescriere mai tîrzie.*

²¹ MLR, 15251

²² Revenirile, în creion chimic, ale autorului asupra mss, vor fi marcate cu duble paranteze rotunde.

se opreau aici... < Mizerie > Nemernicie ome-
nească...))

Piet[raru] Lasă dragă, doar ai publicat <acum >
((nu de mult)) citiva [sic!] < timp citeva > ... ((care...
de...))

Maes[trul] Și tu-mi vorbești de dragoste... Ea e tânără,
ea va vrea cuvinte sonore și porniri pătimase; de
unde le voi scoate toate acestea, de unde?

Piet[raru] Tocmai iubirea le va scoate...

Maes[trul] Iubirea? Dar tocmai asta-i, iubirea... Căci
o iubesc... pentru ea îmi pierd aceste nopți, cu gîndul
la dînsa...

Piet[raru] S-o iubești îndejuns și lasă...

Maes[trul] Niciind o femeie nu m-a preocupat atîta,
niciind n-am simțit mai mult melancolia singu-
rătății și fiorul dureros al despărțirilor de o zi...
niciind... Nu, arta nu-i tot una cu iubirea... Acuma
sunt convins deplin de asta... Și alții tineri iau
locul...

Piet[raru] Trecutul tău a fost atît de mare că înlocuiește
cu prisosință prezentul... Ești la atît de mari distanțe
de cei cu care ai pornit deodată. O lume întreagă
o recunoaște... Și tineretul e slab, e slab de tot,
o palidă copie a ta... și atîta...

Maes[trul] Totuși va veni cel mare, cel așteptat.
Îl întrevăd de-acuma și-l întrevăd demult. El n-a
venit, desigur. Băieți tineri au bătut la ușa mea
ș-am tresărit. Le-am făcut loc pe jîțul meu și
eram mai tulburat decît ei înșiși în frigurile debu-
tului; le-am spionat ((cu teamă)) tremurătura mîinii,
cînd își desfăceau manuscrisele; le-am așteptat cu
groază pronunțarea < tremurarea > primului cu-
vînt... dar cînd cele dintîi strofe își luaseră zborul sub
acoperămintul acesta, am < respirat > răsuflet liniș-
tit; erau încă departe[,] foarte departe de marea ar-
tă; unii abia se vedeau în depărtarea drumului col-
băit spre glorie. Și zîbeam fericit, cînd spaima mi-era
de-a surda. Eram mîndru simțindu-mă de neînvinș.
Rîdeam de eforturile lor neputincioase cu ris sata-
nic. În juru-mi capetele continuau să se plece și
mîndria mi-era neînfrîntă...

Piet[raru] Și poți să te mîndrești înainte. Greu îi
va fi cuiva să te ajungă... Ești atît de sus...

Maes[trul] Suișul însă mi-a devenit greu... și pînă sus
de tot mai e mult. < Am rămas > Obosela m-a

oprit la mijlocul pantei. Zadarnic înfig toiașul în
stîncă; e prea dură ca virful ei să o pătrundă.
(*Pauză*) În graba urcușului n-am avut timp să mă
uit în urmă; popasul însă mi-a dezvăluit < toată >
trecutul; am făcut mult desigur; uimitor de mult;
< drum >, dar totuși nimic.

Piet[raru] Unde ai putut ajunge, nimeni nu se ma
poate urca...

Maes[trul] Dar va veni totuși, acela, cel mare, cel
așteptat... cel mai mare decît mine, decît noi toți
poate. Ce-l va putea opri? Nimic. Cu groază aștept
pașii lui pe căile vremii... Cu groază... căci el mi-o
va fura... Ai dreptate, Pietrarule, ea mă iubește
mult și între mine și ceilalți nici n-ar sta pe gînduri
< Dar cînd va veni acela. Dar într-o bună zi. >

Piet[raru] De aceea < îmi și pare curios > ((mă și
mir)) de ce atîtea gînduri așa de ciudate?

Maes[trul] Dar într-o bună zi cineva va bate la ușa
mea. Îl voi deschide, va trebui să-i < nu-i > des-
chid. El va intra nepăsător și-n aprobările și-n ură-
rile mele îmi va ceta sentința. Vom ride împreună și
el nu va ști cum mă ucid... Îl aștept demult; pe
panta aceasta nesfîrșită cu neputință să nu ni se
întretaie drumurile... Caut să-l zidesc statura în
minte... Citeodată mi se pare că-i întrezăresc trăsă-
turile... Cum va fi el oare? Cum va vorbi, cum va
ride, cum va gesticula? Care-i va fi cel dintîi cuvînt
al lui...

< Sunt egoist văd bine... prea m-au învățat cu
toții să mă simt mare în singurătatea mea >

Piet[raru] Ei bine, dar...

Maes[trul] Lasă-mă să vorbesc, Pietrarule. Nu
înțelegi cum mă alină spovedania aceasta. Mă vezi
așa cum sunt; < egoist > poate-ți displăc; sunt
atît de egoist... dar prea m-au învățat cu toții să
mă simt mare în singurătatea mea, prea mi-au
înălțat sus tronul, ca înălțimea să nu mă cutre-
mure...

Și contra lui, contra noului venit cu ce arme < voi
lupta > putea-voi să lupt. El va avea tinerețea,
eu nimic, nimicul... Sînt un rege de operetă căruia
i-au fugit și sfetnicii și garda; trăiesc în înălțimea
mea prin decorul trecutului; cel dintîi pumn
bărbătesc va spulbera dintr-o dată baraca de blci,
cu hîrtiuțe colorate; și noul venit își va lua nesupărat

locul ce-i e hărăzit în inima ei; spune, nu-i timpul să cedez de bună voie, să îmbrac cu frumusețea unui gest rușinea înfringerii.

Piet[raru] Declamă dragă...

Maes[trul] Recunoști singur. <Am ajuns> Și ai mare dreptate (*răsind*). Straniu de tot; am ajuns la cea mai plată declamație tocmai acum când cele mai dureroase simțăminte mi se învâlmășesc în suflet...

Piet[raru] Măi, dar ești rătăcit cu totul. Ce tot vorbești de tineri închipuiți, de visători răzimați în toiag, de înfringeri, și de iubite care trec la învingători! Tu nu raționezi? Mai întâi de toate trebuie să existe un astfel de poet... nou, mare, extraordinar, nemaipomenit sau cum vrei să-i mai zici...

Maes[trul] Veșnic apar tot mai noi; nu mai departe moșul îmi spune de unul ((care m-a căutat)).

Piet[raru] Mare procopseală trebuie să fie de dînsul dacă și Stol îl uitase...

Maes[trul] Cine știe ce poate aduce ceasul.

O filă de caiet dispare²³, scrisă cu creionul negru — pe *recto* și pe *verso* — într-o redactare foarte concentrată, scrisă continuu, fără demarcația dialogului, consumă scenele a două acte din piesă. Punctind mișcarea personajelor și ideile dialogului, manuscrisul este un concept, în care scriitorul încearcă să schițeze, în elementele ei esențiale, acțiunea. De aici, stilul sacadat, propozițiile scurte, introduse prin conjuncția *că*.

Urmărim în această versiune cuplul central sub nume schimbate: *Lucidan* (*Maestrul*) și *Laloș* (tînărul creator).

«Actul I — [scena] I — Florica²⁴ [.] Calipso. Din care reiese că Florica e fericită cu Lucidan. Că Calipso [*sic!*] n-ar lua un bătrîn. Că l-ar fi luat totuși, cum dovedește Florica. Calipso — că nu mai produce de la un timp. N-ai auzit de *piesa lui* (s.n.). Toată lumea o știe. Că Calipso i-ar juca rolul; că Florica n-ar conveni. II-a Lucidan, Cionca. Că Florica e o snoabă; că Calipso nu prea are talent (tot Cionca). Ele pleacă supărate. Întîi fusese iar vorba de piesă și de atacurile

criticului Damian. III Cionca. Lucidan. Că Cionca urmărește o lovitură, că Lucidan e nefericit, bătrînește puterea de creație pierdută²⁵. Frica de necunoscut sfaturile lui Cionca. Fii tare, asta e lumea! Pleacă. IV — Lucidan singur. Cineva bate la ușă. Se sperie; e servitorul. Anunță un poet. Nu-l primi. Nu pot. Respiră ușurat. Ce? Cum e? A, nu poate fi el! Cine? Să intre. V — Lucidan, Laloș. Că Laloș e băiat de nebun și-și așteaptă rîndul. Că are și el o piesă și versuri. Că mama sa i-a ars versurile. Că a scăpat puține concepte și numai copia piesei. Și de vei fi cel mai mare, vei fi pus deasupra tuturor. Te asigur. Domnule Lucidan, am auzit c-aveți nevoie de un secretar²⁶. Da, dar? În sfîrșit. Cînd intră îi spune de secretariat pe urmă de manuscrise. N-am spus la nimeni că fac versuri. Ei mă știu toți din liceu lăsă că sunt tare în compoziție.

VI — *Lucidan — Florica*. Cine a fost? Ești cel mai mare, după cum m-ai învățat. În tinerețe un poet mă curta. Aveam visuri. Acum mă gîndesc ce-o fi devenit el; un simplu om de nimic. Pe cînd tu... Am un vis... Că Lucidan e o forță, o forță superioară; cel mai mare între cei în viață. < Ia piesa asta s-o... >

Actul II — I... II — Laloș, Lucidan. Îți sunt secretar de atîta timp; v-am întrebat de versuri, mi-ai răspuns că să le termin pe toate... Vreau să-mi spunei lămurit. — Ești într-adevăr mare! Dar cine-i Lună? Un personaj fictiv. Sigur? Sigur. Ești mare, ești grozav. Dar piesa n-am citit-o. Voi ajunge la ea. — La cine? La domnișoara Pop. O iubești? Grozav. O visez jucînd în piesa mea. III — Lucidan, d-na Lucidan. Efuziunea ei. Știi cine e secretarul tău? E el. Îi iubește. Ce idee? Rîs, rîs grozav. Și el iubește pe Cionca. Parcă o să se uite aceea la el. Eu știu pe cine iubește Cionca. A... ești mare. IV — Florica-Calipso. Da? Ce spune? Cea mai puțin comică piesă din România. Secretarul lui bărbatu-tău e un obrasnic. Un studiu pe care-l face. Am citit-o și eu... V — Vine Lucidan, tac. Ce completați? Tăcere. Ies. VI — Vine Laloș... Iubesc pe Calipso. VII — A plecat secretarul. Nouă efuziune.

²³ MLR. 15252, fila I r* și v*.

²⁴ D-ra (Florica) Pop s-a schimbat în Florica, acum D-na Lucidan.

²⁵ Criza Maestrului și în versiunea anterioară.

²⁶ Funcția de secretar pe care o îndeplinește Laloș, amintește de funcția pe care o exercită la Maestru, echivalentul său în proză, Mihai Aspra.

Piesa ta ? Da. Dar de ce în versuri ? Se vor traduce. Ce-ai zice dacă ar fi o altă piesă mai puternică decât aceasta. Nu poate. Care piesă ? *Paralelul* ²⁷. De ce ai luat-o ? Nu te supăra ».

O altă „variațiune“ a temei (constituind o ultimă versiune dintre manuscrisele existente) ²⁸ avansează acțiunea, schimbând-o, printr-un *qui pro quo*: Lucidan își însușește un manuscris al lui Groșerea ²⁹ (fost — Laloș). Scheletul acțiunii se menține, versiunile înrânduindu-se prin personajul principal. Lucidan = Maestrul evoluează de la avântul și onestul Cornea, care în prima versiune, refuza să uzeze de șantaj ca să-și cucerească iubita, ajungând în această versiune, să-și însușească manuscrise străine și să se bucure de o falsă glorie.

«Biroul lui Lucidan. Scena I. Lucidan și Istoriograful supărător de curios care-i aduce aminte de Groșera³⁰. Scena II d-ra Turia Vespasian (alias Calipso; n.n.) artistă, care vine să ceară rolul principal din piesa lui Lucidan, din care se arată că regretă neatenția ce-a avut pentru Lucidan, dînd atenție lui Groșera acum la balamuc ³¹. El se vede c-o iubește, după modul cum tresare la auzul numelui ei. Scena III cu nevasta lui Lucidan, el cam nervos de atîtea audiențe din care se vede tipul bănuitor al d-nei Lucidan. Ce-a făcut pe-aci cocheta aceea. Guvernanta intră. N-a [sic!] venit un domn străin care a sărutat copiii; a luat-o pe altă parte. Nedumerire. Lucidan înțelege, ne-

vastă-sa [i]ese să caute pe noul venit pe scări. Lucidan: E posibil să fie. Intră Groșerea. Povestește cum a [i]eșit din balamuc, cum a trăit din cărțile lui, ale lui Groșerea, de care se mai pomenise în scenele anterioare ca fiind ale lui Lucidan. Rîsul galben din partea lui Lucidan. Groșerea îi ferește casa etc. ((Îi mulțumește că a îngrijit de mă-sa, îi ferește succesul, crede că nu va mai putea scrie, descrie nebunia³²)), îl întreabă de lucrurile lui. Din care reiese că Lucidan le-a furat. Tilharule. Iartă-mă; uite de ce le-am furat. <Ele erau> Ca or [i]ce proletar, te uram pentru bogăția ta de idei și de imagini. Cînd mi-ai luat-o pe ea, pe Turia. Atunci mi-am înțeles cu regret inferioritatea. Avînturile mele socialiste și politice erau nule. În or [i]ce societate tu ai fi fost mai mare; și nimeni nu ne-ar fi putut face egali. Întimplarea te ridicase acolo. Dar iată că aceeași întimplare îți aduce germele nebuniei, moștenit de la tată-tău; am tresărit cînd l-am observat pentru înția oară în ochii tăi. Te descurajam cu o perseverență matematică; socialistul evolua. Ai înnebunit; erai ingropat. Toate manuscrisele tale erau în odăița noastră. Le-am luat rînd pe rînd și le-am publicat. Femeia care-mi era soață s-a amoretat de mine; m-a luat, era bogată. Cealaltă a rezistat pînă acum și — acum a venit zdrobită să-mi ceară rolul cel mare din piesa mea. Groș[erea]: Acum însă îmi vei ceda locul. Nu e așa? (*rîde*), vom ajunge la o învoială. Luc[idan] Nu. Groș[erea]. Justiția... Luc[idan] Am avut grijă ca nici o dovadă să nu-ți vie la mînă, de opera ta. Ai într-adevăr vre o dovadă [i] nu. Un scăpat din balamuc pretinde că e autorul unor opere, ale unui autor necunoscut. [sic!] Te vor considera toți ca pe-un nebun, te vor arăta cu degetul; dacă ești agresiv voi face să intri la balamuc. Sunt tare pe piață. G[roșerea] Operele viitorului. L[ucidan] Tot ce e mai principal e dat. <Îți> Voi spune apoi că le cunoști de la mine. Sunt burghezul și acum tu ești proletarul.

G[roșerea] Voi ști să strecor îndoiala. L[ucidan] Nu-i mare lucru. (*pronunță aceste vorbe în așa fel că pare contrariul*). Voi striga la toată lumea. (*Intră mama lui Groșera. Îi găsește tăcînd*). E l-ai văzut

²⁷ Un alt element de înrîndire cu versiunea anterioară: *Paralelul*, titlul poemului care l-a consacrat pe Maestru.

²⁸ MLR 15252/1 — 2. Ms. de 2 pagini (1 filă). Scris cu cerneală neagră, pe coli 34 × 21 în 4, pe verso-ul cererii unui client al Judecătorei din Drăgășani, scrisă de Gib pentru client în vremea avocatului la Drăgășani (aproximativ 1924—30).

²⁹ Laloș înlocuit cu Groșerea, deja nebun (vezi versiunea anterioară «Că Laloș e băiat de nebun și-și așteaptă rîndul»; Calipso înlocuită cu Turia Vespasian; în plus, apare mama lui Groșerea (personaj notat în lista de personaje la versiunea socotită primă, care ar încheia într-un fel ciclul de variante, cu o revenire la formula inițial propusă).

³⁰ În text coexistă cele 2 forme: Groșera și Groșerea.

³¹ Nebunia lui Groșerea, element dramatic în sine, contribuie la pronunțarea conflictului.

³² Rînd adăugat ulterior, tot în cerneală, deasupra celorlalte.

d-le Lucidan, copilul meu etc. L[ucidan] E tot nebun, copilul d-tale. Iși dă seama că a făcut o gafă. O ia de-oparte, îi spune etc. Ea nu-i vine să creadă. El spune mă-sei adevărul. Mă-sa crede pe Lucidan). Groșerea e îngrozit. Pleacă amândoi (el cu mă-sa) Îndoială etc. D-na Lucidan. El îi îi spune că Groșerea e nebun încă, că i-a venit accesul pe loc, și a început să strige că *(i-e greu să spună)* Că ce? Că sunt operele lui ... Și ce te îngrijorează atât. A nu, ride... Un nebun desigur. E supărător... O, dar cum poate fi supărător. Îl privește lung. O simplă faptă de nebun... El: Sigur că ar trebui să povestesc întâi asta... Tu? Da... sigur. Dar de ce să-i dai atenția asta... L[ucidan] Îmi face impresia că te-ai îndoi de ceva. Ea: Eu nu. De ce să mă îndoiesc. Hm, < să vă > nu e nimic de îndoit. Haidem să mergem la masă. Avem invitați... El îi face glume; ea rîde... între amândoi e un vâl.»³³

O altă piesă³⁴, cu subiect avocătesc, concepută în trei acte — manuscris incomplet, fără titlu — ar putea fi intitulată (arbitrar) *Vechilul*, cum îl numesc, cu venin, două dintre personaje, pe eroul principal.³⁵

Pe lângă fila cu „persoanele”, conține și o sumară schiță a decorului, cu propuneri pentru plasarea acțiunii: «Bibliotecă, < arhivă > cabinetul de lucru» și o schemă a încăperilor. Deci, există o grijă vădită pentru indicațiile scenice, aparatul scenic este acum mai atent consemnat.

Scrisă cu cerneală neagră, pe coli mari (34×21), împărțite în două coloane, după grafie și după asemănarea hirtiei întrebuintate și la manuscrisul dramei *Sfirșitul*, precum și la varianta „Lucidan-Groșerea”,

³³ Florica (D-na Lucidan) bănuiește o situație neclară, notată de autor astfel: «Între amândoi e un vâl». Apare deja bănuț în raporturile dintre soți, ea însăși un simbul de conflict dramatic; în versiunile anterioare raporturile conjugale erau lipsite de asperități.

³⁴ MLR, 15250.

³⁵ O adăugire în creion, la începutul actului al treilea: «Crătunescu, Cosmin, Aspru (s.n.)», semn că însuși autorul stabilise înrudiri între Ravân și Mihai Aspru. Amănuntul ajută la precizarea perioadei de redactare a piesei (aproximativ 1932—35?), care coincide cu definitivarea romanului Donna Alba.

o putem plasa aproximativ în aceeași perioadă 1932—35.

O aflăm primului ciclu de dramaturgie, pentru că și aici apare situația tip și cuplul Maestrul-Secretar, de data aceasta în persoana avocatului Bondaru (coexistă și forma Bodnaru) și a lui Ravân — secretarul „vechil”, a cărui personalitate domină pe ceilalți.

Intriga se complică și se desfășoară pe două planuri: conflictul iscat de pierderea unui act (în afacerile avocătești) și conflictul amoros (Lola — D-na Bodnaru și Gugu Plavianu — avocat), elementul de legătură între cele două planuri fiind Ravân.

Conflictul este accentuat de drama psihologică trăită de Maestru, aflat în pragul unei crize profesionale, conjugale și financiare.

Reproducem dialogul Bodnaru-Ravân, interesant pentru raportul de dependență al Maestrului față de secretar, cit și pentru postura în care apare, de data asta, Maestrul.

«Actul [al] II [-lea], Scena [a 2-a] (Întră Bodnaru). Bod. [naru] < Spune frate > Ce, ce s-a întâmplat... vorbește, frate (Rav[ân] privește nehotărât spre Lola) Lola, ne lași puțin. (Lola dă să spună ceva, ezită și pe urmă pornește. [I]ese).

Rav. [ân] N-ai fost chiar acum timpul < domnule > maestre... seara ar fi fost mai potrivit... și acolo între străini... nu în biblioteca aceasta unde am învățat atâtea...

< Bod. [naru] Ce anume? spune odată > în care am visat atâtea... cu care m-am împrietenit...

Bod. [naru] Mă faci din ce în ce mai curios...

Rav. [ân] Maestre... mi-e greu... să lăsăm acum... poate ești obosit...

Bod. [naru] Nici nu mă gîndesc să dorm... Plec numai decît la moșie. Voi pune acolo puțin capul pe divan, dar < dar n-am nevoie > trebuie să plec... Și înțelegi... m-ai făcut curios. N-aș putea să plec cu o nedumerire...

Rav[ân] Maestre... aș vrea să plec... să te părăsesc...

Bod. [naru] Ce spui?

Rav. [ân] Iartă-mă, dar trebuie să părăsesc cuibul, să-mi durez și eu undeva < viața > cuibul meu... să încerc a mă menține pe propriile mele aripi... Ce

ți-ai deschis dragostea dumitale pentru mine... dar nu știu cum aş spune mai bine: mi se pare că <tra-
iul > viața care o duc alături de a dumitale nu-
a mea întreagă, că ți-o dătoresc neconținut dumitale
și asta n-ar fi atita, căci și străin ți-aș datori-o...
dar că mă lăfălesc în ea... furindu-ți-o pe-a dumi-
tale...

Bod.[naru] Ce vorbești? Ce vorbești aici... Ai... S-a
întimplat ceva?... Nevastă-mea... Ai greșit ceva...
Se poate întâmpla...

Rav.[ân] Nimic din toate acestea... O, mai ales
despre respectul pe care-l port soției dumitale,
nici nu poate fi vorba... Iar la plecarea mea, îți
voi da totul în primire curat ca oglinda...

Bod.[naru] Atunci? Atunci? Îți spun drept că nu mai
înțeleg nimic...

Rav.[ân] Maestre, vreau să plec... de ce? hm! De-ar
[sic!] fi la Tribunal cum ar curge acum argu-
mente! unul după altul... dar așa... acum... cînd în
sufletul meu < lucrează o mare amărăciune >
clocotește amărăciunea acestui gest, acestor vorbe
nerecunoscătoare pe care ți le spun... mi-e greu...
nu pot spune... < trebuie > nu știu ce să spun...
dar trebuie, trebuie să plec...

Bod.[naru] Ravân, < nerecunoștința > nerecuno-
șcător; e chiar cuvîntul care trebuia. Dacă ai pleca
acum mi-ai da lovitura de grație... Sunt încurcat,
Ravân... Bănește, înțelegi... Numai azi noapte am
pierdut... considerabil... Datoriile s-au strîns...
[I]eri încă vroiam să mă împrumut la dumneata, azi
e imposibil, trebuie să plec la moșie, administratorul
trebuie să fi primit niște acțiuni pentru recolta
recentă... Îmi trebuiești, băiete, și dacă ai într-
adevăr un pic de recunoștință rămiți... Procesele
pe care mi le conduci cu atita tact, cu atita pricepere
îmi sunt un venit considerabil... Înșuți ai cota ta...
și cred că nu te poți plînge... Singur nu vei avea
clientela asta... A... sau poate crezi că mi-ai smuls-o...
poate crezi că-ți va veni... (*Căzînd pe scaun*)
Ai dreptate, băiete, îți va veni... Se va duce toată la
tine...

Rav.[ân] < Nici unul din clienți > Domnule Bod-
naru, maestre... nici unul din clienții dumitale nu
va intra în biroul meu. Înțelegi, nici unul... Cel
care va veni va fi trimis imediat înapoi...

Bod.[naru] < Băete dacă > Cine știe... Și chiar de
te vei ține de cuvînt... ascultă-mă, ea se va duce
aiurea... S-a îndepărtat de mine, clientela mea...

Rav.[ân] Maestre, iartă-mă că spun asta eu, un
< biet Maestre, iartă-mă că spun asta eu, un biet
parvenit > parvenit, dumitale care m-ai smuls
după pavaj și mi-ai vîrît în cap, înțelepciunea,
care încă, ți se pare că se întoarce împotriva dumi-
tale... Iartă-mă că-ți spun astea... Dar tocmai
de aceea plec: maestre, trebuie să te reculegi... să
te apuci cu minile iarăși sdravăn de mal... trebuie
să te întorci la bară, maestre... Acolo te-au ucis...
te-au înmormîntat. Mă întreabă de dumneata cu
un suris pe buze... (*Bod.[naru] se zguduie*). Iartă-mi
cruzimea maestre.

Bod.[naru] Ravân, tu n-ai să mă lași tocmai acum.
Te-aș blestema... de ai ști situația mea...

Rav.[ân] Acum e timpul s-o îndrepti... Trebuie să te
întorci la bară...

Bod.[naru] O, trebuie să-ți mărturisesc... nu mai pot
să mă întorc la bară...

Rav.[ân] O, dacă e așa, atunci te părăsesc...

Bod.[naru] Ravân, ai fi în stare... acum...

Rav.[ân] Acum... Maestre mă doare, mă mușcă
glumele și risul acelora cînd mă întreabă de dume-
neata. Înțelegi... asta nu mai poate merge. (*Pe*
gînduri) Vechil... vechil... care se ridică pe ruinele
stăpînului... Acesta-i cuvîntul... Nu pot suporta
asta, maestre... Trebuie să-mi făgăduiești că
< Incepi încetul cu încetul > reîncepi epoca de
glorie părăsită... Altfel să știi: te voi lăsa... Căci
mai tîrziu îmi va fi cu neputință... să te las...

Bod.[naru] Ravân, nu, nu mă lăsa, te rog... Îți
făgăduiesc... mă voi reîntoarce... ah, patima asta
a pus o stăpînire așa de mare pe mine... E ceva
peste puterile mele, Ravân...

Rav.[ân] Trebuie să-mi făgăduiești că încetul cu încetul
te vei debarasa de ea... nu odată, odată și bine,
maestre, aceasta e condiția rămîinerii mele.

Bod.[naru] Ah, trenul... mă duc... rămiți, cînd mă voi
întoarce.

Rav.[ân] Te însoțesc și eu pînă la gară. [șters cu creion
albastru]. »

Intervențiile numeroase în text, adeseori renunțări
la pasaje întregi, efortul continuu de a susține intriga,

de a reflecta în dialog (cu replici mai scurte, mai vii) atmosfera dramatică a unor momente (pierderea actului care ar compromite o moșie, tensiunea în care trăiesc Lola și Gugu, mereu amenințați de a fi denunțați de Ravân) și în sfârșit, modul în care este condus dramatic personajul Ravân, dovedesc un evident progres artistic în minuirea mijloacelor dramaturgice. Interesant e efectul scos din contrastul comportării corecte a secretarului și viziunea deformată pe care o capătă Lola de teamă să nu fie dezvăluită legătura ei cu Gugu.

* * *

Imperativelor unui cod moral al orașului de provincie, Gib. le opune o lume fizică bogată în senzații, în dorințe realizate sau nu, care declanșează iubiri secrete și adultere, aprinzând imaginațiile. Deși normale, senzualitatea și aventura conjugală sînt o amenințare de temut pentru o conștiință provincială. Bărbații se indignază, savurînd în fond imoralitatea. Admit chiolhanurile prelungite pînă dimineața, dar se îmbolnăvesc la gîndul că nevasta li înșală. Femeile sînt supuse păcatului de la început, sînt prin definiție necredincioase, expuse mereu unei tentații imaginare. (De observat că în proza lui Gib. nu există nici o soție fidelă). De aici, bănuiala, iritantul virus care muncește bărbatul, căutînd cu ardoare o integritate virilă. Scriitorul nu încredințează doar atmosfera de provincie care a creat o asemenea situație, ci chiar construcția deficitară a raporturilor între soț și soție, ajunse la cea mai dezolantă mediocritate.

Am socotit necesară expunerea acestor elemente de structură ale prozei lui Gib. Mihăescu pentru că, într-o altă tratare artistică, scriitorul le reia în creația teatrală.

Cel de-al doilea ciclu tematic, cu subiecte din viața de provincie, îl socotim mai important, fiind legat de preocupările frecvente ale prozei lui Gib. Mihăescu. Familiaritatea scriitorului cu subiectul se reflectă și în stil, devenit acum mai firesc, mai colorat, mai viu.

Tipică pentru conflictele amoroase consumate de provinciali este piesa inedită *Don Juan*²⁶, aflată

²⁶ MLR, 15247. Manuscrisul conține 60 pagini numerotate de autor (o redactare), plus 4 pagini cu titlul:

Personajele

Alina Ghazian, MLR 15247
 George Mărmăreanu
 Diodor Techișanu
 Biserica Take, MLR 15247
 Ilust. Năstăsescu
 Gheorghe Berlescu
 Doa Emilia Ghazian
 Doa Adelfina Ciachiu
 Doa Otilia Năstăsescu
 Doa Geta Năstăsescu
 Ilust. Năstăsescu
 Frosina Năstăsescu
 Geta Berlescu
 Ilust. Năstăsescu

Personajele piesei *Don Juan*. MLR, 15247.

„Don Juan — continuare”, evident din altă elaborare. Grupajul de file este alcătuit din mai multe feluri de manuscrise: (pe verso-ul unor imprimate de la Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor sau în limba maghiară și pe file simple). Deși varietatea hîrtiei atestă trei redactări diferite ale manuscrisului, totuși, numerotarea asigură continuitatea textului. O ipoteză ar putea fi existența unui manuscris asamblat astfel din trei versiuni diferite de însuși autorul. Grafia, însă, indică epoci foarte apropiate de reluare a textului.

în manuscris la MLR. Titlul piesei reiese din însemnarea făcută la începutul actului al II-lea «Don Juan-continuare» și este întărit și de apozitia pusă pe lista de personaje, la protagonist: Alin Glogovan — nume la care se renunță — Don Juan de Mârșani, specificare pe care o șterge.

Piesa (așa cum o putem reconstitui după filele de manuscris existente) este concepută în două acte. Pe verso-ul paginii 54 se află un plan sumar al actului întâi și o altă listă de personaje (față de cealaltă mai apar două personaje: Primăreasa și Notărița); planul ne arată că actul I a fost conceput în 5 scene scurte.

Mobilul tematic se ghicește ușor din titlu. Piesa, o „anecdotală” (cum o numește unul dintre personaje), este o savuroasă comedie de moravuri, scrisă cu verva scriitorului entuziasmat de subiect și susținută de un dialog între „bărbații încornorați” și invidioși pe succesele Don Juan-ului.

Grija scriitorului pentru indicațiile de montare este dovedită de fixarea cadrului de desfășurare a acțiunii:

«Cules de vii la boerul Take Năstrujan, lângă Mârșani. Amurg dulce de toamnă la început. Conacul în dreapta. În fața conacului, aproape de rampă, scaune de nulele < vopsite în alb >. În stînga chioșc. În fund crama, șoproane cu butoaie, în fund de tot via. În față și la mijloc pajiște, pe care coboară scara conacului. În chioșc servitorii pregătesc masă mare. În fund — animație: culegătorii vin, depun strugurii. Linul și teascul în activitate. Răsunete prelungi de butoaie < izbîte > lovite».

Acțiunea izbucnește direct, cu una din isprăvile lui Alin, petrecută cu 15 ani în urmă, surprins de primar, la primăreasă. Versiunea primarului relatează despre un atac al hoșilor, căci: „mai furios e un soț înșelat decît un cetățean care surprinde hoțul în casă”.

Printr-o excelentă tehnică a refacerii dialogului dintre primar și primăreasă — pe de-o parte — și nevasta primarului și Don Juan — pe de alta — dialog refăcut în replica unui singur personaj (Alin), dramaturgul transcrie, într-un autentic stil oral,

presărat din plin de înjurăturile primarului, furia personajului, asemănătoare intrucitva indignării lui Jupin Dumitrache din *O noapte furtunoasă*.

«Actul I, [scena] I:

Alin: Împing pe < notărița > primărița pînă la ușă. Ea tremura și vrea să fugă înapoi în odaie. — „Stai, fă! că te omoară hoțomanu’... stai aci și fă cum îți spun eu... Ha, Ileană, focu’ și mînia lui Dumnezeu, că te mîning de vie...” urfă deodată bărbatu-său...

Eu bătui în ușă din-năuntru în spre afară. Micșorai glasul — „Tu ești Năstase”... — „Eu, mîncate-ar toți dracii, de ce nu deschizi nevăstuico, cine e la tine...” — „Taaci mă, nu mai urla așa... că nici eu nu-ș’cine e... Da s-a închis în cas’ a mare și-mi jefuește zestrea”. — „Ce zici scorpie?” o muie el puțin... — „Taci măi că iese și mă omoară. Eu credeam că ești tot vreun hoț de-ai lui... Iacă-ți deschid... Binișor... Mă, da nu mai nimeresc de frică...” Mă prefăcui greșind și încetînd glasul țăranelor, tot gemeam. „Aoleo Doamne, cheea, Doamne Dumnezeule, ce să mă fac boerule”, sclăci de lingă mine primăreasa... — „Taci și deschide”, o împinsei eu la ușă».

Creșterea conflictului este marcată de ascendența stării de teamă care se strecoară printre bărbați, fiecare bănuind că de fapt pe el îl vizitase Don Juan. Paradoxul personajului constă și în contradicția dintre autoprezentare — modest, detașat de birfa orășelului, înșurat — și legenda creată de ceilalți. Personajul pare să ducă o dublă existență: cea reală și calmă și cea donjuanescă, fantastică — imaginată de ceilalți. I se atribuie un spațiu geografic de desfășurare a maleficelor sale puteri „mîrșencile plus bucureștenele care au vii”, o forță uriașă: „doboară un taur cu pumnul”. Aparent domesticul Alin (ce nume dulce!) capătă proporții de temut: „cu puteri fantastice prin partea locului”; „mic tiran local”. Personajul este prezentat și prin efectele produse în conștiința celorlalți.

«Georgel: ...Cum i se întîmplă cite unuia, în majoritatea cazurilor, se înfurie între cei patru pereți ai casei... atunci odată dispăre, nu-l mai vezi pe

Georgel: Unde s-o întronăm, domnule?

Diodor: În locul pe care-l merită... și cultura va birui, domnule...»⁸⁸ (etc.)

• • •

Prezentele „reconstituiri” au operat asupra unui material fluid, caleidoscopic și rareori bine rotunjit, fapt care explică dificultatea formulării unor concluzii cu semnificație generalizatoare. Într-unul din numerele viitoare, vom publica — cu un adaos lămuritor la încercările de dramaturgie ale lui Gib. I. Mihăescu — câteva fragmente cu valoare autonomă. Deocamdată însă, din frecventarea întregii arhive a scriitorului (inclusiv manuscrisele de proză) putem dobândi o viziune mai completă asupra travaliului său artistic și în, general, asupra profilului său literar.

Prozatorul, supus aceluși *Ingenium* nativ, cu oscilațiile și capriciile momentului de creație, se dovedește destul de stăruitor în urmărirea proiectelor lui artistice și, totodată, deschis ineditului unor procedee de creație sau celui al altor genuri.

Nesatisfăcător sub raportul finisării unor tentative artistice, panoramicul variantelor și al ciornelor, interesează prin această diversificare a imaginii lui Gib. I. Mihăescu. Oricum ar fi, aventurarea scriitorului în domeniul dramaturgiei nu poate să nu fie folositoare și interesantă sub raportul experimentului

Gib. I. Mihăescu împreună cu soția și cu o seamă de prieteni (neidentificați), la o petrecere la via din Dobrușa (lingă Drăgășani), în toamna anului 1932, într-o „miză în scenă” evocând atmosfera din *Don Juan*.

artistic. Unii comentatori merg până la a-i atribui folosirea unor mijloace ale dramaturgiei în proză.

Firește, acest „agon” dintre prozator și dramaturg se rezolvă cu victoria celui dintâi. Este ispititor să ne imaginăm că numai moartea scriitorului a întârziat finalizarea unor lucrări în domeniul dramaturgiei — ipotetic pământ al făgăduinței care aștepta revenirile capricioase dar și impetuoase ale talentului dramatic, pe care, incontestabil, Gib. Mihăescu îl avea.

⁸⁸ Actul I, scena 4-a.

... AD ASTRA

Teatrul Orășnesc

Duminică 5 Decembrie 1937

ora 11 fix a. m.

Comitetul pentru bustul „M. EMINESCU”
anunță conferința

D-lui **IONEL TEODOREANU**

despre

**CUM AM SCRIS
MEDELENI**

Intrarea benevolă.

Locurile se rezervă la librăria
„FOAIA POPORULUI”

Ionel TEODOREANU

Să începem prin a spune că avem în față textul unei conferințe. Arhiva Muzeului literaturii române păstrează, între altele, și câteva documente legate de exodul oratoric al lui Ionel Teodoreanu (cu aceste confesiuni literare) prin Sibiu, o scrisoare nedată, expediată probabil în octombrie sau în noiembrie, anul 1937. Adresanta: Ecaterina Săndulescu¹. «Da, Îmi voi aduce sufletul la Sibiu, cu toate clopotele lui moldovenești» — Își începe Ionel Teodoreanu misiunea. Data convenabilă (fiind «altă de hârțuit»): duminică 5 decembrie. Despre tema și caracterul conferinței: «Subiectul: Cum am scris Medelenii. Și experiența directă a creației literare, și oarecare glose personale. Cred că e o conferință aptă de a trezi din somn, cu toate că e lungă, necuvincios [sic] de lungă față de tipicul specialiștilor». Bineînțeles, organizatorii vor trebui să asigure partea financiară a «turneului», întrucât «năfiind nabab, nu-mi pot permite alte libertăți decât cele care dau și înșesesc aurul sufletului».

«Aștept răspunsul urgent, pentru a lua din vreme măsurile de vigoare», încheie prozaic Ionel Teodoreanu, nu înainte însă de a săruta cu grație poetică mîna, care «a deschis și fluturat spre mine evantaiul vechi al Sibiului».

¹ Profesoară. O ferventă animatoare a vieții culturale din Sibiu. Coautoare a lucrării: *Evoluția scrisului femein[ic] în România*, București, 1935.

Pînă la urmă, totul va fi tranșat satisfăcător și la data fixată (5 decembrie), Ecaterina Sîndulescu are plăcerea de a-l prezenta sibienilor pe Ionel Teodoreanu, «acest prinț răsăfat al literaturii românești», presăfîindu-i conferința în cuvinte vădit influențate de metaforismul modelenist: «Domnul Ionel Teodoreanu va scutura peste umbra poeziei, pioasă, o creangă de zarzăr înflorit într-o livadă ireală». Poetul evocat era autorul Luceafărului, conferința — așa cum ne informează afișul, inclus în același lot de documente — desfășurîndu-se sub patronajul «comitetului pentru bustul „M. Eminescu”».

Așadar, textul și, pe alocuri, ciorna unei conferințe. Incursiuni literare într-o redactare completă și altele numai schițate, conținînd simple notații, nude, de idei. Adnotații succesive (și de o altă grafie) sau introducerea unor ample pasaje, mergînd pînă la divagații pe pagini întregi — cazul teoriei despre romancierii-aventurieri și romancierii-turipi. (Am căutat să marcăm aceste fluctuații ale redactării printr-un sistem de semne, în limitele îngăduite de tipar).

Pentru a avea o viziune completă asupra conferinței trebuie, în consecință, să finem seama de colaborările romancierului cu oratorul, (orator care nu se va sfîi, cu desînvoitura insușită în exercitiul avocătesc, să improvizeze sau, oricum, să gloseze în marginea unor idei). Într-un articol din „România literară”², Șerban Cioculescu depune mărturie că «vorbitoarea era poate mai unanim gustată decît scriitorul. Cînd ținea cîta o conferință literară, pe lema, bunăoară, a modului său de a scrie, publicul venea buluc și-l asculta cu asură întregi, nu numai fără să se plictisească, dar și implorîndu-l să continue, în ciuda netei depășiri a orarului».

Dar să venim la problemele de fond ale conferinței. Patosul acestor confesiuni de atelier fusese încalcat de obiceiul unora, devenit endemic — și nu numai în lumea profanilor — de a-i confunda pe autor și familia sa cu eroul romanului La Medeleni. Adevărul e că respectiva identificare acționează mai puțin în cazul primului volum, cit în al ultimelor două, cînd eroul principal, Dan Deleanu

² Amintiri despre Ionel Teodoreanu, anul III, nr. 39 (103), 24.IX. 1970, p. 5, rubrica Breviar.

va frecventa mediile intelectuale — recte publicistico-literare — neguind să descrie persoane cu stare civilă în realitatea de toate zilele (chiar Ionel Teodoreanu va recunoaște în directorul revistei „Viața contemporană” travestiul — străveziu — al lui Ibrăileanu).

Este însă Dan Deleanu tot una cu Ionel Teodoreanu?

Problema îl agasează pe scriitor care, în diverse ocazii, desminte ferm o asemenea ipoteză. Pledoaria cea mai elocventă o descoperim în cadrul excelențului interviu pe care i-l ia N. Crevedia în coloanele „Universului literar”³. (De fapt, aici se află în nuce conferința de față, chiar și sub raportul unor expresii, preluate aidoma.)

Iată o nimerită introducere în problemă: «La început, diagnosticul de scriere autobiografică, a venit din afară, adică din opinia publică, apoi, unii critici au întărit și ei această credință că Dan, băiat de oameni bogați, n-ar fi dect eu [sic]. Țin să declar însă că moșiile mele au fost moși de hirtie tipărită, și nici un bunic, străbunic sau părinte de-al meu n-au avut vreo proprietate la țară. Nici măcar proprietari urbani nu suntem.

Da, după apariția volumului al III-lea diagnosticul a părut ratificat de faptul că însuși Dan Deleanu (adică eu, Ionel Teodoreanu) am scris romanul Medelenilor...»

Argumentele invocate sînt, în primul rînd, cele de ordinul logicii: «Oare dintr-o dorință obiectivă ca exhibiție a propriului eu, am vrut să arăt sub pseudonimul lui Dan Deleanu că am avut de-a face cu atîtea femei, de toate categoriile, inclusiv servitoarele? Să-mi împănec fabulația romanului cu date de felul celor de mai sus, trecîndu-le în seama mea? Asta m-a determinat? Dacă acesta ar fi adevărul, împușcarea mea ar merita cele mai drastice sancțiuni...» (În conferință va utiliza chiar — teribilistic — numele de Rasputin).

Ionel Teodoreanu nu va ocoli, desigur, planul considerațiilor estetico-literare. Trilogia Medelenilor se vrea un roman care urmărește evoluarea, în timp, a două individualități opuse: Olga — impetuo-

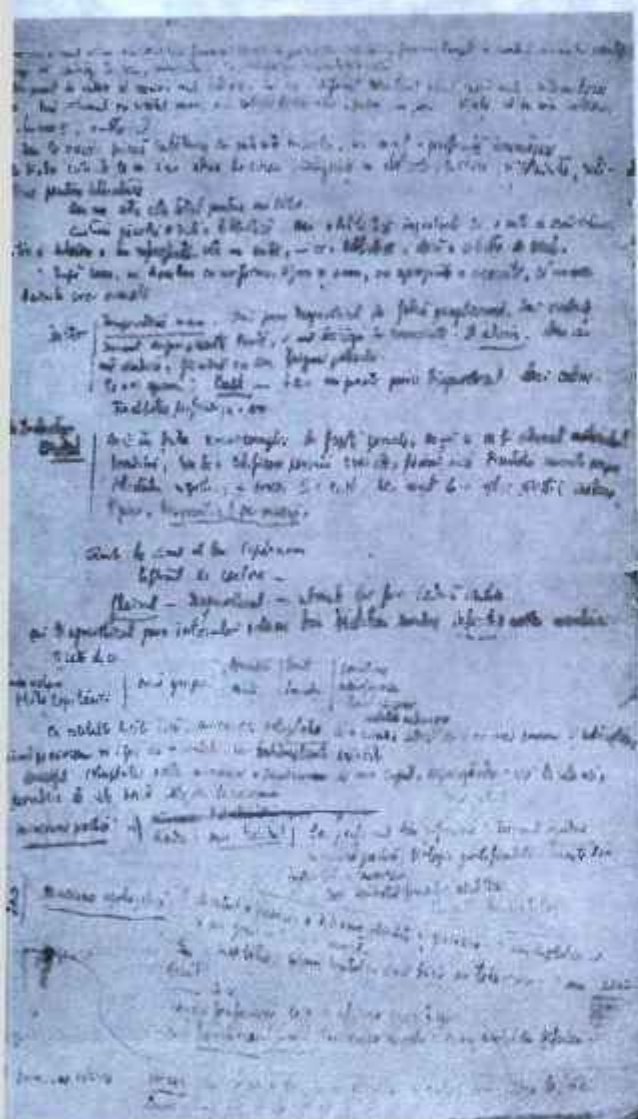
zitate și intransigență în fața vieții și Danuș — cu un deficit de energie socială și un surplus de energie visătoare. Țelul e crearea de viață — prin magia verbului — iar nu o copie, un surrogat al ei. «Eu nu susțin totuși că Medelenii nu sînt tributari vieții mele. Nu sînt însă un roman autobiografic. Nu există între mine, familia mea și ei o analogie. Sînt o sinteză a copilăriei și adolescenței fiilor unei anumite clase sociale».

Sînt idei pe care conferința le va dezbată pe larg și dintr-un unghi declarat teoretic, situîndu-se, prin aceasta, lîngă alte «arte poetice» notabile ale scriitorilor noștri în care este apărâtă cu gelozie suveranitatea operei de creație, ca un organism viu, independent, cu propriile sale legi — în raport cu faptele caleidoscopice și amorse, ale realității diurne. Personajul literar va fi comparat de Ionel Teodoreanu cu o metaforă, relevînd astfel cu acuitate relația ce poate exista între termenii reali și ineditul rezultatului într-o operă de artă. Firește, unele idei sînt numai enunțate, altele, într-o formă generală, ne apar destul de comune — rămîine însă, după cum am mai spus, sarcina oratorului să le adîncească semnificațiile și mai ales să le plasticizeze, învîluindu-le în eșarfe de mătase multicolore ale stilului lui Ionel Teodoreanu.

De un interes aparte mi s-a părut teoria sa despre cele două categorii de romancieri: romancierul-turist și romancierul-aventurier. Se va vedea că termenii nu includ nuanțe pejorative. Romancierul-aventurier beneficiază de astfel de caracteristici: «Nu știe să scrie. Nu se pregătește. Trăiește...» Compoziția operelor sale este «anarhică, stufoasă, vitalistă; aventurier — păduri tropicale». Exemple: Tolstoi, Gorki, Istrati, Dostoievski. (Ordinea este a lui I. T., Istrati va mai fi elogiat, exact pentru aceste calități, și în romanul Arca lui Noe.) La romancierul-turist găsim: «Apetit de cultură; de timpuriu dorința de a cunoaște mecanismul vieții sufletești. Studiază psihologia, filosofia, sociologia, patologia. Idei generale. Nu trăiește. Se cultivă...» Compoziția operelor: «perfectă, clară, gradată».

Dincolo de considerațiile personale ale romancierului, nu ne este greu să distingem — ca schemă

³ „Universul literar”, anul XLVI, nr. 28, 6 iulie 1930, p. 448.

Pagină de manuscris din conferință, cu adăugiri și cu numeroase reveniri. MLR 2802/f.2 r^a.

teoretică, schemă cu valoare de arhetip — cunoscută diferențiere tipologică între clasic și romantic. (Dacă am vrea să fixăm cum trebuie firul genealogic al teoriei, riscând a părea pedanți, am aminti că pe aceeași structură se configura și clasificarea lui Schiller: poezie naivă și poezie sentimentală, convergînd apoi de Nietzsche în faimoșii termeni: apolinic și dionisiac.)

Spațiul — și caracterul prezentărilor admise la „Manuscriptum” — nu ne îngăduie să violăm mai mult granițele eseului critic. Ne vom mulțumi să afirmăm că în această conferință găsim formulări care au valoarea unor teste pentru o analiză a psihologiei artistice. Fără să mai punem la socoteală că, bunăoară, un moment confesiv ca acela legat de descrierea morții Olgufei este, pe cît de important sub raport documentar, pe alît de impresionant artistic, valorificînd plenar talentul literar al prozatorului.

Revenind la motivul central al conferinței: raportul dintre realitate și ficțiune — e de remarcat că, în fond, Ionel Teodoreanu aderă la un punct de vedere clasic asupra romanului. Eroul literar se deosebește de individul real, în primul rînd, pentru că tinde spre generalizare, «compozînd» cum se exprimă I.T. — «un personaj cu trăsături luate de la sute». Procesul de creație e definit astfel: «fiecare personaj literar e o mixtură, un amestec al trăsăturilor exterioare ale mai multor personaje reale, avînd însă ca element nou și dominant sufletul creatorului într-o incarnațiune ad-hoc». Mă grăbesc a recunoaște că citez pasaje rezumative care în contextul conferinței se bucură de amănunțiri sugestive. Astfel «romancierului-aventurier» i se impun următoarele faze: fixarea «tipului fizic», apoi «stăpînirea pe care o pune acest tip fizic, fiziologic pe care ta: intră în tine, dîndu-ți ritmul lui fiziologic», și, în sfîrșit, «ai treilea și superbul moment cînd sufletul scriitorului devine sufletul personajului». («Romancierul-turist» va proceda alîfel, plecînd «de la suflet la trup»). Devin atunci personajele simple proiecții subiective ale sufletului creatorului? Nu, deoarece Ionel Teodoreanu admiră vocația prozatorului «de a-și încarna sufletul în orice, în individualități nouă, opus chiar indivi-

dualității creatorului», ceea ce tot el numește «*proteism psihologic*». «*E clipa când te simți Dumnezeu, când mai presus de legile creației vieții, ai făcut viață*».

Așadar, clasică teorie a romancierului demiturg. Este drept, interesul conferențiarului⁴ se îndreaptă cu precădere spre originea psihologică a personajelor și, în mai mică măsură, spre viața lor artistică. (Acest din urmă aspect va fi, în schimb, obsedant urmărit în mai toate confesiunile de atelier ale unui Liviu Rebreanu). Drept urmare, o problemă ca aceea a identificării sufletului a autorului cu personajele sale nu cunoaște diferențieri sau aproximări reclamate imperios de adepții prozei «*obiective*», anti-sentimentale.

⁴Să precizăm că fragmente din această conferință au mai fost reproduse. Bunăoară, în volumul lui Horia Oprescu, *Scritori în lumina documentelor* (Editura Tineretului, București, 1968). Acum însă, conferința se publică pentru întâia oară, cu text integral, într-o transcriere fidelă a tuturor variantelor și a tuturor modificărilor, putându-se astfel urmări procesul de elaborare.

Dar să nu uităm scopul limitat al conferinței: demonstrarea adevărului că personajele literare nu pot fi confundate cu indivizi reali. «*Dacă ar fi astfel, creațiunea literară s-ar reduce la o simplă operațiune de imitare servilă, de plagiere a vieții; și roșul scriitorului s-ar reduce la un simplu oficiu de grefier al dramelor vieții reale*». Este un principiu pe care Ionel Teodorescu nu obosește să-l repete, ori de câte ori are prilejul, transformându-se, sub pana sa, într-o vibrantă pledoarie pentru ceea ce reprezintă, în fond, însăși condiția demnității profesionale a unui scriitor.

Chiar și în prologul la o carte cu aderențe firești la planul concret al realității cum este *Masa umbrelor*, prozatorul precizează cu o nedisimulată mândrie: «*Ibrăileanu știe (cum și Conu Mihai Sadoveanu), că nu pot plagia realitatea, că nu sunt nici caligrafii ei, lăsând altora glorioasa ambiție de a repeta spusa vieții, transcriind-o, oferind un duplicat al realității*».

AL. OPREA

cum am scris

MEDELENI

Ionel Teodoreanu

Nu un sentiment de blamabilă impudcare mă determină să vă vorbesc despre < propria mea >¹ opera mea, / devenind glosatorul propriilor mele scrieri — ci dimpotrivă, un sentiment de reverență și < respect > evlavie pentru / adevăr.

Voi cerca astăzi, în fața domniilor voastre, să dărim o legendă, să înlătur un neadevăr: / acela al autobiografismului Medelenilor. Și fapta mea e legitimă nu fiindcă-mi apăr casa, / ciace nu mă interesează decît pe mine, ci fiindcă apăr însăși casa literaturii, care trebuie să / ne intereseze, deopotrivă, pe toți: fie că-i suntem oaspeți, fie că suntem gazde.

Cînd a apărut întîiul volum din ciclul Medelenilor, volum intitulat „Hotarul nestătornic”, opinia publică a cetitorilor de literatură, de acord cu opinia criticilor literari, a decretat/că „Hotarul Nestatornic” nu-i decît biografia romanțată a copilăriei mele. Așadar, și cei mulți, / și cei puțini, au dat acestui volum semnificația de amintiri convertite în literatură.

Și chiar unificritici, dînd valoare de axiomă acestui diagnostic pripit și arbitrar, au relevat însoțitul unui roman autobiografic, avînd de subiect copilăria autorului, atunci cînd autorul unui/astfel de roman e foarte tînăr.

Mirarea celor care-au relevat această ciudățenie era legitimă. Într-adevăr, scriitorii nu-și / istorisesc propria copilărie, decît în epoca maturității, sau, mai cu seamă [sic!] a bătrîneții.

Ș-așa e și firesc să fie.

Omul tînăr e stăpînit de prezent și viitor, — adică de viață. El va cînta lupta, orgoliul, dragostea, / prefacerile. Opera omului tînăr, și fapta lui, e ca furtunile: nori, fulgere și ploi în marș / spre viitor.

Omul bătrîn însă, e stăpînit de amintire. Tributară mai ales amintirii, opera / lui e ca un curcubeu care apare peste locurile prin care i-a trecut furtuna < pacificată > / a vieții: copilăria și tinerețea. El reîntrește c-un zîmbet înduioșat, din pacea declinului, / anii frăgezimii și ai puterii.

Așadar, cu drept cuvînt, critica s-a mirat că un scriitor tînăr, debutează în cariera / scrisului, cu amintiri din copilărie, — în dezacord cu majoritatea scriitorilor care-și încheie / cariera literară cu astfel de amintiri.

¹ Cuvintele sau sintagmele șterse de autor au fost marcate cu semnul < >.

² Parantezele drepte aparțin editorului.

Nimeni nu s-a gândit că explicația acestui roman era extrem de simplă: / Hotarul Nestatornic, nu era autobiografierea copilăriei autorului, ci o etapă, cea / dintii, din viața celor trei eroi; așa după cum, L'aube, a lui Romain / Rolland, nu e consemnarea literară a amintirilor din copilăria lui Rolland, ci/copilăria lui Jean-Cristophe, a eroului romanului.

*Cherchez midi à quatorze heures.*²

În conformitate cu acest adagiu, s-au căutat altfel de explicații pentru / această ciudățenie.

Paseismul moldovenesc. Într-atât adoratori ai timpului mort, ai / amintirii, încât un scriitor tânăr, nu numai că elogia [sic!]³ acest trecut, dar / debuta, așa cum isprăvesc scriitorii bătrâni: prin amintiri din copilărie.

Recte: un nou semn de astenie liricizantă, caracteristic producției literare moldovenești.

[recto 2] Așadar, cu primul volum din Medeleni fusese clasat în podul cu vechituri, fusese trecut în rîndul precocilor scribi,⁴ / care încep să [cuvînt indescifrabil] în scris, istorisindu-și cu înduioșare începuturile vieții.

Din punct de vedere al carerii mele literare, îmi era indiferent caracterul găsit operei mele, interpretarea / dată ei; dacă volumul era socotit roman, sau colecție de amintiri, puțin îmi pasă. Viața cărții mă interesa, / circulațiunea ei; mulțumit.⁵

Dar de la această primă întâlnire cu judecata criticilor, am avut o profundă desamăgire. / Unele dintre criticile ce mi s-au adus dovedeau inteligență în abstracto, cultură, și totodată, soli [/] citudine pentru literatură.

Dar nu asta este totul pentru un critic.

Cultură găsești și într-o bibliotecă. Dar o bibliotecă înzestrată cu o sută de mii volume / critice și literare, nu < reprezintă > este un critic, — ci o bibliotecă, adică o colecție de cărți, / după cum, un hambar cu uniforme, cizme și arme, nu reprezintă o armată, ci numai / hainele unei armate.

Doctor

Temperatură mare. Îmi pune diagnosticul de febră ganglionară. Îmi vorbește / savant despre această boală, și mă tratează în consecință. Îl admir. Dar nu / mă vindecă, fiindcă eu am friguri palustre. Ce voi spune? *Cult* — dar nu poate pune diagnosticul. Deci caduc. Finalitatea profesiei, n-o are.

Jude instructor

<[text indescifrabil]>⁶

Dacă în fața unui complex de fapte penale, după ce va fi adunat materialul / doveditor, va da o calificare penală eronată, făcînd însă disertații savante asupra / delictului respectiv, va dovedi că e cult, dar inapt de-a aplica practic cultura. Ș-aici, *diagnosticul primează.*

Cinele de vinat al lui Topirceanu

biftecul de carton —

flairul — diagnosticul — absența lor face caducă critica.

Ori diagnosticul pus în titlul volum din Medeleni, dovedea deficitul acestei vocațiuni.

² Subliniat de autor în ms. În celelalte cazuri de subliniere nu vom specifica acest lucru, ci vom proceda prin culegerea cu alt caracter.

³ Lectio incerta. Posibil: elegia. De multe ori, în scrierea lui Ionel Teodoreanu, literele o, a și e sînt caligrafiate, mai ales la sfîrșit de cuvînt, astfel încît, în unele cazuri, pot duce la lecțiuni diferite.

⁴ Lectio incerta.

⁵ Lectio incerta.

⁶ Textul scris de autor și indescifrabil e subliniat în ms.

13960/

MUSEUL
LITERAR
ROMÂN

Stimată dămnicoasă Săndulescu,

Telegrama dămnicoasă mi-a făcut să-mi modifice puțin
itinerarul proiectat. După cât am putut, voi ține conferința dămnicoasă
dimineață, la ora 11. De acolo, voi pleca cu trenul din București
cu primul tren, spre Sibiu, sosind la dămnicoasă la jumătate
dimineață. Răsunecă: 1) vreau să fiu efectiv odihnit în momentul
când voi curăța; 2) nu admit să fac praf în oraș, recunoscând
că o libelă pe lăunul unei ape: o simplă atingere din viteză.
Sunt curios, dămnicoasă, ca o mie de veritabile lecturi. Vreau să
văd, vreau să cunosc, vreau să mă împănă de necunoscutul acestor
oraș afundat de vichine. Și mai vreau să fiu gentil cu toți
calitativ mei de-acolo. Sămbătă, după-amiază, mă pun la dispo-
ziție lor. Tutul organizez într-o librărie, de pildă, un clas de
autografe, care cum se face în la București. Mă voi întâlni astfel
cu Victorii mei, lăunul-le o amănă individuală. Tufăinț,
dămnicoasă dămnicoasă de mine cum dămnicoasă. Dar dămnicoasă, la

caușă bătută, voi căușă să fiu și cu toată și cu fiecare
pentru publicul de acolo.

Dați dar programul meu.

Voi veni în dămnicoasă din cunșul dămnicoasă
al ieșirii ieșirii, ca un Mor, dămnicoasă imbecil, adăunul și
mere dămnicoasă, garcofe și lăunul de tei mflănt, din
acela, caușă s'au scuturat cāușă pe fuentă insonvici
lui Emnescu

Ionel Teodorescu

Și iată de ce.

Prim volum	doi grupuri	Bunicii	Ionel	Sonatine transfigurări lirice
Ulița copilăriei		Ulița*	Puiuțu	ale unor realități exterioare.

Cu celelalte bucăți însă, cunoscusem voluptatea de a minți, adică de a născoci oameni și întâmplări, /,
cercind pe oameni să-i fac vii și viabili, iar întâmplările credibile.

* Vezi nota 4.

Dealtfel, voluptatea acestei minciuni o cunoscusem de mic copil, deprinzându-mă de-atunci, / s-o deosebesc de alte două categorii de minciuni

((biologică)) *

inculpabil

[1] *Minciuna practică*

1) < Mîncarea dulceții din sobă: pisica >

((instinctului de /
conservare /
minciuna e un imperativ biologic /
adevărul, un deziderat social))

Radu: *am asudat*

sau parfumul din șifonieră: trăsurile
rgudus. / Minciună practică, biologic
justificabilă, izvorită din / instinctul
de conservare.

Cași [sic] dentistul femeilor adultere,
Clubul bărbuților

2) *Minciuna apologetică*.

A intrat o pasăre, o dibanie zburliță și fioroasă, m-am luptat cu ea / și
am gonit-o: era o muscă

((3) Minciuna
[bovarică]¹⁰⁾)

Sau: mică bătae: m-am luptat cu cinci băeți care tăbărliseră.
I-am / *bîruit*.

Deca?

((((fabulativă)))¹¹)

Nevoia fanfaroană de-a se afirma eroic; epic. / cași [sic] *funcționarul*
unil care spune nevestei: i-am arătat eu șeful.

3) *Minciuna estetică*.

Bicaz. Am văzut o herghelie de cai albi în galop prin albia bistriceii
[sic] / Luna, hop, hop — ca o mingo.

Mînceam: de ce? Ca să-i epatez? Nu. Cauza: o înfrumusețare a realității. O primă [recto 3] creație
imaginativă.

Tartarinismul, adică forma larvară a imaginației creatoare, apăruse. / Toată copilăria, plină de min-
ciuni estetice. Neștiind să scriu literatură, o făceam în viață.

Apoi, mai târziu, metafora.

[[Metafora]]¹²

((([text indescifrabil] versurile imitative))

Cînd spui luni, lună, spui un adevăr < dar un adevăr pe care-l spun o mic de guri /
acolo se sfîrșește tunelul nopții, sau noia
miezului de noapte, /

Cînd ti spui, darabană, spui o minciună, dar prin această minciună ai înocit / estetic, plastic, un adevăr
tocit, dîndu-i viață, așa cum metaforicul Satan ti dă lui Dumnezeu cel adevărat.

Astfel, treptat, înainte de a scrie, cunoscusem voluptatea minciunii estetice.

Cu primul volum, *Ulița*, am încercat-o în planul literar, — născocind, / suprapunînd realității exte-
rioare, realitățile mele interioară [sic], dovedindu-mi că-ntrădevăr / lumea e reprezentarea mea, și bucu-
rîndu-mă de acest regn al ființei mele lăuntrice.

Cu primul volum din seria *Medelenilor*, am cunoscut delirul acestei minciuni estetice.

Nu metafore. Nu oameni schițați mai mult exterior, de fulgerul epic al unui fapt.

Oameni, construiți pe de-a-ntregul, prezentați într-un plan de acțiune mai amplu.

Stăpîn de oameni, ai mei, nu ai vieții, pe care-i dau vieții, fără să-i fi primit de la ea /. Ce min-
drie, să poți da bacșiș viață, acestei regine: vieții.

* Toate fragmentele de text între (()) sînt adaosuri ulterioare ale autorului cu creion chimic.
¹⁰ Lecție incertă.

¹¹ Toate fragmentele de text între ((())) sînt adaosuri ulterioare ale autorului cu creion negru.

¹² Toate fragmentele de text între [[]] sînt adaosuri ulterioare ale autorului cu cerneală.

În acea clipă, nu eram stăpînit de *amintire*, ci de imaginație creatoare, de minciuna / estetică, de voluptatea ei.

Cînd faci un lucru, cînd întreprinzi o acțiune deliberat, din propria ta determinare, / îți îndestulezi nevoia, apetitul cel mai imperios al acelei clipe.

Ți-e foame: te duci să mînci / nu la concert,	Cînd ți-e somn te culci acasă / nu vii la teatru să asculți o conferință, fiindcă radio [sic!] e mai adormitor.
--	--

Ei bine, în clipa cînd am început Medeleni, tînar de douăzeci de ani, clocotind / de o putere imaginativă care mă comprima, — avea [sic!] nevoia s-o cheltuiesc, creînd, / născocind, nu reeditînd realități exterioare din care tocmai vroiam să evad.

Hambarele mele erau pline de grîu: abia dovedeau: morile mele n-ajungeau /
să macine cuprinsul lor.

De ce să cumpăr grîu de la vecini?

Absurd? Nu.

Ei bine, absurd mi s-a părut calificativul de autobiografic, dat primului volum / din Medeleni.

Dat de publicul cetitor, nu mă surprindea: oămenii îndeobște nu pot concepe / literatura vie, decît ca o reeditare a vieții reale.

Dar criticii, care trebuie să cunoască mecanismul veridic al creațiunii / literare, — cum puteau să cadă într-o astfel de eroare?

Și convergent cu această, nu spun învinuire, fiindcă nu pornea din răutate, / din duh de denigrare, — convergent cu acest calificativ de autobiografism, — un critic, / reproșîndu-mi abuzul de dialog al acestui prim volum, spunea că probabil / am cules și notat dialoguri auzite în gara copiilor, — pe care am căutat să le plasez.

Vedeți, aceiași nesocotire a minciunii estetice, a puterii creatoare. / N-am notat niciodată, și nicio dată nu notez nimic, pentru nici un roman.

Trăiesc. Și scriu. Nu fac parte din categoria scriitorilor care culeg, care / scot fișe, care notează nume și vorbe. | [*O teorie asupra romancierilor.*]

[verso 1] mai esențial decît liric, epic, romantic, realist.

Marea masă a romancierilor împart	grup aventurieri grup turiști
Hotărnicire noțiuni	elev fugit const. — pretext [text indescifrabil], dar declanșare? vocație — aventurierul în viață elev pasionat cărți, bedekere,¹³ — apoi a călătorit. Turiștii / înăscuți.

Apetitul călătoriei le e comun, impulsul de a cunoaște [text indescifrabil] și felurile /
întinderi ale pămîntului.

Aventurierul e îmboldit de *nostalgia necunoscutului*

turistul de curiozitatea de a verifica prin experiență / itinerarii prestabilite.

două *steme* simbolice, sub care se grupează romancierii.

romanul e o vastă călătorie în suflet.

nii — *nostalgia necunoscutului*

¹³ E vorba de faimoasele ghiduri turistice Baedeker.

alții — de a verifica prin experiență itinerarii prestabilite.

Caracteristica romancierului aventurier

turist

apetit de cultură.

de timpuriu dorința de-a cunoaște mecanismul vieții sufletești.

Studiază psihologia[sic!], filosofia, sociologia, patologia.

Idel generale. Nu trăiește. Se cultivă.

Subiect de roman care aplică idel generale despre / viață.

Prin roman, reacție cobai injectat cu ser.

nu știe că va scrie. Nu se

pregătește. Trăiește.

În copilărie e dracul / impietățat.

În școală, mediocrul elev.

Prim roman-află.

Tolstoi, Gorki, Istrati, Dos-

toievski

Consecințe

1) Compoziția | Anarhică, stufoasă, vitalistă, aventurier, | păduri / tropicale.
perfectă, clară, gradată, la turist

2) Aventurierul creiază și vede personajile, subiectul e/ consecința ciocnirilor
dintre ele.

turistul creiază un subiect prealabil, tematic, cu personajii / <[text indesci-
frabil] > noționale, și apoi personajile

Bourget

Așadar

caracteristic, romancierului turist este spontaneitatea, / nepre-
văzutul primului roman scris, pentru care nu / s-a pregătit.

— Dumnezeu — romancier sub semnul aventurii

„Dacă vecinii îmi omoară hulații”

[recto 3, continuare] Omnia mecum [Indescifrabil]¹⁴

Dar cu atât mai puțin m-am pregătit pentru volumul I Medeleni.

[recto 4] Volumul acesta a țiguit literalmente, ca petrolul dintr-un pământ plin.

M-a copleșit.

„Non agit, sed agitur”¹⁵ spune Sigheli. | (((Dacă vecinii îmi
omoară / hulații.)))

Îmi aplic această formulă a unui penalist, pentru a defini starea mea în / timpul creației Mede-
lenilor.

Nici o premeditare, nici un efort.

Tumult și izbucnire. Ca vântul într-o livadă cu poame coapte.

În timpul cît am scris primul volum, îmi răsuna în urechi în permanență, / vorbe și risete de copii
— imaginativi — dialoguri de copii, așa cum îți sună vara / în urechi zvonurile ierbii și ale vîzduhului:
păsări, broaște, gîngăni.

¹⁴ Omnia mea mecum porto — Duc tot ce am cu mine. (Port cu mine tot ce am).

¹⁵ Nu acționează, ci este acționat.

„Mă asurzeau” copii [sic!] mei imaginativi, așa cum asurzesc pe părinți copiii reali.

— Tăceți odată!

Și nu tăceau. Un amănunt. Scriu pe o singură pagină. Ei bine pe / pagina albă a manuscrisului, țineau ca niște serpentine, dialoguri de / copii, scrise în fuga creionului, marginale acțiunii, pe care nu le-am / folosit.

În toate părțile copii [sic!] mă însoțeau. Eram ca un Culiver captiv al unor / pitici, invizibili pentru alții.

Eram ca un om mare, care a intrat în joaca unor copii, punându-și / hamul lor copilăresc, și devenind robul zburdălniciei lor.

Visam noaptea, fragmente de acțiune pe care le transcriam / literalmente în timpul zilei, având impresia că plagiez.

Această stare de euforie, datorită primei beții creatoare, a ținut în / tot timpul vol. I, — și ei cred că se datorește succesul celui volum.

„La joie de vivre”¹⁶ a lui Jammes.
tonifiant.

< Iată de ce, bănuiala că >

¹⁷ < Dar în legătură cu afirmația că acest volum e autobiografic, — să-mi / dați voce să vă mai împărtășesc o descoperire făcută de mine atunci.

Și-n Hotarul nestatornic, ca și în majoritatea romanelor, voi distinge / două grupuri de personaje.

Principale: protagoniști. Personajile din ale / căror < acțiuni > comportări și ciocniri se naște < subiectul > acțiunea romanului

Secundare: cele cu caracter episodic, decorativ, / lipsite de eficiență directă în ce privește acțiunea / romanului.

Aici copiii sunt protagoniști, născători de acțiune.

Părinții, fond, contrast, repoussoir.¹⁸

Copii[sic!] sunt apa care curge: părinții, oamenii mari, / albia și malurile.

Ei bine, personajile secundare, în genere, pot fi mai direct și mai plenar / tributare unor persoane reale. Așa de pildă, în primul volum din Medeleni, / [recto 5] soții Deleanu, au unele trăsături exterioare, împrumutate direct de la părinții mei.

[[(((text indescriabil)))]]

Dar soții Deleanu, nu-s soții Teodoreanu, — decât superficial, / și prin unele trăsături de pitoresc exterior. Soții Deleanu, părinții copiilor / din roman, au o ființă, și au comportări, cu totul altele decât persoanele reale / care mi-au servit ca punct de plecare. — Minciuna estetică a operat și acolo.

În schimb, domnilor, în nici un roman adevărat, personajile / principale, nu-și vor găsi echivalentul în ființe reale.

Și iată de ce. Un personaj de roman nu e un *portret*, fizic și / psihic, obținut prin descriere și analiză. E un < principiu > generator de / fapte și comportări.

((Procuror, Doctor, Măistru | Jammes | brațele suflecate))

Ori [sic!] un om real, există ca atare, nu în sine, ci în raport cu un grup / de oameni, în mijlocul cărora trăiește. Alături de ființa lui psihologică, trăiește / ființa lui socială: [[un om nu e numai individul, însul, cum spune Arghezi, ci și configurația lui tipică de fapte / și comportări]].

¹⁶ *Bucuria de a trăi.*

¹⁷ *De aici, și până la paragraful marcat cu nota 19 — text raturat cu creionul chimic.*

¹⁸ „*șap ispașitor*”.

Ori, transpunându-l întocmai într-un roman, adică între alți / oameni, într-alt mediu, și într-alte acțiuni decât ale vieții lui, — amintirea / vieții lui reale, îți va paraliza mereu viața imaginativă la care vrei să-l / faci să participe. Îl poți să faci o acțiune — și cea reală a lui o dezmințe.

Ș-atunci, în loc să-ți înlesnească munca, ți-o complică, paralizându-te.

Creatorul de roman, are nevoie de ființe inedite, libere, intacte, / nealterate de viața reală.

Iată de ce, n-ași fi putut împrumuta pe eroii mei principali / vieții sociale, vieții reale.

Creîndu-l pe deantregul [sic!], puteam să-i fac să trăiască liberi, / pe acest pământ virgin care e romanul. > ¹⁹

Împrumutându-i realității, viața lor reală m-ar fi / paralizat.

(((oamenii reali, transpuși în literatură, îți interzic puțința / controlului în ce privește
eficacitatea lor, existența / lor romanească. | Ca atunci când scrii cu muzică)))

Dar, doamnelor și domnilor, învinuirea de autobiografism, era în / definitiv, benignă, raportată la primul volum.

Viața copiilor e inocentă. *Copii* [sic!] pot trăi înconjurați și de ziduri de sticlă. / Numai oamenii mari au nevoie de pudoarea zidurilor opace.

[[Manenchen Piss]] ²⁰

Dar după un an, public al doilea volum: *Drumuri*.

De astă dată, calificativul de autobiografism, devenea supărător, jignitor. / Fiindcă dacă e exactă afirmația că Medelenii nu-s decât transpunerea literară a unor / oameni și fapte reale, — atunci *Drumuri* e un act de reprimabil exhibiționism.

[recto 6] *Drumuri* e criza roșie a sexualității la un adolescent.

E dragostea trupească cu Adina Stephano, cu Ioana Pallă, cu Rodica cu Sevastița, ((cu Adina Stephano))

Cum? Să-ți poți în vitrină, pentru văzul orodului, acte de strictă intimitate.

Un om delicat nu spovedește nici unui bun prieten, intimitățile de acest ordin, — dar publicului.

Ibrăileanu.

Mireasa e prea frumoasă.

Adevărul nu e invitat la balurile vieții: e cenușăreasă.

Poporanismul.

Poporanismul = cultul opincei.

Și el, Ibrăileanu, intoxicat de Proust, avea acca urticarie analitică, caracteristică intoxicației proustiene.

Peste un an Vol. III Între Vânturi.

Identitatea Dan Deleanu = Ionel Teodoreanu

avocați

literați

amîndoi scriu *Medelenii*.

Deci eu însumi, aparent, ratificasem diagnosticul de autobiografism. / Deci adevăr imuabil: *Medelenii* erau *Letopisetul* familiei Teodoreanu.

¹⁹ Aici se încheie textul raturat de autor cu creionul chimic, care începe la paragraful marcat cu nota 17.

²⁰ E vorba de faimoasa statuie a omulețului-ștînind din Bruxelles, Manenkenpiss.

Consecință 1

Anunțasem în *V. R.* trei volume dintru început.

Dar lumea mă întreba: Cînd apare al patrulea, cînd al cincilea, etc.

În ordine logică: Căsătoria lui Dan Deleanu
Romanul copiilor Deleanu
Apoi copiii trebuiau să continue romanul
Enciclopedia familiei Teodoreanu.

Consecință 2

Cine-i Olguța
Cine Monica

Consecință 3 Eu: Erou frivol. | Dănuț ((Rasputinul))

Oferte de subiecte. Scrisori: romanul vieții.

Avocatură: romane penale.

Domnul care-ți istorisește un roman, sucindu-ți nasturul/ surtucului.

Iată consecințele parțiale ale acestei legende care trăiește parazitar pe/adevăruil creației Medelenilor.

Țin, doamnălor și domnilor, să desmint această aglomerare de erori/ și inexactități.

Eroinele Medelenilor Olguța și Monica, nu-s surorile mele: n-am avut/ niciodată surori.

Moșia Medeleni, în care și în jurul căreia gravitează acțiunea celor trei volume, nu este/ și n-a fost moșia părinților mei. *Nimeni din neamul meu n-a fost proprietar de pământ*²¹. Singura/ moșie care a aparținut cuiva din neamul meu, nu este o moșie de pământ arabil, ci o/ moșie de hirtie tipărită; am numit Romanul Medelenilor, nu moșia Medelenilor.

Iar ființa lui Dan Deleanu este tributară ființei mele sufletești și vieții mele exterioare/ în măsura în care oricare personaj care are contingente de viață și situație socială cu autorul cărții/ în care trăiește, — este tributară acestuia.

[recto 7] A! asta nu înseamnă că unele dintre trăsăturile unor personaje din roman, nu sunt împrumutate/ de la oamenii reali pe care i-am cunoscut.

Doar nu creștem din neant. Suntem, chiar creatorii celor mai pure ficțiuni, tributari vieții/reale. *Materialul prim* e pe cel pe care ni-l dă viața din jurul-ne.

Dar acest material suferă o transformare, o transfigurare, atât de substanțială, încît el/ devine altul, proprietate suverană a creatorului.

Anecdota. Mănușile papii.

²² < Cu toate acestea confuzia e veșnică.

Anna Karenin | societatea contemporană lui Tolstoi a găsit nu una, ci/ zeci de Ane, adică echivalentul real, modelul eroinei/ lui Tolstoi.

| „e prea vie ca să fie născocită, ficțiune”.

adresa eroinei, — ca a unei Greta Garbo oarecare.

Cavaleri mai buni decît Wronski.

Nu numai atît: dar o sumă de femei, cunoscute de Tolstoi, / revendicau realitatea acestei creațiuni.

Prosper Merimée | Sute de Irene, din Fum al lui Turghenev.

Proust | Albertina: băiat sau fată?

| Charles — Robert de Montesquieu

²¹ Singurul text subliniat cu creion roșu.

²² De aici, și pînă la nota 25, text raturat cu creion chimic.

La Berma — Rachel sau Sarah Bernard

La Sonate de Vinteu!! Sonata lui Franc.

Scrisoarea lui Proust publicată de Marta Bibescu în „Au bal avec Proust”²³; nu s-a/ gândit la o sonată, ci la mai multe.

Eroii nemulțumiți: nu-s exacti.

Balzac = idem

Rebreanu = studenți trimiși să identifice. | Rampa

Maurois = Climats: Odette: scrisoarea bărbatului/gelos.

< Înșirșit romanul Stere >²⁴ ((Dikens [sic!] — Popa cult
Huxley.)) >²⁵.

Iată soarta cărților de succes: declanșează acea mare putere care e mahalagismul ((decretativ)). / Majoritatea lectorilor, în loc să se bucure dezinteresat de o carte care aduce vieții un om, sau mai mulți, / creiați nu de legile fiziologice ale naturii, ci de mintea unui om, — majoritatea lectorilor vede în personajule / unui roman un pretext de mahalagism.

Fetele tinere care au găsit în roman un erou captivant, vor să-i afle adresa.

Băieții tineri, idem.

Reacția normală

Cine-i Ana Karenin

Cine-i doamna Bovary

Caicum existența ei în roman

n-ar / fi suficientă.

[recto 8] Pe marginea acestor observațiuni, trebuie să ne punem următoarea întrebare: adevărată este interpretarea / obișnuită a publicului cetitor, care vede în orice personaj literar echivalentul unui personaj real?

Categoric: nu.

Dacă ar fi astfel, creațiunea literară s-ar reduce la o simplă operațiune de imitare servilă, / de plagiere a vieții; și rostul scriitorului s-ar reduce la un simplu oficiu de grefier / al dramelor vieții reale.

< Dacă ar fi așa > O astfel de interpretare e un neadevăr, și totodată o înjosire a / puterii care egalează pe creatorul de ficțiuni cu marele creator al universului.

Dar atunci, cum se creiază un personaj literar, dacă nu e o copie și / o reeditare a naturii.

Voi formula dintîi pe scurt acest act, al creațiunii unui personaj literar. Spun: fiecare / personaj literar e o mixtură, un amestec al trăsăturilor exterioare ale mai multor / personajii reale, avînd însă ca element nou și dominant sufletul creatorului, / într-o încarnațiune ad-hoc.

Doamnelor și domnilor,

Actul acesta al creațiunii unui personaj literar, din punct de vedere fizic, exterior, are atîtca similitudini cu creațiunea / unei metafore, încît ași [sic!] putea spune că un personaj literar este o metaforă, și că / e tot atît de departe de punctul de plecare, ca și metafora.

Răsărit de lună la munte: o ciutură brumată ieșă din fîntîna de noapte a munților.

Soarele arșitei de vară: vultur care zboară cu aripile-n flăcări.

fluturii = aplanzele florilor

cioare iarna = galoși care zboară

lăcustele = fistici acrobate

Natura îmi dă ambii termeni, — dar rezultatul, metafora, e al meu.

²³ Au bal avec Marcel Proust (La bal cu Marcel Proust), carte de evocări a Martei Bibesco, apărută în colecția „Les cahiers de Marcel Proust”, vezi și autograful publicat în acest număr.

²⁴ Text scris în cerneală și șters ulterior cu creion chimic.

²⁵ De la nota 22 pînă aici, text raturat de autor cu creion chimic.

Am comparat personajul literar cu metafora, nu numai din cauza originalității, / ineditului rezultatului, față de termenii reali, dar și din cauza unei stări / sufletești analoage în sufletul creatorului.

Să vedem, aplicat,

((Timpul))
(((Viteza psihică — trap)))
((Bergson)) (((rîndunică)))

Eroina romanului meu / e o fată de șaisprezece ani

Ca să scriu despre ea, trebuie dintii să
existe / pentru mine, față de mine.
Trebuie să aibă un trup,
un suflet
și un nume.

Trebuie să-mi apară.

O aștept — cașicum ar veni de undeva, cașicum / sufletul meu ar
fi o ușă închisă, care se va deschide, / lăsându-mă s-o văd.

Sînt [sic!] pragul unei apariții.

Cum construiesc eu această ființă pe care o aștept?

E unul dintre momentele cele mai emoționante ale scrisului: preajma apariției / personajului.

În această clipă memoria tuturor simțurilor lucrează prodigios, așa [sic!] spune prin fulgere.

[recto 9] Sunt ca un sultan, înconjurat de sclavi care-mi aduc fete pentru harem.

Amintirea a sute de fete văzute, întrevăzute, sau cunoscute, trece-n lumină / de fulger prin fața mea

Nu mă opresc asupra nici uneia.

Dar le despoii pe toate de cîte ceva.

De la una iau un surîs stingaci, de la alta iau o mîlădiere a trupului, / de la alta gravitatea ochilor.

Compozitez un personaj cu trăsături luate de la sute.

Dar această compozitare, nu e o operațiune rece. < Nu proced > Această compozitare / de aspecte
exterioare, este ca însăși creatoare de viață. O faci sub imperiul unui ritm / unitar, grație căruia însușirile
luate de la personajii felurite, sunt convergente și / totalizarea lor îți dă aparența unui personaj nou.

E încă în ceață, ca soarele la mare.

Răsare, limpezindu-se fraged.

Îi vezi ochii, gura, părul.

Îi simți mirosul. Îi simți dulceața pielii. Îi vezi ritmul / respirației.

În clipa aceasta de răsărit de viață, cînd ai văzut pe fata astfel / creiată, ea există halucinant pentru
tine. N-o vei uita niciodată.

Privind-o ti vei afla numele.

Vei începe să-i cunoști particularitățile.

Acesta e primul moment al creațiunii unui personaj literar. Creierea / lui fizică. Portretul lui viu.

Moment esențial. Condiția ca personajul să existe pentru lector, / e să existe pentru tine. Să-l simți
prin toate simțurile. Să-i vezi toate / particularitățile. *Concret.*

Altminteri îl descrii rece, pașaport, generic, convențional, / și nu vei putea notifica, sau comunica
lectorului, cîciace pentru tine / e abstract.

(Verificarea creațiunii, din acest punct de vedere: Cum se dezbracă? / Cum se
spală pe dinți? Cum strănută!)

Olguța

Al doilea moment:

După ce-a apărut, după ce ți-a apărut, *să intre în trupul tău, în sîngele tău, ritmul ființei lui fiziologice.*

Să te *constringă* să schițezi tu însuși mișcările pe care le/ face. Să te *constringă* să-l imiți ca pe cineva. Șchiop. Îl doare capul: să ai gestul durerii de cap | ((Cozile Monicăi))

Își scoate rochia: în virfuri

[recto 10] Acest al doilea moment, îl voi intitula, luarea în posesie de către personajul creat, /a propriei tale ființe fizice.

[[Personajul eșit din tine, străin]] Intră în tine [[devenindu-ți intim, lăuntric.]] Îți schimbă bătăile inimii. Îți dă alte ticuri.

Scriitorul român cel mai fenomenal din acest punct de vedere: e Caragiale. Niciodată nu/ trișează.

((Ramadan actorul
mireasa din Târnăveni))

((Verificarea: la bae de aburi — călărind))
(((Căci un personaj nu-i portret/ ci fapte —
generator de acte)))

Moment 3

Dar sufletul?

Presupunem: scriitor 50 ani — personaj fată care roșește, care-și / mușcă buzele, emotivitate dintii, cele care-s o lună mai a singelui/ din care ies roșelile obrazilor, cum răsar cireșile pe crengi.

Ce vei face! Documentare. Scrisori. Confesii?

Fals[sic!], exterior, placaj.

Sufletul trebuie să fie o emanațiune/ proprie personajului, cum parfumul e al / unei flori.

Sau: scriitor țirgovet — erou țăran?

Sau: scriitor om de treabă — personaj criminal.

Cum?

Aci intervine cel mai emoționant moment al creațiunii: clipa când sufletul/ tău, în disprețul legilor firii care te condamnă la unicitate, se încarnează într-un/suflet nou, altul decît al tău.

E clipa când te simți Dumnezeu, căci mai presus de legile creațiunii/ vieții, ai făcut viață.

E o nouă imaculată concepțiune.

Această posibilitate de-a-și încarna sufletul în orice, în individualități nouă, /opuse chiar individualității creatorului, — este marea și esențială însușire a creatorului literar.

((Mulțumile din [text indescifrabil]))

Cum s-o numim. *Proteism* psihologic [sic!], poate e termenul cel mai / potrivit.

[[materialul prim, brut, al omului, conține totul: și femeie și bărbat și
bun și rău, și rafinat și frust/dar se simplifică — dispar — la creatorul
literar rămîn ca niște virtualități declanșabile.]]

Acest proteism psihologic este condiția adevăratei creațiunii. Și el nu/ se limitează numai la materia umană, ci la toate aspectele creațiunii.

Turghenev l-a întrebat pe Tolstoi: *Ai fost cal?*

[[Oamenii au mult vir-
tual/
Personalitatea implică/
renunțări./
Scriitorul le are vî]]

Așadar, în creațiunea unui personaj literar, disting trei momente: *Crearea* /tipului fizic; stăpînirea pe care o pune acest tip fizic, fiziologic asupra /ta: intră în tine, dîndu-ți ritmul lui fiziologic; și al

treilea și supremul/ moment, acela când sufletul scriitorului devine sufletul personajului./ Ceî care pleacă de la suflet la trup, — sunt abstracți. [[sunt romancierii turiști.]]

[recto 11] Vrașăzică, doamnelor și domnilor, însușirea esențială a adevăratului romancier, este/ proteismul psihologic.

Cu cât aptitudinea aceasta de transformare sufletească este mai universală,/ cu atât creațiunea scriitorului va fi mai mare.

Adevăratului creator, nimic, nici o transformare nu trebuie să-i fie imposibilă.

< Când descrii un stejar, dacă tu însuși nu >

Horatîu: Si vis me flere, primum est dolendum ipse tibi.²⁸

Parafrazînd: Dacă vrei să crezi, trebuie să poți fi tu însuși tot/ceiace descrii, tot ceiace apare în creațiunea ta.

Cînd descrii un stejar, dacă tu însuși în acea clipă nu vei fi stejar/ aspru și puternic, masiv și dominator, împlîntat în pămînt, purtînd pe crengi corul vegetal/ al frunzelor, — stejarul tău nu va exista.

Să poți fi orice, asta e condiția creațiunii.

Sufletul tău să fie în zaplazul prăvălit, pe care camioanele îl/ hurducă, în șincle care țipă la curbe sub roțile locomotivei,/ sufletul tău să fie în ulița pe care ai copilărit, în biserică / strîmbă, în zborul vulturului, și în fiorul de argint al greurului;/ și sufletul tău să fie în umerii girboviți ai moșneagului, în/ pașii fetel care iubește, și-n saltul copilului care se joacă.

E mare Sadoveanu, fiindcă sufletul lui e însăși/ Moldova lui, pe care o ține pe umăr ca o vioară ale cărei / coarde sînt Prutul, Siretul, Moldova și Bistrița.

Și-I mare Tolstoi, fiindcă sufletul lui e întreg/ pămîntul cu apele lui, cu munții lui, cu viermii lui / și cu stelele lui.

Această incarnație desăvîrșită în creaturile închipuirii / tale, este suprema fericire, suprema răsplată a scriitorului.

O fericire asemănătoare prin intensitate, cu acela pe care / o simt drept credincioșii, cînd prin rugăciune, se contopesc cu Dumnezeu.

Dar pe cînd contopirea în Dumnezeu e o renunțare la individualitate / — e fluviul care se varsă în mare — / clipa creațiunii literare, cînd sufletul se încarnează într-un suflet / nou, e o exuberanță a individualității, o fecundare conștientă a ei, — / e muntele din care izvorăște o apă imperioasă care se revarsă gîlgînd spre cîmpurile vieții!

[recto 12] Iată dar că incarnațiunea sufletului scriitorilor în personajii literare, este o sfințită, o religioasă/ fericire a scriitorului.

Dar acest act de transformare substanțială a sufletului, este istovitor.

Uneori, deseori, ești istovit de propria, de unica ta viață. Simți că inimă ta are nevoie / de pauze, de recreații, de odihnă.

Dar cînd această inimă care e unică, bate în zeci de piepturi, cu bucuriile și / suferințele a zeci de personajii?

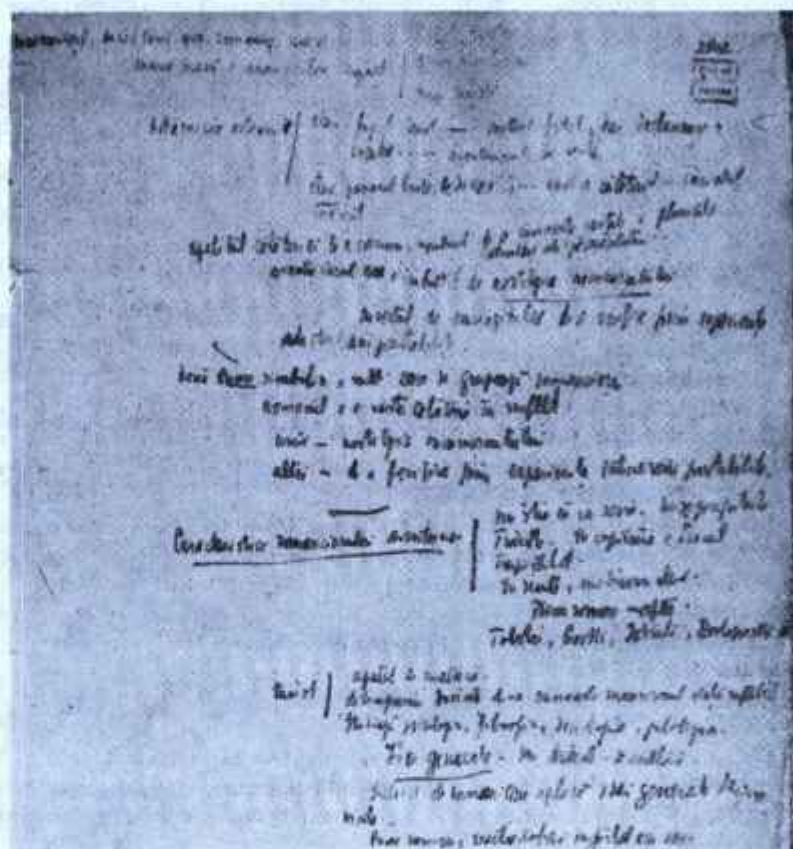
Flaubert, descriînd moartea Emmei Bovary, otrăvită cu arsenic, / a avut toate simptomele unei otrăviri cu arsenic.

Un personaj care moare într-un roman, duce în mormînt și ceva din sufletul / scriitorului. ((Dikens — scrisori să nu moară cutare))

Am scris volumul trei din Medeleni la Mănăstirea Agapia. Mă apropiasem de / final în octombrie, Lumea plecase. Rîndunele[le] zburaseră de mult. Cerul era pustiu. / Mănăstirea pustie. S-auzeau numai clopotele. Și apăreau negre și mortuare numai / călugărițele ducîndu-se la slujbă. Cerul era albastru rece. Pădurile de

²⁸ Dacă vrei să plîng, trebuie să suferi mai mult tu pentru tine.

Filă [a 2-a r*] din
manuscrisul conferinței
Cum am scris Medelenii
MLR, 2802

brazi, severe și / întunecate. Munții erau vineți spre seară, împrăștiind mirosul acela grav, mortuar, de / tă-
mie vegetală al munților de brazi în miez de toamnă.

Olguța trebuia să moară. Scriam dimineața 5—1, după amiază, 2—5, apoi / mă plimbam singur printre
brazii munților.

Până atunci scrisesem repede. Cîștigasem viteza de final a unui roman. Știam / sfîrșitul. Îl aveam în
mine.

Totuși nu îndrăzneau să scriu. Pendulam în fața morții acelei fete care-mi / ținuse tovărășie 4 ani de
viață.

Eu, omul, ași fi vrut s-o scap de moarte, — și nu puteam.

Moartea ei era ca un destin antic, mai presus de voința mea.

Trebuia să moară. Și simțeam sub frunte, mereu deschiși, ochii negri / și amari în care se stingeau luminile vieții, ca flăcările unei biserici în care a intrat un vînt mare.

Mă plimbam prin păduri, vedeam brazil negri ca niște sfinți bizantini, / proiectați pe paloarea de flacără de mort a apusului din munți, — și parcă / pădurea îmi murmură cadențele lugubre ale marșului funebru al lui / Chopin.

Purtam în mine o tristețe, o sfișiere, atît de grea, încît osteneam zi cu zi, / deși suspendasem scrisul. Eram ostentiv ca acei cai răniți pe cîmpurile de luptă, care / duc, șchiopătînd, trupul călăreșului mort în șea. Vroiam s-o duc spre viață pe Olguța / și nu puteam. O duceam moartă, după mine, pe un cîmp de moarte.

În mine murise. Trebuia s-o omor și în scris. În noaptea cînd m-am / hotărît să reiau scrisul, descriind moartea Olguței, — am avut un vis ciudat / care mi-a măcinat somnul.

Visam o apă curgătoare [text lacunar, hîrtie ruptă] tea un brad verde, plin de sevă. / La coticurile apei, bradul se [text lacunar, idem] și răsune în inima mea, prin vis, un / dangăt jalnic de clopot. Mă [text lacunar, idem], mormurul de octombrie al brazilor, al munților.

[recto 13] Adormeam.

Iar visam apa, cu bradul plutitor care se izbea de alt mal. Alt dangăt, Iar / mă trezeam.

Ș-atunci, în miez amar de noapte de octombrie, — m-am hotărît să sfîrșesc Medelenii, / s-o ucid pe Olguța.

M-am sculat. M-am dus în odaia mea de lucru. Am aprins o lumină. Și aplecat / pe cast, la lumina, mică a luminării, am început să scriu.

Nu scriam, notam. Frazе scurte, ca vorbele unui om înghețat de ger.

Minile reci, picioarele reci, spinarea înfrigurată.

Și genunchii grei. Parcă-mi erau picioarele în umedă clisă de mormînt.

Iată moartea Olguței, așa cum a fost scrisă la acel ceas de noapte.

„Ca să asculte inima, își finu respirația. Avea o arsură de ger în toate încheeturile, și fruntea-i nădușea în valuri, lăstîndu-i gust sărat în colful buzelor. Mîna cu revolverul se înălță, îndreptînd feava spre degetul care marca locul inimii încă viu pe pragul morții. Degetul < cel gros al > minii drepte, pîndea învîrt pe trăgaci. — Olguța privi lumina, c-un/surîs mirat. Era ca o tăcere incrementă a unei mulțimi, în preajma panice, sau a uralelor. În lacătul inimii, glonful/întră. Viața năvăli afară. Ploaie de steluțe, zilele viitorului căsură în noapte. Capul bălăbăni descumpănit. Trupul/căru, ca aruncat din galop cu săgeata în inimă. Pleoapele se zbătură pe ochii albi. Și tăcerea fu de moarte, în/jafa icoanelor la care se-nchinase în anii vieții moș Gheorghe pentru fericirea Olguței.”

Și după ce am scris aceste rînduri, am rămas singur, ca o salcie trăsunită pe un mormînt. / Nu plîngeam. Îmi erau ochii afunzi în orbite, și uscați. Dar pe timpurile mele curgeau cîteva broboane, / de sudoare rece. Atît.

Dar dacă Dumnezeu ar întinde o balanță și într-un [ul] din talerele ei ași pune / toate capetele acelor care-au plîns cetînd această moarte, iar în celălalt taler, broboanele / mele de sudoare de-atunci, vă asigur că [balan]ța s-ar înclina spre mine.

Așa dar, și cu aceasta închei partea principală a conferinței, intrînd în final, / toate creațiunile literare viabile, nu-și au un echivalent în viața reală. Ana / Carenin e unică, fără surori pămîntene, doamna Bovary e unică, unic e / Stavroghin, și unic Ivan Karamazov.

Aceste personaje au unele trăsături împrumutate de la oameni ai vieții / reale, dar sufletul lor, individualitatea lor, nu-i decît incarnare protelcă a / sufletului creatorului lor.

În Medeleni, Olguța, Monica, Dănuț, sunt virtualități incarnate / ale sufletului meu.

Să cauți în realitate echivalentele reale ale acestor personaje, nu / este numai o eroare, dar și o plîngere a celui mai solemn moment al creațiunii / literare, acela cînd din propria ta substanță sufletească, dai naștere unei / noi ființe, perfect distinctă de tine, creatorul ei.

EPISTOLAR

Lucian BLAGA

REVELAȚIA CORESPONDENȚEI

Lucian Blaga!

Timpul crește între el și noi incredibil.

E greu de închipuit astăzi seninătatea olimpică a poetului la mai bine de trei sferturi de veac de preumblare printre oameni. Ce imagine ar mai putea tulbura apele-n oglindă ale iazului din Luncrău? Blaga și-a trecut „dincolo” statuia. Hronicul său își rupe firul amintirilor la trei decenii de viață; vârsta maturității eminesciene. Semn că poezii rămân tineri și timpurile li se înzăpezesc doar în evocări.

Cu simțul lui genial, Blaga a înțeles să-și schimbe starea „mut ca o lebădă” și nu știu dacă moartea latrând pe prund, ar fi smuls exploziei sale creative o altă față, un alt chip decât cel plămădit inițial.

Chipul dinții și ultimul pe care poetul filosof l-ar fi dorit, îl bănuim numai. Despre Blaga s-a scris mult, firește de altfel, dar monografia așteptată nu s-a ivit pînă acum. Eminescu a avut parte de un Călinescu și Perpessicius; Arghezi de un Pompiliu Constantinescu. Blaga a iscat simpatii și antipatii la fel de violente, dar nu monografiști. Poate că lucrul acesta l-a observat în viață și poetul, încercînd să-și definească singur ceea ce l s-a părut că e mai greu de definit într-o posibilă biografie: psihologia. Hronicul, în ciuda nuanței sale memorialistice, pune în evidență o natură raționalistă, anticongesională. Nimic din febra dramatică, din senzorialitatea expresă, din valetul sentimentalității refulate, nu-i trece în pagini. Hronicul e cartea magistrală a experienței unei conștiințe geniale, nu „jurnalul” cotidian al unui om de excepție.

Asemenea impresii se cristalizează cu atît mai mult cu cît străbați corespondența blagiană. Ce exemplu superb de autocunoaștere, de olimpianism și elevată spiritualitate, de statornică prietenie și respect reciproc, oferă scrisorile poetului! Blaga aduce în corespondență sinceritatea directă, nesimulată. Scrisoarea îndeplinește pentru el funcția elementară, de comunicare. Poetul nu știe, și nici nu vrea să poarte mască. Confesia gîndită anticipat, calofilia, transcrisă după clioană, rămîne străină de „epistola” blagiană. Scrisul nervos, aruncat pe pagină, fără grija unei lecturi ulterioare, este caracteristic corespondenței poetului-filosof.

Vasile Băncilă remarcă într-o anume situație, că Blaga nu „corespundează” cu posteritatea și n-are

frica judecății ei severe. Epistola este în ultimă instanță pentru el un instrument de informație, oglindă fidelă a evenimentelor cotidiene, străbătute cu permanentă atenție pentru realizarea și încheierea operei sale filosofice și literare, ceea ce-i dă posibilitatea detașării, dar și cu o surprinzătoare participare la tumultul lor.

Correspondența cu Octav Șuluțiu, din care reproducem mai jos, prin bunăvoința doamnei Elena Șuluțiu-Simonca, douăsprezece scrisori, datînd din epoca 1941-1948, are la bază o strînsă prietenie între poet și unul din recenzenții săi cei mai devotați.¹

¹ — *Semnificația Meșterului Manole*, în „Ultima oră”, I, nr. 97, 23 aprilie 1929. Reprodus în Octav Șuluțiu: *Pe margini de cărți*, Editura Miron Neagu, Sighișoara, 1938.

— *Cruciada copilor*, în „Viața literară”, IV, 123, 16-28 februarie 1930. Reprodus în *op. cit.*

— *Eonul dogmatic*, în „Facla”, IX, 437, 10 ianuarie 1932. *Idem.*

— *Cunoașterea luciferică*. Reprodus în „Pe margini de cărți”

— *La cumpăna apelor*, în „Azi”, II, nr. 3, octombrie 1933. *Idem.*

— *Cenzura transcendentă*, în „Familia”, seria III, an I, 5-6, septembrie-octombrie 1934. *Idem.*

— *Avram Iancu*, în „Familia”, s. III, an II, 3, iunie 1935. *Idem.*

— *Orizont și stil*, în „Familia”, s. III, an III, 1, ianuarie 1936. *Idem.*

— *Spațiul mioritic*, în „Familia”, s. III, an IV, 5, mai 1937. *Idem.*

— *Geneza metaforei și sensul culturii*, în „Familia”, s. III, an IV, 9, octombrie-noiembrie 1937. *Idem.*

— *La curțile dorului*, în „Familia”, s. III, an IV, 1, 24 ianuarie 1939.

— *Substanța poeziei lui Lucian Blaga*, în „Gîndirea”, nr. 8, octombrie 1940.

— *Schiță de studiu asupra teatrului lui Lucian Blaga*, în „Revista Fundațiilor regale”, IX, nr. 11, noiembrie 1942.

Cronicarul permanent al celei de a treia serii a revistei orădene „Familia”, stabilit în perioada respectivă, mai întâi ca profesor la Brașov, apoi transferat în București, la liceele Gheorghe Șincai și Mihai Viteazul, bucurându-se de prețuirea poetului, atât pentru sinceritatea și pertinenta opiniei, cât și sub aspectul său de posibil monografist al operei blagiene, face parte dintr-o generație de scriitori și esești care au impus în circuitul culturii noastre nume ca: Anton Holban, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, Eugen Jebeleanu, Al. Dima ș.a.

Pentru Șuluțiu, autor a patru cărți (nu trei cum indică D. Micu² dacă nu uităm și romanul ultim Mintuire, Editura Socec, București, 1943) literatura reprezintă un univers, o lume în care cititorul receptiv care este criticul este sortit să se aventureze cu toate simpurile deschise. Nimic altceva, credea Șuluțiu, nu trebuie solicitat criticului în afara

² În prefața volumului *Introducere în poezia lui G. Coșbuc*, Ed. Minerva, București, 1970.

Aceeași scăpare de informație o întâlnim și în recenzie ce se face micromonografiei G. Coșbuc, în „România literară”, din 12 noiembrie 1970. Mai semnalăm aici o inexactitate: O. Șuluțiu a murit nu în noiembrie 1948, ci la 9 februarie 1949.

unei desăvârșite și totale trăiri, a unei desăvârșite dăruiri față de ideile și sentimentele transfigurate estetic. Atitudinea lectorului domină poziția critică a lui Octav Șuluțiu, dar a unei lecturi active, participante, în cursul căreia cititorul recompune dimensiunile lumii investigate, pe urmele creatorului ei, și uneori, chiar, dincolo de intențiile acestuia.

Ieșit dintre paginile cărții analizate — analiza și sinteza ca și la Ibrăileanu devin aici operații ierarhizate, în funcție de capacitatea celui care le aplică, — criticul este de fapt primul beneficiar, căci el a mai dobândit o direcție spirituală, a mai trăit o experiență, nu direct ca autorul, ci în raport cu noua sa cunoaștere. Retrăirea unei cărți este ea însăși un act estetic³, critica devenind dintr-o disciplină colaterală, explicativă, o artă totală, acaparatoare, un mod de expresie novator, a propriilor gânduri și trăiri.

Această experiență a conștiinței critice e poate lucrul care l-a atras în primul rând pe Blaga spre Șuluțiu.

Nicolae FLORESCU

³ Semnificativă apare în relația Blaga — Șuluțiu, „prezentarea” ce deschide primul număr al revistei „Herald”, din 15 februarie 1930, căreia i se adăuga surprinzător poezia: *Laudă pentru Meșterul Blaga*.

I.

[Adresa de pe plic]

Domnului OCTAV ȘULUȚIU, profesor
Casa Profesorilor „Andrei Șaguna”

Brașov

Sibiu 19 aug. 1941

[f₁ r°]

Dragă Șuluțiu,

pot să-ți dau unele informații cu privire la starea lucrărilor de editat. Caracostea mi-a răspuns că ține neapărat să publice poeziile și trilogiile la Fundație.

În schimb îmi face impresia că Dacia Traiană nu se va putea apuca de cele 2 vol. *drame*, deoarece n-are hîrtie. Le-am dat un ultimatum, spunându-le cum stă chestia, și că am o ofertă de la Brașov. Mi-au spus să le mai dau răgaz pînă la 1 sept. Impresia mea e că veți avea cele două volume de piese teatru. Pe la 1 sept. vă dau știre sigură.

Acu să ne-nțelegem: e vorba despre [f₂ r°] 2 volume, fiecare cam 450 pag.

„OPERA DRAMATICĂ”

V-ați putea apuca de lucru imediat în sept? Aveți hîrtie? Tirajul: 1000—1500 exemplare. (Dacă vreți mai mult, sunt de acord) Prețul: se va calcula. Honorar: 15% din vânzare, pe măsură ce se vor vinde. Nu cer nimic înainte.

Dacă ajungem la înțelegere, ceea ce m-ar bucura enorm, atunci mă reped la Brașov, aduc manuscrisele, pe la 1 sept.

Pentru Tribuna literară¹ sper să-ți pot da pe la 15 sept. un fragment. [₂v°] Mai târziu și poezii. Căci am un ciclu nou. Noul meu studiu: *Religie și moduri spirituale*² avansează înbucurător. [*sic!*]

Sărut mâinile Doamnei. Un pup fetei.

D-tale toată dragostea

BLAGA

II.

[Adresa depe plic]

Domnului Profesor OCTAV ȘULUȚIU

Casa profesorilor A. Șaguna

Brașov

[₁r°]

13 dec. 1941

Dragă Octav,

imi închipuiau cîte suferinți trebuie să fi îndurat din cauza neajunsurilor cu G.P.³ — Să nu crezi nici un moment că te judec pe *Tine*!

Eu consider contractul cu Tribuna pentru editarea operii dramatice — nerespectat din partea D-lui Pop. Contractul a expirat de fapt la 10 dec. I-am scris în acest sens. De fapt eu am un editor aici. Te rog să te duci la d. Pop și să-i ceri toate manuscrisele. Îndeosebi *Zamolxe*, și *Ivanca*. (N-am alte exemplare). [₂r°] Manuscrisele și cărțile le păstrezi, ca ochii din cap, la *Tine*, pînă voi veni eu sau voi trimite pe cineva după ele.

Ce facem cu materialul dat de mine pentru revistă? Îți declar, că eu numai pentru *Tine* am colaborat la revistă. Cele două poezii⁴ dă-le lui Gherghinescu pentru „Claviaturi”⁵. Iar *Tao*⁶ te rog să mi-l trimiți imediat cu poșta.

Te îmbrățișez

LUCIAN

III.

[Carte poștală]

[Adresa destinatarului]

D-lui Profesor OCTAV ȘULUȚIU,

Sanatoriul Dr. Cosmușă

Predeal

[Adresa trimițătorului]

L. BLAGA, Sibiu, str. Bedeus, 7

[Data poștei]

17 iunie 1942

¹ „Tribuna literară”, Brașov, 1941. Director: Octav Șuluțiu, secretar de redacție: Gh. Nolla.

² Lucian Blaga, *Religie și spirit*, Editura „Dacia Traiană”, 1942.

³ Se pare că este vorba de Ghiță Pop, director administrativ al revistei.

⁴ Expediază în același plic și poeziile: *Fetița mea își vede țara și înclinare*. Au fost publicate în „Tribuna literară”, I, decembrie, 1941. Vezi: Lucian Blaga, *Nebănuitele trepte*, Editura „Dacia Traiană”, Sibiu, 1943.

⁵ „Claviaturi”, caiet de poezie, Brașov, 1941—1943. Director: Gherghinescu Vania.

⁶ Nu l-am întâlnit în paginile „Tribunei literare”

Dragă Octav,

De-abia astăzi scăpai de corvoada „vacalaureatului”. Opera dramatică s-a întors de la Brașov, acu, mi se spune, Ți s-a trimis la Predeal. Sper să fie în posesia Ta. A apărut în sfârșit și *Poeziile* ⁷. [sic!] Acelea le primești probabil de la Fundații? (Îngrijește-te să le parvină adresa). Am regretat enorm că n-am fost numit la Brașov. În timpul verii sper totuși să trec pe la Predeal. Ar fi bine să mă ții în curent cu starea Ta. Mă bucur din tot sufletul că mergi spre bine. Dar sfatul meu e să rămii cât mai mult cu puțință acolo. Domnița ⁸ regretă grozav că nu sunteți împreună.

Te îmbrățișez

LUCIAN

IV.

[Carte postală]

[Adresa destinatarului]

D-lui Profesor OCTAV ȘULUȚIU
Sanatoriul Dr. Cosmușă

Predeal

[Adresa trimițătorului]

L. BLAGA, Sibiu, str. Bedeus, 7.

[Data poștei]

29 iulie 1942

Dragă Octav, mă bucură veștile despre sănătatea Ta. Nu e bine, însă să te grăbești. Lungeste-ți șederea cât poți. Nu știu dacă voiu avea un drum pe la Predeal, deși nu-i exclus să mă duc pînă la Moroieni. Dacă trec cu mașina, mă opresc. Dar e mai probabil că plec cu trenul pe la Tîrgoviște. Am isprăvit o nouă carte (*Știință și creație*) ⁹, completînd astfel *Trilogia valorilor*. Și, în adevăr, am mai scris o serie întreagă de poezii frumoase. Păcat că nu mai apare Tribuna literară. Mi-e dor de Tine și tare mi-ar plăcea să stăm de vorbă,

LUCIAN

V.

[Adresa de pe plic]

D-lui Profesor OCTAV ȘULUȚIU
Sanatoriul Dr. Cosmușă

Predeal

[f. 1 r°]

22 august 1942

Scumpe Octav,

răspund cu oarecare întârziere fiindcă am fost lipsă.

Pierderea voastră ne-a doborât așa de mult că nici n-aș putea să găsesc un cuvînt mîngăitor. Știu că nu există mîngăiere.¹⁰

⁷ Lucian Blaga, *Poezii*, ediție definitivă, Editura „Fundației regale pentru literatură și artă”, București, 1942.

⁸ Domnița Gherghinescu Vania.

⁹ Lucian Blaga, *Știință și creație*, eseuri filosofice, Editura „Dacia Traiană”, Sibiu, 1942.

¹⁰ Ana-Xenia Șuluțiu, născută: 19 mai 1941, decedată: 2 august 1942. Reproduc un fragment înedit dintr-o încercare de poem rămas de la Octav Șuluțiu, transcriind liric experiența dramatică a evenimentului: „...Prietenie înfîlțit în faptul scrii, / cînd amurgul coboară întunecat / Ca negura pe ochii fetei mele / Nu m-ai recunoscut și m-ai întrebat / Dacă sînt eu acela pe care-l cunoșteai / Am cercetat atent printre stele; / Căutam pe una care a plecat / Și ți-am răspuns, nu, nu sînt eu acela / N-a mai rămas din mine decît un nume / Un nume gol și țiutor ca vîntul toamnei / Octav Șuluțiu / Auzi cum țiuie a pustiu / Unde e sufletul meu A plecat / E dincolo, dincolo de stele și așteaptă.”

Dacă aş fi medic aş zice: faceţi repede un alt copil. Dar cum nu sunt medic, tac.

Voiu veni la Bucureşti câteva zile înainte de premieră. De Sirbu¹¹ mi se spune că e complet ramolit şi că nu mai mişcă. [f₂ r^o] Mă bucur că se reia piesa¹², deoarece găsesc că acu e momentul.

Cît priveşte schiţa Ta de studiu¹³ să ştii că-mi faci o extraordinară bucurie, fiindcă ştiu dinainte că e cel mai temeinic lucru. Şi e scris în răgazul ozonat de la Predeal. Îl aştept cu nerăbdare!

Venind la Buc, am să te rog să vii la o repetiţie.

Ţi-ai luat volumul de poezii de la Fundaţie?

Omagii Doamnei şi mă închin suferinţei ei.

Ţie marea mea iubire

LUCIAN

VI.

[Adresa de pe plic]

Domnului OCTAV ŞULUŢIU, profesor. Bucureşti
Str. Poet Al. Sihleanu, 6

11 noiembrie 1942

[f₁ r^o]

Scumpe Octav,

Ţi-am citit palpitanta schiţă de studiu din R.F.R., pe care am aşteptat-o de altfel cu nerăbdare încă de astă vară. Sunt foarte încântat — şi ştiu că va deveni odată un studiu cu ade-vărat. În chestia cu „sublimul tragic” ai perfectă dreptate. Acesta a fost şi sentimentul meu, dar fireşte — nu puteam să vorbesc şi să o spun, căci eram în chestie. Eşti cel dintîi care descoperi aceasta. Şi cu complexiunea: „etnic — estetic-metafizic” ai desăvîrşită dreptate. [f₂ r^o] Este un punct de vedere cu totul înalt, cel mai înalt, care va trebui să-şi taie drum în critica noastră dominată de criterii inferioare.

N-aş vrea să stărui, dar în cele mai multe — sunt de acord. Eşti întîiul care remarci — umorul. Ca autor eu ştiu asta demult, dar critica a tăcut, crezînd poate, că, fiind vorba despre un „filosof”, nu se poate vorbi de umor. Măi Octav, avem o „critică”! [...]

[f₂ v^o] Ce n-aş da să văd odată studiul tău complet!

Pe la 5—6 decembrie merg la Buc. Voiu ţine o conferinţă în ciclul Vremea. Am pus sub tipar: *Ştiinţă şi creaţie*. Şi cursul sper să devină interesant: mai întîi despre filosofie în general, apoi un curs de Filosofia istoriei. Omagii Doamnei. Ţie multă dragoste fraternală şi încîntarea inimei.

LUCIAN

11 Ion Sirbu, actor al Teatrului Naţional din Bucureşti, magistral interpret al rolului Popa Păcală din piesa *Avram Iancu*.

12 Fiind vorba mai sus de Sirbu, bănuim că Blaga se referă la o proiectată reluare într-o montare nouă a dramei *Avram Iancu*, jucată pentru prima dată în 1935.

13 Octav Şuluţiu, *Schiţă de studiu asupra teatrului lui Lucian Blaga*, în „Revista Fundaţiilor regale,” IX, 11, noiembrie, 1942.

VII.

[Adresa de pe plic]

Domnul OCTAV ȘULUȚIU, inspector școlar.
Str. Cerealiști, 6, Pucioasa, jud. Dimbovița.
16 mai 1944

[f₁r°]

Dragă Octav,

m-am bucurat nespus de cartea poștală ce mi-ai trimis, știindu-vă acu la Pucioasa, un loc frumos și adăpostit. Și eu sunt cu familia într-un încântător sat de munte pe valea Sebeșului, jud. Alba, în Căpîlna. Stăm aici ca într-o căldare verde, și ne gândim la cumplitele vremi. [f₂r°] Revista, în asemenea împrejurări va apare mai rar, în numere duble. Nu se poate altfel. Difuzarea a devenit foarte anevoioasă.

Trilogia culturii e gata din martie, dar în urma tembelismului de la Fundație, a rămas toată ediția nelansată. O socot ca pierdută.

Cît privește volumașul de versuri anunțat, era vorba să apară în apr. la Buc. Totul a căzut. Volumașul cuprinde poezii din literatura universală, egipteană, chineză, greacă, franceză, germană, engleză, rusă. Sunt [f₃v°] așa de mult „re-creații” că le consider oarecum ca ale mele¹⁴. Cîteva au apărut în *Saeculum*¹⁵.

Sărut mâinile Bunicei și Soției Tale și vă urez liniște.

Mai scrie.

Te îmbrățișez frățesc,

LUCIAN

N-ai putea aranja la Dir. Gen. să nu fiu numit în nici o comisie de bacalaureat? Sunt în plină activitate, și m-ar deranja enorm.

VIII

[Carte postală]

[Adresa destinatarului]

D-lui Inspector OCTAV ȘULUȚIU,
Cerealiști, 6, Pucioasa, Județul Dimbovița.

[Adresa trimițătorului]

L. BLAGA, Com. Căpîlna, Of. Săsciori, Județul Alba.
23.VI.1944

Dragă Octav,

Am primit și scrisoarea Ta cu lămuririle, cari mi-au fost confirmate și de Comarnescu¹⁶. Îți mulțumesc! Scăpai și de bacalaureat. Totuși săptămîna viitoare va trebui să merg pentru cîteva zile la Sibiu. Mă întorc firește tot aci. Am lucrat foarte bine. Am isprăvit o nouă piesă în patru acte cu titlul *Arca lui Noe*¹⁷, în care cred că am realizat formula despre care

14 A apărut în 1957, în Editura pentru literatură și artă, sub titlul: *Din lirica universală*. Postum i s-a adăugat placheta: *Din lirica engleză*, Editura Univers, București, 1970.

15 „*Saeculum*”, revistă de filosofie, Sibiu, 1943—1944. Director: Lucian Blaga.

16 Petru Comarnescu.

17 Lucian Blaga, *Arca lui Noe*, Editura „Dacia Traiană”, Sibiu, 1944.

îți vorbeam cîndva, aceea a „realismului mitic.” Numai gânduri bune pentru toți ai tăi și pentru Tine.

LUCIAN

IX

[Carte postală]

[Adresa destinatarului]

[Adresa trimițătorului]

[Data poștei]

Domnului Inspector OCTAV ȘULUȚIU,

Strada Cerealiști, 6. Pucioasa. Județul Dimbovița.

L. BLAGA. Com. Căpîlna, Oficiul Săsciori, Județul Alba.

17 august 1944

Dragă Octav,

Am primit rîndurile Tale și-ți mulțumesc pentru bunele gânduri. Eu continui să lucrez f. bine. Nici piesa, nici Saeculum, n-au apărut încă. Poate prin Oct. Totuși *piesa* am trimis-o la Teatrul Naț. din Timișoara. Să știi că e un lucru tare bun. „Trilogia culturii”¹⁸ se spune că ar fi apărut în librării, dar numai la Buc. Mie nu mi-au sosit exemplarele. Omagii celor ale Tale. Ție aceeași caldă prietenie.

L. BLAGA

X

[Adresa de pe plic]

Domnului Profesor OCTAV ȘULUȚIU

București III

Șoseaua Ștefan cel Mare, 218

corp. D. apart. 7

Cluj, 8 octombrie 1946

Str. Popa Farcaș, 20

[f. 1 r°]

Scumpe Octav,

Am primit scrisoarea Ta cu întârziere, deoarece suntem de două luni mutați la Cluj.

Într-adevăr era tare mult de cînd nu mai știam nimic despre voi. Motivul tăcerii l-am cam înțeles. Crede-mă că nici pentru mine n-a fost ușor.

Urma și-am pierdut-o în ziua cînd *Arca lui Noe*, ce ți-o trimisesem, a venit înapoi ca întîiul porumbel pe care Noe cel adevărat l-a trimis. Și mi-am zis: e încă potop afară! [f. 1 v°] Scrisoarea ta are în cioc aproape o ramură de măsline. Mă bucur că ți-au plăcut lucrările mele. Între timp să știi că am lucrat destul de mult. Dar e foarte greu cu editarea.

Anton Pann piesă în trei acte își așteaptă reprezentarea la Cluj¹⁹.

¹⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura „Fundatia regală pentru literatură și artă”, București, 1944.

¹⁹ Sub o formă fragmentară s-a publicat postum în revista „*Luceafărul*”, nr. 23 din 1962. Integral apare în revista „*Teatru*”, nr. 4, aprilie 1965. La 31 octombrie 1964, Teatrul Național din Timișoara a prezentat în premieră pe țară, piesa *Anton Pann*.

Trilogia valorilor apare la Fundație (vol. 700 pag. — am dat deja bun de tipar)²⁰.

Poeziile vor apărea în ed. II tot la Fundație, completate cu *Nebănuțele Trepte* și cu *Domnia Soarelui de Toamnă*²¹ un ciclu nou de poezii nepublicate încă (25). [f₁ r^o] Am gata de tipar ceva epic, un prim volum 300 pagini, autobiografic: *Hronicul și Cîntecul Vîrstelor*²². Primul volum cuprinde copilăria, adolescența, anii de formație, pînă la 25 ani. Am mai scris și aforisme noi de un volumaș, ca *Discobolul*.

La *Publicom* am sub tipar volumașul de traduceri, dar și volumul de eseuri (complet revăzute), anterioare trilogiilor²³.

Acestea despre mine.

Dorli e domnișoară mare, în cl. VI. Rochițe nu mai face pentru ursuleți, ci pentru sine. [f₂ v^o] Nu mi se pare tocmai exclus să dau încă în toamna aceasta pe la București. Am fost ultima dată în decembrie, cînd n-am avut norocul să te văd, deși am trecut prin Sibleanu.

Avem multe de povestit. Chiar și despre trecuta mea boală, în legătură cu care binevoitorii au ținut să lanseze cele mai cumplite zvonuri. La Sibiu, în martie, într-o zi cînd mă plîmbam prin oraș, îmi spunea cineva că tocmai atunci auzise că aș sta sus pe un dulap. Și totuși, tot timpul n-am fost altfel, decît mă știu.

Îmbrățișeri.

LUCIAN

Omagii și mult bine Doamnei.

L.

XI

Adresa de pe plic]

Domnului Profesor OCTAV ȘULUȚIU
București/III
Șoseaua Ștefan cel Mare, 218
corp. D. apart. 7

[f₁ r^o]

25 mai 1948

Scumpe Octav,

nu ți-am mai scris demult, dar rog să mă crezi că nu trece zi fără a mă gândi la Tine.

Am fost foarte ocupat. Am terminat un nou studiu: *Aspecte antropologice*, care a și

²⁰ Lucian Blaga, *Trilogia valorilor*, Editura „Fundația pentru literatură și artă”, București, 1946.

²¹ Cred că e vorba de volumul postum de versuri intitulat: *Poezii și tipărit în 1962* sub îngrijirea lui George Ivașcu.

²² Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura Tineretului, București, 1965.

²³ Lucian Blaga, *Zări și etape*, Editura pentru literatură, București, 1968.

apărut *litografiat* (pentru studenți). Cu nenumărate retușări, face parte din ansamblul [f₂ r°] trilogiilor.

Hronicul te rog să-l păstrezi deocamdată la Tine. Dar să-l păstrezi bine. Fiindcă e singurul exemplar revăzut pentru tipar. Ocazional, când voiu trece pe la Buc., îl voiu ridica *eu*.

Ce n-aș da să putem sta de vorbă! Dar uite, tot mai rar.

Spune-i toate gândurile mele bune și prietenului V.B.²⁴, colegului tău. [f₂ v°] Despre mine n-aș putea să-ți scriu prea multe. Căci cele multe Ți le închipui.

Sărut mîna Doamnei Tale, pe Tine te îmbrățișez.

LUCIAN

XII

[Fără plic]

27 mai 1948

Dragă Octav,

Ți-am scris zilele trecute, rugîndu-te să păstrezi manuscrisul *Hronicului* meu, pînă cînd voiu avea ocazia de a-l ridica.

Iată că ocazia a sosit; te rog să-l predai lui Ovidiu Drimba.

Te îmbrățișez

L. BLAGA

SCRIITORI ROMÂNI ÎN ARHIVE STRĂINE

Panait Istrati în arhiva Romain Rolland

Se știe (cel puțin de către specialiști) că scrisorile adresate de Romain Rolland „sinucigașului” de la Nisa se păstrează în România, la Biblioteca Academiei, (donația Margareta Istrati,) iar scrisorile, în replică, ale lui Panait Istrati fac parte din Fondul Romain Rolland, de la Paris. (O precizare: documentele păstrate cu grijă, în prezent, de văduva marelui scriitor francez, nu se limitează doar la capitolul relațiilor epistolare ale celor doi prieteni, ci cuprind și alte materiale legate nemijlocit de activitatea lui Panait Istrati — în afara manuscriselor unor lucrări, fotografii, tăieturi din ziare, ca și scrisori ale unor terțe persoane, cum ar fi cele ale redactorului de la „*L'Humanité*”, Fernand Desprès sau ale cizmarului parizian George Ionescu și ale scriitorului grec Nikos Kazantzakis, dintr-o anume perioadă. Așadar, o mică arhivă).

La data cînd îmi elaboram monografia nu beneficiasem de o cunoaștere integrală a acestei corespondențe. Abia în ultimii ani am putut consulta microfilmul scrisorilor deținute de doamna Marie Romain Rolland — pe unele reproducîndu-le sau comentîndu-le în „*Ateneu*” și în „*Tomis*”.

O lucrare apărută, anul trecut, în Franța, semnată de Monique Jutrin-Klener¹, conține, de asemenea,

referiri la respectiva literatură epistolografă a celor doi dar, cum ușor se înțelege, neafectînd — sub raportul ineditului — decît anumite porțiuni, limitate, dialogul Panait Istrati—Romain Rolland înfățișîndu-se neașteptat de divers și, mai bine zis, de voluminos.

Un veritabil *corpus* epistolar. Scrisorile se succed cu iuțeala și cu tumultul unui torent. La o mică (și sobră) scrisoare a lui Romain Rolland, nenumărate (și patetice) răspunsuri, unele de dimensiuni homerice. Demonul conversativ, seducția divagațiilor își găsesc aici cadrul nimerit (firea limbută și năzdrăvană a orientalului se poate slobozi în voie, nemai-fiind cenzurată de rigorile inevitabile ale povestirii). Încîntarea la lectură ține — ca în toată corespondența lui Istrati — de mișcarea de umoare, de teribila ingenuitate cu care se trece de la o stare psihologică la alta: de la umilință dostoevskiană la trufie luciferică, de la mizantropie crîncenă la umanitarism mesianic, incendiar, invocațiile lirice amestecîndu-se cu apostrofele pamfletare și acestea cu tonurile viguroase, crude ale descrierii „sur le vif” — totul păstrînd amprenta unei țîșniri naturale. Diagrama acestor fermecător de spontane și de dezordonate oscilații ajută la dezvăluirea personalității autorului pînă în culele ei cele mai intime. Părerii despre misiunea sacră a artei și amănunte prea de tot personale din existența privată, judecăți asupra condiției umane

¹ Monique Jutrin-Klener, *Panait Istrati, Un chardon déraciné*, Paris, François Maspero, 1970.

pronosticuri privind destinul „mapamondului” și reclamarea unor incidente conjugale etc. Dacă ne gândim bine, aceste scrisori ne oferă mult-rîvnitul jurnal intim pe care n-am fi crezut că-l vom avea vreodată, pe Istrati neinteresîndu-l asemenea „farafasticuri”. După cum a reieșit, un jurnal interesant nu numai prin latura lui patent documentară, ci și sub unghiul atributelor literare. Numai influența concepțiilor puriste, încă destul de active la noi, face ca tot ceea ce nu este narațiune propriu-zisă — scrisori, articole de ziar, acte oratorice — să nu fie acceptat, cu drepturi pe deplin suverane, în domeniul sacrosanct al prozei artistice.

Pentru a sublinia, o dată în plus, caracterul pasionant al dialogului epistolar de față, vom spune că-l urmărim cu aceeași atenție trează ca și în cazul unui roman conceput într-o manieră neorealistă. (Materialul beneficiază, ce e drept, de suficiente elemente „romanești” oferite cu generozitate de biografia istratiană. Este suficient să ne amintim numai de debutul corespondenței: marele scriitor francez intuiește în scrisorile unui „sinucigaș” prezența talentului, și îndemmurile sale — cînd bine-

voitoare, cînd aspre — fac să ia naștere o operă profund originală ș.a.m.d.)

Oprim aici considerațiile, în speranța, că pînă la urmă, depășindu-se cunoscuta și aproape fatala inerție a editurilor noastre, această prețioasă corespondență va vedea lumina tiparului.

În numărul de față al *Manuscriptului* dăm la lumină cîteva scrisori, selectate din ultimul capitol al biografiei lui Panait Istrati. Nici vorbă, acestea se disting de restul corespondenței, purtînd amprenta crizei fizice și psihice prin care trece scriitorul. Sînt rînduri scrise în ultimele luni dinaintea morții, cu o caligrafie apăsată sau involburată, sub impresia unor teribile angoase. Tulburătoare documente umane! Ele ne îngăduie să reconstituim cu un plus de amănunte drama finalului existenței lui Panait Istrati, prea-îndelung obiect de acuzații exagerate, omîțindu-se, în schimb, spectacolul mizeriei acute și umilitoare în care trebuia să sfîrșească un mare scriitor.

Tălmăcirea românească a scrisorilor, ca și notele de subsol, îi aparțin lui Alexandru Talex.

AL. OPREA

Monsieur Romain Rolland

Villeneuve (Vaud)
Suisse

Bucarest, le 26 novembre 1934

Mon ami,

Je n'ai pas le temps de vous expliquer longuement le cas de Nucitelli Igito, qui vient d'être arrêté et pour lequel je vous télégraphie en même temps que vous expédie cette lettre. Vous trouverez ici l'article du journal indépendant „ABC”, contenant toutes les données du cas Igito. Tâchez de vous le faire traduire par un Roumain. Il est complet et exacte.

Agissez vite! Certes, le rapport de notre légation à Rome est favorable à Nucitelli. De même, le rapport que le procureur et le juge d'instruction ont fait au ministre de la justice, sur la base du premier.

Mais, nous vivons sous le régime de l'état de siège et tout est possible.

Si bien je connaissais ses hommes, j'ai fait tout mon possible de retarder la soirée capitale et j'en ai eu raison car, après leur avoir donné, de 1929 à 1931, 5 volumes et non 3, ils cessent tout paiement le 12 janvier 1931, malgré les stipulations du contrat qui défendaient même la surse de l'exécution jusqu'en février 1931, c'est-à-dire, même si j'étais défaillant. Et... c'est enfin après le 30 juin 1931 que, libre de m'en aller, par leur flagrante et prompte défection, Robert France fait le crime de me laisser, hélas, une fois de ne pas quitter la maison et me fait encore une fois de ne pas quitter la maison et me fait signer, à cette date, le contrat complètement vide, par lequel ils me dépossèdent de plusieurs droits anciens et nouveaux de moi. Et voilà en 3 ans, 1 an - bien de 3.

Et bien, pourquoi, éventuellement, le paiement le 30 juin 1931? Or, cette date n'expirait pas les clauses qui font valoir celle du contrat de base, mais par la stipulation capitale. Or, avec cette dernière défection de Robert, j'entends révoquer le propriétaire de mon œuvre de la

Fragment dintr-o scrisoare adresată de Panait Istrati lui Romain Rolland.

Domnului Romain Rolland
Villeneuve (Vaud)
Suisse

București, 26 noiembrie 1934

Prietene¹,

N-am timp să-ți explic pe indelete cazul lui Nucitelli Igito, care a fost arestat și despre care ți-am expediat o telegramă o dată cu această scrisoare. Anexez articolul din ziarul independent „ABC” conținând toate datele cazului Nucitelli. Încearcă să ți-l traducă un român. Este complet și exact.

Actionează repede! Desigur, raportul legației noastre la Roma este favorabil lui Nucitelli. La fel și raportul pe care procurorul și judecătorul de instrucție l-au înaintat ministrului de Justiție, întemeiat pe datele primului. Dar, trăim sub stare de asediu și orice este posibil.

¹ Întreruptă la 15 martie 1930, corespondența dintre Panait Istrati și Romain Rolland este reluată la 8 septembrie 1933. Scriitorul francez comunică — la această dată — printre altele: « Aflasem cu tristețe că ești din nou grav bolnav. Ți-am scris despre asta, acum câteva luni, la Mănăstirea Neamțului, în România. Și dacă n-ai primit-o, vinovați sunt „călugării” dumitale ».

Această scrisoare nu se găsește în corespondența scriitorului brăilean. A fost probabil rătăcită.

Ce serait un crime égal à celui commis contre ateotti. Nucitelli Igitto est l'un des hommes les plus généreux, l'un des révoltés les plus purs et les plus actifs de ce temps infernal.

A vous et à votre compagne, je vous demande pardon pour tout le mal que je vous ai fait et vous prie de me pardonner. Je crois que je n'ai plus beaucoup de jours à vivre.

Votre

Panait Istrati

Bucarest, le 5 décembre 1934

Mon ami bon,

Je veux d'abord vous dire toute ma reconnaissance pour votre pardon, si simple. Dans mon inhumain isolement d'aujourd'hui, l'idée que vous n'avez pas le dos tourné vers moi, mais le visage, me suffit et me sauve. Pour le reste, — c'est-à-dire pour ce qui est de l'entente entre les hommes —, je n'espère plus rien ni des autres, ni de moi. Il n'y a que l'amour qui existe (ou qui n'existe pas). L'entente, elle, c'est de la fausseté.

Vous n'avez donc pas reçu mon long (et si coûteux!) télégramme qui était la clef de la lettre. Pourtant, elle [*sic!*] avait passé par la censure militaire et a été lue [*sic!*] même par le directeur général des postes et télégraphes qui a admis d'être transmise [*sic!*]. Je vais déposer une réclamation, les salauds!

Que puis-je vous raconter du brave Nucitelli? C'est trop long! Et ce n'est complet que dans le journal que je vous ai envoyé. Il faut le passer au bureau antifasciste de Paris et ils se débrouilleront.

Nucitelli est le secrétaire du parti antifasciste et son mécène, c'est-à-dire, cet homme généreux, ayant toujours gagné beaucoup d'argent, grâce à ses brevets de diverses inventions, a aidé toutes les victimes du fascisme, à travers toute l'Europe, dans tous les pays où il a roulé sa bosse, et même en Amérique, où il a transporté nombre de fugitifs, en qualité d'officier de la marine marchande, avant d'être découvert et condamné à mort.

Après avoir longtemps habité la Tchécoslovaquie, il s'est établi chez nous, il y a déjà quelques années, à Timișoara, dans le Banat, où il a créé de toutes pièces une petite industrie de je ne sais quels produits chimiques, employant jusqu'à 25 ouvriers. Et il n'a cessé un moment d'activer contre le fascisme, dans les limites de nos lois qui sont assez complaisantes avec le fascisme, quoi qu'elles puissent prétendre.

Maintenant, voilà que Mussolini se dresse et veut Nucitelli à tout prix. Prétexte: Igitto a eu en Italie deux condamnations de droit commun, dont une à cause d'une traite de 1000 livres, restée impayée. Et après? Après, et malgré l'amnistie qui a annulé la première condamnation, malgré l'arrangement survenu quant à la traite, on veut quand même Nucitelli. Pour l'instant, on le lui refuse. Mais, sait-on jamais?!

Le terrible c'est que — à part „l'ABC” — aucun des innombrables journaux „démocrates” communistes ne s'occupent de Nucitelli, qui est encore en ce moment dans la prison de Timișoara.

Moi, je ne puis rien, rien! Je suis l'homme haï par tous les journaux, sans exception, et par tous les courants politiques, parce que, dès que je relève la tête, une fois tous les trois mois, je frappe dans toutes les directions sans exception et c'est ainsi que je resterai jusqu'à la fin de mes jours.

N'en parlons plus!

Ma santé: les lésions de mes poumons sont presque fermées. A quoi bon? Le cœur est fichu. Il a grossi démesurément, ces dernières trois années de maladie au lit, il a fait des muscles, qui vont lâcher tout un jour prochain. Je suis au début de la *miocardite*. Mon sang ne peut plus être oxygéné normalement, parce que le poumon gauche est calcifié, sclérosé, et le droit le suit lentement.

Ar fi o crimă la fel cu aceea făptuită împotriva lui Mateotti. Nucitelli Igito este unul dintre cei mai generoși, oameni, unul dintre cei mai cinstiți și mai activi revoltați, în aceste timpuri de iad.

Vă cer iertare, dumitale și tovarășei dumitale, pentru tot răul pe care vi l-am făcut, rugându-vă să mă iertați. Cred că nu mai am mult de trăit.

Al dumitale,
Panait Istrati

București, 5 decembrie 1934

Bunul meu prieten,

Mai întâi, întreaga mea recunoștință pentru iertarea dumitale, atât de simplă². În sălbatica mea singurătate de azi, gîndul că ți-ai întors spre mine, nu spatele ci fața, mi-ajunge și mă salvează. Pentru rest — adică pentru ceea ce înseamnă înțelegere între oameni — nu mai trag nădejde nici de la ei, nici de la mine. Doar dragostea există (sau nu). Cît despre înțelegere, ea este ipocrizie.

Nu ai primit deci, lunga (și atât de costisitoare) telegramă, care era cheia scrisorii. Totuși, cenzura militară i-a dat drumul și directorul general al poștei și telegrafului a îngăduit transmiterea ei, după ce-a citit-o. Ticăloșii! Vol reclama.

Ce-aș putea să-ți spun despre curajosul Nucitelli? Ar fi prea lung! Și numai în ziarul trimis, se află totul în întregime. Ar trebui să-l dai biroului antifascist de la Paris, care se va descurca.

Nucitelli este secretarul partidului antifascist și susținătorul lui bănesc. Cîștigînd totdeauna mulți bani — grație brevetelor sale de felurite invenții — acest om generos a ajutat toate victimele fascismului, în toate țările pe unde a cutreierat de-a lungul Europei, și chiar în America, unde a transportat numeroși fugari, în calitate sa de ofițer al marinei comerciale, înainte de-a fi descoperit și condamnat la moarte.

După ce-a locuit multă vreme în Cehoslovacia, s-a stabilit de cîțiva ani la noi, la Timișoara, în Banat. Aici a creat în întregime o mică industrie de nu știu ce produse chimice, folosind pînă la 25 muncitori. N-a încetat o clipă lupta împotriva fascismului, în limita legilor noastre care sînt destul de îngăduitoare cu fascismul, orice s-ar spune.

Acum, iată că Mussolini se ridică și-l vrea pe Nucitelli, cu orice preț. Pretextul: Igito are în Italia două condamnări de drept comun, dintre care una din pricina unei polițe de 1000 lire, neachitată. În ciuda amnistiei care i-a anulat prima condamnare, și a aranjamentului survenit în privința poliței, fasciștii îi vor totuși pe Nucitelli. Deocamdată, sînt refuzați. Dar, cine știe!

E îngrozitor că în afară de „ABC“, nici unul din numeroasele ziare „democrate“ comunizante nu se ocupă de Nucitelli, care se află acum în închisoarea din Timișoara.

Eu nu pot face nimic, nimic!³ Mă urăsc toate ziarele fără excepție și toate curentele politice, deoarece, îndată ce ridic capul, o dată la trei luni, lovesc în toate direcțiile fără deosebire. Așa voi rămîne pînă la sfîrșitul vieții.

Dar să nu mai vorbim de asta!

Sănătatea mea: leziunile de la plămîni sînt aproape închise. La ce bun? Inima îmi e distrusă. În acești ultimi trei ani de boală la pat, ea s-a nărlit peste măsură, a prins mușchi și va ceda în curînd. Mă aflu la începutul miocarditei. Sîngele nu mi se poate împropăta normal, deoarece plămînul stîng s-a calcificat, sclerotizat, iar dreptul îi calcă încet pe urmă.

² Panait Istrati se referă la sfîrșitul scrisorii din 1 decembrie 1934, în care Rolland îi spune: «Îți mulțumesc pentru cuvintele de la sfîrșit. Să ștergem toate neînțelegerile acestor ultimi ani! Nădăjduiesc că neosentenita dumitale vitalitate va birui încă o dată boala. Din toată inima, al dumitale...»

³ În urma apelului lui Istrati, Romain Rolland sezează secția italiană a Ajutorului Roșu Internațional despre situația lui Nucitelli.

Mais je suis content d'avoir tordu le cou à la tuberculose. Je ne peux plus parler qu'allongé, ni marcher, ni même me tenir debout sans que le cœur ne se mette à frapper 120 coups à la minute, mais je m'en moque, je suis content d'être resté un homme honnête et de lutter, comme les plus malheureux, pour un morceau de pain.

Maintenant je suis encore heureux que je ne vous vois plus le dos tourné. Je vous serre les mains à tous les trois.

Votre

Panaft Istrati

Bucarest, le 29 décembre 1934

Mon ami,

Puisque *Méditerranée* vous a fait plaisir, je vous ai envoyé hier le manuscrit du second volume — *Coucher du soleil* — qui contient la fin de la „culbute” de Mikhaïl et notre séparation, c'est-à-dire sa mort (À l'avenir, il ne sera donc plus jamais, question de Mikhaïl!). Ce volume doit paraître vers la fin de janvier.

Je voudrais vous dire que — dans cette nouvelle série de la *Vie d'Adrien Zograffi* et surtout dans les deux *Méditerranée* — je fais de l'autobiographie et de la biographie dans une proportion de 90%. Il n'y a que les futilités que je les modifie. De là vient ce „dénudé d'art” de „rétorique”, cette simplicité voulue, dont vous parlez et qui est impossible de maintenir dans toute une oeuvre.

Cela vient encore du fait qu'il m'a fallu beaucoup lutter pour ne plus dire que le vrai. Le vrai n'a aucune valeur dans l'art; et si je n'avais pas tant souffert depuis 1929, dans toutes les directions, Mikhaïl devait m'accompagner sous peu en Russie et être tout autre chose que la chose simple, douloureuse et humaine qu'il a été. Tel que je le montre.

Mais, quel sorcier de l'âme humaine que vous êtes resté, malgré vos soixante neuf ans! Aurais-je un jour un million de lecteurs, qu'aucun ne me comprendra comme vous. Aussi, pour ce Noël, — où j'ai dû encore m'humilier devant l'industriel Malaxa, afin de ne pas manquer de pain et pouvoir payer le terme, — vos paroles ont été mon seul bonheur!...

Et dire que, depuis mars 1930, je me suis privé de ce bonheur, de la manière la plus lamentable!

Maintenant, c'est trop tard! Nous sommes tous au bout de notre rouleau. Il se peut même que je vous précède, et ce serait parfait. Tant pis pour l'oeuvre capitale, qui est loin d'être terminée. (J'aurais pourtant bien aimé écrire le sixième volume: *la Mère*).

J'ai eu cette année mes 50 automnes! Et votre *Kyra*, tant aimée, ses 10 printemps (1924—1934). Donc double anniversaire. Nous l'avons fêté dans la lutte avec la maladie et la misère, au milieu d'une bande d'une douzaine de gens pitoyables, ma famille d'aujourd'hui.

Rieder, malgré les stipulations précises de notre contrat *ad vitam*, m'ayant coupé tout revenu depuis juin dernier, j'ai dû accepter ce qu'on m'offrait ici pour éditer 2 ou 3 de mes livres. C'est ainsi que *Kyra* vient de paraître en édition populaire-camelote, à 1 fr. 50 (15 lei). L'éditeur m'a demandé et je me suis permis de l'autoriser à publier le fac-similé de votre lettre concernant *Kyra*. Je vous expédie aujourd'hui ce petit bouquin.

Mon ami, je vous offre ce manuscrit qui renferme (je le crois au moins!) quelques pages très sincères sur la mort de Mikhaïl. Si vous n'êtes pas de mon avis, dites-le moi et je vous remettrai le premier, que vous aimez.

Et voilà que je suis obligé de me montrer bon marchand! Car, sachez mon bon frère que je n'ai plus un seul volume signé de vous, — ils m'ont été tous chapardés par mes amis. Et de tous, je regrette surtout

Dar sint fericit că am răsucit gîtul tuberculozei. Nu pot vorbi decît lungit în pat, nu pot merge sau sta în capul oaselor fără ca inima-mi să n-o ia razna cu 120 de bătăi pe minut. Dar, nu mă prăpădesc cu firea. Sint mulțumit că am rămas un om cinstit, luptînd, ca și cei mai nevoiași, pentru o bucată de pîine.

Acum, mă simt fericit, pentru că nu mai ești întors cu spatele spre mine.

Vă strîng mîinile la tustrei.

Al dumatle,

Panait Istrati

București, 29 decembrie 1934

Prietene,

Deoarece ți-a plăcut în lumea Mediteranei⁴, ți-am trimis ieri manuscrisul celui de-al doilea volum — Apus de soare — și care cuprinde sfîrșitul „căderii” lui Mihail și despărțirea noastră, adică moartea lui. (În viitor, nu va mai fi decît vorba de Mihail!). Acest volum trebuie să apară la sfîrșitul lui ianuarie.

Aș vrea să-ți spun că în noua serie a Vieții lui Adrian Zografi, și mai ales în cele două volume în lumea Mediteranei fac autobiografie și biografie în proporție de 90%. Schimb doar lucrurile neînsemnate. De aici vine aceea „artă despuiată de retorică”, această simplitate voită, de care-mi vorbești și care-l cu neputință de menținut pe parcursul unei întregi opere.

Asta provine și din faptul că a trebuit să lupt mult ca să nu spun decît adevărul. Adevărul n-are nici o valoare în artă și dacă, începînd din 1929, n-aș fi suferit atît în toate direcțiile, Mihail trebuia să mă însoțească în curînd în Rusia, fiind cu totul altceva decît lucrul simplu, dureros și omenesc, pe care îl arăt acum.

Dar ce vrăjitor al sufletului omenesc ai rămas, în ciuda celor șizeci și nouă de ani! Chiar de-aș avea într-o zi un milion de cititori, nici unul nu m-ar înțelege ca dumeata. De acest Crăciun — cînd a trebuit să mă umilesc karăși în fața industrișului Malaxa, ca să nu-mi lipsească pîinea și ca să pot plăti chiria, — cuvintele dumitale mi-au fost singura bucurie!

Și cînd te gîndești, că din martie 1930 m-am lipsit de această bucurie în chipul cel mai jalnic!

Acum, e prea tîrziu! Amîndoi ne aflăm la capătul mosorelului. S-ar putea să ți-o iau înainte, și ar fi perfect. Păcat de opera capitală care-l departe de-a fi terminată. (Și, totuși, mi-ar fi plăcut să scriu cel de-al șaselea volum: Mama).

Am implinit anul acesta 50 de toamne! Iar Chira dumitale, atît de iubită, zece primăveri (1924—1934). Deci, dublă aniversare. Am sîrbătorit-o, luptînd cu boala și cu mizeria, în mijlocul unei duzini de ființe nevoiașe — familia mea actuală.

În ciuda stipulațiilor precizate în contractul nostru ad vitam, Rieder mi-a tăiat orice venit din lunle trecut. A trebuit să mă mulțumesc cu ceea ce mi s-a oferit aici, pentru a tipări două sau trei din cărțile mele. Astfel Chira a apărut într-o ediție populară, ordinară, de 1 fr. și 50 (15 lei). Editorul mi-a cerut și eu mi-am îngăduit să-l autorizez a publica facsimilul scrisorii dumitale despre Chira. Îți expediez astăzi această cărțuie.

Prietene, îți dăruiesc acest manuscris care cuprinde (cel puțin așa cred!) cîteva pagini foarte sincere asupra morții lui Mihail. Dacă nu ești de părerea mea, spune-mi și-ți voi trimite manuscrisul primului volum, care ți-a plăcut.

⁴ La 13 decembrie 1934, Rolland îi scrie: « Am citit *În lumea Mediteranei*. E una din cărțile dumitale cele mai bune. [...] Ceea ce mă mișcă îndeosebi este un accent de omenie dezamăgită, atît de sîșietor și de plin de înțelegere și pe care nu-l găsesc în nici una din cărțile dumitale. »

les *Tragédies de la Foi*, où vous m'aviez caractérisé tel que je me révèle: „*flamme inextinguible!*” Mais, naturellement, je voudrais vous demander le beau *Jean-Christophe*, en 5 volumes, avec bols de Masereel. Et aussi le grand Beethoven! Pourriez-vous en faire le sacrifice?

Et maintenant, pour vider le sac de mes joies et mes douleurs, je voudrais me plaindre à vous de l'injustice que me fait Rieder. A mon retour de Russie, j'ai voulu quitter cette maison. Flammarion, Grasset, me faisaient des offres impressionnantes. Fr. Lefèvre en est témoin. Mais le bon Robertfrance m'en avait déconseillé. Et comme je lui disais que j'avais besoin d'une certitude concernant la suite de mon oeuvre, il m'a fabriqué ce contrat de mai 1929, qui est à vie et qui dit clairement: aussi longtemps qu'Istrati accordera à Rieder l'exclusivité de son oeuvre, actuelle et posthume, ainsi qu'un *manuscript* chaque année, il lui sera garantie une mensualité de minimum 4000 frs.

Or, déjà au début de janvier 1931, il suspend lui même ce paiement, sans crier gare, pendant 4 mois. Je cours à Paris. Il me décide à signer un second contrat supplémentaire, *draconien*, qui, heureusement, n'était valable que jusqu'en juin 1934. Après quoi, une clause finale nous renvoyait au contrat de base. Eh bien, ce contrat de base est aujourd'hui foulé au pied, mon oeuvre principale est entamée, ils ne m'envoient plus un sou, et je ne sais plus où aller donner le reste de mon oeuvre (10—12 volumes environs). Je ne sais plus également comment je paierai mon prochain terme, ni comment faire pour vivre. (Ne pourriez-vous pas, avant toute reprise de pourparlers, les décider à me verser 5000 frs.?).

A vous et aux vôtres, de toute ma sincérité.

Panaft Istrati

Bucarest, le 19 janvier 1935

Mon ami,

Comme ma vie a de nouveau un peu de sens depuis que je vous ai retrouvé, en dépit de tout ce qui nous sépare, — j'aurais eu un grand plaisir de vous répondre plus longuement à vos lettres, surtout lorsqu'elles sont, comme la dernière, lourdes de sentiments, d'idées et de jugements sains.

Je ne peux pas. La peine quotidienne m'écrase. Je lis des manuscrits idiots et traduis depuis l'aube jusqu'à minuit, allongé comme un paralytique et geignant inutilement. Aussi, je renonce pour l'instant de vous écrire ce que j'avais sur le coeur.

[.....]

Puisque Rieder vous dit, comme à moi, qu'il m'a fait des „avances d'argent”, je vous envoie ci-joint la copie de nos contrats. Vous verrez qu'il ne s'agit pas d'*avances*, mais d'une *obligation*.

Il résulte de ces contrats:

De ma part: que je cède à Rieder l'exclusivité actuelle et posthume de mon oeuvre et que je leur assure la remise d'un *manuscript* par an, clause que j'ai respectée scrupuleusement.

De la part de Rieder: qu'il s'engage, contre cette exclusivité et ce *manuscript* annuel de me payer à vie une mensualité de 4000 frs. (Schneider lui-même m'a dit, après la mort de Robertfrance: „Nous avons un contrat *ad vitam*”), quelque soit la vente de mes livres, car s'il devait me payer d'après la vente, pour quelle raison lui aurais-je cédé l'exclusivité?

Il résulte encore de l'article 10 de notre contrat de base, que le non paiement régulier de ces 4000 frs. annule notre accord.

Și iată că acum sînt silit să fac pe negustorul. Deoarece, bunul meu frate, află că nu mai am nici măcar un singur volum semnat de dumneata. Toate mi-au fost îterpelite de prieten. Și, dintre toate, îmi pare rău mai ales de Dramele Credinței, unde m-ai caracterizat așa cum sînt: „flacăra nestinsă!“ Desigur, aș vrea să-ți cer minunatul Jean Cristophe, în 5 volume, cu gravuri în lemn de Masereel. De asemenea, pe marele Beethoven! Ai putea face sacrificiul?

Și acum, ca să golesc sacul necazurilor și al bucuriilor mele, aș vrea să mă plîng dumitale de nedreptatea, ce-mi face Rieder. La înopleria din Rusia, am vrut să părăsesc această casă. Flammarion, Grasset îmi făceau oferte impresionante. Frederic Lefèvre mi-e martor. Dar bunul Robertfrance m-a sfătuit prost. Și cum i-am spus că aveam nevoie de ceva sigur pentru continuarea operei mele, el mi-a fabricat acel contract din mai 1929, care-l pe viață și în care se spune răsplat: cită vreme Istrati va acorda lui Rieder exclusivitatea operei sale, actuale și postume, precum și un manuscris în fiecare an, i se va garanta o rată lunară de minimum 4000 de franci.

Or, încă de la începutul lui ianuarie 1931, însuși Rieder a suspendat pe neașteptate această plată, timp de patru luni. Am alergat la Paris. El m-a convins să semnez un al doilea contract suplimentar, foarte aspru, dar care din fericire, nu avea valabilitate decît pînă în iunie 1934. După care, o clauză finală, ne trimitea îndărăt la contractul de bază. Ei bine, acest contract de bază este călcat astăzi în picioare, opera mea principală e începută, nu mi se trimite un ban și nu știu unde să mă duc pentru a da restul operei mele (circa 10—12 volume). De asemenea, nu știu cum îmi voi plăti viitoarea chirie, ulci din ce-o să trăiesc. (N-ai putea dumneata, ca înaintea reluării discuțiilor, să-l convingi să-mi verse 5000 de franci?)⁵

Dumitale și alor dumitale, cu toată sinceritatea,

Panait Istrati

București, 19 ianuarie 1935

Prietene,

De vreme ce viața mea are iarăși puțin sens, de cînd te-am regăsit — în ciuda a tot ce ne desparte, — aș fi avut mare plăcere să-ți răspund pe îndelete la scrisori, mai ales că ele sînt, ca de pildă ultima, pline de sentimente, de idei și de judecăți sănătoase.

Dar, nu pot. Truda zilnică mă strivește. Citesc manuscrise idioate și traduc din zori și pînă-n miez de noapte, lungit în pat ca un paralizic, gemînd zadarnic. Așa că, renunț deocamdată să-ți scriu tot ce am pe suflet

[.....]
Fiindcă Rieder îți spune, ca și mie, că mi-a dat „avansuri bănești“, îți trimit alăturat copia contractelor noastre. Vezi vedea că nu-i vorba de avansuri, ci de o obligație.

Din aceste contracte, reiese:

Pentru mine: să cedez lui Rieder exclusivitatea actuală și postumă a operei mele și să mă oblig să le dau un manuscris pe an, — clauză pe care am respectat-o cu scrupulozitate.

Pentru Rieder: că se angajează, în schimbul acestei exclusivități și a manuscrisului primit anual, să-mi plătească pe viață o rată lunară de 4000 fr. (Însuși Schneider mi-a spus, după moartea lui Robertfrance: „Avem contract ad vitam“), oricare ar fi vânzarea cărților mele, deoarece dacă ar fi trebuit să mă plătească după vânzare, ce rost ar fi avut să-i cedez exclusivitatea?

⁵ În scrisoarea de răspuns, la 5 ianuarie 1935, Rolland îl informează că va face «cu plăcere» demersurile respective pe lângă Pierre Marcel, directorul editurii *Rieder*: «Criza librăriei este foarte gravă la Paris», îi spune scriitorul francez. «Unele dintre cele mai vestite edituri, care păreau cele mai solide, se află acum în preajma falimentului [...] Situația mea personală este foarte puternic atinsă. Nu mai cîștig aproape nimic [...] Dacă situația durează, nu sînt sigur că voi putea locui încă multă vreme în Elveția. Unde să mă duc?..»

Or, je ne leur demande que la liberté d'aller engager et faire exploiter ailleurs mon oeuvre éditée et l'inedite, du moment qu'ils sont incapables de gagner pour moi ces 4000 frs. Ou bien, de continuer à payer.

Et ils me répondent: nous ne sommes plus tenus à vous payer un sou, nous nous foutons de la clause du contrat qui „annule” ceci et cela et nous continuons à rester les propriétaires de votre oeuvre.

Eh bien, si je ne meurs pas, vous verrez de quelle manière je suis décidé de répondre à mes cyniques affameurs, ces escrocs! Je suis, de toute façon, un homme qui a les jours comptés.

Votre,
Panaït Istrati

Bucarest, le 29 janvier 1935

Mon ami trop bon,

Pardonnez-moi les bêtises, les excès de langage et les erreurs que je commets tous les jours. Je prie le ciel et le diable de vous garder le temps qu'il vous plaira, dans cet état d'esprit qui fait de vous le bonheur de tous ceux qui n'ont pas commis comme moi le crime de se séparer de votre coeur pendant 4 ans et demi, sur 12, écoulés jusqu'à ce jour, depuis ce 1922, quand j'ai eu pour la première fois la joie de vous regarder dans les yeux.

Mais je suis ce que je suis, et cela ne sera pas pour encore longtemps, heureusement! Seulement, voilà, après 28 ans de peine manuelle (de 12 à 40) et dix ans de labeur intellectuel, je me vois aujourd'hui accusé au suicide, grâce à Rieder. Car je leur ai hurlé 4 fois en dix ans (après chaque nouveau contrat): „Laissez-moi m'en aller au diable! Vous n'êtes pas des éditeurs, mais des intellectuels poltrons, tout le monde le dit. Vous ne savez pas vendre des livres”. Et en mai 1929, quand Flammarion m'offrait une belle situation d'avenir et je pouvais de droit quitter Rieder, c'est Robertfrance qui m'en a dissuadé. Or, j'ai dit alors à ces deux monstres humains, qui administrent aujourd'hui la maison en faillite: „Si je pars en ce moment, j'ai encore les bras chargés de mon oeuvre capitale: *Vie d'Adrien Zograf* et *Oeuvres posthumes d'Adrien Zograf*, deux séries, de 12 à 15 volumes, dont quelques uns seront toute la raison de ma venue aux lettres. Mais si je vous donne la tête de cette oeuvre et après vous me laissez en plan, je suis un homme fichu, à mes vieux jours. Je vous demande donc, contre l'EXCLUSIVITÉ ACTUELLE ET POSTHUME que vous exigez de moi, une certitude: 4000 frs, par mois, minimum assurés, quelque soit l'état de la vente de mes livres! Pour cela, je vous livrerai un manuscrit par an”.

Ils ont signé.

Maintenant, pour vous prouver combien je connaissais mes hommes, j'ai fait tout mon possible de retarder la série capitale et j'ai eu raison car après leur avoir donné, de 1929 à 1931, 5 volumes, et non 3, ils cessent tout paiement le 1-er janvier 1931, malgré les stipulations du contrat qui défendaient même la moindre réduction jusqu'en juillet 1931, c'est-à-dire, même si j'étais défaillant. Et c'est à ce jour de 30 juin 1931, que, libre de m'en aller, par leur flagrante et prompte défaillance, Robertfrance fait la crime de me décider encore une fois de ne pas quitter la maison et me fait signer, à cette date, le contrat complémentaire, par lequel ils me depouillent de plusieurs droits anciens et exigent de moi 4 volumes en 3 ans, au lieu de 3.

Eh bien, pourquoi arrêtent-ils le paiement le 30 juillet 1934? A cette date n'expirent que les clauses qui font varier celles du contrat de base, mais pas les stipulations capitales. Or, avec cette dernière défaillance de Rieder, j'entends redevenir le propriétaire de mon oeuvre éditée par eux. Vous me dites de traiter calmement. Croyez-vous que je ne le fais sans cesse, depuis deux ans? Voilà ce qui me répond Pierre Marcel,

Mai rezultă din articolul 10 al contractului de bază că neplata regulată a celor 4000 fr. anulează acordul.

Or, eu nu le cer decât libertatea de-a mă duce să angajez și să exploatez în altă parte opera mea apărută și înedită, de vreme ce ei sînt incapabili să-mi asigure acești 4000 fr. Sau să continue plata.

Ei îmi răspund: nu sîntem obligați să vă plătim un ban; puțin ne pasă de clauza contractului care „anulează” asta și alaltă și continuăm să rămînem proprietari operei dumitale.

Ei bine, dacă n-o să mor, vei vedea în ce fel sînt hotărît să răspund acestor escroci, cinicii mei infometatori.

Orice s-ar întîmpla, sînt un om care are zile numărate.

Al dumitale

Panaït Istrati

București, 29 ianuarie 1935

Prea-bunul meu prieten,

Iartă-mi prostiile, violențele de limbă, greșelile pe care le comit în fiecare zi. Rog cerul și iadul să te țină cît timp îți-o plăcea, în această stare de spirit care face din dumeata fericirea tuturor celor care n-au comis ca mine crima de-a se despărți de inima dumitale timp de 4 $\frac{1}{2}$ ani din cei 12, scurși din acea zi a lui 1922 cînd am avut pentru înfrîngerea oară bucuria de a te privi în ochi.

Dar, sînt ceea ce sînt, și asta, din fericire, nu pentru multă vreme! Numai că, după 29 de ani de trudă manuală (de la 12 la 40), și după 10 ani de muncă intelectuală, mă văd azi încolțit de sinucidere, grație lui Rieder. Căci le-am urlat de 4 ori în 10 ani (după fiecare contract nou): „Lăsați-mă să mă duc la dracu! Voi nu sînteți editori, ei intelectuali fricoși, așa cum spune toată lumea. Nu știți să vindeți cărți.” Și în mai 1929, cînd Flammarion îmi oferea o frumoasă situație de viitor, și aveam dreptul să părăsesc pe Rieder, Robertfrance m-a făcut să-mi schimb părerea. Or, atunci, le-am spus acestor doi monștri umani, care administrează azi editura falimentară: „Dacă plec acum, am măcar în brațe opera mea capitală: Viața lui Adrian Zografi și Operele postume ale lui Adrian Zografi; două serii a câte 12—15 volume dintre care unele vor fi toată rațiunea venirii mele în literatură. Dar dacă vă dau capul acestor opere și apoi mă lăsați baltă, voi fi un om pierdut la bătrînețe. În schimbul exclusivității actuale și postume pe care mi-o pretindeți, vă cer deci o certitudine: 4000 franci pe lună, un minimum asigurat, oricare ar fi vânzarea cărților mele! Pentru asta, vă voi da un manuscris pe an”.

Ei au semnat.

Acum, ca să vă dovedesc cît îmi cunosc oamenii, am făcut tot posibilul ca să întîrzii seria capitală. Și am avut dreptate, deoarece după ce le-am dat 5 volume și nu 3 între 1929—1931, ei încetează orice plată de la 1 ianuarie 1931, în ciuda stipulațiilor contractuale care interzic cea mai mică reducere pînă în iulie 1931, adică chiar dacă aș fi fost în culpă. Și în acea zi de 30 iunie 1931, cînd eram liber să plec din cauza flagrantei și promptei lor încălcări, Robertfrance face crima de-a mă hotări încă o dată să nu părăsesc editura, semnînd la acea dată, contractul complimentar prin care sînt jefuit de drepturile cîștigate, cerîndu-mi-se 4 volume în 3 ani, în loc de 3.

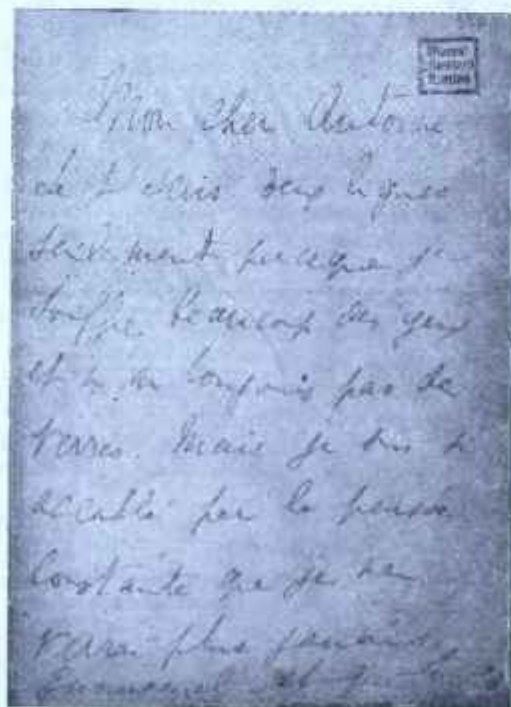
Ei bine, de ce au sistat plata la 30 iunie 1934? La acea dată, expirau doar clauzele care schimbau pe cele ale contractului de bază, dar nu și stipulațiile capitale. Or, datorită acestei ultime încălcări a lui Rieder, înțeleg să redevin proprietarul operei mele editată de către ei. Dumeata îmi spui să tratez calm. Crezi, oare, că n-o fac de doi

le 3 octobre dernier: „Nous faisons toutes réserves au sujet de votre appréciation sur la nullité du contrat que vous envisagez en ce qui concerne l'article 10, et nous nous réservons de traiter cette question avec vous en temps utile. Nous ne manquerons pas d'ailleurs dans un avenir prochain de vous faire parvenir l'état de votre compte dans notre maison“.

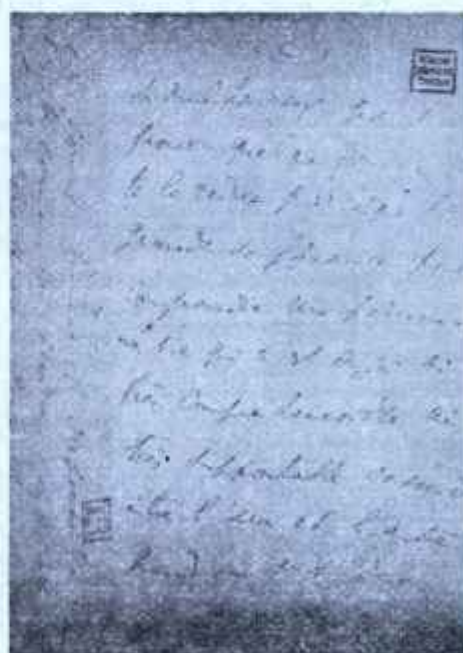
Eh bien, je me f... pas mal de „l'état de mon compte“, car ce n'est pas „pour des prunes“ (comme on dit en Suisse) que j'ai renoncé à vie de chercher ailleurs un sort meilleur, mais bien pour ces 4000 frs. certains promis, et pour ne plus jamais entendre de cette dette. D'ailleurs, je possède une *interprétation* ou „résumé“ des clauses de nos contrats, faite par ces messieurs, et qui dit: „En fin de contrat (quelle fin? probablement, celle du contrat annexe) si son compte est créditeur, Istrati doit toucher le solde; si le compte est débiteur, Rieder n'a rien à réclamer à Istrati“. — Alors, pourquoi veut-on me montrer „l'état de mon compte?“ Quant à ce qui vous raconte ce pleurichineur et rancunier de Guéhenno, je vous laisse juger seul, après vous avoir cité ce passage de la même lettre de Pierre Marcel: „Nous espérons faire paraître le premier volume de *Méditerranée* vers le 10 novembre, et le deuxième tout de suite après les fêtes de Nouvel An“. D'où sort — il Gallimard? Il y a deux ans que je n'ai reçu une lettre de cette maison. Pauvre homme qui se croit génie! (À moins que Rieder a [sic! correct n'ait] lui même cédé mon livre à Gallimard! Ça, je n'en sais rien).

Votre bien reconnaissant

Panait Istrati

Mon cher Antoine
de l'écrire deux lignes
sérieusement pour que tu
sois sûr. Beaucoup de gens
et je ne pourrais pas te
tenir. Mais je suis si
accablé par la pensée
constante que je ne
peux plus rien faire.
Bonne nuit et bonne

de l'écrire deux lignes
sérieusement pour que tu
sois sûr. Beaucoup de gens
et je ne pourrais pas te
tenir. Mais je suis si
accablé par la pensée
constante que je ne
peux plus rien faire.
Bonne nuit et bonne

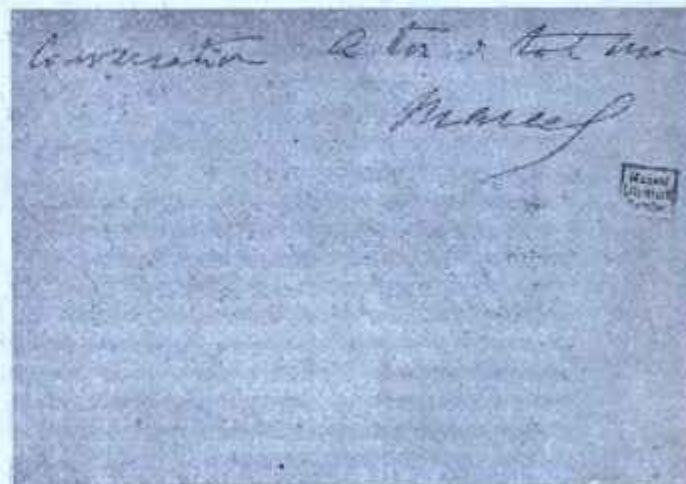
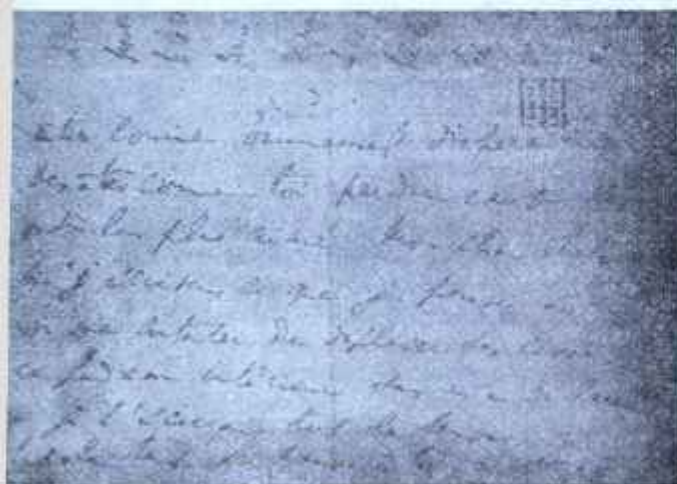
ani, fără încetare? Întă ce-mi răspunde Pierre Marcel, la 3 octombrie trecut: „Noi facem toate rezervele referitoare la aprecierile dumneavoastră asupra nuliității contractului, respectiv asupra articolului 10 și ne rezervăm dreptul de-a discuta cu dumneavoastră această chestiune, în timp util. De altminteri, într-un viitor apropiat, vă vom trimite situația contului dumneavoastră la casa noastră”.

El bine, puțin îmi pasă „de situația contului meu” căci nu de florile mărolui am renunțat pe viață să-mi caut în altă parte o soartă mai bună. Ci pentru acești 4000 de fr. promiși sigur și pentru ca să nu mai aud niciodată de datorie. De altfel, am o interpretare sau un „rezumat” al clauzelor contractelor noastre, făcută de acești domni, și care spune: „La sfârșitul contractului (care s’însușit? probabil al contractului anexă) dacă contul meu este creditor Istrati trebuie să primească soldul; dacă contul este debitor, Rieder n-are nimic de cerut lui Istrati”. Atunci pentru ce vor să-mi arate „situația contului meu”? Cît despre ceea ce vă îndrugă acest smiorcăit și ranchiunos de Guéhenno, vă las să judecați singur* după ce veți citi următorul pasaj din aceeași scrisoare a lui Pierre Marcel: „Sperăm să publicăm primul volum din *În lumea Mediteranei*, pe la 10 noiembrie; iar cel de-al doilea îndată după sărbătorile Anului Nou”. De unde l-au scos pe Gallimard? De doi ani, n-am primit o scrisoare de la această casă. Vai de insul care se crede un geniu! (Afară dacă Rieder însuși n-o fi cedat cartea mea la Gallimard! Despre asta, nu știu nimic).

Cu toată recunoștința

Panait Istrati

* La 25 martie 1935, Rolland îl sfătuiește să folosească sfatul unui om de lege pentru apărarea drepturilor sale la Rieder. Totodată îi reproduce afirmația lui Jean Guéhenno: « Nu cunosc nimic care ar putea apărea la Rieder. „*La Nouvelle Revue Française*” (Gallimard) anunță un nou roman de Istrati ».

Marcel PROUST — Scrisoare către Anton Bibescu, PROUST în arhiva Muzeului literaturii române.
...Și-ntr-o anecdotă de Paul MORAND. →

le 29 I 35

Mon ami trop bon,
Pardonnez-moi les bêtises, les excès de
langage et les erreurs que je commets
tous les jours. Je prie le ciel et le diable
de vous ^{garder} ~~accorder~~ le temps qu'il vous plaira,
dans cet état d'esprit qui fait de vous
le bonheur de ^{tous} ceux qui n'ont pas commis
comme moi le crime de se séparer de ^{notre} ~~mon~~
^{coeur} pendant 4 ans et $\frac{1}{2}$, sur 12, écoulés jusqu'ici
ce jour, depuis ce 1922, quand j'ai ^{par la première fois} ~~enfin~~ ~~vu~~ ~~la~~ ~~face~~
de vous regarder dans les yeux.

Mais je suis ce que je suis, et cela ne
vira pas pour encore longtemps, heureusement!
Seulement, voilà, après 28 ans de peine ma-
nuelle (de 12 à 40) et dix ans de labeur intellec-
tuel, je me vois aujourd'hui acculé au suicide,
grâce à Pétler. Car j'en ai hurlé 4 fois
en dix ans (après chaque nouveau contrat):
"Laissez-moi m'en aller au diable! Vous n'êtes
pas les diables", mais les ~~patrons~~ intellectuels,
patrons, tout le monde le dit. Mais ne

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

MARCEL PROUST

...în Muzeul literaturii române

S-au comentat în fel și chip raporturile lui Proust cu lumea mondenă, uimitorul sa capacitate de a-și distribui forțele afective într-o ordine ierarhică bine studiată. Și nu mai puțin s-a relevat ceea ce scriitorul însuși la vremea sa a gândit, că tot ce întreprinde în afara operei, reprezintă pentru sine „tempa perdu”. Suprapunându-se totuși biografiei proustiene acest vast capitol, aparent neînsemnat, include în contextul său și „ciclurile sale amicale”.

Relațiile lui Proust cu Bibescii — implicate aici, sînt invocate ori de cîte ori se vorbește de atașamentul lui pentru muzică, pasiune care l-a dus în tinerețe la frecventarea salonului de muzică al Elenei Bibescu (mama viitorilor săi prieteni Emmanuel și Antoine). În sfîrșit, Proust redescoperă catedralele gotice prin intermediul lui Emmanuel Bibescu; celebrele excursii la catedrale făcîndu-l să depășească interesul lăvresc, pur estetic, resuscitat de Ruskin și de traducerea Bibliei de la Amiens.¹

¹ Proust care era direct interesat, și pentru care se făceau, în fond, descinderile la catedrale, era și cel protejat. Martha Bibescu notează că „...Emmanuel le plus délicat des hommes (s.n.) insistait constamment, pour dire que Marcel sortait, qu'il violentait presque et qu'il se vantait, lui qui jamais ne se vanta de rien, d'avoir forcé son ami au voyage de Chartres”. Excursiile se făceau, indeobște, înainte de înflorirea finului ca să nu-i declanșeze crizele de astm. Efortul prietenului menajat nu era însă neînsemnat (la cea de a doua excursie, cînd au vizitat catedralele din Senlis și Saint Leu d'Essent, într-o companie mai numeroasă, ca să rezolve chestiunea sculatului devreme Proust nu s-a mai culcat deloc, precizează George D. Painter, monograful englez al lui Proust).

Georges de Lauris, prezent la Senlis, își amintește „...lă, Emmanuel expliquait à l'attentif Marcel, comme se défendant de lui rien apprendre, ce qui caractérise le clocher de l'Île de France”.

Cu moartea lui Emmanuel Bibescu, dispărea după Bertrand de Fénélon, al doilea prieten apropiat al lui Marcel Proust, din celebrul grup amical.² Proust fusese, de altfel, dintre aceia care intuise iminența tragicului sfîrșit al prietenului său.

Emmanuel s-a sinucis. A doua zi după moartea sa, scriindu-i prințesei Hélène de Caraman Chimay, Proust mărturisește: „Je ne voudrais pas vous parler d'une fin que j'ai hélas précisément prévue”. Tot astfel, în scrisoarea către Marie Scheidevich, nu și-a ardat surprinderea în fața împlinirii ca atare.

De ce s-a sinucis Emmanuel Bibescu? Pentru cei care i-au fost aproape, n-a existat nici un mister. La 22 august 1917, după o ultimă vizită la una din catedrale, relatează același G. D. Painter: „...bolnavul obsedat de gîndul morții, scapă de sub observația prietenilor și pleacă să se omoare la Datchet”. În primăvara lui 1914, se întorsese dintr-o călătorie din Japonia, definitiv marcat de boala pe care o contractase, „de la froide”. Partea stîngă a feței era deformată și din această cauză, de atunci, n-a mai

Altă dată cînd gripat fiind, Proust n-a mai putut să plece în pelerinaj, îi scrie lui Emmanuel: „Cher ami, je me rappelle Senlis, Saint-Leu, Saon, Coucy, toutes les précieuses choses que vous me disiez, les petits amandiers en fleurs, et je suis malheureux de penser au bonheur auquel je renonce”.

² „Une grande, une extrême, une longue amitié... dont je fus la bénéficiaire imméritante, existait entre mes deux cousins Bibesco, leur ami Bertrand de Fénélon, et Marcel Proust...”

„...cet univers... avait Paris pour planète et l'art pour soleil... On y gravitait de compagnie; on y parlait un langage inventé...”

Les « Ocsebib » c'étaient les Bibesco. «Nonelef» désignait l'arrière-petit-neveu du Cygne de Cambrai; «Lecram» était l'anagramme de Marcel...”

(Marthe Bibesco *Au bal avec Marcel Proust*, N.R.F., 1928, pp. 10-11).

ieșit în lume „la lumina zilei”. Față de prieteni și-a îngăduit să simuleze o excepțională nepăsare: „...și după zi anunța sinuciderea glumind cu moartea, cum glumise cu viața”, spune G.D.P.

Antoine luase asupra sa răspunderea supravegherii fratelui, creștând că-l va putea împiedica să-și pună în aplicare gândul.

Datorită sensibilității ascuțite a lui Proust, tragedia morții lui Emmanuel a fost trăită de familia celui dispărut peste proporțiile ei firești. Scrisorile adresate atunci citorva dintre membrii acesteia nu erau doar expresia propriei deznașdejdi în situația pierderii celui mai iubit și prietelui dintre prieteni, ci încercau să împărtășească durerea celor rămași, să suporte irecuperabila pierdere, Marcel Proust suferind în același timp prin ei și pentru ei. Lumea lui Emmanuel era acum asociată amărăciunii sale fundamentale.

Dispariția celor apropiați, câteodată însă chiar a unor necunoscuți legați într-un fel sau altul de cei apropiați lui, l-a pus de tot atâtea ori pe Proust într-o stare de autoanulare. O simplă fisură era suficientă pentru declanșarea unei reacții în lanț, capabilă să producă pentru el catastrofa. Scrisorile sale arată cât de afectat a fost la moartea Eleni Bibescu — în-deosebi pentru Antoine³, cum pierderea lui Fénélon i-a provocat „o durere atroce”, ca să nu mai pomenim de pierderea mamei sale, după care s-a simțit definitiv pierdut. Mistica sau dialectica afectelor plana la Proust deasupra oricărei comunicări simple, directe, echilibrate.

Corespondența care a marcat în viața lui Proust momentul morții lui Emmanuel este îndeosebi cunoscută

³ „Acuma nu mai iubesc decât persoanele care pot să-mi vorbească de mama și de tine, îi scrie Proust lui Antoine, la moartea mamei prietenului său.

Și la moartea Margheritei Lahovary — sora Marthei Bibescu — Proust îi scrie: „...știu bine că necunoscînd-o pe aceea pe care ai pierdut-o, mă îndepărtează de dumneavoastră...”, vă simțiți mai aproape de un bătrîn servitor care a cunoscut-o, de un grădinar care i-a vorbit, de o croitoreasă care i-a făcut o rochie, decât de mine.”

A
Maurice Jean Druce
my oldest Friend

ce livre ai il verra Marcel Proust
demander à être...un peu
rommain”.

Marthe Bibescu

1928

comentatorilor prousticieni⁴. El s-a adresat atunci și citorva prieteni. Toate scrisorile confirmă starea lui fizică proastă, o suferință la ochi, din care cauză scria greu.

⁴ „... après la mort d'Antoine — je n'ai jamais su si les mots „la mort d'Antoine” avaient été un lapsus calami ou l'expression violente de sa pensée — (spune Marthe Bibescu în subsolul paginei 144) je n'ai écrit, surtout à cause de mes yeux, ni à Madame de Noailles, ni à Constantin, ni à sa mère. La seule personne „de la famille” à qui j'ai écrit est la princesse de Chimay que je n'ai pas vue, hélas! depuis bien des années”. Antoine Bibescu îl citează și pe Marc de Chimay. Și nu pot fi, desigur, omise scrisorile adresate Marthei Bibescu.

Cînd, în 1949, Antoine Bibescu a dat publicității scrisorile lui Proust aflate în posesia sa, a ținut să releve în cuvîntul său („En guise d'introduction”), ce a însemnat pentru Proust moartea fratelui său, locul pe care Emmanuel l-a putut ocupa în viața scriitorului, citînd dovezile de dragoste, stăruite acum, în scrisorile adresate familiei și prietenilor. Ținînd să motiveze, parcă, în ochii cititorilor, rațiunea acestei prefurii, Antoine schița din memorie cîteva din trăsăturile omului care-i fusese frate: „Cher Emmanuel, être unique par son intelligence, par des qualités morales et spirituelles et par une bonté, une générosité inégalées s'accompagnant d'une modestie et d'un désir d'effacement qui en faisaient un saint. C'est un des rares êtres que Marcel ait aimés”.

Antoine n-a amintit — cum ar fi fost firesc însă cu acest prilej — de vreo scrisoare adresată lui. Omisiunea nu pare verosimilă din moment ce a dat publicității, cu sumare precizări, tot ce-a fost de găsit în sertarele sale. Prefațatorul culegerii — Thierry Maulnier — precizează că întreaga corespondență a lui Proust cu Emmanuel, cu Antoine și cu Elisabeth Asquith ar fi putut alcătui, în totalitatea ei, poate, mai multe volume. Evident că pierderea lor nu se socotește un fapt încheiat și nu exclude definitiv posibilitatea surprizelor...

Martha Bibescu, de pildă, pomenește, în *Au bal avec Marcel Proust*, de o scrisoare adresată ei, imediat după moartea lui Emmanuel, după 22 august, cuprînzînd o emoționantă întâmplare din „înțelegerea lor comună” relatată de Proust⁶, scrisoare „...rădăcită prin rădăcirea lui Antoine”;

„O a doua scrisoare — precizează autoarea — veni să-mi amintească dispararea pe care o conținea cea dintîi. Ea răspundea scrisorii mele prin care-l rugam pe Marcel Proust să-l scrie lui Antoine cit

mai des va putea ca să dea fratelui supraviețuitor sentimentul salutar că nu e singur în suferința lui. Îi spuneam de asemenea că expediasem scrisoarea lui Antoine pentru că ea mi-l redase pe Emmanuel viu”.

Din răspunsul dat de Proust, Marthe Bibescu, reiese că el și scrisese lui Antoine, cu cîteva zile înainte de a fi primit îndemnul ei. Să fie tocmai această scrisoare către Antoine — a doua dintre scrisorile rădăcite — cea aflată astăzi în colecția Muzeului literaturii române (M.L.R., 330)?

Cît despre istoria rădăcirii ei în România, nu e vorba chiar de o aventură — așa cum se întîmplă adesea și în lumea documentelor. Să se fi aflat atunci destinatarul scrisorii în țară?

Pot fi luate mobilul scrisorii, cît și succintul comentariu asupra ei — relatate de autoarea Marthe Bibescu — drept puncte de reper care să ne îndreptățească identificarea ei în scrisoarea aflată la noi?

„Tandis que je lui ai écrit comme spontanément parce que je lui écrivais spontanément en effet. Je lui écrivais peut-être moins pour lui à qui je n'étais pas bien sûr de faire du bien, que pour moi qui, oppressé par cette pensée constante, ne trouvais que lui pour me comprendre, trop bien, hélas! À force de penser tout le temps mentalement mon chagrin, c'était une diversion de l'écriture”.

Drama pierderii lui Emmanuel trebuia s-o suporte, de astă dată, Antoine, și nu doar ca frate, ci și ca prieten al prietenului celui dispărut. Mai pe urmă, în „schimbările scrise” dintre Proust și Antoine, amintirea lui Emmanuel își dobîndește locul cuvenit. Antoine supraviețuind, a rămas singurul din grupul amical, în fața căruia Proust nu și-a spus ultimul cuvînt. El a pus în schimb o dedicație postumă pe așchii volum de scrisori, care se încheie cu cuvintele:

„Divine résurrection du chagrin, temps qui n'a pas dû être perdu pour être retrouvé. Temps impassible, immuable, grâce à quoi tu renais toi aussi.

Aujourd'hui et pour toujours”.

Constanțina BREZU

⁶ Pasajul reproduș și în scrisoarea către Hélène de Caraman Chimay se referă, de fapt, la ultima întîvedere a lui Proust cu Emmanuel și relevă cît de delicată și discretă a fost „protecția” lui Antoine, care nu l-a lăsat pe Emmanuel să se așeze pe strapontină, pentru a-i servi de ecran.

Mon cher Antoine

Je t'écris deux lignes seulement parceque je souffre beaucoup des yeux et n'ai toujours pas de verres. Mais je suis si accablé par la pensée constante que je ne verrai plus jamais Emmanuel et que tu es si malheureux, que j'éprouve quelque douceur à te le redire parceque ta grande souffrance peut comprendre ma peine.

La vie qui n'est déjà ni très compréhensible ni très supportable cesse d'être l'un et l'autre quand on voit des êtres comme Emmanuel disparaître et des êtres comme toi perdre ce qu'ils ont le plus aimé. Mon cher Antoine si j'écrivais ce que je pense au lieu de me contenter de déplacer sans cesse ce fardeau intérieur sans m'en débarrasser — je l'écrirais tout le temps, car tout le temps je pense à toi, à vous deux. J'ai su que tu étais venu à Paris et je comprends bien que tu n'as pas pu ni voulu me voir et c'est trop naturel. Je ne sais pas si je t'ai dit que j'espérais que beaucoup de la bonté, de l'équité d'Emmanuel passeraient en toi, ce sont des héritages dans lesquels on entre à la mort des êtres qu'on aimait et qu'on représente ensuite, je connais très bien le mécanisme moitié inconscient, moitié volontaire de cela mais je pense qu tu n'as pas besoin que je te l'explique. J'espère que tu peux travailler et lire, mener une vie un peu complète. Pense qu'elle était le but unique de l'existence d'Emmanuel dont l'effacement devant toi dans votre première jeunesse était la plus grande beauté morale. Il y aurait quelque chose d'absurde cruel à ce que ce fut [*sic!* *Lapsus calami*. Corect: *fiu*] lui, même par son absence hélas, qui l'empêchât [*sic!* *Lapsus calami*. Corect: empêchât] de vivre. Mais je sais bien ce que c'est que les phascs du chagrin et qu'il ne dépend pas de nous de précipiter les étapes [faute de français]. Au revoir mon cher Antoine je ne sais pas si mes paroles te font du mal ou du bien, si j'ai raison ou tort de te les dire, sans doute tous les deux à la fois. Je ne sais pas si je t'ai dit que Cécile a pleuré de ton malheur. Elle n'a pas cru qu'elle pourrait se permettre de t'écrire. Mais bien souvent le soir elle me demande de lui raconter comment était Emmanuel et mes larmes seules la font changer de conversation. À toi de tout mon cœur

MARCEL

... și-ntr-o anecdotă inedită

Prin 1962—63, Roger Stéphane, de la Radioteleviziunea franceză, unul dintre cei mai interesați realizatori de emisiuni literare, a închinat lui Marcel Proust un portret-amintire, film de un ceas și jumătate, care transpune în imagini documentare și artistice, biografia scriitorului, corelind-o cu opera. Relatările prietenilor și ale contemporanilor lui Proust, solicitați să evoce anecdotic omul și scriitorul, conferă peliculei interes și inedit. Martorii reconstituiri postume a lui Roger Stéphane, adunați de Roland Darbois în jurul microfonului său, erau Jean Cocteau, Paul Morand, Daniel Halévy, Jacques de Lacretelle, marchizul de Lauris, contele de Gramont, Philippe Soupault, Cécile Albaret (menajera și secretara lui Proust, din 1913, pînă în ziua morții lui, 18 noiembrie 1922), doamna Paul Morand (născută prințesă Soutzo), doamna André Maurois și François Mauriac.

În 1969 (sîmbătă 29 septembrie), într-o emisiune de Tele-enciclopedie, am prezentat un montaj de o jumătate de oră, comentat, pe care l-am realizat, alegînd cele mai semnificative amintiri care se inscriu în limitele acestui spațiu. Extrag acum, din pista sonoră a filmului, o anecdotă — inedită, cel puțin în această formă orală — privitoare la relațiile dintre Proust și Anton Bibescu.

De asemeni, o alta, nu mai puțin ilustră, relatată de Jean Cocteau.

Paul MORAND: Proust était très généreux, il donnait des pourboires énormes, il sortait au milieu de deux rangs de garçons de café et de maîtres d'hôtel qui s'inclinaient jusqu'à terre, ce qui exaspérait notre ami Antoine Bibesco, qui était une espèce de Méphistophélès comique, qui s'agitait dans

Paul MORAND: Proust era foarte generos, dădea bacșișuri enorme; ieșea printre două șiruri de chelneri și de șefi de sală, care se-nclinau pînă la pămînt, ceea ce-l exaspera pe Anton Bibesco, amicul nostru, care era un fel de Mefisto comic, agitîndu-se-n umbra lui Proust. Cum dădea Proust

Dragul meu Antoine

Îți scriu numai două rânduri fiindcă sufăr mult de ochi și fiindcă tot n-am ochelari. Dar sînt atît de copleșit de gîndul stăruitor că n-am să-l mai văd niciodată pe Emmanuel și că tu ești atît de nenorocit, încît încerc o oarecare împăcare să ți-o spun căci marea ta suferință poate-nțelege amărăciunea mea.

Viața care nu mai este nici prea de-nșeles nici prea suportabilă încetează de a fi și una și cealaltă cînd vezi dispărînd ființe ca Emmanuel iar ființe ca tine pierzînd ce au avut mai scump. Dragul meu Antoine, dacă aș scrie ceea ce gîndesc — în loc să mă mulțumesc să mut într-una, de colo colo, această povară sufletească, fără să scap de ea — aș scrie mereu același lucru, căci mă gîndesc mereu la tine, la voi doi. Am aflat că ai venit la Paris și-nțeleg că n-ai putut și că nici n-ai vrut să mă vezi și e foarte firesc. Nu știu dacă ți-am spus că sper ca mare parte din bunătatea și din echitatea lui Emmanuel să treacă în tine; sînt moșteniri în care pătrunzi la moartea ființelor pe care le-ai iubit și pe care apoi le reprezînți; cunosc foarte bine mecanismul pe jumătate inconștient, pe jumătate voluntar al acestui lucru, dar mă gîndesc că n-ai nevoie să-ți explic. Sper că poți să lucrezi și să citești, să duci o viață completă oarecum. Gîndește-te că ea era unicul țel al existenței lui Emmanuel a cărui estompare în fața ta, în prima voastră tinerețe, era cea mai mare frumusețe morală. Ar fi absurd de crud ca el să fie cel care, prin absența lui, să-l împiedice [acest țel] să trăiască. Dar știu prea bine ce-nseamnă fazele durerii și că nu depline de noi să-l grăbim etapele [greșală de franceză]. La revedere, dragul meu Antoine, un știu dacă vorbele mele îți fac rău sau bine, dacă am sau nu dreptate, să ți le spun și una și alta bineînțeles. Nu știu dacă ți-am spus că Căleste a plîns de nenorocirea ta. A crezut că nu se cade să-ți scrie. De multe ori seara mă pune să-i povestesc cum era Emmanuel și numai lacrimile mele o fac să schimbe vorba.

Al tău din toată inima

MARCEL

l'ombre de Proust. Aussitôt que Proust avait donné un pourboire, Proust prétendait qu'il allait interroger les domestiques derrière, pour savoir combien ils avaient reçu, et ensuite, „pour ruiner mon effet” — disait Proust — pour leur expliquer que Proust s'était trompé, qu'il leur avait donné beaucoup plus qu'il avait l'intention de leur donner.

Intr-un scurt eseu despre avarii, publicat în 1929¹, Paul Morand notează o anecdotă a cărei variantă orală poate fi înținsită în relatarea lui Jean Cocteau: „Nu uit iar. groaznică strîmbătură pe care-o făcea N., cînd îl vedea pe Marcel Proust dînd teancuri de bancnote chelnerului care ieșise pe trotuar ca să vadă dacă Odilon, șoferul, venise”.

Jean COCTEAU: Lă, il y a une histoire excellente. À la fin de sa vie, Proust allait au „Ritz”, beaucoup au „Ritz”, où il allait rendre visite à la Princesse Soutzo, qui est devenue Madame Paul Morand, et quand il sortait, il distribuait des pourboires. Et il lui restait plus rien en poches. Et il dit au concierge: „Pouvez-vous me prêter cinquante francs?” — „Mais, oui, Monsieur Proust! Et voilà!” Et Proust dit [Cocteau rîde; R. V.]: „Gardez-les, c'était pour vous!”

un bacșis, Proust pretindea că [Bibesco] se și apucă să-i descoase pe servitorii, în spatele lui, ca să afle cit au primit, și pe urmă, „ca să-mi strice efectul [produs]” — zicea Proust — ca să le explice că Proust se-nșelase, că le dăduse mult mai mult decît avusesse intenția să le dea.

Jean COCTEAU: În legătură cu asta — o întâmplare grozavă. La sfîrșitul vieții, Proust se ducea la „Ritz”, mergea des la „Ritz”, în vizită la prietesa Soutzo, care-a devenit doamna Paul Morand, și cînd pleca, distribuia bacșșuri. Și nu-i mai rămînea nimic în buzonare. Și-i spune portarului: „Poți să-mi împrumuți cîzeci de franci?” — „Sigur că da, domnule Proust! Poftiți!” Și Proust zice: „Păstrează-i, erau pentru duminică!”

R.V.

¹ Într-un volum colectiv, *Les 7 pêchés capitaux (Cele 7 păcate capitale)*, par Jean Giraudoux (*Orgollul*) Paul Morand (*Avariile*) etc., Editions Kra, Paris, 1929, p. 36.

„m-or troieni cu

**PE MARGINEA
MORTII LUI**

A.I. ODOBESCU

Bustul lui Alexandru Odobescu executat de Ion Georgescu, Paris, 1881. Apud: „Studii și cercetări de istoria artei”, an III, 3—4, 1956.

**NOTE DE
ISTORIE LITERARĂ**

La 75 de ani de la moartea lui Alexandru Odobescu, sfârșitul său dramatic ne apare la fel de tulburător ca și contemporanilor săi. Scriitorul înceta din viață la 10 noiembrie 1895; își curmase singur existența, luând o puternică doză de morfină, în noaptea de 8 spre 9 noiembrie.

Chinuit de încercături financiare, care se intensifică din anul 1881 și culminează o dată cu moartea mamei sale, petrecută la Paris, în 1886; minat de un reumatism ce-i dădea, în momentele de criză, din ce în ce mai dese, dureri insuportabile; umilit în ultimii patru ani ai vieții de o pasiune „nenorocită”, fără soluționare posibilă, pentru tinăra profesoară de geografie Hortensia Racoviță, Odobescu găsi în moarte o rezolvare pe care viața nu i-o mai putea da.

În scrisoarea pe care o lăsa lui Anghel Demetrescu — publicată pentru prima oară în 1934, de Teigara-Samurcaș în „Convorbiri literare” — Odobescu arăta că motivul sinuciderii sale era femeia pe care o iubea și care nu-l înțelegea.

Hortensia Racoviță, născută Keminger, era nepoata baronului moldovean Keminger de Lippe. Văzuse lumina zilei în 1864, așadar cu 30 de ani mai târziu decât Odobescu.

În 1885 s-a căsătorit cu Alexandru Davila, de care divorță în 1888; în 1890 devenea doamna Racoviță iar în 1891 rămânea văduvă prin deces. Cam în acest timp, după cum rezultă din însemnările lui Anghel Demetrescu, publicate de O. Papadima în „Jurnalul literar”, nr. 3 din 1948, a cunoscut-o Odobescu. Din

drag/aduceri aminte..."

relatările aceluiși se știe că Saza Odobescu, soția scriitorului, ar fi propus Hortensiei Keminger să se căsătorească cu Odobescu căruia ea înțelegea să-i revie libertatea. I. L. Caragiale făcea public acest lucru îndată după moartea scriitorului, în numerele din 16 și din 17 noiembrie 1895, ale „Gazetei poporului”. Mama Hortensiei s-a opus însă la această căsătorie.

În chiar anul morții lui Odobescu, Hortensia deveni soția profesorului de geografie Buzoianu. Petru Poni, ministru al Instrucțiunii publice, președinte al lui Odobescu — care-i lăsa o scrisoare testamentară, descoperită abia în 1968 și publicată în acel an în „Cronica” (13 ianuarie) — ordonă mutarea Hortensiei Buzoianu, ca profesoară, într-un liceu din Botoșani. Ultimul ei soț, Buzoianu muri în 1906.

Hortensia Keminger-Davila-Racoviță-Buzoianu a trăit pînă în anul 1953. A lăsat un jurnal intim, lipsit de interes documentar și fără nici o valoare literară. Momentul Odobescu din existența ei este expedit în cîteva fraze.

Parcursind însemnările acestei femei intelectuale, care a cunoscut preajma lui Alexandru Davila și pe aceea a lui Alexandru Odobescu, nu poți să nu simți surprins de incapacitatea ei de a înțui excepționalitatea celor doi bărbați care i-au marcat existența.

Publicăm mai jos două scrisori inedite de la Alexandru Odobescu.

Prima este adresată vărului său Constantin Caracaz, fiul lui Grigore Caracaz, „nenea Gogu”, frate cu mama scriitorului.

Aiut unchiul cîi și vărul Caracaz, au dovedit constant înțelegere pentru Odobescu; lor li s-a adresat scriitorul adesea cînd s-a aflat în impas și, ori de cîte ori a fost cu puțință, u găsit la ei sprijin.

Constantin Caracaz a urmat dreptul la Paris, luîndu-și licența în capitala Franței. Alexandru Odobescu, aflat și el acolo în acel timp, a supravegheat, la cererea unchiului Grigore, studiile și examenele vărului său mai tîndr.

Cealaltă scrisoare este către incomparabila Saza Odobescu, soția scriitorului, ființă superioară care a înțeles în egală măsură pe om și pe creator.

Întors în țară din 1887, Odobescu locuia singur în București, trăind într-o penibilă penurie; soția și fiica sa, Ioana, continuau să stea la Paris, îndurînd

la rîndul lor, îndărătul unei aparențe de lux, mizeria. Întreaga familie aștepta cu înfrigurare arendarea moșiei de zestre a Sașei, Poenii, pentru soluționarea unor grave datorii urgente.

Scrierile sînt revelatoare căci dincolo de zbuciumul care a însoțit decenii de-a rîndul existența lui Odobescu, dezvăluie, alături de doznădăduita obsesie a fatalității care-l urmărea, marea sa dorință de a lucra, de a crea opere „folositoare”.

Elena PIRU

I

Paris 6/18 februarie 1887

Dragă Costică, viața noastră de aproape două luni este o groaznică agonie. Azi dimineață ajunsesem la cea din urmă desperare după ce am primit de la d. Ștefănescu depeșă următoare: „Imposibil trimiterea. Detalii prin poștă.” Ți-am depeșat alaltăieri că vnzarea mobililor și efectelor noastre, toate sechestrate de furnizorii dimprejur era decisă pentru mine, simbătă. Am alergat ca un desperat la creditorul nostru principal d. Berge și după toate suplicațiunile posibile am obținut de la dînsul o amînare de 48 ore adică pînă marți. Îndată a și depeșat Sașa lui Ștefănescu cele următoare: „Numai hotărîndu-ne prăpădirea, vei întîrzia o oră trimiterea. Îndură-te, pentru Dumnezeu. Suferim lipsele și prigonirile extreme.” Iar eu am depeșat astăseară lui Costică, frate-meu, carele știe încă de la Paris poziția în care ne aflăm după moartea mămă-mii. Iată ce i-am zis: „Décide Stephanesco envoyer argent par dépêche. Sommes à la dernière détresse”¹. Tot astă seară am primit telegrama ta unde ne vorbești de misterele ce vă face Ștefănescu. Noi bănuim că el, după ce a lucrat ca să obție de la noi o procură împuternicindu-l a vinde pădurea cum va putea, vrea acum să profite de acești bani spre a-i popri pe seama împrumutului ce a făcut fratele meu pentru noi, acum doi ani și în care ipotecă băgase și venitul pădurii. Costică însă a declarat că el ne lasă la dispozițiune acel venit și chiar în procura dată lui Ștefănescu pentru această vnzare este zis că el, după vnzare, va primi banii spre a ni-l trimite aici la Paris. Nu putem să ne explicăm altfel misterul ce vi-l face

ție și lui Costică Manu. În desperarea noastră am simțit ca o mîngiere primind depeșă ta și nu-ți pot spune cît vă sîntem de recunoscători și ție și lui Costică Manu. Te rog însă să mergi tu să explici toate acestea fratelui meu, căci nu pot să-mi închipuiesc că toate acestea se petrec cu știrea și cu consimțămîntul lui.

Scriindu-ți acestea stăm cu inima înghețată pentru rezultatul ultimelor noastre depeșe. Ce o să ne facem dacă pînă luni ele nu au un efect favorabil?

De trei luni aproape tărăgănează această nenorocită afacere; de trei luni sîntem în această groaznică strîmtoare și am fi murit pozitiv de foame dacă n-am fi găsit ceva ajutor de la biata Elena Izvorunca, care și ea se află într-o stare groaznică, văzînd pe unicul ei fiu topindu-se zilnic de ofiică. Pînă trăia încă biata mămă-mea, noi, cu mari anevoințe și privațiuni, tot o mai scoteam la căpătîi, plătînd aconturi pe la furnizorii noștri cînd sosea pensiunea ei și răfuînd socotelile, precum și chiria casei, din 1000 franci ce dînsa primea pe trimestru de la d'Avril², din venitul Zurbalei³.

¹ Louis Marie Adolphe Lévesque, baron d'Avril, cumnatul lui Alexandru Odobescu, căsătorit cu sora scriitorului, Maria Odobescu, la 21 mai 1857. Diplomat francez, a fost consul general în România. A murit la Château Coppières, în Franța, la 27 octombrie 1904 și a fost înhumat în cimitirul Montmartre din Paris.

² Zurbaua, moșie a familiei Odobescu, în județul Ilfov, cumpărată împreună cu moșia Dragomireștii din Vale, în 1842, de la casa Murat Manuc bei. Se învecina, spre apus și miezînoapte cu Dragomireștii din Vale, moșie de zestre a Mariei Odobescu d'Avril. (Cf. Elena Piru, *Documente Alexandru Odobescu, III*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1968, nr. 2).

¹ „Convinge-l pe Ștefănescu să trimită bani telegrafic. Sîntem în culmea strîmtoării.”

De când ea a murit⁴, n-am mai putut plăti pe nimeni. Creditul ne-a fost refuzat și fiindcă, în speranța banilor ce așteptam acum, de nouă săptămîni, de la Ștefănescu, i-am tot aminat, ei au obținut de la judecată execuțiunea noastră grabnică, care se aplică străinilor.

Iată pozițiunea în care ne aflăm. Am scris scrisori cu rugăciuni fierbinți d-lui Ștefănescu de a ne face acest ajutor cu vinzarea pădurii. Și iată rezultatul. Omul acela, carele cînd vrea obține toate de la tribunale, s-a purtat cînește către noi. Cu toate acestea nu crez că l-am păgubit vreodată. Din contra, D-zeu să-i plătească după cum i se cuvine. Dar noi, noi ne prăpădim. Toate suferințele, toate umilirile le-am încercat în aceste 3 luni. Ce ne mai așteaptă, Dumnezeu știe. Ași vrea să plec la București ca să cerc a obține, pe o parte, o învoială mai echitabilă cu frate-meu, pe de alta, o subvenție de la guvern sau spre a stărui aci pînă ce-mi voi termina lucrarea⁵, sau o pozițiune posibilă în țară.

Dar cu ce să plec? Și cum să las pe Sașa și pe Jeana în groaznică pozițiune în care ele s-ar afla lipsite chiar și de sprijinul meu. Cît despre d'Avril, nu este nici vorbă; la moartea mamei au căutat cel mai neînsemnat pretext ca să rupă orice relație cu noi. Lasă că ne-au și scandalizat prin purtarea

lor de atunci. D'Avril și fetele lui au mers pînă a spune de față că moartea betei mamei este un bon débarras pentru dinșii. Cît despre sora mea, ea nu are nici voință, nici opinie alta decît ale bărbatu-său și ale fetei sale Elena. Ce să-ți mai spun, dragă Costică, în mijlocul torturilor noastre zilnice, mai am și o groaznică grijă și muștrare de cuget de a ști că bietul cadavru al mamei noastre nu și-a aflat odihna nici pînă azi și că stă amanetuit la biserica românească de aici, fără de a fi îngropat pînă acum. Ași fi vrut, dacă ași avea un moment de odihnă în amețea groaznică în care mă aflu, să cumpăr un locșor la cimitirul Montparnasse și s-o așez acolo sub o modestă piatră. Dar astfel cum ne aflăm astăzi, nu văz mijlocul de a face nimic.

Scrisoarea aceasta fără căpătii îți arată starea noastră morală. Stăm și ne gîndim de unde ne va trimite Dumnezeu un ajutor? Cît despre mine, de n-ași vedea lingă mine pe biata nevastă-mea și pe biata fii-mea, care n-au alt sprijin decît pe mine păcătosul, zău nu m-ași mai simți în stare de a suferi așa multe chinuri. Și cu toate acestea, niciodată în viața-mi n-am simțit mai multă dorință de a lucra serios și de a produce lucrări folositoare. Dar sfîrșesc. Vorbește, te rog, cu tată-tău și roagă-l să ne dea și el o povață. El singur a rămas din bătrînii noștri. Parcă de cînd a murit mamei s-a ridicat de pe noi mîna blagoslovită care ne ferea de așa mari suferințe. Aștept de la tine sau de la nenea Gogu o scrisoare în răspuns la această lungă și dureroasă mărturisire.

Al tău văr și amic,

Odobescu

⁴ Mama lui Odobescu, Catinea, născută Caracay, a decedat la Paris, în casa fiicei sale Marie d'Avril, din rue Galilée 27, la 28 noiembrie 1886. A fost înmormîntată un an mai tîrziu, în nov. 1887, în cimitirul Montparnasse. (Cf. articolul nostru *Odobesciana*, în revista „Ateneu”, august, 1969.)

⁵ Este vorba de *Le Trésor de Pétroussa* pe care o va edita la Paris.

Hortensia Racovița, născută Keminger (1) împreună cu surorile sale. Fotografie comunicată de Elena Piru.

II

Bucarest, vendredi le 13/25 janvier 1889

Ma chère Sacha,

Je ne t'ai pas écrit hier ni n'ai reçu de lettre de toi et même aujourd'hui c'est avec peine que je prends la plume en main car réellement je suis profondément chagriné, abbattu, consterné par notre situation. J'ai beau faire, je n'arrive pas à joindre les deux bouts de notre existence éparpillée, et il y a des moments où cela me désespère radicalement. Je ne sais plus ni que faire ni que penser. Vous vous figurez peut-être que je vis ici dans l'aisance et le bien être. Bien loin de là; je vis tourmenté, privé de bien des choses, quoique je vous ai parlé de friandises que je me paye chez moi. Mais ce qui me consterne surtout c'est que vous autres vous ne pouvez pas non plus vivre avec le trop peu que nous avons. On a beau dire: avec mes 1090 francs et vos 300 fr. il n'est humainement pas possible de tenir deux maisons, l'une à Paris et l'autre ici. Je donne ce problème à résoudre aux plus habiles et économiques!

Pour le moment *mi s-a înfundat de tot*, et la chose est compréhensible. Vous savez que le premier mois de mon arrivée ici je n'ai eu que mes 600 francs de ma chaire, sur les quels je vous ai envoyé la moitié. Quand est arrivé le 2-me mois (novembre), j'ai dû prendre mes doubles appointements de 1080 fr. pour solder avec la moyenne partie l'hôtel dont j'ai voulu me débarrasser. Depuis lors je vis sans payer le loyer; mais j'ai beau faire, j'ai toujours l'un dans l'autre, 15 fr. de dépense par jour la cuisine, les voitures etc. C'est ainsi que c'est passé décembre pour le quel vous avez eu les 300 fr. Dans l'espoir de cette position au Sénat qui m'aurait rapporté 800 fr. de plus, j'ai escompté mes appointements de janvier, 1090 avant les fêtes et cette somme a été absorbée bien vite du moment que j'ai eu l'imprudence d'en défalquer 450 pour retirer et placer mes livres et que j'ai été obligé de payer avec 100 fr. deux voyages à Pitești sans le vouloir, de dissi-

II

București, vineri 13/25 ianuarie 1889

Draga mea Sașa,

Nu ți-am scris ieri, nici n-am primit scrisoare de la tine și chiar și azi îmi vine greu să pun mîna pe condei, căci sînt cu adevărat profund mîhnit, abătut, copleșit de situația noastră. În zadar încerc, un izbutesc să dau de capăt existenței noastre împrăștiate și sînt momente în care asta mă descurajează cu desăvîrșire. Nu mai știu nici ce să fac, nici ce să cred. Voi vă închipuiți poate că eu trăiesc aici în indostulare și tîhnă. Departe de așa ceva: trăiesc frămîntat, lipsit de multe, deși ți-am vorbit de bunătați pe care mi le procur acasă. Dar ceea ce mă deprimă mai ales este că nici voi nu puteți trăi cu prea puținul pe care îl avem. Degeaba spui: cu cei 1090 de franci ai mei și cu cei 300 ai tăi nu este omeneste posibil să ții două case, una la Paris și alta aci. Dau această problemă spre soluționare celor mai iscusiți și mai economi! Pentru moment mi s-a înfundat de tot și lucrul e explicabil. Știi că-n prima lună a sosirii mele aici nu am avut decît cei 600 de franci de la catedră, din care i-am trimis jumătate. Cînd a venit luna a doua (noiembrie) am fost nevoit să iau salariul dublu de 1080 fr., pentru a plăti cu o parte din el hotelul, de care voiam să mă descotorosesc. De atunci trăiesc fără a plăti chirie, dar degeaba, una peste alta, cheltuiesc zilnic 15 franci cu mîncarea, cu trăsurile etc. Așa a trecut decembrie, pentru care ai avut cei 300 de franci. În speranța celui loc în senat care mi-ar fi adus 800 de franci în plus am cheltuit salariul pe ianuarie, 1090, înainte de sărbători și această sumă a fost repede înghițită, de vreme ce am făcut imprudența să retrag din ea 450 (fr.) pentru a scoate [de la vamă]¹ și a așeza cărțile și odată ce am fost obligat să plătesc 100 fr. pentru cele două drumuri la Pitești,² fără să fi vrut

¹ Cuvintele coprinse între paranteze drept apărîn editorului.

² Odobescu candida, la Pitești, pentru un loc în Senat; nu a reușit în alegeri.

per plus de 250 en pourboires pendant les fêtes. Je suis resté le 10 du mois tout à fait à court et je suis doublement tourmenté par l'idée de vous savoir dans une situation affreuse et de n'avoir moi-même pas le sou pour l'entretien de mon pauvre ménage, ni la possibilité de me procurer quelque part l'argent nécessaire pour vous et moi. Si l'affermage de Poieni pouvait se faire, il en serait autrement. Mais c'est une affaire qui traîne tant, que je doute qu'elle aboutisse à quelque chose de bon. Hier j'ai fait venir Ștefănescu pour l'y intéresser. Il a promis encore de parler à Grăjdănescu et de m'apporter demain matin la réponse. Mais je n'ose l'espérer bonne.

En attendant, je suis obligé de remettre du jour au lendemain un nouvel amateur qui offre 20.000 fr. en or par an pour 10 ans de fermage et 10.000 francs d'arrhes en plus de 20.000 francs annuels. J'ai si peu de chance qu'il me semble que tous ces avantages ne me seront plus offerts lorsque j'obtiendrais le désistement de Grăjdănescu, si je l'obtenais. Avec cela, je suis très, très, très chagriné et de plus, depuis cette nuit, j'ai une douleur rhumatismale intolérable au dessus du sein droit. Ce sont des élancements aigus qui me tourmentent sans répit de façon que j'écris avec peine. J'ai les pieds glacés et tous le sang à la tête, tant je suis dans l'agitation depuis ces derniers jours néfastes. Je crains que mon mal ne prenne la tournure d'une Zona², sous l'épaule. Mais il faut espérer que Dieu m'épargnera ce nouveau tourment.

Je n'ai plus de bois que pour aujourd'hui et il fait un froid de loup. Costică doit bien envoyer lundi un wagon de bois; mais pour le prendre de la gare il me faudrait payer 80 fr. le transport et avoir un homme débrouillard, ce que je n'ai pas, car Florea ne vaut réellement plus rien. E ticălos și boieros; il ne veut pas manger ce qu'il y a chez moi, il trebuie tutun și cafele negre toată ziua. Cela me rappelle Kir Ștefan.

Malgré mon mal il faut que je sorte après le déjeuner — et à pied par une neige de 25 centimètres — pour aller à l'Académie, après cela au

asta, să risipesc mai bine de 250 cu bacșișurile în timpul sărbătorilor. De la 10 ale lunii am rămas fără bani. Și sînt de două ori chinuit: la gîndul că vă știu pe voi într-o situație îngrozitoare și că eu însumi nu am lețcaie pentru întreținerea biete mele gospodării, nici posibilitatea de a-mi procura de undeva banii necesari, pentru voi și pentru mine. Dacă s-ar putea realiza arendarea Poienilor ar fi altfel. Dar e o afacere care se târănează atît încît mă indoiesc să ducă la ceva bun. Ieri am pus să-l cheme pe Ștefănescu pentru a-l interesa în chestiunea asta. A făgăduit să mai discute cu Grăjdănescu și să-mi aducă răspunsul mîine dimineață. Dar nu-n-drănesc să sper că va fi bun.

În așteptare, sînt nevoit să amin de la o zi la alta pe un nou amator care oferă 20.000 fr. aur pe an, pentru 10 ani de arendă, și 10.000 fr. arună, în afară de cei 20.000 anuali. Am așa de puțin noroc, încît mi se pare că toate aceste avantaje nu mi se vor mai oferi cînd voi obține renunțarea de la Grăjdănescu, dacă o voi obține.

Pe lîngă asta sînt foarte, foarte, foarte amărît și, pe deasupra, de astă noapte am o durere reumatică insuportabilă deasupra sinului drept. Sînt niște junghieri ascuțite care mă chinuie fără-nctare, așa încît scriu cu greu. Picioarele îmi sînt înghețate și singele mi s-a urcat la cap, într-atît de agitat sînt în aceste ultime zile nenorocite. Mă tem ca boala mea să nu ia întorsătura unei Zona, sub umăr. Dar să sper că Dumnezeu mă va cruța de acest nou chin.

Nu mai am lemn decât pentru astăzi și e un frig strașnic. Costică trebuie să-mi trimită luni un wagon de lemn; dar pentru a-l lua de la gară ar trebui să plătesc 80 fr. transportul și să am un om descurcăreț — și nu am — căci Florea nu mai valorează realmente nimic. E ticălos și boieros; nu vrea să mîncece ce este la mine. Il trebuie tutun și cafele negre toată ziua. Asta mi-l amintește pe Kir Ștefan.

Cu toată boala trebuie să ies după masă — pe jos, pe o zăpadă de 25 centimetri — pentru a merge la Academie, apoi la Consiliu și în cele din urmă

² Maladia Zona Zoster.

Conseil et enfin je suis invité à dîner chez Maioresco. Cela va être dur. Avant hier j'ai dîné chez Brindză; c'est toujours cela d'économiser, mais mon humeur n'est pas du tout mondaine en ce moment, accablé que je suis par les tourments moraux et mêmes matériels. Je me surprends à rester des heures en laissant planer mes pensées sur notre position à laquelle je ne vois plus aucune issue possible. Que Dieu nous conseille pour le mieux, car de mon côté je sens que je n'ai plus voix au chapitre!

Je t'ai écrit que Maioresco avait reçu l'avis d'un paquet et que je croyais que c'était les volumes. Non, ce n'étaient que des exemplaires des dernières feuilles, parmi les quelles il manque encore l'*Avant-Propos*. Pourquoi, le juif a-t-il retardé de l'imprimer? Pensait-il que le ministère de Maioresco dont je parlais là ne durerait pas? Mystère! Toujours est-il que je ne peux même pas faire réunir en un volume relié tout mon exemplaire, ce qui m'en donnerait un complet. J'ai écrit un mot à Giony Crețeanu⁴ pour lui demander de se renseigner auprès du juif. Moi, j'ai idée que ce coquin n'enverra rien de plus et qu'il continuera à retarder à l'infini l'apparition du volume. C'est là ma chance en toute chose.

Je me suis imposé de ne plus vous parler de ce dont traite la lettre que j'ai cru bien faire de vous renvoyer et à laquelle je ne veux pas répondre.

Aussi, ma bonne et chère Sacha, je t'avoue que mon cœur saigne à l'idée de tout ce que tu dois souffrir, sous tous les rapports, et que c'est bien pour ne pas te donner encore plus de chagrin en te laissant croire que je sois indifférent à tes cruelles souffrances, que j'ai repris aujourd'hui avec une peine physique aussi bien que morale, la plume en main.

Que Dieu veuille sur vous! Mais je ne vois rien de bon dans l'avenir. Cela finit par me décourager sur tous les points. Rien ne me réussit et il suffit que je désire quelque chose ou que je pose une espérance sur quelque chose pour que cette chose prenne une tournure contraire à mes vœux. C'est une fatalité attachée à ma personne. Cette pensée m'obsède de plus en plus. Dieu veuille vous faire échapper du moins vous autres à cette fatalité qui me poursuit.

Je vous embrasse d'un cœur bien chagriné.

Tout à toi, Alex.

⁴ Gheorghe Crețeanu, fiul poetului Gheorghe Crețeanu, prietenul lui Odobescu.

⁵ Rotschild, editor al lucrării *Le Trésor de Pétersbourg*.

sînt invitat la Maiorescu la cină. Asta va fi neplăcut. Alaltăieri am cinat la Brindză; mereu același lucru, economia, dar dispoziția mea în clipele de față nu-i cîtuși de puțin mondenă, copleșit cum sînt de frămîntări morale și chiar materiale.

Mă surprind stînd ceasuri întregi cu gîndul la situația noastră din care nu mai văd nici o ieșire posibilă. Dumnezeu să ne povățuiască cît mai bine, căci în ce mă privește, simt că nu mai am trecere!

Ți-am scris că Maiorescu primise aviz pentru un pachet și că eu credeam că erau volumele. Nu, erau numai exemplare cu ultimele pagini, printre care lipsește Cuvîntul înainte. De ce a întîrziat evreul să-l tipărească? Credea că ministerul lui Maiorescu, despre care vorbeam acolo, nu va dura? Mister! În tot cazul, nu pot măcar să adun într-un volum legat exemplarul meu întreg, ceea ce ar face unul complet.

I-am scris cîteva cuvinte lui Giony Crețeanu ca să-l rog să se intereseze la evrau. Eu bănuiesc că ticălosul nu va mai trimite nimic și că va continua să întîrzie la infinit apariția volumului. Asta-i norocul meu în tot ce fac. Mi-am impus să nu-ți mai vorbesc despre chestiunile pe care le tratează scrisoarea pe care am crezut că e mai bine să ți-trimit îndărăt și la care nu vreau să răspund.

De asemenea, buna și draga mea Sacha, îți mărturisesc că inima mea singerează cînd mă gîndesc cît trebuie să suferi, în toate privințele și că am făcut bine că astăzi, deși cu durere și fizică și morală, am pus mîna pe condei, ca să nu te mai amărăsc lăsîndu-te să crezi că sînt indiferent la suferințele tale groaznice.

Domnul vegheze asupra-ne!

Dar nu întrezăresc nimic bun în viitor. Asta sfîrșește prin a mă descuraja cu totul. Nimic nu-mi reușește și e deajuns să doresc un lucru sau să-mi pun nădejdea în ceva, pentru ca acel lucru să ia o întorsătură contrară dorinței mele. Este o fatalitate legată de ființa mea. Ideea această mă obsedează din ce în ce mai mult. Dare-ar Dumnezeu ca măcar voi să scăpați de această fatalitate care mă urmărește.

Vă sîrut cu inima tare-nădurată,
Al tău cu totul,

Alex.

90 de ani de la nașterea tatălui meu

La 6 ianuarie 1971, se împlinesc 90 de ani de la nașterea tatălui meu. Cu acest prilej, mi s-au cerut de către unele reviste și de editura „Cartea Românească”, inedite, variante ale unor versuri pe care poetul nu le-a inclus în ediția definitivă din 1943, îngrijită de el.

În primul moment am găsit că este o indiscreție de a umbla în mapele tatălui meu pentru a da publicității, fie lucrări din vremea cînd Ion Minulescu era pe băncile școlii, fie unele variante, fie bucăți cu caracter de glumă ocazională, pe care tata din scrupulozitate și exigență artistică le-a ignorat.

Și totuși, iată-mă încredințînd spre publicare revistei „*Manuscriptum*” aceste versuri inedite ce nu poartă nici un titlu și care probabil nu fuseseră încă definitivare.

Am cedat argumentelor unor istorici literari care spun că trebuie să se cunoască orice lucru, chiar unele nelucrate, scrise de un scriitor de seamă, fiindcă orice rînd poate aduce o lumină nouă din punct de vedere istorico-literar, în procesul de creație și de dezvoltare a unui autor.

Îmi amintesc că vizitînd retrospective ale unor maeștri ai penelului românesc, iar de foarte curînd expoziția Henri Matisse la Grand Palais, m-am întrebat de ce este absolut necesar ca pe lîngă piesele majore ale unor mari creatori să figureze lucrări de debut, desene, schițe, variante.

Dar iată, răspunsul l-am primit acum cînd am început să dau publicității unele bruioane ale tatălui meu pe care aș fi preferat să le știu uitate în mapele lor sau prin revistele prăfuite de vremuri.

Un prieten, critic literar, îmi spunea: „Cum istoria literară nu o pot constitui numai geniile; tot astfel opera unui scriitor nu este formată numai din capodopere”.

Și, poate, acesta este adevărul și în cazul poeziei minulesciene.

Mioara MINULESCU

Ion Minulescu văzut de Silvan. MLR 1047.

Filă de manuscris la poezia [Eri] de Ion Minulescu

Eri —
Pornit în descifrarea unor semne de-ntrebare —
El păsea cu majestatea unui tinăr înțelept
Pragul vechilor legende
Mizgălite la-ntimplare
Pe un colț de pergament....

Dar dușmanii lui, cu ură,
Îi viriră pumnii-n gură,
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Astăzi, însă, când ecoul primelor lui primăveri,
Întregește amintirea unei vieți fără păcat,
Noi, din cele două forme —
Cea de azi —
Și cea de ieri —
Îl întruchipăm sub nimbul unui nou crucificat,
Și stăpîn pe veci, al celor înfrățiți prin jurămînt,
Cînd pe razele de soare, el coboară din văzduh
Printre noi,
Noi simțim cum Sfîntul Duh
Ne ridică din noroi
Și ne-naltă rînd pe rînd
Spre acelaș cer senin....

Ion MINULESCU

MINISTERUL CULTELOR SI ARTELOR

Eri —
Pornit în descifrarea unor semne de-ntrebare —
El păsea cu majestatea unui tinăr înțelept
Pragul vechilor legende
Mizgălite la-ntimplare
Pe un colț de pergament....

Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

Pe un colț de pergament....
Da, dar...
Lăsați-mă să vă spun
Îngropându-l nu-n mormint —
Cum se-negroapă pe pământ —
Ci-ntr-un cimitir din haos —
Cimitir cu negre porți,
Fără cruci
Și fără flori,
Unde morții — deși morți —
N-au nevoie de repaos
Fiindcă sunt nemuritori.

S.P.I.C.U.I.R.I.

DIMITRIE ANGHEL PROTESTATAR

În manuscrisul înedit pe care-l publicăm, datat, 28 martie 1914, Dimitrie Anghel, pe atunci inspector al artelor în Ministerul Instrucțiunii Publice¹, ia apărarea tîndrului învățător Iosif Andreescu, acuzat de Consiliul Permanent al Ministerului că ar fi exprimat idei primejdioase ordinii sociale, în broșura *De ce nu progresăm?*

Prin violența cu care sînt criticate realitățile sociale și politice din România acelor ani, în volumașul a cărui copertă este tipărită cu cernulă roșie, răzbată revolta provocată în conștiințele cinstitute de răscoala din 1907.

Autorul mărturizește influența ideilor lui C. Dobrogeanu-Gherea, citindu-l la paginile 12, 22, 42—43, 89, 131—132 și afirmînd, într-o notă de la pagina 12: „...analiza vieții sociale de la noi au făcut-o cu multă competență domnii C. Dobrogeanu-Gherea în Neoiobăgia, Radu Rosetti în opera *De ce s-au răscolit țărani?*...”

Iosif Andreescu, născut la 27 octombrie 1885, în comuna Văleni, din fostul județ Muscel, a fost numit învățător la 1 octombrie 1909, în comuna Malul cu Flori, județul Muscel, de unde, peste un an, s-a transferat — la cerere — în comuna natală. În 1911, a tipărit, la Cîmpulung Muscel, broșura de 96 de pagini, *De ce nu progresăm?*, pe care un inspector școlar a descoperit-o în mai multe exemplare în catedra

clasei la care predă autorul.² Ancheta care a urmat a avut ca rezultat, în 1912, transferarea disciplinară a învățătorului Andreescu în comuna Grădiștea, județul Vilcea.

Urmărindu-se scoaterea din învățămînt a învățătorului Andreescu, cercetarea a continuat în 1913, ministru al Instrucțiunii Publice fiind conservatorul C. C. Arion, dar căderea guvernului conservator condus de Titu Maiorescu (în decembrie 1913), a făcut ca planul să nu fie realizat.

I. G. Duca, ministru (din 4 ianuarie 1914) al Instrucțiunii Publice în noul guvern liberal, s-a adresat lui Dimitrie Anghel, inspector al artelor, care îl cunoștea de la Paris din „întîrnicurile ce se făceau la „Café Voltaire”, unde tinerii oratori ce se pregăteau pentru mai tîrziu răspundeau la numele de I. G. Duca, Ion Păușescu și mulți alții”³, cerîndu-i postul un referat asupra broșurii incriminate.

Referatul lui Anghel a anihilat acuzațiile Consiliului Permanent, fiindcă Iosif Andreescu nu a mai avut alte neplăceri.

La 1 ianuarie 1916 el a fost transferat — la cerere — în orașul Rîmniciu-Vilcea, unde a rămas pînă la pensionare (1 octombrie 1943). Activitatea lui extrașcolară a fost bogată: a înființat, în comuna Grădiștea, o casă de cultură, în 1919, s-a străduit pentru deschiderea unei școli de ucenici în Rîmniciu-Vilcea, a fost inspector al școlilor de ucenici, a întocmit

¹ D. Anghel este numit inspector al artelor în Ministerul Instrucțiunii Publice, la 15 octombrie 1911, cf. „Monitorul Oficial” nr. 159, 159 octombrie 1911, p. 7388 col.II.

² Informație obținută de la Anton Alexandrescu, prieten cu Iosif Andreescu.

³ D. Anghel, *Figuri dispărute*, Iorgu Juvara, în *Proză*, 1924, p. 144.

manuale pentru învățământul primar și pentru școlile de ucenici, a condus 4 ani „Asociația generală a învățătorilor din România”, a scris, în 1926, împreună cu Andrei Livezeanu, broșura Luptele de azi dintre capitaliști și muncitori, iar în 1945—46 a fost prefectul județului Vâlcea.

În apărarea lui Iosif Andreescu, Dimitrie Anghel argumentează cu justețe că ideile puteau fi primejdioase «numai pentru o clasă care înțelege să se opună oricărui curent democratic» și că ele sînt «foarte aproape de curentul democratic ce domină partidul liberal», citind pe G. Ibrăileanu din Spiritul critic în cultura românească, pe Radu Rosetti și pe I. Botez.

Referindu-se la soluțiile propuse în broșură (1: Arendarea obligatorie a moșiilor către obștiile țărănești — soluție cerută și de Spiru Haret în trei articole din ziarul „Liga Deșteptarea”, în octombrie-noiembrie-decembrie 1912; 2: Sufragiul universal; 3: Democratizarea instituțiilor statului), Dimitrie Anghel le găsește «de un sîndios democratism».

Atitudinea democratică a lui Dimitrie Anghel, evidentă din aceste pagini inedite, este în acord cu alte manifestări din ultimii lui ani de viață. După răscoala din 1907, în ideologia lui s-a produs o radicalizare. În poeziile Scrisoare deschisă a unui melc și 1907 (semnate A. Mirea), cit și în prozele În expoziția lui Verona, Represiune pentru represiune și Povestea celor necăjiți, a luat atitudine hotărâtă în favoarea țărănimii. Aflăm aici ecoul frământărilor sociale din epocă.

În apărarea lui Christian Racovski, fruntașul socialist care fusese expulzat, Dimitrie Anghel publică un admirabil articol⁴, reproducut laudativ de „Adevărul” și de „România muncitoare”. Peste cîțiva ani, cînd expulzarea lui Racovski este anulată, la sărbătorirea

lui de către socialiști (11 aprilie 1912) este invitat și poetul care ia chiar cuvîntul. Printre altele, în răspunsul lui, Racovski spune: «...Mulțumesc în special prietenului meu Anghel, care cu pana lui și-a făcut datoria de cetățean, luîndu-mi călduros apărarea»⁵.

Cam în același timp, Anghel intervine în scris pentru alt expulzat: ziaristul socialist A. Clarnet, declarînd că îl apără «ca inspector al artelor și ca sindicalist (s.n.)»⁶.

După experiența din tinerețe însă, Anghel nu s-a mai încadrat în vreo formație politică: a rămas doar scriitor, afirmîndu-și independența față de orice partid. Se considera totuși un scriitor cetățean, într-o luptă paralelă cu cea a mișcării socialiste, ridicîndu-se împotriva exploatării: «Căci ce e buna noastră societate decît o castă de privilegiați care-și împart toate bunurile și plăcerile vieții?»⁷

Din partea lui Anghel, apărarea învățătorului Andreescu este expresia ostilității față de o societate în care domneau asuprirea și demagogia. Referatul este concludent: «Mărturisesc că, după părerea mea, [...] aceste idei [...] nu sînt decît o modestă contribuție la rezolvarea marilor probleme ce agită țara noastră, de cîțiva ani încoace». Anghel nu găsește «justificată rigoarea măsurii luate contra lui. Un element care se afirmă cu atîta dragoste pentru țărănimă și care dă dovada unui patriotizm așa de cald, nu poate fi, după mine, un element primejdios, ci din contra unul util.»

M. I. DRAGOMIRESCU

⁴ Sărbătorirea învățătorului Racovski, în „România muncitoare”, VIII, nr. 31, 22 aprilie 1912.

⁵ D. Anghel, Clarnet, în „Adevărul”, XXV, nr. 8122, 24 aprilie 1912, p. 1.

⁷ D. Anghel, Mafia, în „Minerva”, nr. 1182, 3 aprilie 1912, p. 2.

3/

Am stat din de avizul Consiliului Permanent
și cred că ar fi mai bine să îndrumăm meae-
drelor răspîndite spre marea fluviu al ener-
giei noastre naționale. —

D. Anghel

28 Martie 1914. —

D. ANGHEL

■ REFERAT

Am cetit broșura învățătorului Andreescu, care după avizul Consiliului permanent conține idei luate din diferite scrieri cu caracter economic și social. ce ar fi primejdioase pînă la un punct ordinii noastre sociale.

Mărturisesc după părerea mea că dacă pînă la un punct aceste idei ar putea fi primejdioase pentru o clasă socială care înțelege să se opue oricărui curent democratic, pentru timpul nostru, ele nu sunt decît o modestă contribuție, la rezolvarea marilor probleme ce agită țara noastră de cîțiva ani încoace. Într-adevăr ideile lui Andreescu sunt foarte aproape de curentul democratic ce domină partidul liberal, care în soluția ce vrea să dea chestiunii agrare și a reformelor politice a pus același program în fața țării [sic!] de mulți ani.

În introducerea sa, autorul aplică teoria Darwinismului organismului social și se declară partizan al teoriei selecției naturale în societate, combătînd sistemul de selecționare actual, care își are fundamentul în moștenirea demnităților și a unei strîmte clientele politice. E drept că ideile emise de d. Andreescu nu e originală, d-sa însă încearcă de a o aplica societății noastre și pe baza ei își clădește întregul său sistem critic.

Autorul examinează apoi rezultatele ce le-a dat pentru țara noastră introducerea ideilor revoluționare apusene, cu aceleași argumente ca și dl. profesor universitar G. Ibrăileanu în volumul său *Spiritul critic în cultura românească*, așa că am fi mai degrabă îndrumați să vedem o înfrîngere a curentului economico-social pornit de la revista „Viața românească” din Iași, decît un studiu personal. De altfel, d. Andreescu e inspirat în studiul său de d. Radu Rosetti pe care îl citează, de d. I. Botez, senator, pe care de asemenea îl citează și cu ale cărui argumente, cere, la rîndul său, democratizarea instituțiilor Statului.

E drept, că într-un pasaj din broșura De ce nu progresăm, violența criticii păturilor suprapuse ale societății românești, precum și a guvernanților se poate lesne confunda cu obisnuitele critici ce le aduc socialiștii organismului nostru social — sau ca să fim drepecți, cu criticile ce le-ar aduce un 28 martie 1914.

partid de guvernămînt [sic!] exasperat de o prea lungă opoziție în care l-ar condamna adversarii săi politici.

Vchemența aceasta probează mai mult tinerețea autorului și sincera sa dorință de a contribui la rezolvarea problemului ce și-a propus.

În capitolul „Analiza rap. economice sociale etc.” d. Andreescu se silește a demonstra că pricina decăderii țaranului român constă în „lipsa de pămînt [sic!] suficient” pentru țărănime [sic!], pricină capitală după dsa, și care a contribuit într-o așa de largă măsură la stagnarea și chiar degenerarea energiilor. Căci dsa cu drept cuvînt spune că resemnarea țaranului, acea nepăsare a lui, luate de către toți drept virtuți, nu sunt în realitate decît calități negative ale țaranului [sic!].

Măsurile de îndreptare pe cari le propune sunt trei:

1) Arendarea obligatorie a moșiilor proprietărești la țărani pe termenul de cel puțin 30 ani, iar arendarea să se facă la obștii, nu individual. (D. Haret, într-o serie de minunate articole publicate în „L. Deșteptarea” [sic! Liga] preconiza, după cum trebuie să credem că știți, aceleași soluții).

2) Introducerea sufragiului universal și al [...]

3) Democratizarea instituțiilor statului. În sensul vederilor dlui Botez, din articolul *Analfabetismul rural* din V. R., No. 12, 1911.

Acestea fiind ideile, după noi de un sănătos democratism, nu găsesc justificată rigoarea măsurii luate contra lui. Un element care se afirmă cu atîta dragoste pentru țărănime, și care dă dovada unui patriotism așa de cald, nu poate fi după mine un element primejdios, ci din contra unul util.

A-l îndepărta [sic!], a-l face să sufere pentru ideile pe cari le exprimă, ar fi să se facă într-adevăr un revoltat, și după mine unul, e păcat.

Sunt puține forțe reale și cînd ai norocul să găsești una care mijeste, e păcat s-o înlături și s-o înfrîngi.

Nu sunt dar de avizul Consiliului permanent și cred că ar fi mai bine să îndrumăm meandrele răspîndite spre marele fluviu al energiei noastre naționale.

D. ANGHEL

NICOLAE IORGA SE „DISCULPĂ“

În vara anului 1908, cînd — la invitația cumnatului său Ștefan Bogdan — vizita pentru întia oară Vălenii-de-Munte, Nicolae Iorga nu bănuia că, întîlnind acolo un birjar, pe nume Tohăneanu, care-i va pune, cu țărînescă prietenie, cît ar fi de bine pentru localitate dacă ar avea un om de seamă ca el, subit cucerit de neașteptata propunere, avea să-și lege într-adevăr numele de acela desprins din pagini de cronică ai Vălenilor.

«L-am întrebat — își reamintește Nicolae Iorga — unde aș putea să mă așez pentru a îndeplini această măgulitoare funcțiune de patron al Vălenilor, pînă atunci așa de străin pentru mine. Și el mi-a arătat o livadă plină de buruieni, în care copacii, de multă părăsire, sfîrșiseră, și o căsuță simpatică în dărăpănarea ei, unde în ultimul timp stătuse o vrăjitoare care dădea în cărți și împrumuta cu dobîndă [...]. Mi s-a spus că în adevăr acel colț de sălbăticiie [...], e de vînzare și că prețul, de vre-o patru mii de lei, trebuie plătit în mina unui pirlit de fotograf care se află la Plocești [...]. Vedeam în încă tinăra mea închipuire orașelul schimbîndu-se: străzi largi s-ar fi deschis spre gară încă neterminată, casele lucrătorilor s-ar fi clădit pe ambele margini; o baie, o sală de adunare, o bibliotecă populară, pe care am și întemeiat-o îndată, ar fi dat caracterul cultural noii alcătuirii, pe care o speram înconjurată de simpatia activă a oamenilor în mijlocul cărora era să mă așez».¹

Prin impresionantele străduințe ale lui Nicolae Iorga, Vălenii-de-Munte au devenit un important centru de cultură românească. Într-adevăr, Universitatea de vară, conjugîndu-și eforturile cu acelea ale „Ligii culturale”, preexistentă, al cărei președinte urma să devină tot Nicolae Iorga, urmărea să reunească exponenți ai culturii din toate ținuturile românești, spre a întări conștiința națională.

Cursurile de vară au fost inaugurate la 1 iulie 1921, într-o sală special construită.

¹ N. Iorga, *O viață de om — așa cum a fost*, vol. 2, *Luptă*, Editura N. Stroilă, București, 1934, pp. 73-75.

La festivitățile de deschidere, la care au participat aproape 6000 de persoane, a luat cuvîntul Arion, care a vorbit despre personalitatea și despre opera lui Tolstoi, după care Iorga a conferențiat despre *Rolul nostru în istoria universală*.

După festivități, istoricul a oferit o masă, la care au participat reprezentanți ai vieții culturale și politice.

Din cauza lipsei de spațiu, doamna și domnul Locusteanu, precum și alții, printre care Ion Bogdan și St. Bogdan (cumnații scriitorului), n-au putut fi reținuți la masa ceremonială, deși fuseseră invitați — după cum ne informează scrisoarea din 17 iulie 1912², adresată lui Locusteanu:

V-am invitat eu, nu pentru că eram interesat în vederea festivalului, ci pentru că am pentru talentul doamnei și al d-tale și pentru sentimentele frumoase ale amindorora o prețuire pe care nici na mai e nevoie să o exprim din nou, după aproape zece ani de cînd o exprim. Mi-a făcut mare bucurie, de cînd v-am văzut, și mi-ați răsplătit, pînă acum, cu cea mai aleasă amabilitate.

Poate că aprecierile la adresa soților Locusteanu sînt fost sincere, dar nu este exclus ca ele să fi făcut parte dintr-un arsenal protocolar, menit a cultiva și a menține relații impuse de o anumită etichetă, menajînd „cea mai aleasă amabilitate” a invitaților rămași fără loc la masă.

Soții Locusteanu, care s-au scandalizat, au considerat, pe bună dreptate, incidentul drept „o mare ofensă”.

Iorga reduce scandalul la proporțiile unui caz de forță majoră, care nu numai că-i înlătură orice responsabilitate, făcînd de prisos scuzele de rigoare, dar îi dă prilejul să se lamenteze că a fost privat de o plăcere pe care și-o rezervase. Ba încă, pe masafirii ofensați, îi învinuiește de „greșeli de apreciere”, cu circumstanța atenuantă că de asemenea greșeli s-au făcut vinovați și alții:

«Deci mi-au făcut plăcerea de a vă invita. Masa era gătită pentru aproape 20 de persoane. Erați cuprinși în listă d-voastră, Ioan Bogdan, St. Bogdan (cari și ei s-au supărat, ceea ce arată că amune greșeli de apreciere nu-ți sunt particulare), cu soțiile lor, și poate fratele meu».

«Cînd am venit acasă, am găsit o masă, care nu putea cuprinde, cu toate asigurările ce aveam că se poate prelunge, decît 12 persoane. Lista lor a făcut-o soția mea și d. general Perticari, așa cum e obiceiul. Guvernanta principesei, d-ra Milna, nu putea fi lăsată la o parte, iar pe Balamace nu-l cunosc: au fost însă părinții Nicodim de Huși și Scriban. A fost d. Virgil Arion și doamna. A fost prefectul, cum ni s-a cerut. A fost mamă-mea, femeie de 71 de ani, care nu putea fi lăsată la o parte, cred, la o zi de bucurie pentru dînsa ca aceia. Adaugă-ne pe noi, pe prinți, cu generalul Perticari, și vei fi făcut socoteala».

«Graba era atît de mare, din cauza „zăbovirii” automobilului, încît nimeni din cei fără locuri n-a putut fi înștiințat».

Reparațiunea — nu a ofensei, ci a privilegiului gazdei de a se bucura de compania oaspeților — urma să aibă loc seara, dar chiar și atunci amfitrionul a fost privat de zisa bucurie, doamna și domnul Locusteanu plecînd intempestiv:

«Toți erau să fie la masa de seară; plecînd toți, nu mi-am putut face această plăcere».

Iorga nu se mulțumește doar cu atît, ci le reproșează soților Locusteanu că au părăsit casa, fără a cere măcar o lămurire:

«Și oare, d-le Locusteanu, nu aveam eu dreptul ca mie să mi se ceară o lămurire înainte de a părăsi casa mea?»

Nestăruind însă asupra rechizitoriului, ci părăsindu-l brusc, savantul îl obligă pe Locusteanu să reflecteze asupra faptei săvîrșite și să afîrșească prin a-i da dreptate:

² MLR, 447.

3

Iorga la Vălenii
de Munte.

« Stai liniștit, și, cu tot focul temperamentului d-tale, judecă. Țmi vei da dreptate de sigur. Mi-ai fi dat-o încă de atunci dacă am fi putut schimba un singur cuvânt ».

Ajuns aici, N. Iorga consideră că a și spulberat confuzia terminologică dintre „o mare ofensă” și o „regretabilă neînțelegere”:

« Iată lămurită regretabila neînțelegere pe care o numești o „mare ofensă” ».

Dar nu! E prea mult spus „o regretabilă neînțelegere”! Mai exact, ar fi vorba de „o clipă de încurcătură”, care nu merită să fie reținută față de un „prieten plin de recunoaștere” (cu toată deosebirea de vîrstă!), care nu a pierdut nici o ocazie de a pune în valoare meritele (adică de a nu le lăsa să fie trecute cu vederea!):

« A fi, cu toată deosebirea de vîrstă, prietenul plin de recunoaștere a cuiva, a nu pierde nici o ocazie de a-o pune în vedere [sic!] meritele e oare nimic față de o clipă de încurcătură (...) ? »

Clipa de încurcătură este atît de mărunță, încît nici nu i se mai poate păstra amintirea, după trei săptămîni (de fapt 16 zile) de reflecțiune, din partea unei persoane de inteligență destinatarului:

« [...] și poate un om de inteligență d-tale să-i mai poarte amintirea după trei săptămîni de reflecțiune? ».

Dacă pentru domnul Locusteanu acum totul devine limpede, mai este necesar un cuvînt pentru doamna Locusteanu, în legătură cu care — prin plasarea conjuncției „și” la începutul frazei — se crează confuzie asupra unor probabile intervenții anterioare, repetind parolă asigurarea că ceea ce s-a întîmplat n-a pornit dintr-un gînd rău:

« Și pe această cale rog pe d-na Locusteanu să nu fie în nume de rău cea ce din nici un gînd rău n-a pornit. Prezența d-voastră aici ar dovedi că atitudinea mea e preluată așa cum am dreptul să mă aștept ».

V. CĂLNICEANU

I. A. BASSARABESCU

SFATURI
LITERARE

Ca mulți dintre confracții lui, Bassarabescu a fost plin de solicititudine față de tinerii care-i cereau — fie în discuții directe, fie în corespondență — părerea despre încercările lor literare. Dictate de conștiința lui artistică, sfaturile și îndrumările sale — de fel formal — se refereau la chestiuni specifice ale creației literare: ce înseamnă a fi scriitor, cum se poate stabili înțelegerea reciprocă între scriitor și cititor, care sînt criteriile integrării în literatură ca personalitate individuală — prin aderare sau nu la un anumit curent literar. Totodată, aducea în discuție principii și tendințe ale literaturii contemporanilor săi.

Componentă și întregitoare a preocupărilor literare, activitatea didactică a fost și o „piedică” în realizarea idealului artistic.

Munca de profesor, începută încă din 1896, la catedra de geografie a liceului din Focșani și continuată la Ploiești, i-a răpit un timp prețios pentru creație: viața de „hamal intelectual” (cum își spunea adesea prozatorul) — profesor sau conferențiar — cit și hărțuile vieții zilnice de provincie l-au obsedat de-a lungul întregii existențe.¹ În această atmosferă, una dintre puținele satisfacții literare

i-o dădea corespondența adresată prietenilor și confracțiilor cu care întreținea schimburi epistolare.

Viața mohorâtă, înăbușitoare, plină de plictis, surprinsă și în operă, l-a apăsât pe Bassarabescu, făcându-l să se simtă izolat, potrivit mărturiei scriitorilor.

Modestia, sficiunea și delicatețea sufletească l-au determinat să stea retras, să evite „lupta” în câmpul literar. În viață, a avut o atitudine demnă, dar rezervată². Caracterizat de mulți confracții drept un om sensibil, modest și sincer — la fel se dezvăluie și în scrisori.

Correspondența lui se distinge prin spontaneitate și prin naturalețe, prin tonul degajat, de familiaritate, neconstrins de prejudecăți ori de ideea că se adresează unui viitor biograf sau editor. Dar naturalețea lui I. A. Bassarabescu mai are o calitate: ni-l dezvăluie pe prozatorul umorist, minuitor iscusit al ironiei, al glumei de efect, care provoacă un zîmbet îngăduitor.

Eliza ISPĂȘOIU

nr. 10, 5 martie 1939, p. 2.). I. Preșescu evocă orele de clasă, care — datorită măiestriei didactice a profesorului — deveneau adevărate ore de educație sufletească și artistică. Aceleași sentimente împărtășește și Sandu Teleajen în articolul Profesorul meu, scriitorul I. A. Bassarabescu („Luceafărul”, anul II, nr. 13, 1 iulie 1961, p. 9.)

² „... Sficiunile de care d-ta te plîngi cu atîta îngrijorare sînt și de moștenirea mea de la strămoși. Așa era tată-meu. Așa constat că e și copilul meu. Și-mi bat capul cum aș face să-l îndrumez mai bine spre tîrgul vesel și bogat al îndrăznelilor, spre care numai grelele încercări știu să te mîne”, scrie el lui Alfred Moșoiu, la 26 februarie 1924.

¹ Deși obligat să-și îndeplinească îndatoririle didactice în dauna celor literare, totuși, în activitatea practică în clasă, cu elevii uita că era un „hamal intelectual”, punînd suflet și zel în predarea materiei, fiind un excelent îndrumător și pedagog, un adevărat părinte sufletească al elevilor. În articolul Profesorul I. A. Bassarabescu („Jurnalul literar”, anul I,

Scrisori către Pătrașcu Sârbul¹

I

MLR, 888

Ploiești, 11 Iunie 1940

Scumpul meu Pătrașcu,

Ce vei fi zicind de tăcerea mea?

„Bre, dar rău om mai e și profesorul ăsta!!!”

Și când colo, eu lipsesc de o săptămână din Ploiești. Am fost la o soră a mea din Turnu-Măgurele.

Acum — sosit proaspăt — mă grăbesc să-ți răspund și să-ți mărturisesc că m-ai situat într-o postură foarte nepotrivită cu mine: N-am fost critic nici odată, de când sunt. Prin urmare, te rog să îndepărtezi convingerea ce ți-ai format că părerea mea va fi ordi pentru D-ta. Părerea mea, mai ales în materie de poezie, e egală cu aceea a doicii lui Molière. Și te rog s-o consideri exclusiv așa.

Și acum, să mă rostesc:

Fondul, minunat. Ai un bogat izvor sufletească, mai ales în speță. Și o putere de evocare adinc

¹ Fiu al talentatului actor Ion Sârbul, cel care se bucura de atenția lui I. A. Bassarabescu era, în acea perioadă, un tânăr începător în ale literaturii (elev și apoi student la Conservator), dornic să primească sfatul și îndrumarea unui scriitor de prestigiu. Dacă I. A. Bassarabescu a putut întreține o corespondență vie cu un debutant în literatură, dându-i sfaturi și îndemnuri prețioase, faptul se datorește grijii lui permanente pentru tineri, pentru cei care-i solicitau sprijinul, la care se adaugă — în acest caz — și sentimentele de prietenie pe care le avea față de tatăl corespondentului.

Din mărturiile orale ale fiului actorului, se deduce că prietenia — între cei doi artiști — începută în vara anului 1937 la Oena Sibiului s-a întărit din momentul în care Ion Sârbul începe să dramatizeze sub forma unui scenariu radiofonic, nuvela lui I. A. Bassarabescu *Pe drezină*. Manuscrisul acestei lucrări, rămas în familia actorului, s-a pierdut în timpul unui bombardament. Pătrașcu Sârbul nu s-a afirmat în literatură: războiul și greutatea vieții l-au împiedicat să-și continue preocupările literare.

impresionantă („Zarzărul”, „Din ce-a fost odată”). „Inscripții pe cer de vară” e o bucată de serioasă greutate, într-adevăr substanțială. Chiar și minulesciana „Ca în hasme” și cincinatiana „Romanță” se disting prin originalitatea fondului. Îmi fac unele rezerve asupra „Paiaței”, pe care n-o găsesc destul de accentuată; iar din „Pisanie”, mi-a plăcut doar strofa de la urmă.

Cu privire la formă, dacă nu-ți va plăcea ce-ți spui, nu te lua după mine, fiindcă de la început îți declar că încă nu m-am dedat cu forma modernistă.

I. A. Bassarabescu, împreună cu fiica lui, Cireșica, la Constanța. Data nefixată.

Se aștepta în poezia D-tale influența lui Minulescu. Dar sunt sigur că te vei putea emancipa cu timpul, adăugând și forme originalitate fondului. Ești un răsad de simbolist, care vei isbuti, prin stăruință și cultură, să produci trandafiri minunați, originali și deci emancipați de sub influența altora. Părerea mea e, așa dar că, departe de a avea vreun motiv de descurajare, ești dator să stăruiești pe terenul rodnic pe care te-ai așezat.

Doica lui Molière e încântată de talentul D-tale și te felicită sincer...

Văd că nu-mi spui dacă manuscrisele ce mi-ai trimis trebuiesc înapoiate. În tot cazul, ți le țin la dispoziție, fiindcă eu tot le păstrez.

Sărutări de mîini Doamnei Sărbul și toată afecțiunea și prețuirea mea veche, Tatii.

Pentru D-ta, cele mai afectoase sentimente și sincere urări de izbîndă în literatură, unde ți-apreciez călduros talentul.

I. A. BASSARABESCU

II

MLR. 889

Ploiești, 1 Noembrie, 1940

Scumpe Doamnă Pătrașcu,

Iartă-mi te rog, întârzierea. De vină sunt numai zilele cumplite prin care trecem.

Felicitări sincere pentru bacalaureatul, pe care l-ai obținut așa de timpuriu. Ți doresc cuceriri tot mai mari în cariera atît de potrivită ce văd că ți-ai ales, căci sunt convins că moștenești talentul distinsului D-tale părinte și vei duce mai departe faima lui. Iar filosofia — adăogată la artă — ți va întregi izbînda.

Aș fi fost încântat să te citeș în „Universul Literar” cu lucrările pe care ți le-am apreciat la timp. Cred că ele vor apărea cit de curînd. Iar acum, îmi trimiți o bucată — de astă dată în proză — cu rugămintea să mă rostesc asupra ei. O fac bucuros, cu condiția să nu iei părerea mea nici drept „definitivă” nici extrem „justă” și nici drept „refuz brutal”, căci e o părere ca oricare alta și dictonul cu „gusturile nu se discută” rămîne și aici în picioare.

Schița D-tale îmi pare o bucată încă în fașe. Chiar dacă nu te-aș fi cunoscut, tot aș fi ghicit că autorul — deși talentat — e foarte tînăr. Din fiecare pagină țîșnește tinerețea, ca un isvor de munte, care-și caută ieșiri prin părțile slabe ale stîncilor.

Mai tîrziu, prin experiență, ai să-ți faci singur convingerea, care te va așeza pe drumul real și anume că niciodată pe cititor nu-l mișcă acelaș lucru care a îndulșit sufletul scriitorului; și nu o dată so întimplă ca, atunci cînd cel dintîi plînge sincer, cel de-al doilea să zîmbească cu compătimire¹.

Părerea mea e că bucată nu e publicabilă, ceea ce e departe de [colțul scrisorii rupt] să încerci înainte, pentru că ai chemări care-ți dau dreptul să continui.

De „mediocritatea” de care te temi, nici vorbă!

Dacă n-ai păstrat altă copie de pe manuscris, te rog scrie-mi să ți-l expediez.

Ți expediez în acest plic și fotografia pe care ai văzut-o la Selman și-ți mulțumesc mult că mi-o ceri fiindcă fotografiile nu se dau niciodată necerute.

Respectuoase sărutări de mîini Doamnei Sărbul, iar tati [sic!] toată afecțiunea mea veche și urări de sănătate.

Cu cele mai calde sentimente.

I. A. BASSARABESCU

¹ Cînd discută scrieri în proză, scriitorul apreciază cu profunzime și cu pricepere, lăsînd la o parte menajamentele prietenești; în schimb, cînd discută versurile începătorului, se menține în afirmații, uneori exagerate, poate și pentru că nu aproba întru totul poezia modernistă.

„Pe mulți am reușit eu să-i fac harnici...”

Jean Bart și-a făcut studiile și ucenicia literară într-un anume climat al mediului cultural ieșean, pregătit de atmosfera generoasă a „Contemporanului” și continuat de cercul „Vieții românești”.

Debutul publicistic în revista ieșeană și-l face în 1908 cu fragmente din nuve la Datorii uitate, fragmente apărute în numerele 1, respectiv 2, volumul VIII. Nu este un colaborator consecvent și asiduă al revistei, deși fragmente din nuvelistica lui mai apar în 1909 și în 1910¹.

În acest context — de relații sporadice între scriitor și revistă — surprinde scrisoarea lui Garabet Ibrăileanu, prin care vestitul „spiritus rector” al „Vieții românești” îl îndeamnă să lucreze mai intens: „Pe mulți am reușit eu să-i fac harnici — oare n-ai putea și pe d-ta, dacă ți-aș bate capul la infinit?”.

Scrisoarea — comunicând și alte informații utile istoriei literare — este datată 25 martie 1920 (data poștei) și este expediată din Iași la București pe adresa D-lui Sorin Petrone, nepotul lui Jean Bart.

Rodica OLTEANU

Iubite prietene,

Abla acum ți-am aflat adresa. — Țin să-ți fac cunoscut că ți-am păstrat bucata,² care e minunată, pentru No 2. Am un program grandios: în No 2 să nu fie (afară decât la cronici) nici un nume din No 1, dar acest No 2 să fie tot așa de bun ca și No 1. — Am pus, deci în No 1, pe acei pe care diferite considerații mă silea [sic!] să-i pun (unii ca Radu

¹ Același și în răsboiu (fragment), 1909, anul IV, volumul XII, febr., nr. 2, pp. 218—227.

— Din al doilea jurnal de bord: Înflinire în Arhipelag, 1909, anul IV, volumul XIV, iul., nr. 7., pp. 55—62.

— Din al doilea jurnal de bord: În Creta, 1909, anul IV, volumul XIV, aug., nr. 8, pp. 237—248.

— Din al doilea jurnal de bord: De la Rodos la Kalimni, 1909, anul IV, volumul XV, decembrie, nr. 12, pp. 377—384.

— În cușca leului, 1910, anul V, volumul XIX, noiembrie, nr. 11, pp. 191—198.

² MLR, 15101.

³ În „Viața românească”, 1920, anul XII, volumul XII, aprilie, nr. 2, pp. 193—199, Jean Bart publică bucata Cu Rușii în Delta.

Jean Bart (Eugeniu P. Botez), în preajma anului 1920, când își reia activitatea de publicist la „Viața Românească”. MLR 15185.

Rosetti, scot bucata dată în volum pus în ză) și te-am aminorat pe d-ta și pe Galaction⁴, ca piese de rezistență ale No-rului 2.

Nu mai cu poeziile stau cam slab în No 2, din cauza programului meu de a nu se repeta numele. N-am pentru No 2, nici un nume de poet de primă mărime.

Te rog, dacă poți, mai scrie ceva. Pe mulți am reușit eu să-i fac harnici — oare n-ai putea și pe d-ta, dacă ți-aș bate capul la infinit? — Idealul meu ar fi și No 3 să fie nou — dar nu cred să reușesc. Pe urmă, numele se vor repeta fără nici o regulă. Așa dar te rog scrie și la momentul dat, îți scoatem un volum nou.

Nu știu dacă viața la București îți e propice pentru munca literară. Eu cred că da. E mai excitantă — afară de faptul, dacă ai mult de lucru în specialitatea d-tale.

Cu cele mai prietenești salutări.

G. Ibrăileanu

⁴ În „Viața românească”, 1920, anul XII, volumul XII, aprilie, nr. 2, pp. 248—257, apare povestirea lui Gala Galaction, Hircă pentru hircă.

Cu cele mai prietenești
salutări.
G. Ibrăileanu

VICTOR VLAD DELAMARINA

EPISTOLOGRAF

Stins de tânăr, Victor Vlad Delamarina, primul nostru poet dialectal, de la a cărui naștere s-a împlinit — se știe — un veac (31 august 1870), promitea să fie un autor de talent, în ciuda puținelor producții literare pe care le-a lăsat. Autorul lui *Sandu Blegia* era un bun cunoscător al vieții românilor din Banat și a surprins în poeziile sale momente de spontaneitate și de pitoresc local într-o limbă care capătă prin particularitățile ei dialectale, sonorități interesante. Lui Titu Maiorescu, Delamarina îi părea stăpînit de „o putere impulsivă spre literatură”, abia ieșit din copilărie, neformat, dar deja așezat „pe una din treptele care duc la înălțimile artei”.¹

Scrierile sale publicate în „Familia” și în ziarul timișorean „Dreptatea” l-au ținut într-o corespondență destul de intensă cu redacțiile celor două publicații. Pentru ziarul din Timișoara, Delamarina avea simpatii neascunse, pornite nu numai din buna lui colaborare cu redactorii foii ci, poate, și din legătura pe care o păstra, prin „Dreptatea”, cu locurile copilăriei și ale graiului dulce al poeziilor sale.

Cele două scrisori² — din aprilie și octombrie 1894 — sînt scrise de la Galați și confirmă preocupările susținute în „ale artei” cum spunea Maiorescu.

Este de remarcă fermitatea cu care apăra Delamarina formele dialectale pe care le utiliza în poezia lui: „Eu cunosc și ortografia academiei și modul altora de a scrie pronunțarea bănățanului dar *nu vreau* (sublinierea îi aparține) să scriu decît cum *aud en*”, scria el redacției „Dreptății”, în 4 aprilie 1894.

Scrise pe „Original old style paper”, cu literă nervoasă și îngrijită în același timp, cele două măturii sînt documente literare pe care, le va fi cunoscut și Titu Maiorescu atunci cînd a scris articolul despre poetul bănățean, publicat în „Convorbiri literare”.

Ion STOICA

Victor Vlad Delamarina, în uniformă de ofițer de marină (2.1.1895). [Însemnare autografă a mamei scriitorului pe „verso-ul fotografiei”].

¹ Titu Maiorescu, *Critice*, E.P.L., București 1967, p. 383, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad (Delamarina)*.

² În posesia semnatarului acestor rînduri.

Duminică 11 Oct. 94

Vă trimit aci alăturate trei întocmiri de ale mele — cu rugămintea de a nu le publica decît cîte una într-o foaie. Epigrama, n-am gîdit că poate v-ați codi de-a publica [sic!] pentru a menaja persoana atinsă; (Nu știu dacă o cunoașteți) dar fiindcă nu este numită nu trebuie să vă faceți mult scrupol; și de altfel hohotnăcirea unor astfel de persoane nu este decît salutară! — Vă rog deci; faceți [sic!] loc în „Dreptatea“ căci dreptate i se face, A! — Ținem să vă rog; dacă nu vă cer prea mult; ca publicațiunile mele să rămîie cît se poate de nealterate în ortografia lor. Eu cunosc și ortografia academiei și modul altora de a scrie pronunțarea bănușanului dar nu vreau să scriu decît cum aud eu; de altfel trebuie să vă mulțumesc foarte deobligat pentru modul îngrijit în care ați dat la lumină încercările mele pînă acum. „Familia“ căreia îi trimiteam cîte ceva mai năntie era cam neîndurată cu greșelile ei de tipar. Mulțumesc de asemenea pentru regulata trimitere a iubitului nostru organ bănușenesc.

Pînă mai una-alta rămîneț cu sănătate

DELAMARINA
Galați 4 Apr. 94

Pînă mai una-alta rămîneț
cu sănătate!

Delamarina

Galați 4 Apr. 94

Onorată redacțiune

E cam mult într-adevăr de cînd n-am mai contribuit cu nimic la scumpa noastră „Dreptate“; — de la aceasta nu m-a reținut decît aranjarea schișelor din călătoria de astă vară pe cari le lucrez pentru „Dreptatea“; — pînă vor fi gata vă rog să primiți alăturata întocmire, la un loc cu multă sănătate!!

Delamarina

Duminică 16 Oct. 94

Onorată redacțiune

E cam mult într-adevăr de cînd n-am mai contribuit cu nimic la scumpa noastră „Dreptate“, — de la aceasta nu m-a reținut decît aranjarea schișelor din călătoria de astă vară pe cari le lucrez pentru „Dreptatea“; — pînă vor fi gata vă rog să primiți alăturata întocmire, la un loc cu multă sănătate!!

DELAMARINA

PANAIT CERNA despre I. L. CARAGIALE

În timpul studiilor sale la Berlin și la Leipzig (1907—1913), Panait Cerna s-a bucurat de o caldă prietenie și de o nedeșmințită sollicitudine din partea lui I. L. Caragiale (autoexilat la Berlin). Încă din 1909, marele dramaturg îi încredințase lui Panait Cerna „educația științifică” a fiului său Luchi. Concertele audiate împreună cu familia Zarifopol și cu surorile Delavrancea vor fi constituit prilejuri în plus de cunoaștere și de apropiere.

Edificatoare asupra relațiilor de prietenie dintre I. L. Caragiale și Panait Cerna sînt, printre altele,

¹ MLR. 7444, 7499 și, respectiv, 7800.

² I. Rădulescu-Pogoneanu era profesor în București, iar Romulus Cîndea — student (ca și Panait Cerna), la Berlin.

și aceste trei scrisori (inedite) ¹ adresate de poet colegilor săi cei mai apropiați — I. Rădulescu-Pogoneanu și Romulus Cîndea, ² scrisori pe care le reproducem fragmentar.

Vizitele la I. L. Caragiale fac obiectul unui vios comentariu, din care nu lipsesc detalii prețioase privind atitudinea dramaturgului din acești ani ca și umoarea sa specifică. Panait Cerna are modul lui de-a înțelege răzvrătirea lui „Nenea Iancu” împotriva unor literați germani ca și a literaturii universale în genere.

Ultima scrisoare comunică, în câteva cuvinte simple, dar de o intensă vibrație, durerea neconsolabilă a poetului în fața actului trist al morții acelui care rămînea dramaturgul național al României.

Eliza ISPĂȘOIU

Către I. Rădulescu-Pogoneanu

Charlottenburg, Schluterstr. 69
bei Heilig
d.p. 9 martie 1912

Dragul meu

Am fost alaltă-ieri la Nenea Iancu. Mi-a cerut să-i dau „Mamă”, de care cică ar fi auzit lucruri mari de la Gherea și Vlahuță. Nenea Iancu mi s-a părut îmbătrânit, cătrănit și așa mai departe. Supărat pe Norvegia, că l-a sărbătorit pe prostul de Strindberg; pe germani că se uită cu gura căscată la burghezul mângăitor de hîrtie, care se cheamă Goethe, etc., etc.

Cu mult dor, al tău

CERNA

Către Romulus Cîndea

Charlot. 9 martie 1912

Dragul meu,

Zilele acestea am fost la Nenea Iancu Caragiale. Era în toane rele. Mă gîndeam la Chiricuță: să-l fi apucat Nenea Iancu la refec! Ce ar fi zis Levitul? Mai ai vreo veste de la dînsul? S-a prăpădit? S-a însurat? Ce-l cu el?

Nenea Iancu Caragiale e supărat rău pe țara românească, pe toată suflarea românească, p. că l-a serbat la șasezeci de ani și... nu l-a apărut la cincizeci, cînd l-a acuzat Calon. Am căutat să apăr, după putere, procedeul țării și neamului. Abia s-a mai potolît, a început să se lege de Europa, de literatura ei mai ales. (Morala lui Kant îi stă ca un os în gît). Nu mai vorbesc de Goethe, de Byron, Ibsen, Madach, etc. — pe care, în treacăt fie zis, nu prea i-a citit, în orice caz i-a înțeles prea puțin. Toate epitetele gingașe din comedioarele sale le-a turnat în spatele unor oameni, cari, după mine, n-au altă vină decît aceea de a fi fost oameni de geniu, de a fi fost poeți și gînditori mari. Nenea Iancu însă îi execută în două vorbe: Țsta-i teatru? Zadarnic am vrut să-l conving: că poezia nu se reduce numai la abilități scenice, că o operă literară se judecă după adevărul simțirii, după avîntul cugetului și înălțimea lumii ideale, în care te transpune. Nenea Iancu ținea ponciș la una: Persoanele nu intră la timpul lor pe scenă — Gretchen e o proastă — Faust un hai-hui. Dar eu îți spui lucrurile prea șters și prea dulce. Pe Nenea Iancu să-l auzi! Era supărat omul pe Europa — și pace! După cîteva zile se duce la Seghedin, să-l viziteze pe Goga în temniță. Îi duce o vorbă bună — și două sticle de șampanie.

Cu dragoste multă

CERNA

[d. p.] Berlin, 27 iunie 1912

Iubite Cîndea,

Pe săracul nenea Iancu l-am așezat ieri într-un cavou, de unde, tocmă la toamnă, va fi transportat în țară.

Eu plec spre Leipzig, cu nenea Alecu Vlahuță.

Mîine vine și Delavrancea — cu Costică Gherea. O pleiadă întreagă!

Săracul nenea Iancu. Mult mi-e jale de el!

La revedere

CERNA

Răspunzînd invitației de a colabora — invitație inclusă de academicianul D. Panaïtescu-Perpessicius în scrisoarea adresată profesorilor de specialitate și altor intelectuali cărora le e destinată revista — numeroși cititori ne-au comunicat documente inedite, texte și iconografie, pe care ne grăbim a le publica nu numai în ordinea sosirii lor, ci și în cea pe care o impune importanța conținutului, inaugurînd astfel o nouă rubrică redactată de cititori, *Curier*.

M.

„Tihna de la NEAMȚ...”

Rîndurile de mai jos, care prezintă o scrisoare inedită a lui Mihail Sadoveanu, au fost trimise Muzeului de pîrintele profesor doctor Ioan Gh. Ivan de la Mănăstirea Neamț.

RED.

Tihna de la M. Neamț, recreativă și îndemnătoare spre reverii creatoare de frumos inegalabil, a fost, pentru Mihail Sadoveanu, o continuă „ispită”.

Mușchiul și firul ierbii, ștejarii, fagi și brazii, fiarele care se ascund printre ei, cîrările Ponorului, drumul Icoanei, făcut pe jos sau în carul tras de boi, pe sîn proaspăt cosit la început de august, iazul fraților Urmă și cel de la Vovidenia, chiar casa de la Vovidenia, cu perspectiva priveliștii departe, departe către Bolște și Cetatea nelînvîsă a Neamțului, au fost provocatoare de meditație pentru rînduri nemuritoare, evocatoare ale trecutului, îmbucurătoare

pentru prezent, exuberante în previziuni fericite pentru viitor.

Ani de-a rîndul, coasta Vovideniei s-a înviorat la sîsirea „Maestrului” și s-a întristat la plecarea lui și mai ales, la ultimul septembrie din viața lui.

Se găsesc la mulți dintre noi cărți cu autografe ale lui Mihail Sadoveanu, pe care le dăruia cu toată bunăvoința și surizul bucuriei. Sînt nenumărate fotografiile din clipele gederii sale la Neamț, ca și alte mărturii ale momentelor de bucurie pe care oamenii locului au încercat să le ofere celui ce atît de mult le merita.

La anul împlinirii vîrstei de 75 de ani, și la M. Neamț, „Ceahlăul literaturii” noastre a fost sărbătorit și nu a refuzat de a fi în mijlocul tinerilor și al maturilor, cînd coarda marilor lui simfămintă s-a destins în cuvinte pătrunzătoare pînă în adîncul visurilor ascultătorilor. Cele cîteva cuvinte rostite atunci, și fixate în documente de arhivă constituie pentru noi o adevărată confesiune literară:

„Jubiților,

Toți acei care ați dorit să petrecem o oră împreună și acei care mi-au explicat sufletul, e ușor să înțelegeți cît de mișcat sînt și emoția mea e o dovadă că s-a schimbat ceva în țara noastră.

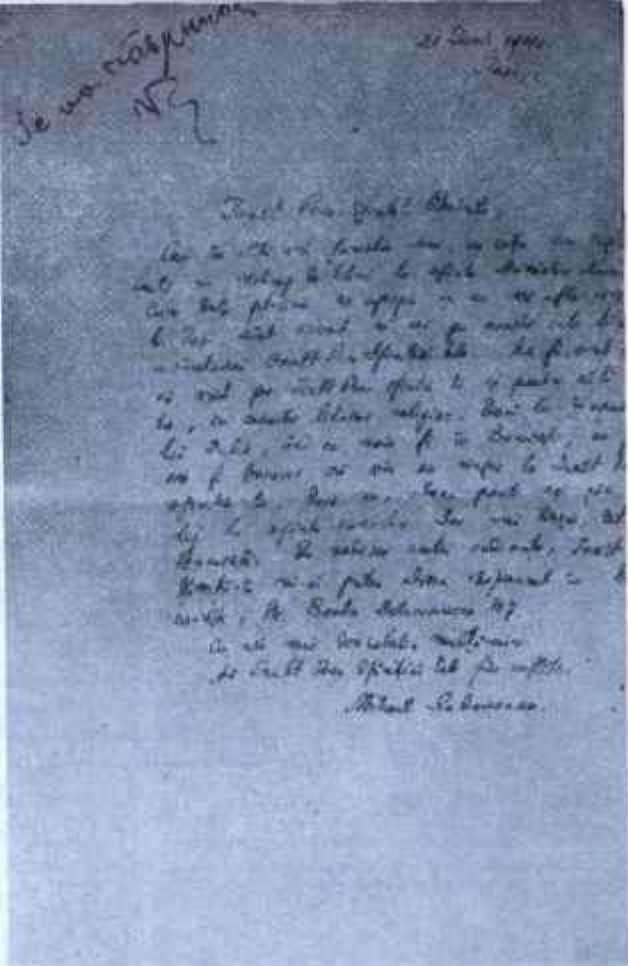
Singura simbrerie pe care am prețuit-o și mi s-a dat, a fost aceasta: să ajung anii aceștia cînd în toate sectoarele se vede progresul și ceea ce eu am prețuit mai mult — *cultura*.”

Și erau acestea la 4 octombrie 1956, orele 17 ...
 Reverența și maniera politeții au fost pentru
 Mihail Sadoveanu trăsături antologice, ființiale.
 De aceea prietenia pe care o avea cu diferite
 persoane din Neamț, nu-l putea face să treacă
 peste legile impuse de buna-cuviință. Ar fi putut
 veni oricând direct la M. Neamț pentru clipe de
 răgaz și desfătare sufletească, deși nu o făcea
 decât după ce lua „dezlegarea” ierarhului care
 avea conducerea acestei mănăstiri.

Că Mihail Sadoveanu a fost un îndrăgostit de
 plaiul M. Neamț sînt multe mărturii dintre care
 unele prea bine cunoscute, iar altele își caută
 darea la lumină. O astfel de mărturie inedită
 este și cea pe care dosarul personal al Patri-
 arhului Nicodin — fiu al Pipirigului — a reținut-o.
 Prezentarea ei, în acest moment, constituie o reală
 contribuție la documentarul scriitorului și încă o
 dovadă peremptorie a atașamentului lui Mihail
 Sadoveanu de străvechea așezare mușatină pen-
 tru care a pus stăruință de îmbrăcare în haină
 nouă, haina epocii socialiste a României înflo-
 ritoare.

Ioan G. IVAN

M. Neamț

Se va răspunde
 NICODIN

21 iunie 1940
 Iași

Înalt Prea Sfințite Părinte,

Ca și în alți ani familia mea, cu soția mea suferindă, caută un răstimp de
 tihnă la Sfînta Mănăstire Neamțu.

Cum data plecării se apropie și eu mă aflu reținut la Iași, sînt nevoit să cer
 pe această cale binecuvîntarea Înalt Prea Sfinției-tale. Aș fi vrut totuși să văd
 pe Înalt Prea Sfinția ta și pentru altă chestie, cu caracter literar religios. Dacă
 la începutul lui Iulie, cînd eu voi fi în București, se poate, ași fi bucuros să viu
 eu singur la Înalt Prea Sfinția ta. Dacă nu, atunci poate ași găsi prilej la sfînta
 Mănăstire. Sau mai tîrziu, tot în București. În vederea acestei audiențe, Înalt
 Prea Sfinția ta mi-ai putea adresa răspunsul în București, str. Barbu Delavran-
 cea 47.

Cu cele mai deosebite mulțămiri.

Al Înalt Prea Sfinției tale fiu sufletește,

Mihail SADOVEANU

Emanoil BUCUȚA într-o epistolă din tinerețe

17 aprilie 1970

Muli stimate tovarășe academiciun

Panaiteescu-Perpessicius,

Găsind printre hîrțile soțului meu scrisoarea pe care v-o alătur, trimiteasă din Berlin (1912, noiembrie 26), și cum ea schițează, cred eu, unele din trăsăturile esențiale ale personalității culturale de mai tîrziu a lui Emanoil Bucuța, vă rog să binevoiți a o primi în patrimoniul colecțiilor Muzeului de literatură română, pentru a căror ființare și orînduire ați contribuit cu întreaga dumneavoastră destoinicie și jertfă de sine.

Cu toată deosebita mea prețuire

Lucia BORȘ-BUCUȚA

Charlottenburg-Berlin, 26 Noembrie 1912¹

Dragă mamă,

Abia am așteptat Luniă ca să stăm iară de vorbă. Aș fi vrut să încep mai de dimineață și să fiu gata pînă acum, dar nu s-a putut. Pînă la nouă am pirotit în pat, pe urmă m-am sculat repede, dar degeaba mi-am băgat capul în lighian, că tot moule sunt și de nicio treabă. Dealtfel îmi place să stau așa pe scaun, cu o lene dulce în oase și să nu mă gîndesc la nimic. Asta odihnește și te ajută să mai uiți. Ai să te miri poate că încep o scrisoare lăudînd în-tinsul și căscatul și-ți povestesc atîtea de lenea mea, care nu-ți va fi tocmai lucru necunoscut. Dar vreau să-ți spun de unde a venit și să vă arăt cam cum îmi petrec și cealaltă vreme, pe care mi-o lasă pe seamă universitatea. Dacă ar ști cunoscuți ai mei de-alcă, de pildă domnul cu care am stat de vorbă astăvară la Constanța, în cîte case intru, cu cîți inși mă am bine, cîte văd și cîte aud, eu care abia am împlinit două luni în Berlin, s-ar minuna. Fajă de mine, ei cari sunt de cîte doi ani și mai mult alcă, parcă au

venit de ieri. Uite de ce zîmbiam cînd întrebai cum de am nimerit la gazda asta, o femeie căruntă, cu care nu schimb zece cuvinte pe zi, ci schimb mai mult frumozii bănuși de aur de douăzeci de mărci, și am uitat ceea ce deacasă hotărîsem. Să caut adecă locuință la cineva cu care să stau de vorbă și să folosesc și în ale limbii. De ce nu e chip să trimetești, prin vreun albastru mandat dumnezeesc, și timp care nu vă trebuie, deacolo, cum trimet rudele cu stare haine purtate la rude mai sărace! Cîteva ceasuri din vremea Liniț, de pildă, pe care le va fi risipind făcîndu-se că ceteste și uitîndu-se la strează cum pică; sau fie și din vremea cîlînească a lui Bob, care a tocit blana de atîta somn. Vă încredințez că aș avea ce face cu ele și nu le-aș arunca pe fe-reastră. Ca un pustnic nu mă aflu aici. Trebuie să lupt cu mine și cu lumea ca să-mi pui deoparte cele patru, cîinci ceasuri de cetit singur, la biurou și de luat însemnări, de fiecare zi. Ar ajunge să vreau, și zece prilejuri s-ar lvi să fac altceva. Toate astea sunt spre binele meu. Toate mă ajută și cresc ca făr-fumosul din basme, într-o zi cîți alții într-o lună, și într-o lună cîți alții într-un an. Sunt un pom tîndr,

¹ S-au păstrat în transcriere abrevierile, particularitățile ortografice și unele forme de grafie, specifice autorului; (n. r.).

la un mal de apă, care se vede ca într-o oglindă, în fiecare zi, cum crește. Dacă aș fi știut și aș fi putut să viu mai de timpuriu încoace! Așa mi-am risipit cel puțin patru ani aproape zadarnic. Ceeace cu chiu, cu vai am strâns în atîta amar de vreme acasă, aici, ca niște bani străini, nu umblă și trebue s-o iau dela capăt. Ce fericit sunt însă cînd văd în fiecare zi cum se curăță blana de pe mine și dă alta nouă. Năprilesc, și toți tovarășii mei rămași acasă, au să se învîrtească miraji împrejurul meu și să mă mîroasă cu neîncredere, au eu sunt ori altul, la întoarcere. Vorbesc de tovarășii mei de școală și de schimbările în cunoștințe, pentru că omul din mine, pe care îl știți și îl mai țineți și astăzi prin străinătăți, are să rămînă cel vechiu. Zilele astea mai mult decît de obicei m-am gîndit la soarta noastră. Viața și soarta asta a noastră le-ar putea sluji drept cea mai bună pildă de stăruială și de năzuință spre mai sus și mai spre mai bine la toți copiii cari strică ce-ați pus dumneavoastră, un neam întreg de oameni, la cale: lupta cu toate mijloacele ca să ieșiți din starea în care erați. I-așa de minunat ce-ați făcut, înclt numai proștii ar putea să rîdă de împrejurările grele în care v-ați găsit. Și tocmai din pricina proștilor se cuvine să trăim mai fericiți, pînă ne vom lepăda de ei și de o parte din umilință, ca să facem pasul cel mare și să ne apropiem de cei cari văd mai adînc, de cei cari înțeleg și te primesc în mijlocul lor, pentru că, în-tocmai ca păcătosul din Biblie primit în împărăția cerurilor, mult am păținit. Nu laud aici pe parveniți și nu mă gîndesc să ajungem vreodată așa dihanii, adevărați oameni cari ies din starea lor și intră în alta pe ușa de din dos de cele mai multe ori, și sculpă îndărăt, și te au de dușman dacă fără să vrei le-oaduci aminte de unde au venit. Cînd trec printre omnibuzele-automobile, marl ca niște elefanți, în rînd cu lumea care vorbește graiuri străine și mă îndrept către cea mai înaltă școală pe care o are cea dintîiu țară din lume, nu ca să împart afișe, ca nenorociții ăștia de la poartă, nici ca să vînd lapte și sanviciuri ca portarul de lingă scară, ci ca să primesc lumină, ca din ușa altarului, văd satul nostru ascuns în vîlcea cu casele lui albe una lingă alta, ca niște ouă într-un cuiibar, văd și alte sate pe supt munte dealungul Ol-tului, văd pe bunici și pe unchi și pe mătuze îndem-

nînd boii pe ogoare și nu-mi vine să cred că eu sunt cel ce mă știu și nu o rudă depărtată a mea ieșită din mine și trăind peste o sută de ani. Am mers spălmîntător de mult din Dăisoara, pînă la București unde a fost popasul cel lung, și de-acolo apoi pînă la Berlin. N-a trecut niciun rînd de oameni, D-voastră doar erați la doisprezece ani niște țăranei cari vă dați de-a sîmîuța pe dealul din dosul surii, și lată-ne cu totul alții, stînd, cum stau eu aici, alături de conji și de prinți, umăr la umăr, și cîteodată la o întrecere lăstîndu-i chiar îndărăt. Știu că și alții s-au ridicat, alții dintr-un loc și la fel cu noi. Dar totuși ne putem păstra mîndria noastră liniștită, fără vorbe mari, căci suntem mai departe decît ei toți. E bine s-o știm, cum își face negustorul seara la tejghea socoteala, ca să vedem, adevărat să vedeți D-voastră dacă v-a avut vreun rost și vreo urmare munca. Sunt destui cu cari ați pornit poate deodată deacasă și astăzi stau mai bine și sunt mai în vază și se odihnesc. Dar nu-i pîzmulți. Mie îmi vine să cred că am făcut mai mult și pînă acum și că poate vom ajunge și mai departe. De sîrăcia pungii poți să scapi la urma urmei ușor, punîndu-te cu desmădejde pe muncă sau chiar căutînd mijloace mai puțin cinstite de îmbogățire. Din chiabur la sat, să ajungi, dupăce treci cîteva vîmi ale văzduhului de casne și de înjosiri, chiabur la oraș, nu e mare lucru. N-aveți decît să vă gîndiți și o să aflați destui așa. Dar să scapi de sîrăcia minții și din pămăz să te schimbi deodată în om de carte, să treci din rîndul oamenilor obișnuși în rîndul gînditorilor, această schimbare, nu la fașă, ci la suflet, iată lucrul cel mare, cel de ne-crezut și peste care eu nu mai știu altul. Nu e vorba aici de urmarea la o școală, de cîpătarea unei diplome și de așezarea într-o slujbă ca într-un caș-caval, orbește, pentrucă ești împins de la spate și trebue să trăiești. Am auzit odată de curînd, în colea Rahovei, unde m-am tîrît doi ani mai de geaba, pe un profesor care zicea că-l pare rău că nu s-a făcut circiunar. Halal să-i fie! Era tăiat din stofa oamenilor de care vorbiam mai sus. Alceva e însă, și acest altceva cred că e partea mea, chiar dacă ar fi să fiu mai sărac decît D-voastră, ceeace nu vreau, nu pentru mine, ci pentru cei cari și-au pus toată munca și toată nădejdea în mine, ca într-o corabie,

altceva e să întorci spatele la grijile mărunte care-l frământă pe oamenii mărunți și să lucrezi cu mintea și să străbați cu condeiul. Aș putea îndrăzni să mă socotesc, pînă s-ar ivi altul mai bun, și eu cel dintîiu m-aș bucura, fruntașul întregului nostru neam, mîndru că-l pot ridica și că biruind și înălțîndu-mă eu, biruie și să înalță el, neamul nostru cîstît de plugari ardeleni, pe care viața de oraș i-a luat ca o apă, era o clipă să-i dea la fund, și să-i înglobească în noroiu, dar la urmă a scos și are să mai scoată din mijlocul lui, oameni altfel clădiți, potriviți pentru împrejurările cele noi și cari în iară cîrma în mînă. De-aici, de departe, văd altfel lucrurile, văd și Degetul lui Dumnezeu, dacă vreți, sau Întîmplarea aș zice eu, care le alege pe toate și care după ce ca să se joace, vă dase de a stînga, a pus putere în urmași, și are să mai pună, ca să trecem cu toții de a dreapta. Și mai văd că n-ați nunciat și n-ați pătimit de geaba și că poamele care se coc mai încet, mai cu grijă și mai tîrziu sunt și cele mai bune. Nu e trufie din partea mea, ci încrederea, care-mi lipsea pînă acum, pentru că eram ca sfîntul Pavel înainte să i se arate lumina lîngă porțile cetății Damascului, încredere pe care vreau să v-o dau și Dumneavoastră. De-aia nici nu întîlniți mulțumiri în scrisorile mele. Eu mă privesc una cu Dumneavoastră, eu nu sunt eu ci sunt dumneata, tușă, nenea Nicolae, Lina, nenea Gheorghe, băeții și ceilalți ai noștri toți, e ca și cum ați fi trimis, dacă s-ar putea, numai un braț să lucreze în altă parte pe cînd celelalte mădulare și trupul a rămas acasă. Și, de cînd o mînă mulțumește celelalte pentru că a făcut vreo treabă? Amîndonă pe tăcute se ostenesc pentru ființa care le are. M-aș simți încurcat, dacă m-aș purta altfel. — Și acum despre altele. Scrisoarea am să v-o pun tocmai la șase, la cutie. Pînă atunci, cînd mă duc la universitate, nu mă mai dau jos ci cetesc în odaie. La noi a fost frumos pînă astăzi. Am și uitat de cînd n-am mai deschis umbrela. Argintul viu își face de ris numele și proverbul, că stă de o săptămînă tot la 4

grade. Nu e frig, e o răcoare proaspătă care face bine și, pînă acum cel puțin, numai rar pe seară, umedă. Nu mi-am cumpărat, nici galoși, nici manta de ploaie, pentru că nu-mi trebuie, și din alte pricini. Prăvăliile au început să-și gătească vitrinele și de pomicine se fac cumpărăturile de Crăciun, care într-un orășel de patru milioane de oameni, adică aproape atîtia cîți are toată țara românească, stîrnesc o viață și o fierbere cum cu greu vă puteți închipui, chiar dacă

duel epigramatic

Mihail Sorbul și Mihail Săulescu. Foto-carte postală oferită lui Mihail Dragomirescu.
Dată incertă, probabil înainte de 1918.

ați trece într-un ajun de sărbătoare prin Lipscani și ați face în minte din tot Bucureștiul un lipscan. Noi o să avem o zi sau două de odihnă, pentru că aici nu se pomenește lenea școlară hotărâtă prin lege de două săptămîni, și pe urmă va începe iară treaba, și nu sunt nici măcar sigur dacă peste treisprezece zile am să-mi aduc aminte că mîncasî cozonac la cafea de Crăciun acasă și că peste alte opt zile au să degere mînușîl pe sorcove în București.

Verso-ul cărții postale-foto. (Comunică profesorul Șerban Cioculescu).

Dar sunt prea mari bucuriile celelalte, ca să fie prea mult această părere de rău. Aș vrea și să vă arăt cam ce cheltuieli am la orice zîntflu, ca să vedeți că încep să simt și eu cu cîte socoteli și griji se ține o casă. Copiez după socoteala gazdei, dacă vreți adunați singuri; mie mi-e groază pentru că fără să vreau scad pe urmă în minte suma din banii primiți: Chirie și cafea cu lapte, 30 Mărci; 22 de ori încălzit: 4,40; 6 ori gaz: 1,20; O cutie de vacs- 20; un ceaiu — 20; rufe: 3,95; (4 cămăși cîte 35 finici: 1,40; 4 manșete: — 60; 4 gulere: — 40; cămașă de noapte: — 28; 3 p. ismene: — 60; 4 p. ciorași: — 30; 8 batiste: — 40 — ce zici, e scump?) 12 brice: 4 M; Abonament la tren: 3,10; provizie de mărci, de cărți postale, abonament de bas 7,50 Scrie-mi de toți și de toate. Cu sărutări de mîini.

EMANOIL

D-lui Mihail Dragomirescu
str. Nifon 32
Loco

SORBUL:

Mă uit de sus la Săulescu,
Gîndindu-mă la viitor, —
Ce-o zice? — „Cum de stau alături
Cu un pîrlit de muritor?”

SĂULESCU:

Eu nu mă uit la tine, dragă,
Dar mă întreb de-o vreme-ntreagă
Posteritatea ce-o să zică
C-am stat alături de-o nimică?

POSTERITATEA:

Nu vă certati pe ce-o să zică,
Fiindcă n-am să spun nimic.

M. Sorbul

M. Săulescu

POSTALĂ

Mihail Dragomirescu
str. Nifon 32.
Loco

Sorbul: Mă uit de sus la Săulescu,
Gîndindu-mă la viitor,
Ce-o să zică? — „Cum de stau alături
Cu un pîrlit de muritor?”

Săulescu: Eu nu mă uit la tine, dragă,
Dar mă întreb de-o vreme-ntreagă
Posteritatea ce-o să zică
C-am stat alături de-o nimică?

Posteritatea:

Nu vi certati pe ce-o să zică,
Fiindcă eu n-am să spun nimic.

ECOURI

„drum bun, MANUSCRIPTUM!“

Scrisoarea adresată de academicianul D. Panaitelescu-Perpessicius, directorul Muzeului literaturii române, profesorilor de limbă și de literatură română din școlile de toate gradele de pe întinsul țării, precum și altor intelectuali și oameni de cultură, susceptibili a fi interesați de apariția revistei, a sîrnit — așa cum era și de așteptat — un larg și generos ecou în rîndurile destinatarilor.

Din lungă serie de răspunsuri primite la redacție, am selectat cîteva, pe care le publicăm în acest al doilea număr, inaugurînd astfel o rubrică deschisă tuturor cititorilor noștri și gîndurilor lor despre revista care le este destinată, o rubrică de „ecouri” — nu numai din presă și nu numai favorabilă — o rubrică de confruntare a opiniilor, o rubrică de lucru. Cum materialele celui de-al doilea număr au fost încredințate tiparului înainte de apariția în librării a primului număr, n-am putut include citate din articolele și din cronicile care au salutat apariția numărului inaugural.

Dintre ziarele, hebdomadarele și mensualele bucureștene cărora le-am adresat scrisoarea academicianului Perpessicius, solicitîndu-le a o da publicității, majoritatea au dat curs rugăminții noastre. Ne grăbim a le adresa mulțumiri colegiale, alții lor, cît și Radioteleviziunii române care, în emisiunile ei, a discutat apariția revistei.

REDACȚIA

Crina BĂCĂUANU, profesoară, Ștefănești, județul Botoșani. „Mulțumesc colectivului de conducere care se străduiește să pună la îndemîna noastră, a profesorilor de limbă și literatură română, un material atrăgător și mai ales util și necesar”. „Doresc Manuscriptum-ului un conținut bogat și interesant”.

Dorina BELEA, profesoară, Brașov. „Salut din toată inima apariția revistei Manuscriptum”.

Ilie CĂLIN, profesor, Liceul din Rădăuți-Prut.

„Consider că a mă număra printre abonații ei este datoria mea de pedagog”. „Drum bun, Manuscriptum”

G. CORNIȘ-POP, profesor, Cluj. „După apariția revistei, după studierea ei, voi încerca să răspund și amabilei dumneavoastră invitații de a colabora cu materiale care-mi stau la îndemînă în Clujul nostru cultural”.

Vasile I. DINUȚ, profesor, comuna Crețeni, Vâlcea. „Am primit cu deosebită satisfacție vestea apariției revistei „Manuscriptum”, menită a ocupa

locul pe care-l merită, primul, în publicistica de specialitate privind literatura română”.

Rodica DRAGOMIR, profesoară, Baia Mare. „M-a bucurat mult inițierea acestei publicații, precum și informațiile pe care le dați privitoare la materialele care vor fi publicate în paginile acestei reviste. O întrevăd foarte interesantă și utilă, deci binevenită.”

Ion DRĂGOTOIU, asistent universitar, Cluj. „Sînt asistent la Catedra de metodică a Universității din Cluj, la disciplina: limba și literatura română și în această calitate m-am preocupat de introducerea documentului literar în lecțiile practice ale viitorilor profesori de literatură română. Socotesc că în această direcție publicația dumneavoastră ne-ar fi de un real folos.”

Am putea totodată să-i facem o largă popularizare în rîndul viitorilor profesori de literatură și în rîndul elevilor din școlile în care se efectuează practica pedagogică.”

KOKSIS Anamaria, Viorica URSACHE, Zoe VONICA, Florica ZAHARESCU, profesoare, Liceul nr. 16 din Cluj. „Dorim să ne numărăm și noi, profesorii Liceului nr. 16 din Cluj, printre abonații acestei reviste”.

Tiu NEDELEA, profesor, Alexandria. „Privitor la colaborările din partea noastră, sigur că nu-s excluse în măsura în care noi înșine vom socoti că ar prezenta interes și mai ales dacă și dumneavoastră le veți socoti ca atare.”

Pe cît ne stau la îndemînă condițiile și posibilitățile ce le avem, vom căuta a răspunde și a corespunde.”

Iosif POP, profesor. „Ne-ați înțeles și nouă, profesorilor, dilema în care ne aflăm cînd trebuia să dăm culoare lecțiilor noastre cu o măturie de epocă, cu un citat revelator, cu prezentarea unui aspect inedit din viața unei personalități literare.”

Sterian POPA, Liceul Murgeni, Vaslui. „Personal voi încerca să popularizez pe cît posibil materialele publicate în revista Manuscriptum. Pe această cale aș dori să acordăm spațiu și problemelor legate de configurația universală a literaturii române.”

Elena SIMEANU, profesoară, Rîmnicu-Vîlcea. „Aștept cu nerăbdare revista și mărturisesc că aș vrea să colaborez la ea”.

Georgeta SCUTARU, profesoară, Liceul de muzică și arte plastice, Iași. „Aștept cu nerăbdare primul număr al revistei dumneavoastră”.

În momentul în care citeam ultima corectură în pagini, am primit trei scrisori de un interes deosebit.

«Entuziaste felicitări. Calde urări, pentru Manuscriptum I. Sincere mulțumiri pentru atenție și pentru cuvintele din dedicație...»

Cluj 21. XII. 1970

Al dumneavoastră,
C. DAICOVICIU»

«București 21. XII. 1970.

Stimate tovarășe Oprea,

Îți mulțumesc pentru gestul de a-mi trimite primul număr din „Manuscriptum”. Sînt în curs de a o citi și lectura ei mă pasionează. Felicit redacția, cred că nu te superi dacă vei transmite maestrului Perpessicius felicitări și distinsse salutări.

Faceți un act de mare cultură. Timpul, cel de mai tirziu, va demonstra aceasta pe deplin. Sînt sigur.

Cît privește colaborarea mea, mi-ar face plăcere și cinste dacă voi putea să vă trimit ceva. Mă voi strădui.

Cu deosebite salutări,
G. MACOVESCU»

ACADEMIA R.S.R., FILIALA CLUJ, BIBLIOTECA.

Recent am aflat din presă despre apariția publicației periodice „Manuscriptum” sub redacția Muzeului literaturii române; deoarece Biblioteca Academiei din Cluj este în posesia unui valoros fond de carte veche și de manuscrise, interesul nostru pentru această publicație, este deosebit de mare.

Vă rugăm a ne comunica demersurile ce sînt necesare pentru a primi prin cele numere și a ne abona pentru anul 1971.

DIRECTOR
Ioan DOMȘA

ȘEF SERVICIU
Ștefan SEMLYEN»

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 30 septembrie 1970)

A

ARGHEZI (Tudor)

- Firoiu (V.) — O „referință” a lui Tudor Arghezi. *Contemporanul*, 33 (1240), vineri 17 august 1970, p. 3.
— Portret Tudor Arghezi, desen de Camil Ressu. *Contemporanul*, 33 (1240), vineri 17 august 1970, p. 3.

AGÂRBICEANU (Ion)

- Cilanu (Emil) — Correspondență inedită [I. Agârbiceanu către Petru Bortos-Cluj, 28.IX.1962] *Tribuna*, XIV, 28 (702), joi 9 iulie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară, documente*.

B

BARAC (Ioan)

- Papp (Enca) — Istoriile lui Odisseus: prima adaptare a Odiseii în versuri românești, făcută de Ioan Barac; Anexă, Cuvânt înainte [fragment din manuscrisul cu același titlu]. *Steaua*, XXI, 8 (247), august 1970, pp. 119—123, rubrica: *Documente*.

BLAGA (Lucian)

- Cilanu (Emil) — Correspondență inedită. [2 scrisori inedite L. Blaga către Dorel Bortos, Cluj 16 mai 1948; 29.XII.1948]. *Tribuna*, XIV, 28 (702), joi 9 iulie 1970, p. 14.
Oprisan (I.) — L. Blaga, Contribuții biografice. (Prietenia cu inginerul Marin Ciorteia). *Revista de istorie și teorie literară*, 19, 3, 1970, pp. 449—462.
* * * — Aforisme și însemnări. *Astra*, V, 9 (52), septembrie 1970, p. 10.

BUDAI-DELEANU (Ion)

- L. P. — Actul de deces al lui I. Budai-Deleanu [facsimil netranscris]. *Tribuna*, XIV, 35 (709), joi 27 august 1970, p. 4.
Pervain (Iosif) — O poezie a lui Ion Budai-Deleanu din anul 1795. *Tribuna*, XIV, 31 (705), joi 30 iulie, 1970, p. 14, rubrica *Istorie literară*.

C

CAMILAR (Eusebiu)

- * * * — Cartea de piatră, adică însemnări zilnice de la moartea mamei, iunie 1960, și cît voi trăi pe aici. [Fragmente]. *Ateneu*, VII, 8 (73), august 1970, p. 6, rubrica: *Arhiva Ateneu*

CAZABAN (Alexandru)

Carianopol (Virgil) — Cu Alexandru Cazaban; iulie 1942, *România literară*, III, 32 (96), joi 6 august 1970, p. 10, rubrica *Interviuri tardive*.

CAZIMIR (Otilia)

Mureșanu (Marcel) — Inedite [Scrisoare a Otiliei Cazimir către profesorul Pavelescu]. *Tribuna*, XIV, 29 (703), joi 16 iulie 1970, p. 14.

CELAN (Paul)

Solomon (Petre) — Amintiri despre Paul Călan [fragmente din scrisori]. *Viața românească*, 7, 1970, pp. 47—52.

* * * — Versuri. (*Viața românească*) 7, 1970, pp. 53—54.

F

FUNDOIANU (B.)

Daniel (Paul) — B. Fundoianu umorist; [2 strofe din *Sonete creștine și Clopotele din Sărărie*] *Luceafărul*, XIII, 36 (436), sâmbătă 5 septembrie 1970, p. 3, rubrica *Addenda*.

Speranția (Eugeniu) — O precizare [restabilește paternitatea lui Th. D. Speranția asupra poeziei *Clopotele din Sărărie*], *România literară*, III, 46 (110) joi 12 XI 1970, p. 2, rubrica *Ochiul magic*.

G

GALACTION (Gala)

Mureșanu (Marcel) — Inedite [Gala Galaction către profesorul Pavelescu]. *Tribuna*, XIV, 29 (703), 16 iulie 1970, p. 14.

GOLDIȘ (Vasile)

Șova (Gh.) — Vasile Goldiș către Iosif Vulcan. *Familia*, 6 (106), 9 (61), septembrie 1970, p. 14.

H

HODOȘ (Enea)

Florea (Virgil) — O scrisoare inedită a lui I. Urban Jarnik către Enea Hodoș. [Praga [..] 13. 12. 1893]. *Steaua*, XXI, 9 (249), septembrie 1970, pp. 118 — 119, rubrica *Documente*

I

IBRĂILEANU (G.)

Drăgan (Mihai) — 45 de ani de la moartea lui I. Slavici, [articol inedit al lui G. Ibrăileanu despre volumul de Amintiri, al lui I. Slavici]. *Ateneu*, VII, 8 (75) august 1970, p. 7, rubrica *Breviar*.

— Mario Ruffini către Ibrăileanu., *Ateneu*, VII, 9(74), septembrie 1970, p. 7, rubrica *Breviar*.

IORGA (Nicolae)

Carianopol (Virgil) — Interviuuri tardive cu Nicolae Iorga. (8 august 1940), *România literară*, III, 34 (98), joi 20 august 1970, p. 10.

ISAC (Emil)

* * * — [Voi muri singur și părăsit], *Rictus, Singurătate, Cântec, Se apropie iar luna mai. Tribuna* XIV, 38 (712), joi 17 septembrie 1970, p. 9.

ISTRATI (Panait)

Oprea (Al.) — Panait Istrati și Egiptul. [Scrisoare a lui Panait Istrati către Romain Rolland] *Tomis*, V, 7 iulie 1970, p. 7.

Talex (Alexandru) — Pagini inedite de Panait Istrati. (Prima sa întâlnire cu Romain Rolland, reconstituită în 7 scrisori). *Ramuri*, VII, 9 (75), 15 septembrie 1970, pp. 6—7.

L

LOVINESCU (Eugen)

Oprea (Al.) — Eugen Lovinescu și Mihail Sadoveanu, [Fragment din scrisoarea lui Eugen Lovinescu către Hortensia Papadat-Bengescu]. *Tomis*, V, 8 (50), august 1970, p. 7.

M

MURGU (Eftimie)

D. Z. — Noi documente inedite. Eftimie Murgu. *Contemporanul*, 27 (1234), vineri 3 iulie 1970, p. 8.

O

ODOBESCU (Alexandru)

Bucur Marin — Un document al revoluției de la 1848, în versiunea franceză al lui Al. Odorescu: Procesele-verbale ale „Comunei Proprietății”. *Viața românească*, 8, 1970, pp. 51—58.

P

PAVELESCU (Cincinat)

Eftimiu (Victor) — O poezie cu patru autori [ultima strofă, inedită, aparține lui Cincinat Pavelescu]. *Luceafărul*, XIII, 35 (435), sîmbătă, 29 august 1970, p. 7, rubrica *Punct și virgulă*.

PETRAȘCU (N.)

Lambucă (Maria) — Maria Baiulescu [fragment din scrisoarea lui N. Petrașcu către M. Baiulescu cu referiri și la I. L. Caragiale]. *Astra*, V, 7 (50) iulie 1970, p. 5, rubrica *Istorie*.

PETRESCU (Camil)

Carianopol (Virgil) — Interviuuri tardive cu Camil Petrescu [octombrie 1956]. *România literară*, III, 29 (93), 16 iulie 1970, p. 10.

PETRESCU (Cezar)

Bălu (Ion) — Manuscrisele lui Cezar Petrescu. *Tribuna*, XIV, 37 (711), joi 10 septembrie 1970, p. 14.

PILLAT (Ion)

Carianopol (Virgil) — Interviuuri tardive cu Ion Pillat [mai 1939]. *România literară*, III, 28 (92), 9 iulie 1970, p. 10.

• • • — Ion Pillat. Pagini inedite de corespondență. *Convorbiri literare*, I, 3 iulie 1970, pp. 73—76.

POPA (Victor-Ion)

Carianopol (Virgil) — Interviuuri tardive cu Victor Ion Popa [25 aprilie 1935]. *România literară*, III, 27 (91), 2 iulie 1970, p. 6.

R

REBREANU (Liviu)

Rebreanu (Tiberiu) — Proiectele epice ale unui clasic: Liviu Rebreanu. *Tribuna*, XIV, 38 (712), joi 17 septembrie 1970, p. 15.

S

SADOVEANU (Mihail)

• • • — Însemnări și aforisme. *Viața românească*, 9, 1970, pp. 7—14.

• • • — Dintr-un caiet de călătorie mai-iunie 1954. *Viața românească*, 9, 1970, pp. 16—29.

• • • — O pagină de jurnal. *Viața românească*, 9, 1970, p. 15.

SORBUL (Mihail)

Iliescu (Doina) — Mihail Sorbul — trei scrisori către Mihail Dragomirescu. *Tribuna*, XIV, 38 (712), joi 17 septembrie 1970, pp. 14—15.

V

VLAHUȚĂ (Alexandru)

Vătavu (M.) — O scrisoare inedită a lui Alexandru Vlahuță [12 decembrie 1917]. *Cronica*, V, 30 (233), sîmbătă 25 iulie 1970, p. 8.

VLĂDESCU (G. M.)

Carianopol (Virgil) — Cu G. M. Vlădescu [februarie 1945]. *România literară*, III, 30 (94), 23 iulie 1970, p. 10.

VOICULESCU (Vasile)

Apetroale (Ion) — V. Voiculescu — inedit — cinci poeme în proză. *Ateneu*, VII, 9 (74), septembrie 1970, p. 6, rubrica: *Arhiva Ateneu*.

Carianopol (Virgil) — Cu poetul V. Voiculescu [14 august 1942]. *România literară*, III, 31 (95) 30 iulie 1970, p. 10, rubrica *Interviuri tardive*.

Tomuș (Mircea) — V. Voiculescu, *Dragoste de orb*. Fragment din romanul *Zănei Orbul. Tribuna*, XIV, 38 (712), joi 17 septembrie 1970, pp. 8—9.

VULCAN (Iosif)

Dan (Mihai) și Faur (Viorel) — Din corespondența inedită a lui Iosif Vulcan. *Familia*, 6 (106), 7 (59), iulie 1970, p. 15.

Z

ZAMFIRESCU (George Mihail)

Daniel (Paul) — George Mihail Zamfirescu — Amintiri și scrisori inedite. *Ateneu*, VII, 7 (72), iulie 1970, p. 6, rubrica: *Arhiva Ateneu*.

Lidia MUNTEANU

creșterea colecțiilor

(1 iulie — 31 octombrie 1970)*

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S. ROMÂNIA

Manuscrise

I. Slavici, Titi, copilul venit la timp (cu ocazia zilei de naștere a lui T. Maiorescu).

I. A. Bassarabescu, Zi de martie, schiță.

Procopie (Picu) Pătruș (eclesiarh la Săliște), Canonul din joia săptămânii a cincea din post, 1859—1860.

V. Alecsandri, Gr. Gabrielescu, Catulle Mendès, — corespondență.

Carte românească veche

Molitvenic, Blaj, 1757.

Abetedariu nemțesc pentru școlile populare de legea greco-răsăriteană, ediția a II-a, Sibiu 1856.

Carte rară

Minei ales, Veneția, 1538.

Biblia iconibus artificiosissimis... exornata, Antverpiac, 1542.

Matei Millo, Baba Hîrca, București, 1851.

Knolles Richard, The generall historie of the Turkes, from the first begining of that nation to the rising of the othoman familie... London, 1603.

Cluverius Philippus, Introductionis in Universam Geographiam tam Veterem quam Novam Libri VI. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, 1651.

Lasor Alphonsus (Rafaello Savonarola), Universitas terrarum orbis..., Patavii, 1713.

Jäger Oskar, Geschichte der neuesten Zeit, Berlin, 1890.

Fürst Otto von Bismark, Gedanken und Erinnerungen, Stuttgart, 1898.

Dalia Aramă

* Creșterea colecțiilor din nr 1/1970 cuprinde perioada 1 aprilie — 30 iunie.

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise

Iordache Golescu, Pinax biograficos (tabel al oamenilor celebri), 1817—1818.

Tudor Șoimaru, [Caiete de dramaturgie].

Virgil Cioflec, corespondență.

Manuscrise și tipărituri în limba română și în limba rusă privind legislația din Rusia (1822—1831).

Colecții parțiale din periodice:

„Magazin istoric pentru Dacia”, „Facla”,

„Cronica”, „Înălțarea”, „Vatra”.

V. Călinescu

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise

Ion Pillat, Tipar — versuri.

Ion Miulescu, Clopotele Învierii — versuri.

Otilia Cazimir, Reflecții pe o carte de bucate — versuri.

Radu Rosetti, Lingă Polul Nord, Din Egipt, — note de călătorie.

Vasile Voiculescu, Cîntecul omului, Elegia muntelui, Vrajă, Dumnezeuul copilăresc — versuri.

Riria Xenopol — versuri.

Ch. Adolphe Cantacuzene — epigrame, sonete.

Radu Boureanu, Prinț singur — versuri.

C. Filitti, Dr. C. Levaditi, Al. Ștefulescu, Sextil Pușcariu, — corespondență.

Carte rară

Ceasoslov, București, 1767.

Evhologion, Tîrgoviște, 1713.

Pilde filosofice, Tîrgoviște, 1713.

Martini Broniovi, de Biezdzfedca... Tartariae descriptio ante hac in lucem numquam edita, cum tabula geographica eiusdem Chersonesus Tauricae. Item Transsylvaniae, ac Moldaviae, aliarumque vicinarum regionum succincta descriptio..., Colonia, 1595.

Philippi Cluverii, Introductio in Universam Geographiam..., Wolfenbüttel, Conrad Buchner, 1667.

J. Maxwell, La magie, Paris, 1927.

V. Secărescu

DIRECȚIA ARHIVELOR CENTRALE BUCUREȘTI

Documente referitoare la familia Sihleanu (secolul al XIX-lea).

V. Alecsandri — corespondență.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI TIMIȘOARA

Manuscrise

Versuri veselitoare — culegere de cintece populare.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI IAȘI
T. Maiorescu, C. Exarcu — corespondență.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI SIBIU

Fotografii: N. Iorga, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Ion Agirbiceanu, I. Scurtu, Iacob Mureșan, Andrei Birseanu, Iosif Aron, Ioan N. Roman, Gh. Stoica, Teofil Frincu etc.

M. Soveja

ICONOGRAFIE

1 (2)/1971

Autografe: Dimitrie Anghel (172); Marta Bibescu (158); Panait Cerna (183); Oskar Walter Cisek (8; 9; 10; 11); Victor Vlad Delamarina (182); Constantin Dobrogeanu-Gherea (73); Garabet Ibrăileanu (180); Panait Istrati (145; 156); Gîb I. Mihăescu (91; 95; 99; 102; 108; 110; 112); Ion Minulescu (170); Marcel Proust (154; 155); Mihail Sadoveanu (7; 8; 9; 11; 13; 22; 34; 186); Mihail Săulescu (190); Mihail Sorbul (190); Ionel Teodoreanu (117; 121; 132).

Fotografii: Jean Bart (Eugeniu P. Botez) (180); I. A. Bassarabescu (178); Eusebiu Camilar (41); Casa din Fălțiceni (vezi Mihail Sadoveanu; 29); Oskar Walter Cisek (1; 2; 3; 4; 5; 6; 7); Victor Vlad Delamarina (181); Constantin Dobrogeanu-Gherea (67; 80); Ștefania Dobrogeanu-Gherea (73; 82); Theodor Ficșinescu (vezi C. Dobro-

geanu-Gherea; 82); Nicolae Iorga (174; 176); Hortensia Keminger (vezi Alexandru Odobescu; 165); Gîb I. Mihăescu (90; 113); Alexandru Odobescu (162); Mihail Sadoveanu (19; 29); Mihail Săulescu (189); Mihail Sorbul (189); Ionel Teodoreanu (114).

Desene: Ion Minulescu (170); Mihail Sadoveanu (5); Ionel Teodoreanu (115).

Materialul iconografic din acest număr (cu excepția fotografiilor de la pp. 19, respectiv, 29 (stînga); 80; 162; 174; 176) este inedit.

Fotografiile din acest număr sînt realizate de Magdalena Buză. Desenele (variante inedite) aparțin lui Cîk Damadian și, respectiv, Silvan.

SUB TIPAR

MANUSCRIPTUM

nr.

3

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

HERMIONA ASACHI • ANTON BACAL-
BAȘA • JEAN BART • I. L. CARAGIALE
• MATEIU CARAGIALE • BENEDETTO
CROCE • AL. DAVILA • GALA GALAC-
TION • OCTAVIAN GOGA • ADRIAN
MANIU • RAMIRO ORTIZ • AL. SAHIA •
CRISTIAN SÎRBU

Abonați-vă la

!

MANUSCRIPTUM

4 numere — anual **40** lei

Abonamentele se fac direct sau
prin mandat poștal la adminis-
trația noastră.

Abonații vor beneficia de pri-
vilegiul de a primi, odată cu nu-
merele revistei, și texte facsimi-
late, numerotate, după unele
opere literare importante.

«...Aceasta e ultima mea scrisoare. O încheiu înainte de a umple pagina, voind să mai fac câțiva pași, să mă mai uit la vitrine. Astăzi, pe timp noros, marea a fost foarte frumoasă. Astăseară, am rugat pe contele Mastrelli, Sienez, care vorbește „toscano“ cu o admirabilă dicțiune să ne recite ceva din Dante. (Trebuie să fie și bogat, are o splendidă villa în țara lui). Deși eram pe coridor, s-a executat puțin chiar atunci, și la cererea mea, mi-a recitat episodul Piei da Tolomei care e foarte mișcător...»

Mateiu

Fragment dintr-o scrisoare a lui Mateiu I. Caragiale care urmează să apară în numărul viitor al revistei noastre.

Coperta I: Constantin Dobrogeanu-Gherea

Coperta a IV-a: Fila [4r^a] din manuscrisul piesei [Vechitul] de Gib I. Mihăescu

inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit

cum l'au cantat?
 Bond Ce vrei să faci...
 Tu (Păzindu-mă) Co-a fost
 într-un acelu, pe unu, de
 pe cantarea mea...
 Bond ~~ce vrei să faci~~
 Bond A la... înimă... acum...
 Nu te gândești de pericol...
 Cum aplici atenția
~~introducerea~~ interogative
 introducere martorilor...
 Recunoaște, acelu a fost
 gresala... Cum se vede și
 apăsă... O melancolie de
 bănuie... Dar aici pot
 asigura pe cuvântul meu
 de onoare...
 Bond L'Orare... l'ia pur...
 van... un... Astea vrei să
 faci... Pravai asta care
 care-ți lăsa apăsarea
 înaintea de a veni
 Bond Intalezi în apăsarea asta
 Bond (Intrând) Tai nenumărate
 îndrăznești încă...
 Ha pândea la
~~apăsă~~...
 Bond ~~ce vrei să faci~~
 Bietul totuși nu mi-a fost
 prieten... Altfel interpo-
 torul asta și l'legam la
 parchet... Numai din te...
 du-te la Protopop... și
 ne-lă că n'au izbândit
 curioasă te-și...
 curioasă te-și...

Bond A... al... n'au...
 si l'ia la reparație
 și cum asta e frică...
 Tăle... pînă la capăt
 se dădea să l'ie actual
 el... cum în isolare se că
 a soțului el... Stai cu
 tot acelu...
 Bond Nu... A trecut peste
 - forță să se baze de
 Bond Trecuși... Taci cu
 pur miina la act...
 prin ce-am trecut...
 Bond Dar cum și... dat în
 - pînd să cauti, în dom
 la Tribunal...
 Bond A venit Pădăru la
 - miina frate, la club, c
 galie în car și alte p
 pînd...
 Bond Ce spui...
 Bond A... Haiden... Mo Du
 iargi la club...
 Lăsată n'au l'ie...
 Tăle Tăle... să lă
 pot formidabil... Mai
 stai? Nu cred că va
 veni înimă... E trecut
 de capte... și Acum în
 vacanță... Hai să se
 cate... un vîrop recu la
 cea...
 Bond Un moment nimeni
 să mi regulez putin la
 ti!